REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA
BIBLIOTECA
LEON, 21 - 28014-MADRID

Inc. 76 (2)

P.Candidi in libros Appiāi ſophiſtæ Alexādrini ad Nicolaum quintum ſummum pontificem Præfatio incipit fœliciſſime.

PPIANI Alexādrini hiſtoriam ſeu ueterū i curia:ſeu tēporū iniquitate deperditā:& ueluti lōgo poſtliminio ad nos redeuntem optime:ac maxime pontifex Nicolae Quin.tuo nutu: tuoque imperio e græca latinam facere inſtitui: ut nō modo apdu noſtros nota eſſet ſedulitas mei obſequii: ſed ad poſteros quoque uirtutis tuæ fama tranſiret. Quid enim dignius tuis meritis impendi poteſt: q̄ ut ii qui inſequenti æuo hæc aliquādo legent cum ædificiorum magnitudinem ornatum intuebuntur: quæ ætate noſtra tuo auſpicio cōfecta ſunt: te Nicolaum eum eſſe intelligant: qui non minorem in recuperandis libris: q̄ in reſtituendis mœnibus huic urbi adhibueris curam. Et profecto licet illa præclara: & magna ſint: quæ manu & arte conſtant & a plurimis ſummo ingenio diligentiaque parantur: præſtantiora tamen habenda erunt: quæ ſtudiis adiuncta: monumentis quoq; ſeruantur littterarum. Itaq; qui Petri Baſilicę contiguuam domum admirantur a te ſtructam quadrato lapide: q Hadriani molem uiciſſim reſtitutam: qui deorum tēplum ab Agrippa cōditum a te ſuffectum ætate noſtra: qui plura alia breui ceſſura uetuſtati ni tua caritas admouiſſet pias manus: eoſdem quoq; admirari conueniet tot illuſtres libros ad nos tua opera traductos e græcis: nec tuam ſapientiam nomen dignitatem cōmemoratione laudis ſuæ immunes præterire: & ſi non huius temporis eſſe putem uirtutes tuas elegantiori ſtilo debitas in mediū proferre hoc ſolum dixerim te his rebus geſtis aſſecutum: ut uerus præſul digniſſimus princeps haberere. Sed ad Appianum redeam. Doleo equidē ſumme pater his in libris traducendis non mediocrē mihi laborem & induſtriā ereptā eſſe. Nā cū mecū ipſe reputo duos & uigīti libros (tot.n. Appiāuſ exaraſſe dicit) ita euanuiſſe ut nouē uix a me: ac ne hi qdē integri poſteritati tradi poſſint oīs mihi ſcribēdi feruor ille dilabit: q̄q̄ hęc uetus apud nos hiſtoriæ querela ſit ut rerū geſtarū ſcripta deflere potius uacet q̄ iſpicere. Nā ut clariores referā qs Liuii lacteū illū eloquētię fontē exaruiſſe nō defleat? interceptam nobis Curtii elegantiam? Trogi grauitatem itermiſſam eſſe? Taciti magnam partem interiiſſe? Criſpi nil extare: quod cupiditatem noſtram expleat? Siue rerum ille ſummus opifex: ita ſtatuit: ut nihil ætati obſiſteret: nihil permaneret: ſiue cauſarum uis latentium mortalitati deuouit omnia: paucorum certe auxilio fragilitati noſtræ conſultum eſt. Inter quos cum unicus ætate iſta uideare: qui dignitati tuæ uirtutem adiunctam teneas: nec præſentibus modo: uerum poſteris litterarum ſpecimen: ornamenta priſcæ conſerues urbis meritos tibi honores reddimus: te ſacro illo ſolio dignum confitemur: & quicquid bonum fauſtumq; continget nobis: beatitudini & fœlicitati tuæ acceptum referemus.

Liuius
Curtius
Trogus
Tacitus
Criſpus

Appiãi ſophiſtæ Alexãdrini Romanæ hiſtoriæ ꝓœmiũ fœliciter incipit.

r

Omanorum hiſtoriam ſcribere adorſus neceſſarium in pri
mis mihi exiſtimaui terminos præponere: q̃bus nationibꝰ
imperent Romani. Sunt aũt huiuſmodi in oceano britani
co plures partes. Ab herculeis igitur columnis in id mare:
quod ad illas denuo circũq; nauigatur: inſulæ: littora: popu
Mauruſii.
li oẽs romão parent ĩperio. Hoꝝ p̄mi in dextra Mauruſii q̄cũq; circa mare
Libyci primi
oĩſq; altera Lybicorũ natio uſq; Carthaginẽ: his ſuꝑiores nomadæ: quos
Numidæ.
Romani numidas appellant: & regionem numidiam. Altera autem liby
Libyci ſecũdi.
ca natio: quæ ſyrtes ac Cyrenẽ uſq; incolit: & Cyrene ipſa & Marmaridæ
Marmaridæ.
Hãmoniiq;: & qui paludẽ mariam tenent: urbs quoq; magna quã Alexã
Hãmonii
der ad ægyptũ condidit. Aegyptus quoq; uniuerſa ad æthiopes orientales
Alexandria
a Romanis reguntur. Per Nilum aũt nauigãti ad Peluſium uſq; per mare:
Aegyptus
uertẽtiq; nauigationẽ & colluſtrãti littora Syria occurrit Palęſtia: & ſupra
Syria palęſtia
ipſam pars arabum finitimique paleſtinis phœnices ſupra mare: & phœ
Phœnices
nicibus ulteriores Ciliſyrii ſuper Euphratem uſque fluuium. A mari ſupe
Ciliſyrii
rius Palmyrini ſunt: & palmyrinorum arenæ quæ ſupra euphratem inco
Palmyrini
luntur. Cilices Syris propinqui: & Cappadoces Cilicũ finitimi. Armenio
Cilices
rumq; pars quam Armeniam minorem uocant. Apud Euxinum aũt pon
Cappadoces
tum quæcũq; alia maritima Romanis parent. Syri quidẽ & Cilices ad ma
Armẽia mĩor
re proſpectant. Armeni aũt & Cappadoces inter ponticas gẽtes habitant.
Armẽia maior
Per mediteranea uero ad Armeniam maiorẽ Romani nõ imperãt ex tribu
Ionia. Chero
to ad modum: uerũ reges illis approbant. A cappadocia & Cilicia in Ioniã
neſus.
deſcendenti magna adeſt Cheroneſus: cuius a dextra euxinus põtus: pro
Pamphylii
pontis: & helleſpõtus: ægeũq; mare. A leua Pãphilyũ & ægyptium pela
Lycii
gus. Ferunt̃ quippe ambo Cherõeſum facere. Adſunt etiã: & in ægyptiũ
Cares
mare proſpectãtes Pãphylii & Lycii: & poſt ipſos Cares uſq; ad Ioniam.
Galathæ.
Qui aũt ſuper Euxinũ pontum propõtidem & helleſpontum: Galathæ &
Bithyni. Myſi
Bithyni Myſi Phrygeſq;: in mediteraneis Pyſidæ & Lydii tot natiões che
Pyſidę. Lydii
roneſum incolunt: q̃bus omnibus imperant Romani. Vlterius uero trãſeũ
Thraces.
tes aliis circa pontũ imperant gẽtibus & Myſiis qui in Europa: ac Thraci
Græcia
bꝰ quicũq; circa Euxinũ ſunt. Ab Ionia aũt ſinus maris eſt ægeus: & alter
Theſſalia
Ionii maris: ac ſiculũ tyrrhenũq; pelagus uſq; ad herculeas columnas: hęc
Macedones
longitudo ac Ionia ad oceanũ. Et in hac iterũ nauigatiõe tot Romanis ſub
Illyrii
iectæ nationes: uniuerſa græcia: ac Theſſalia Macedones: & quæcũq; alia
Pæones
ad thraces pertinẽt: illyriorum & pæonum gens & ipſa italia omniũ gẽtiũ
Galathæ
domina: quæ ab Ionio circũdata plurimũ a tyrrheno mari uſq; ad celthas
Hiberia
quos ipſi Galathas uocãt extenditur: oĩſq; celtharũ natio quoꝝ pars ad ma
Rhenus flu.
re: pars ad oceanũ reſpicit ſeptemtrionalem: pars apud rhenũ fluuiũ habi
Celtiberi.
tat: hiberia omnis & celtiberi ſuper heſperium & borealem oceanũ ad her
culeas finientes columnas. Ac de his quidem & ſingulis earum diligentiſſi

me ediſſeram cum de omnibus particulariter nationibus ſcribendũ fuerit. Nunc aũt q̃ lõgiſſimis terminis principatum aſſumpſerint circa maria: dictum eſt. Terras deinceps peragranti pars quædã mauruſioꝶ ſupereſt: q ad æthiopes occiduos ſpectãt: ac calidiorẽ feriſq; horrentẽ libyam uſq; ad orientales æthiopes: hic quidẽ libyæ Romanis terminus. Aſiæ aũt euphrates fluuius & caucaſus mõs maioriſq; armeniæ principiũ & colchi ad euxinum põtum habitantes: reſiduaq; huius maris. In Europa fluuii duo Rhenus & Hiſter potiſſimũ Romanis fines imponũt: quorum quidẽ Rhen9 ad Borealem oceanũ: hiſter ad euxinum põtum influit. Progredientes ulterius nõnullis celtharum qui ſupra Rhenũ habitant imperãt nationibus: & iis qui ſupra hiſtrũ quos dacos appellant. Fines terraꝶ q̃ diligentiſſime inquirenti propemodũ hi uidebunt᷒. Omnes aũt inſulæ quæcũq; intra mare ſitæ ſunt Cyclades: uel Sporades: uel Hyades: uel Echinades: uel Thirrenides: uel Meſiæ: uel quæcũq; aliæ alio nomie aliter dicũtur circa Libyã & Ioniã: uel ægyptum: uel Myrthoũ: uel Siculum: uel aliud cuiuſcũq; nominis mare quæ ſingulariter a græcis magnæ inſulæ dici ſolent Cypros: Creta: Rhodos: Leſbos: Euboia: Sicilia: Sardinia: & Cyrnos: uel alia quæcũq; minor maiorue uniuerſæ Romanis parent. Borealem perætera oceanum & Britanicã inſulam penetrãtes ingentiq; terra maiorẽ ſupra dimidiũ potẽtioris ſoli in ea poſſidentes alterius nõ indigent: cũ nec utilis admodũ: nec ferax ipſis ſit: neq; quã tenent. Haꝶ tantarũ inumeratumq; nationum cũ tanta ſit magnitudo. Italiã tamen magno labore: ac uix quingẽtis annis ſtabilem ſibi reddidere cũ medio interim tẽpore regibus uſi per reliquũ his expulſis nullos deinceps reges admittere iureiurãdo ſancientes Ariſtocraciam coluere politiam: & ab inde imperiis utebant᷒ anniuerſariis ducẽtis aut amplius ultra quingẽtos quos diximus annis quo tẽpore rerũ principatũ adepti externã omnem oppreſſere potentiã uniuerſas fere natiões ſibi ſubigendo. Caius aũt Cæſar ſuperatis Romanis imperioq; ſuſcepto & in poteſtatẽ redacto formã quidem politiæ nomenq; ſeruauit: re aũt principem ſe cunctis præſtitit. Eſtq; in hanc uſq; ætatem eadã ſub uno poteſtas principe: quos neutiq; romani reges appellant uetus iuſiurãdum: ut ego arbitror in primis ueriti imperatores eos dici maluere: quod Priſcoꝶ ducum nomẽ fuit. Sunt aũt re ipſa uere reges: a quibus ad ætatẽ uſq; noſtram anni fere ducẽti elapſi ſunt quo tẽpore potiſſimum Romana res floruit: progreſſuſque ad maiora uidetur adaugeri cũctis in pace conſtitutis ampliſſima ſummaq; fœlicitate: ac nõnulla a prioribus nationibus iidem impatores in principatu ſuſcepere: deficientiaq; reſtituere integritate conſilii: terræ: mariq; dominantes: potiuſq; augere dignitatẽ cupiebãt q̃ inter barbaros propagare imperium gẽtem inopem minimæq; utilitatis. Quorum ego nõnullos Romæ uidi ob id miſſos quo ſe ſuaq; Romanis dederẽt: neq; imperatorem admittentẽ: quos ut inutiles ſponte recuſabat. Plurimis etiam natióibus quarum infinita pene eſt multitudo Romani reges ſtatuunt nihil iis ad impe

Rhenus
iſter

Inſulæ.

Maria

Corſica dicitur Cyrnos.

Oceanus.

Britannia.

Italia

Ariſtocracia optia poteſtas

C. Cæſar.

rium' indigentes. E non nullis præterea imperio parentibus: atq; ſuppoſitis
plus detrimenti capiūt q̄ utilitatis. Quos licet inutiles abiicere cum pudeat
principatū omnē magnis copiis: magniſq; præſidiis circūquaq; uallētes tā
tum terræ: tātumq; maris quaſi fundum quēdam ſeruāt: ac cōtinent. Nul
lum quippe in præſentē diem tam paruo tempore in tātum creuit: ac ſurre
xit imperium ne græcoꝝ quidem. Quod ſi quis Athenienſiū & Lacedęmo
nioꝝ: & Thebanoꝝ qui ſeparatim imparunt a Darii regis expeditiōe qua
maxime floruere uſq; ad Philippū Amynte filium græcorum res geſtas in
unum colligat anni plures uidebuntur: in quibus contentionibus potius:
ac diſcidiis inter ſe ad ambitionē certaſſe dicētur q̄ ob principatū: aut liber
tatem in poſteros ſucceſſuram bella geſſiſſe. Quidā.n.ex ipſis i Siciliā pro
fecti ob alterius ſpem imperii ultro corruere. Vel ſi quis in Aſiam ꝓuectus
eſt minimum adeptus nō multo poſt in patriam rediit. Græcoꝝ quippe po
tētia & ſi maximis cōflictata preliis: nunq̄ tamen ultra græciā firmiter pro
greſſa rſt. Verum potētes dumtaxat extitere ſe liberos aliquādiu & iuictos
præſtare. A Philippo quippe Amynte filio & alexandro Philippi magno i
deterius eoꝝ res labi uiſæ: præterq; dignitatem priſcam decidiſſe. Aſiæ qui
dem principatus ſi quæ in Europa geſta ſunt: uel minima cōſideres nullius
ferme momēti: aut uirtutis habebitur ob ingēitam timiditatem imbecillita
Cōtra græcos. temq; populoꝝ: quod & in ſequētia ſcripta declarāt. Modicis quippe exer
citibus Romani tot in Aſia gētes populoſq; ſubegere: quot in præſenti ad
huc obtinent. Macedōibus ipſis reſiſtentibus: atq; oppugnātibus plurima
tamen circa Libyam & Europā confecta ſunt. Cōgeſtæ porro in Alexan
Alexander magnus drum Philippi filium Aſſirioꝝ: Medorum: ac Perſaꝝ uires trium maxima
rum: potētiſſimarumq; nationū neutiq; ad noningentos annos ſeruare po
Magnitudo romani impii. tuere quāta nūc poſſident Romani. Magnitudo nempe illoꝝ imperii: nec
ad dimidium huius ut exiſtimo quiuit attingere. Cōiector id aūt cum Ro
manoꝝ ab occidente & heſperio oceano ſupra Caucaſum montem: & Eu
phratem fluuiū: & æthiopes ſuperiores per Aegyptum: & Arabes ſupra
occidētalem rurſus oceanū protendatum imperium & terminus illis ſit idē
oceanus incipiētis: & finientis diei: tum mari uniuerſo: quod interius eſt:
inſuliſq; in eo impent oībus. Oceano pręterea Britānico: ac Medis & Perſis
ubi plurimū maris uel Pāphilius ineſt ſinus & unica Cypros iſula: uel qd
aliud modicum Ioniæ in mari: ſinuſq; Perſici: eempe qcdquid huius eſt ma
Philippus. ris Romani tenent. Quæ aūt Macedonum ante Philippum Amynte filiū
geſta referunt̄ ꝑmodica fuere cū nō nullis: & ipſi paruerit. Ipſius uero Phi
lippi labore: & erumnis nō inficior referta eſſe oīa uerū circa Græciā & uni
cā dūtaxat geſta ꝓuinciā. Alexādri aūt principatus magnitudīe rerū ingē
ti fœlicitate: celeritateq; geſtaꝝ permaxīe enituit. Sed cū in infinitū & nulli
imitabilē gradū attigiſſet breuitate tēporis fulguri corruſcanti aſſimilis: &
Copiæ romāorū impatorū. hinc inde diſcurrenti in multos dominatus plurimaſq; partes effulſit. No
ſtris aūt tēporibus: & qdē ſolis copiæ ingētes adſunt peditū ducēta: eqtum

quadraginta millia:elephantorum trecentorum bellicoſorum numerus.
Curruū præterea ad prælia inſtructoꝝ duo millia : ac armoꝝ in ſupplemē
tū trecēta millia.Et hæc quidē terreſtribus copiis. Maritimis uero minorū
nauiū duo millia:triremiū a ſexcuplis in quinqueremes mille qngētaꝝ claſ
ſis. Inſtrumētoꝝ quoq; naualiū numerus bis totidē.Ad hoc naues partim
auro proras:partim puppes exornatæ quas thalomigas appellant ad belli
pōpam quibus iidē imperatores uehi cōſueuere octuaginta.Pecuniaꝝ prę
terea in theſauris ægyptioꝝ talentoꝝ:quatuor & ſeptuagita millia . Tāti
appatus ſumam : ac rei militaris ex regiis codicibus licet intueri ab ipſis in
unū cumulatā:atq; relictā.Cæterū ſecundus ab Alexādro ægyptioꝝ rex q
& lucrari potētiſſimus regū fuit:ac ſplēdide impēdere:& magnifice elegan
terq; cōſtruere cū eius regnū diuitiis & opulētia nulli cederet omnem circa
ſobolā eius exhauſit diſcidētibus inuicē filiis:quæ res ſummos principatus
inter ſe cōtendentes ſolet euertere. Romanorū aūt magnitudo:ac fœlicitas
maturitate cōſilii diuturnitateq; tēporis adaucte uirtute patiētia: ac toleran
tia eos ſuper cūctos extulere.Non.n.in ꝓſperis ſe euexere rebus quoad ſta
bilē uictoriā ſunt adepti:nec aduerſus cōfracti animo cū aliquādo militū ui
ginti millia una die:alia quadraginta:alia quinquaginta bello amiſerint.Pe
riclitāte pene urbe cū aliquādo fames cōtinua inſtaret aliquādo peſtis urge
ret ſeditioq; eodē tēpore uexaret urbē:neq; tamen a magnitudine animi cō
ſtātiaq; deſiuere donec p ſeptingētos afflicti annos picu lis : ac diſcidiis ene
cti ad hūc in quo nūc ſunt uener principatū:fœlicitatē:per ſalubria adepti
cōſilia.Et hæc quidē multi græcoꝝ:multi etiā Romanoꝝ perſcripſere. Eſt
que Macedoniæ tūc quidē prioꝝ magnæ exiſtētis multo maioꝝ confecta
hiſtoria.Cæterū cupientē Romanoꝝ res geſtas p uniuerſum contemplari
adduxit ſæpenumero hæc ſcriptura Carthagine in Hiberiā: ex Hiberia in
Siciliā uel Macedoniā p legatos:aut auxilia ad exteros dimiſſa:iterumq; in
Carthaginē:ac Siciliā reduxit ueluti errabūdum: ac denuo ab his imperfe
ctis ſe cōuertit quouſq; a me p partes eſt collecta. Quotiens Romani in Si
ciliā bella geſſere:aut emiſere legatos:aut qd aliud ęgere in Sicilia donec in
ſulam in hūc in quo nūc eſt ornatū ſtatuerūt. Quotiēs Carthaginenſibus
intullere bella:aut inducias cū illis effecere:aut legatos ad illos demiſerunt
aut ab illis recepere:aut aliud ægerūt:aut paſſi ſunt ab eis donec Carthagi
nis urbē euerterūt:& nationē Libycā reduxere i poteſtatē & denuo ſibi ipiſ
erexere Carthaginē Libyā : ut nūc eſt demū ſtatuētes. Hæc oia a me per
natiōes ſunt deſcripta.Cupiēs nēpe Romanoꝝ geſta apd' oēs clara eē:qp
pe q populoꝝ imbecillitatē uel potētiā:aut uictorū uirtutē fœlicitatēue cō
gnouerim:aut ſi qd illuſtre contigit notū habeā ſatis ſiſus:& aliū quēpiā ea
dē oia ſcire cupere p natiōes quaſq; ſuo ordine deſcribo. Quæ uero interim
apud alios illis euenere enarro ſingula & coꝝ geſtis interpono. Tēpora āt
in oībus referre ſup uacaneū exiſtimo:tū ſi qua mēoratu digna ex iteruallo
cōtigere uiciſſim refero: & quæ Romanis fuere noia . Olim qdē unū dūta

Aegyptiorum talentorum

Ptolemæus

De Romanis nota

xat ſingulis:ut cunctis mos eſt hominibus erat nomẽ:deinde aſſumpſere duo:nec multo poſt tertiũ in uirtutis paſſiõis ue cognomẽ imponi cœptũ: & iuxta Græcoꝝ morẽ ultra noĩa cognomen habitũ: quod & ipſe annotaui:ac potiſſime:ea quæ ad cognitionẽ pertinẽt illuſtriũ uiroꝝ. Plura quoque his & aliis ſimilia; quæ eximia habent̃ ſubinde refero. Trib⁹ aũt libris exiſtẽtibus:in quibus oĩa quæ a Romanis in Italia geſta ſunt cõgeret̃ eos oẽs Romanoꝝ Italicos puto appellãdos:uerũ ob reꝝ magnitudinẽ in partes diuidẽdos. Primus aũt quæcũq; ſub ſeptẽ regib⁹ acta ſunt: quęue ab illis cõtinet:quẽ Romanoꝝ regiũ dicemus. Qui uero deinceps quæ per reliq Italiã ſeperatim ab iis quæ p Ioniũ ſinũ geſta ſunt continet in prioris comparationẽ:Romanoꝝ dicemus italicũ. Vltimi Samnites erunt:q Ioniũ incolũt:& magno difficiliq; bello p annos octuaginta cõflictati ſunt: & poſt poſt hos quæcunq; gens illis finitima auxilio fuit: & græci oẽs q ſub italia ſunt colligunt̃:quẽ in prioꝝ cõparationẽ Romanoꝝ Samniticũ dici uolumus. Reliquiq; iuxta ordinẽ inſcribẽt̃ oẽs: Romanoꝝ celticus: Siculus:hibericus:Hãnibalis Carthaginẽſis:ac Macedonicus: & deinceps pari modo unus aliũ ex ordĩe ſequet̃ queadmodũ bellũ ex bello naſci cõtigit quouſq; multa tandem finis huic genti dabitur. Quæcunq; aũt Romani inter ſe diſcidẽtes:aut ciuilibus bellis cõtendẽtes ægere: quæ oĩum formidoloſiora illis extitere p ſeditionũ duces acta deſcribemus: partim p Mariũ atq; Syllã partim per Põpeium & Cæſarẽ:alia per Antoniũ: & Cæſarem alterum cognomine Auguſtum impercuſſores primi Cæſaris:alia per Antonium:& Auguſtum inter ſe diſcidentes:atq; bellantes quoad poſtremum peracto ciuili bello:ægyptus quoq; ad Romanorum acceſſit principatum. Hæc igitur per libros ſingula populorum ducũq; ciuilia bella partimur. Poſtremo exercitus eoꝝ & copias quas habuere:aut prouentus quos ex ſingulis carpunt nationibus. aut ualidioribus præſidiis abſumunt: & quæcũq; alia huiuſmodi cognitione digna. Aequũ eſt aũt eſt de uirtutibus eoꝝ diſſerẽtem ab hoc genere capere initium. Qui uero iſta pſcripſerim multi nouere: & ipſe apertius dicere propoſui Appianus Alexãdrinus prius quidẽ in patria degens mox Romæ ſub imperatoribus foreſes profeſſus cauſas quoad me ipſis inſeruire dignum putãt. Sin & reliqua ſcire appetis etiam de his a me conſcriptum eſt. Finit Prohœmium. P. Candidus tranſtulit.

Appiãi Alexãdrini ſophiſtæ Romanoꝝ liber ĩcipit qui Libycus ĩſcribit̃.

Xorus
Carchedon
Dido
Pigmaleon

C Arthaginẽ in Libya Phœnices cõdidere ãnis quinquagita añ Ilii captiuitatẽ. Cõditores fuer̃ Xorus & Carchedõ. Sicut aũt Romani & ipſi Carthaginẽſes exiſtimãt Dido mulier e Tyro profecta cuius uirum cum Pigmalion urbis tyrannus clam interemiſſet ſomnio munita collectis iis quibus Pigmaleonis ſeuicia inuiſa fuerat: pecuniiſque in unum congeſtis in libyam enauigauit & eo loci ubi nunc

carthago ſita eſt cōſedit. Expellētibus deinde eos incolis tantū ſoli depreca ti ſunt:in quod ſe cōferrēt quantū taurino corio circūdare poſſēt. Ea ex ca uſa primū riſus inter phoenices ortus rei exilitate demū qui huiuſmodi fo ret aſtus ſcire cupientes potiſſimū cū ambigerēt queadmodū ciuitas tam anguſto ſpacio includi poſſet cōceſſuros ſe iureiurādo firmauere. Hi coriū p minuta ſecātes circūpoſuere loco ubi nūc carthaginis arx reſidet:quę ob id Byrſa appellata eſt:procedente mox tēpore hincinde ꝓfecti cū finitimis lōge ꝓmptiores haberēt deducta claſſe:& mare queadmodū reliqui phoe nices enauigātes urbē extra Byrſā cōdidere. Demū ſubacta libya magnā maris tenuere partē. Vlterius bella mouētes ſiciliā ſardiniā cæteraſq; inſu las quæ mari illo cōtinent occuparūt:& in hiberiā uſq; emiſere colonos. Ab huiuſmodi igit initio principatū aſſūpſerūt græcis quidē potētia non imparem:opulētia perſaꝝ regno cōparādū. Septingētis deinde ex quo ur bem cōdidere elapſis annis romani ſiciliā illis abſtulere:deinde ſardiniā. Se cūdo autē punico bello hiberiā omnē. Magnis igit copiis ad inuicem cō greſſi pœni duce Hānibale Italiā omnē depopulati ſūt ānis fere ſedecim. Romani ecōtra Cornelio Scipione maiore imperāte carthaginē uſq; cepe re omnia:naues præterea & elephantos ac tributū pendere ad temp⁹ coe gerūt. Secundæ deinde induciæ inter romanos & carthaginēſes factæ per qnquaginta ānos permāſere donec ſolutis his tertiū & ultimū incepere bel lum:in quo Scipione minore duce carthago a romanis euerſa eſt:& præ ter ſpē demū reſtituta priore tamē anguſtiorem effecere ueluti opportunū in libya locum. Quæ autem in Sicilia geſta ſūt ſatis apparet eo i libro quē de ſiculis rebus ſcripſimus. quæ in hiberia in eo quem de hibericis:& quæ cunq; Hanibal in italiam profectus egiſſe dicitur in eo quem de Hanniba le. quæ uero in libya acta referuntur hic a principio collegimus. Incepere autē romani iuxta Siculū hoc ſtati bellum & nauibus quīquaginta ſupra trecētas in libyam delati pleraſq; urbes ſibi ſubegerunt. Ad hec imperatorē Atilium regulum ſtatuere:a quo urbes fere ducentæ i ditionē redactæ ſūt: quæ carthaginenſiū odio ad eum defecerunt:& regionē præteruectus de populatus eſt. Carthaginēſes econtra ducem a lacedæmoniis poſtularunt ſatis arbitrati ob ducū imperitiam minus proſpere pugnatū eſſe. Hi Xan tippū carthaginē miſere. Atilius ea tēpeſtate circa paludē caſtra habebat: æſtatiſq; tēporibus paludē circumibat in hoſtes deducturus armorū gra uitate ſiti & angore difficulter agmen agēs:& ex editis ac præruptis locis i plana dīcēderat. Cū ueſpera appropīquaſſet fluuio i hibēte ſtati copias tra ducer curauit quo Xātippū aduētu ſuo terreret. At ille īſtructa acie ꝓpe ip ſas urbis portas eduxit exercitum ſatis fiſus hoſtes calore ac tedio confec tos facile deleri poſſe:& noctē ad uictoriam plurimum conferre:nec ſpe ſua fruſtratus eſt. nam ex triginta militum milibus quos ductabat Atilius uix pauci arma ſumpſere:reliqui omnes partim cæſi partim capti:& cū iis Ati li⁹ impator & cōſul captiuus ductus: Quē nō multo poſt ꝓpulſi carthagi

Carthago.

Byrſa.

Hucuſq; oīa Libyæ bella cōplexus eſt.

Vide quemad modū diſtin guit hiſtori as loco ſuo.

Atilius regul⁹

Bellū punicū primum.

nenſes cũ legatis ſuis romã miſere inducias ĩpetratuꝝ: aut carthaginem denuo cum illis rediturũ. Atilius autẽ ſiue difficultate rerum dubius: ſiue diſſimulãs bellũ a romanis ſequendũ perſuaſit. Ita carthaginẽ reuerſus cauea clauis circũuallata incluſus extiguit᷑.

Mors Atilii.

Hæc fœlicitas Xantippo calamitatis initiũ attulit. Quippe ueriti carthaginenſes ne lacedæmonii tanti facinoris gloriam ſibi aſciſcerẽt publice illũ multis affecere donis: ac triremi impoſitũ denuo ad ſuos reuerti ſuaſerũt. nautis uero clã edixere ut illum internauigandũ mari obruerẽt. Ita rerũ ꝓſpere geſtaꝝ pœnas haud merito luit Xãtippus.

Mors Xantippi.

Et hæc quidẽ primo punico bello romanis uel aduerſa uel lęta contigere quoſqꝫ carthaginẽſes ſiciliam illis cõceſſere. Quẽadmodũ id cõtigerit eo libro dictũ eſt: quẽ de ſiculis rebus ſcripſimus.

Finis punici belli primi.

Quæ inter bellum primum punicũ & ſecundum inciderunt.

Poſt hæc inter romanos & carthaginẽſes pax inuicẽ ſecuta. Libyci deinde q̃cunqꝫ carthaginenſiũ impio parebãt aut pro illis in ſicilia bellũ geſſerãt: Celthæ quoqꝫ mercede cõducti ſtipendio ſe fraudari cõquerentes acriteri eos bella uerterũt. Carthagiũẽſes ea tempeſtate romanos in auxiliũ uocauere ueluti ſocios ex fœdere cõiũctos. At romani iure hoſpicii duntaxan illis aſtricti bellũ ab Italia expulerãt. Sic enim fœdera inter utroſqꝫ inita teſtari uidebãt᷑. Miſere tamẽ legatos romani qui pacẽ illis cõciliarẽt: quibus libyci parere recuſantes urbes illis ſi uellẽt polliciti ſũt. Abnuẽtibus autẽ romanis carthaginenſes magna claſſe i eos delati nauigationẽ maris omnẽ abſtulerũt. Deſtitutis itaqꝫ urbibus reꝝ inopia ut in bello fit uniuerſã libyã reduxere in poteſtatẽ. Peracto bello negociatores mari nauigãtes aggreſſi depredabant᷑. Romanos uero ſi quos intercepiſſẽt mari obruebãt: clã ſcelus cõtegẽtes: quod aliquãdiu latuit. Veꝝ cognita re cũ romani pœnas ab iis exigerẽt: idqꝫ differrent: bellũ in eos decreuere ea ex cauſa coacti ſunt: & ſardiniã inſulã illis dedere. Sic enim priori ex fœdere præſcriptũ erat. Nõ multo poſt carthaginenſes in hiberia mouere bellũ & ꝓuinciã ꝑ partes ſubigere cœpere quouſqꝫ Saguntinis ad romanos cõfugiẽtibus terminus illis i hiberia ſtatutus ne hiberũ ꝑtranſirẽt amnẽ.

Saguntini.

Hæc tamen fœdera a carthaginẽſibus neglecta cũ fluuiũ duce Hãnibale tranſiſſẽt tranſgreſſus Hãnibal nõ nullis in hiberia relictis ipſe cũ reliquis copiis in italiã deſcendit.

Bellũ punicũ ſecundũ.

Impatores romanoꝝ in hiberia. P. Cornelius: &. Cn. Corneliꝰ Scipio ambo fratres ſplendida rei militaris opera edidere. Veꝝ cũ uterqꝫ bello concidiſſet. milites qui cũ illis erãt: fede capti & uenũdati ſũt quad Scipio. P. Scipionis illius filius qui i hiberia perierat nauibus aduectus quaſi ſpiritu quodã diuino comitãte uictoriam aſſecutꝰ eſt: urbẽqꝫ ob has res dignitate & gloria illuſtrẽ redidit. Ipſe depoſito magiſtratu: & iis qui ad eum ex urbe uenerãt cõceſſo romã ꝓfectus dignus iterũ uiſus eſt qui in libyã mitteret᷑ Hãnibalẽ pulſurus italia: ac carthaginenſibus domi bellum illaturus. Huic ex primoribus nõ nulli aduerſabant᷑.

Fabius maximus.

Quidã non oportere dicẽtes. prius quã Italia a penis liberet᷑ Hãnibale uaſtante omnia: & Magone in lateribus eius ligures celthaſqꝫ ducente i libyã trãſir̃: nec exteris iferre bellũ ãteq̃ a ſuis cladẽ expuliſſet. Alii autẽ

Carthagineſes nil domi ueritos cõtinue ĩ italia mãſuros. ſinbellū carthagi
ni inferret Hãnibalē reuocaturos eſſe. Tandē ex ſētētia uiſū eſt Scipionē
in libyā mittere: nec tamen illi exercitū decernēdū eſſe ex italia Hannibale
gerēte bellū. Euntē uero ſi quos aliūde inueniret ꝓ libito accipe & iis qui in
ſicilia adhuc erãt ĩ bello uti poſſe. Triremes præterea decē ut pararet ad blli
uſū & ſupplemētū ꝓ iis capere & quæ in ſicilia uiciſſim forēt addere iuſſe
rūt. pecunias tamē ꝓ iis nequaq̃ prębuere niſi ſi quæ Scipiõi ab amicis col
latæ ſūt. Adeo neglígēter huic bello ab initio romani addider̄ animū: quod
omniū maximū & glorioſiſſimū paulo poſt illis futurū erat. Scipio igitur
carthagineſibus iā pridē infēſus ſeptē millib⁹ equitū peditūq; ĩ unū collec
tis ĩ ſiciliā enauigauit tyrões electiſſimos tercētos circū ſe ducēs: qbus ſine
armis inſequi iuſſū erat. Siculoꝝ præterea totidē ex opulētiorib⁹: equis ar
miſq; ornatiſſimos ad ſtatutā diē adeſſe iuſſit. Cū acceſſiſſet an aliquē pro
ſe quiſq; militare mallet iterogauit. Annuētibus cūctis tercētos illos armis
exutos ĩ mediū acciuit: eoſq; ſiculoꝝ armis equiſq; ornari iuſſit. Eo modo
tyrones tercēti ex italia ſiculoꝝ loco ad bellū inſtructiſſimi Scipioni aſtite
re aliis gratias agētibus: qbus ad omĩa utiliter ĩ bello uſus ē. Carthagineſes
his ꝑceptis: Haſdrubalē Gignonis filiū ad cõducēdos elephãtos demiſere.
Magnoni uero finitimoꝝ aduenarūq; pedites ſex mille: eqtes octingētos &
elephãtos ſeptē tradiderūt: eiq; iniūxere q̃ maximis poſſet copiis ĩ Etruriā
deſcēdere quo Scipionē a libya auerteret. Magno Hãnibali copias adiun
gere feſtinãs ob loci diſtantiā differre cogebať. Cæteꝝ rei euētū intētus ex
pectabat. Haſdrubal ab elephãtis reuerſus carthagineſiū & libycorū circi
ter pedites ſex mille pari numero aduehebat. Equites præterea octingētos
His ſeruoꝝ quos ad naualē uſum comparauerat quinq; millia adiūxerat:
ex numidis equites duo mille: exteroſq; mercede cõductos quos exercitan
do per ducenta ſtadia ab urbe aberat. Numidarū in libya reges pleriq; re
ferunť: quorū e numero Siphax omniū primus ſūmo in honore a cūctis
habebať. Emeſſuliorū autē genere illuſtri regis filius Maſſiniſa carthagi
ne innutritus: & eruditus fuerat. Huic cū & pulchritudine corporis & mo
rū elegantia polleret longe Haſdrubal Giſgonis filius nulli carthagineſiū
nobilitate inferior filiam ſuam uxorē dederat quãq̃ ille numida ipſe cartha
ginenſis eſſet. Cū autem generū eū aſſumpſiſſet ſtatim iuuenē in hiberiā
ducem ad bellum miſit: Siphax ob amorem zelo commot⁹ in carthaginē
ſium agros impetum facit: Scipioniq; ex hiberia aduentanti & pœnis bel
lum inferre ſtatuenti una conuenit. Hæc cum intellexiſſent carthaginenſes
haud parui exiſtimantes Siphacem romanis ad bellum conſpirare uirgi
nem Siphaci dare decernunt Haſdrubale & maſſiniſa in hiberia exiſtenti
bus ac huius rei prorſus ignaris. Demū percepta re indignatus Maſſiniſa
cū Scipiõe in hiberia fœdus iniit clam Haſdrubale ut arbitrabať. At ille in
tellectis omib⁹ quãq̃ huiuſmodi cõtumeliā filię: genero pariter ĩfrigi grauiſ
ſime ferret tamē e rei.p. utilitate uiſū ē Maſſiniſā e medio tolleř. Huic igitur

Maſſiniſæ hiſtoria a Liuio diſcrepans.

ex hiberia i libyã redeunti equites qdã præmiſſi qbus occulte imperatum erat ut iſidiis circũuentũ eũ occiderẽt ille fraude percepta in fugã uerſus:domũ rediit:patriũq; regnũ ſibi uẽdicauit. Poſt hæc equites plurimos in unũ collegit. His opus dũtaxat erat haſtis inſtructi die noctuq; rapiẽdo aggredi deinde retrocedere mox ad rapinã denuo ꝓdire:nec alio pugnãdi generẽ q̃ fugiendo & inſequẽdo uti: Sũt enim hi præ cæteris numidaꝝ inediæ patientes:& plerunq; herbis ꝓ pane ueſcunt:nec aliud omnino q̃ aquam bibunt. Equi præterea eorũ neq; hordea guſtãt ueꝝ gramine aſſidue paſcũt fameſcũtq; q̃ plurimũ. Hos Maſſiniſa ad uiginti millia in unũ collectos ad rapinas prædãq; aliaꝝ emittebat nationũ quemadmodũ opus illi uidebat. Carthaginenſes ac Siphax huiuſmodi multitudinẽ in ſe parari exiſtimantes nõ eni qua iniuria illũ affeciſſẽt ignorabãt primũ ipſi bellũ iferre ſtatuunt:mox cũ illũ ſubegiſſent romãos aggredi nam copiaꝝ multitudine longe præſtabãt uerũ magno curruũ impedimẽtorũq; pondere & apparatu exercitũ ducebãt. Maſſiniſa econtra aſſiduo labore ſuos exercebat:nec alio q̃ equitatu utebat nullos currus nulla impedimenta ac ne cõmeatũ quidẽ ſecũ ducẽs ex quo facile inſequebat:fugiebatq; & in abdita quæq; ac munita ſeſe retrahebat. Nõ nunq̃ diuiſis copiis loca p quæ facillime elaberetur eligebat:ubi cũ paucis deliteſcens quoad ſui ad ſe redirẽt expectabat diem noctemq; in unũ ducens. Per triduũ quippe in ſpelũca hoſtes circũſidẽtes latuit nec quo loci in exercitu ſtabularet ſciri poterat ſed deliteſcẽs cõtinue ducebat agmen. Qua ex cauſa nullo in loco iuſta acie ſecũ cõgredi hoſtes poterãt:cæterũ irruentẽ aſſidue expectabãt. Prœlia præterea ab illo p ſingulos dies agitabãt ut nocte locũ caperet uillã aut oppidũ occuparet. quibus interceptis uiuerſa rapiebat tradebatq; ſequẽtib⁹. Quãobrẽ multi numidarũ nullo ſtipẽdio ueꝝ ingẽti mercede pellecti ad illũ cõfluebãt eoq; modo cũ carthaginẽſibus bellũ gerebat. Scipio reb⁹ in ſicilia feliciter geſtis ſacris Ioui ac Neptuno rite pactis in lybiã enauigauit longaꝝ nauiũ duas ſupra quinquaginta:onerariarũ uero quatercẽtas ſecũ agens:celoces inſuper ac lembi q̃ plures claſſẽ ſequebãt. Ad hoc exercitũ ducebat peditũ ſex milliũ ac ſexcentorũ. Armorũ præterea & inſtrumẽti bellici ingentẽ copiã cõmeatum abunde eoq; apparatu curſum dirigebat. His intellectis carthaginẽſes ac Siphax cũ Maſſiniſa rem diſſimulandã cenſent amicitiãq; illi ultro offerendã quoad Scipionẽ bello ſuperaſſent. Maſſiniſa haud ignarus ſe ab his decipi:uiciſſimq; inſidias illis ſtruens uniuerſa Scipioni p ſuos nũciat. nec longo apud Vticam interuallo intra ſe caſtrametati Haſdrubal Siphax & Maſſiniſa quo in loco Scipio quoque a uentis delatus exercitum habebat haud multum deinde ab eo Haſdrubal caſtra locarat peditum uiginti millia:equitum ſeptem in armis agens:elephantos preterea centũ ſupra quadraginta. Siphax igitur ſiue formidaret ſiue utriſq; parum fideret regnum ſuum a finitimis barbaris uaſtari q̃ſtus diſſimulato negocio in patriã rediit Scipio non nullos ex ſuis Haſdrubalem aggreſſuros præmiſit. quædã eni

[Marginal notes: "Conſuetudo Numidarum." (beside "di deinde retrocedere…"); "Maſſiniſę aſtutia." (beside "exercitũ ducebãt. Maſſiniſa econtra…")]

ciuitatũ illi adhæſerãt. Maſſiniſa clam noctu i Scipionis caſtra delatus ducemq; complexus monet in ſequẽti die ad locũ triginta ſtadiis ab Vtica diſtantẽ in quo turris quædam ab Agathocle Syracuſanorũ tyranno erecta fuerat qnq; milia ex ſuis in iſidiis ponere. Ipſe orta luce Haſdrubali perſuadet Hannonẽ equitũ præfectũ ad explorandos hoſtes mittere & in uticẽſes una curſum facere ne hoſtiũ ꝓpinquitate tumultus i urbe fieret: ſeq; uicifſi iturũ (ſi iubeat) pollicet͛. Hãno mille carthagineſiũ equites electos ac lybicoꝝ plurimos ſecũ duxit. Maſſiniſa numidas dũtaxat ex ſuis habebat. Cũ turri appropinquaſſẽt & Hanno uerſus Vticã iter faceret pauci ex inſidiis prodiere. At Maſſiniſa carthagineſiũ equitibus ſuadere cœpit ut illos aggrederet͛ utpote numero impares: & ipſe ſubinde ferebat͛ ueluti auxiliũ allaturus. Cũ in mediũ libycorũ perueniſſet pluriũ inſidiæ patefactæ ſunt: & pugna hinc inde inter romanos & maſſiniſã fieri cœpta. In ea ad tercẽti capti Maſſiniſa his peractis Hannoni ueluti amicus feſtine obuians illum cępit: & ad Scipiõem ſecũ i caſtra perduxit: eoq; modo matrẽ eius ab Haſdrubale recepit. Scipio interim ac Maſſiniſa regionẽ depopulati quoſcũq; romanoꝝ operi dãnatos in agris inuenere priſtinæ reddidere libertati. Hos Hannibal ex hiberia & ſicilia: plures etiã ex italia miſerat. Obſidẽtib9 autẽ romanis urbẽ magnã cui Loces erat nomẽ: & multa graui9 perpeſſis locẽſes cum ſcalas muro appoſitas uideret p pręconẽ annũciãt urbẽ ſe illis ultro cõceſſuros eſſe. Qua ex re Scipio ſtatim milites a pcone iuſſit reuocari Illi parere recuſãtes ac urbẽ per tegulas ingreſſi mulieres æque ac pueros omnes necauere. Hac re indignatus Scipio ciues omnes q cladi ſupfuerãt libere abire iuſſit: militibus uero prædã ademit. Ex principibus autẽ factionis cũ eos i mediũ ſortitus eſſet tres duntaxat mali auctores ſupplicio affecit. Haſdrubal cũ haud lõge caſtra haberet Magonẽ equitũ pręfectũ a frõte pmittit: ipſe poſtremus cũ ſuis ſequebat͛. Cũ i medio ſtetiſſẽt romãi op9 iter ſe partiti in ſingulos eoꝝ cõuerſi ad qnq; libycoꝝ millia occidere mille & octingẽtis captiuis ductis reliquos ſaxis obruere. Scipio poſt hæc ad uticã mari terraq; oppugnãdam cõuerſus qnqueremibus duabus i unũ connexis turres deſuper impoſuit ex quibus tercubitorũ iacula ingẽtiſq; põderis ſaxa in hoſtes emittebat. Cũ multis eos cladibus affligeret: nec ſecus ab illis pateret͛ plurimis iuuenũ ſauciis educto ingẽti aggere arietibuſq; adhibitis mœnia pulſare cœperat: tegmenta & quæcũq; alia ꝓtectionis inſtrumẽta falcib9 auertẽs. At illi pfoſſo aggere falces laqueis diſtinebãt arietes quoq; ab opere tardabãt. Trabes prӕterea e nauib9 ereptas i mediũ iacientes cũ uẽtus flare cœpiſſet igne adhibito machinis ipſis adigebãt ita ut Scipiõi deſperatio quædã orirer͛ obſidẽdę urbis. Siphax itellectis iis quę acta fuerãt cũ exercitu uenit: nec longe ab Haſdrubale caſtra locauit utriſq; ſe amicũ eſſe ſimulãs. Cæterũ pugnã ex induſtria trahebat: quo ad cætere naues ad carthaginenſes profecturæ ueniſſent: ac celtarum ligurumq; plurimi mercede conducti. Inter hæc de pace agitare cœpit iuſtum eſſe in

Agathocles.

Inſidiæ.

Attende hiſtoriam Loces.

Vticæ oppugnatio.

Siphacis ſimutatio.

quiens nec Romanos Lybiæ:nec Carthaginenſes italiæ inferre bellũ. Ro
manos Siciliam Sardiniam cæteraſq; inſulas quas habuiſſent tenere: Hi
beriam quoq; poſſidere. Si quis fefelliſſet obſeruantibus ſe fœdera auxilio
futurum eſſe. Hæc agitans clam Maſſiniſam ad ſe reducere tentabat Meſ
ſuliorum regnum hac conditione ſe illi confirmaturum ſpondet. Ex tribus
præterea ſororibus ſuis coniugem illi daturum quam eligeret. Afferebat &
nuncius aurũ cui hæc cõmittebantur:ut ſi minus illi ſuaderet ex ſeruis quẽ
piam mercede corrumperet qui Maſſiniſam polliceretur occidere. Itaque
cum illi perſuadere non poſſet cuidam ex ſuis aurum tradidit necis præmi
um. Ille parere ſimulans rem omnem regi aperit & qui dediſſet inſinuat. Si
phax non ultra differendum ratus palam Carthaginenſibus fauere cœpit:
urbemq; in mediteraneis ſitã: in qua bellici apparatus: frumẽti magna uis
a Romanis cõgeſta fuerat per proditionem capit:interfectis iis qui urbem
tuebantur:ac ſub ſpe fœderum abire recuſantibus. Auxilia deinde numida
rum multo maiora acerſit & iã mercenarii milites aduenerant:naues quoq;
egregie inſtructæ una ferebantur. Cum pugnam inire decreuiſſet Siphax
eos qui uticam obſidebant aggredi inſtituit. Haſdrubal Scipiõis exercitũ
inuadere:naues aũt nauibas una congredi:& hæc in ſequenti die ſimul age
re ne Romani numero inferiores pugnam ſuſtinere poſſent. Inſtãte nocte
Maſſiniſa a quibuſdam edoctus Scipiõem rei certum facit. Ille ueritus ne
exercitus in tot partes diuiſus ad cętera debilior fieret duces nocte in taber
naculum conuocat. Ambigentibus his aliquamdiu cõtactus audacia inqt
& celeritate nobis:ac belli fiducia opus eſt amici aggrediẽtes pręueniamuſ
hoſtes: quæcũq; in exercitu ſunt noſtra faciemus. Quæ dicam igitur auer
tite:nihil illos æque perturbare põt q̃ ſubitus cõgreſſus noſter ac totius rei
inopina cogitatio ꝙ a tam paucis plures inuadãtur: nos exercitu in partes
diuiſo haud quaquam poterimus uti:ſed in unum collecto:neque omnibuſ
cum hoſtibus cenſeo conferẽdum: ſed cum iis quos primos elegerimus.
Caſtra ſeparatim unuſquiſq; eorum habet: ad quorum partes æque poten
tes ſumus:audacia & felicitate præſtamus. Sin deus ex primis uictoriã de
derit reliquos contemnemus. Quibus autem primis inſurgẽdum ſit quod
ue belli tempus futurum ſi placet exponam. Annuentibus cunctis tẽpus
inquit ab hoc conſilio ſtatim capiendum reor dum nox eſt & bellum formi
doloſius & eorum imparata ſunt omnia:nec quiſq̃ ſociorum in tenebris au
xilium afferre poteſt. Eo modo conſilia hoſtium licet præuenire cũ in ſeqn
ti nocte nos aggredi ſtatuãt. Ex tribus quippe eorum exercitibus primum
naues a lõge diſtant quarũ in nocte nulla utilitas. Haſdrubal & Siphax ca
ſtra inter ſe prope poſuere. Ex iis Haſdrubal belli caput. Siphax noctis tẽ
pore prælium inire uerebitur utpote uir barbarus deliciis ſeptus & pauore.
Copiæ omnes in Haſdrubalem uertendæ ſunt. Maſſiniſam inſidias Sipha
ci ſtruere utiliſſimum exiſtimo. Erit enim inopinus illi exercitus aduentus:
pedites ad Haſdrubalis caſtra locabimus. Sic undiq; aſſiſtentes aggredie

Cõſilium in romanos

Scipiõis oratio

mur hoſtes bona ſpe audaciaq; confiſi: qbus i præſenti potiſſimum nobis opus eſt. Eqtes (nā ipſis nihil i nocte neceſſe eſt) longius emittā ut hoſti um agmē circūueniāt: ac ſi forte ab his pelleremur nos ſuſtineāt & ad ami cos ſalui tutiq; redeamus. Sin uicerimus fugiētes pſequāt: cōpræhēdātq; Hæc fatus duces emiſit q exercitū i armis poneret. Ipſe audaciæ & pauo ri pactis ſacris neminē nocte quieſcere i caſtris iubet ſed exercitū i prōptu cū opus ſit habere. Tertia tandē uigilia ſenſim tuba ſignū dare im pat iugi ſilentio ingētes agens copias quoad equites hoſtiū caſtra circūdedere: pe diteſq; ad aggerē applicuerūt. Tū uero ingēti ſublato clamore tubæ: ſtre pitu ac machinis multifariā excuſſis cuſtodias e uallo deturbāt: caſtra diſi ectis ꝓpugnaculis inuadūt: nō nulli audaciores concito curſu tabernacula incendūt. Libyci e ſomno exciti proſiliūt: amiſſq; ꝓpere aſſumptis i ordines confuſi redeunt: nec quæ pcipiebant p ſtrepitū ſatis audire poterant non ipſo duce admodū diſcernēte tumultus cauſā. His inuecti romani partim arma capiētes partim trepidantes intercipiūt tabernaculis pluribus incen ſis eos qui aduerſum ſteterāt occidūt. Nā hoſtium clamor aſpectus & ope ra formidoloſiora cuncta faciebat cū nocte & ignorātia rerū circūuentum putarēt exercitū: & ignem tabernaculis iniectum formidātes iuicē corrue rent campos quaſi tutiora quo ſe referrent petētes loca. Hos equites roma norū qui a lateribus extabāt inuadētes cōtrucidāt. Siphax noctis clamore percepto flāmis undiq; accenſis tabernaculo ſe cōtinuit. Eqtes uero nō nul los Haſdrubali auxilio miſit. Quos aggreſſus Maſſiniſa pleroſq; feda cede diſiecit. Illuceſcente die Siphax pcepta Haſdrubalis fuga exercitū partim cōciſū: partim ab hoſtibus detentū: partim fugientē cōſpicatus: caſtra a ro manis occupata impedimēta omia dirrepta eſſe derelictis omnibus ad inte riora libyæ fuga penetrauit ratus Scipionē a carthaginēſiū inſecutione re deuntē q primū in ſe copias moturū. Qua ex re tabernaculū eius cæteraq; impedimenta a Maſſiniſa dirrepta ſūt: Eo modo romani audacia pfuncti p modica noctis parte conſumpta duobus exercitibꝰ longe ſuis amplioribꝰ potiti ſunt. Ex romanis circiter centū interfecti dicunt: Ex hoſtibus paulo minus q triginta millia deſiderata: captiui ad duo mille quadrigenti abacti. Ex equitibꝰ ſexcēti cū Scipioni e pugna redeūti occurriſſent ſeſe illi ultro dedidere. elephanti partim interfecti parti uulnerati ſūt. Scipio cū arma ar gentū auꝝ plures elephantos & equites alios ac numidas cepiſſet & unica pugna illuſtris claruſq; euaſiſſet carthaginēſiū cuncta deſpiciens præmia militibus reddidit præda & ſpolioꝝ quodcūq; eximiū ſibi uidebat romam miſit. Interim milites cōtinuo labore exercebat Hannibalē ex italia Hāno nem uero ex liguria i dies uenturos operiens. Cū in hoc ſtatu eſſet Scipio Haſdrubal carthaginēſium dux cū equitibus fere quingentis e pugna noc tis elapſus & ſaucius in Andriā confugerat. Ibi nō nullos ex iis qui merce de conducti erāt a pugna fugiētes ac numidas repperit. Seruos igitur ad li bertatem cōuocare cœpit certior factus carthaginenſes ob res minus pro

Attende ſacra.

Glorioſa uicto ria.

Haſdrubalis fuga.

ſpere geſtas cũ morti cõdemnaſſe: Hãnonemq; Bomolcharis filiũ qui co pias eorũ regeret ducẽ iſtituiſſe. Is quippe ſceleratis omnibus aſſũptis ad hibitis cõmeatibus cunctos ad bellũ inſtruebat ad tria millia equitũ:peditũ octo millia ſecũ habens ĩ ſola dũtaxat pugna ſpẽ poſuerat. Hoc agitãs diu ti9 romãos ac carthaginẽſes diſtiebat. Scipio exercitũ armis ĩſignẽ ad ipſa Carthaginis mœnia adducit:& carthagiẽſes ĩ bellũ ꝓuocarᷣ cępit. Cũ néo ꝓdiret Amilcharclaſſis impator cẽtũ nauib9 ꝓperᷣ aduect9 ĩ Scipióis claſ ſẽ recta ducebat rat9 ueniẽtẽ iopie pręuenire:nec difficulter cẽtũ nauib9 ui giti romãoꝝ triremes ſupari poſſe. Scipio hoſtili claſſe cõſpecta nõ nullos ex ſuis ad portũ miſit:ab his onerarias naues ãchoris ꝑ ĩterualla diſpoſitas ĩ ordinẽ poni iubet ut ex illis triremes ueluti ex portis emiſſæ cũ tempus ex igeret ĩ hoſtes deduci poſſent. Naues præterea antennis ad inuicẽ ãnexas compoſuit:quæ uice muri cæteras tuerentᷣ. Eo opere ꝑfecto minus trepida re cœpit. Inſurgẽtes itaq; carthaginẽſes parti e nauib9 partim e terra: non nulli e mœnibus ab ipſis nauib9 uulnerabãtᷣ. Tandẽ prelio defeſſæ circa ueſperã cũ diſceſſiſſent romanoꝝ naues alia ex parte ꝑ ĩteruualla maiorũ pe netrãtes in eos ferebantᷣ:& ſi pellerentᷣ facile ad ſuos redibãt: Vnã igitur e carthaginẽſiũ nauibus uiris uacuã cepere:eãq; ad Scipionẽ adduxerunt. Poſt hæc cũ omnes ĩ hiberna cõceſſiſſẽt romãis quidẽ ob maris ꝓpinqui tatẽ cõmeatus abunde aderat. Vticenſes uero ac carthaginenſes fama pre mebantᷣ. Qua ex cauſa latrociniis undiq; maria infeſtabant quoad aliæ ro manoꝝ naues ad Scipionẽ uenere:eoſq; liberius uagari ꝓhibuere. Iam fa mes in dies acrius urgere cœperat cũ maſſiniſa haut longe a Siphace in hi bernis conſtitutus tertiã copiarũ partẽ quas Scipio ductabat ad exercitum ſibi adiungi poſtulat. His ſumptis duce Lelio Siphacẽ inuadit. Ille in fugã uerſus ꝓhibente fluuio pugnã inire cogitᷣ. (ut eorũ mos eſt) in unũ cõglo bati repẽtino curſu in romaos feruntᷣ. Romãi oppoſitis clypeis eoꝝ impe tũ ſuſtinuere. Siphax cõſpecto Maſſiniſa ira cõcitus in eũ fertur: cui læte Maſſiniſa obuiat Dũ igitᷣ ſigulari certamie diutius inter ſe dimicãt Sipha cis milites terga uertẽtes ad alterã fluminis ripã traiecere. Hic dum qſpiam Siphacis equũ ꝓpuliſſet regem inſidentẽ humi deiicit:eoq; modo accurrẽ te Maſſiniſa captus eſt Siphax & cũ eo alter ex filiis:quos ſtatim ad Scipi onẽ deduci iuſſit. Cecidere ea pugna ex Siphacis exercitu decẽ millia: ro manoꝝ uero quinq; duntaxat & ſeptuaginta:ex Maſſiniſæ militibus circi ter tercẽti deſiderati ſũt: Siphax ipſe cũ tribus millibus captus. In his Maſ ſilii duo millia & qngenti fuerᷣ qui ad Siphacẽ a Maſſiniſa cõfugerãt. Hos cũ Maſſiniſa a Lelio impaſſet ad unũ interfecit. Poſt hæc in maſſilios & Siphacis regionẽ ſigna uerterᷣ partim ut Maſſiniſã ĩ regno reſtituerẽt:par tim ut diſſimulantes ac dubios ad fidem reuocarẽt. Aduenere interĩ ex Cir ta legati regnũ Siphacis pollicẽtes. nõ nulli præterea amicoꝝ a Sophoniſ ba Siphacis cõiuge ad Maſſiniſam delati priuatim cõnubii neceſſitatem re ferebant. Hanc Maſſiniſa læto aĩmo ſuſcepit. deinde ad Scipionẽ reuerſus

Amilchar claſſis imperator

Stratagema Scipionis.

Duellũ Siphacis & Maſſiniæ.

Capitᷣ Siphax

Cirta urbs Siphacis.

cum in Cirta reliquiſſet anxius rei finem expectabat. Tum Scipionem ita Siphacē allocutū ferunt. Quæ inſœlicitas te amicū nobis: & pro Romāis in Libya ferentē arma adeo læſit: ut nō deos ſolum iureiurando: ſed Romanos ipſos falleres: & pro Carthaginenſibus in Romanos bellum gereres: q pro te contra eoſdē auxilia tulleres? At ille Sophoniſba inquit Haſdrubalis filia: quā depereo patriæ amiciſſima: & quæ uult facile ſuadere potens hæc nos a mutua amicitia ad patrię amorē compulit: & in hāc quā cernis miſeriā ex illa fœlicitate deiecit. Te aūt oportet & quæ a me: & Sophoniſba acta ſunt omittere: ſtabilemq; nobis amicū eē. Cuſtodi Sophoniſbā: ne Maſſiniſa ad ea quæ cupit cā compellat. Non.n.cōuenit ne ſi hāc uxorem duxerit quæ Romanoꝝ ſunt aliquādo ſpare audeat: ſic.n. ciuitatis ſuæ uehemēs amatrix ē. Hęc fatus: ſeu uere: ſeu amore ſaucius Maſſiniſam certe maxis affecit cladibus. Scipio cū Siphacis prudentiā facile perſpiceret: eumq; regionis gnarū & expertū ſciret inter domeſticos recepit: nec ſecus ac Creſo lydio Cyrus amico uſus eſt conſilii & ſecretorum participem eſſe uoluit. Accedente demum Lelio & quæ de Sophoniſba ferebantur audiſſe dictitante Scipionis edicto Maſſiniſa Sophoniſbam reddere compellitur. Eſ andeſcente rege & quæ prius acta erant cum illa repetente turbatius a Scipione reſponſum eſt. Nihil ſpolioꝝ Romani populi ab illo p uim capi poſſe in medium afferet: ſi qd deinde uellet ſuadendo poſtularet ea ex cauſa cū quibuſdā Romanoꝝ egreſſus quaſi mulierē illis traditurus clā uenenum primus obtulit ſortē præſentē referans admonebat.n. uel uenenū ſūpturā eſſe uel Romanoꝝ ſeruitutē ſponte ſubituram: nec plura locutus equū calcarib⁹ abigit. Illa nutrici calicē oſtentās: & palā ꝓfeſſa nihil q̄ri de mortis gn̄e quo egregie uitā obitura eſſet uenenū i trepido uultu hauſit. Ei⁹ corp⁹ Maſſiniſa Romanis q una aderant oſtendi iuſſit. Ipſe iuſſis pſolutis regio more ad Scipionē rediit. Scipio uirtute ei⁹ collaudata ſuaſióib⁹ adhibitis ꝙ iniquā mulierē a ſe abegiſſet coronatum: ac plurimis donis exornatum in regnum demiſit. Siphace Romā deducto nō nulli ſaluti ſuæ cōſulentes populi Romani amicū: ac propugnatorē in hiberia fuiſſe fatebantur: non nulli ſupplicio dignū aiebant: ꝙ ſociis & amicis bellum intuliſſet. Hos iter rumores ſiphax mœrore cōfectus interiit. Haſdrubal ex quo milites armorum patiētes & expertos reddidit ad Hānonē Carthaginenſiū ducē quoſdam ex ſuis mittit qui illum belli ſociū & participem accirent. Admonebat præterea plures ex hiberis cū Scipione in caſtris eſſe qui auro & pollicitationibus facile adduci poſſent: ut ignē caſtris iniiceret: addidit & ſe una iturum cū tempus ſciſſet. Hæc Haſdrubal. Et hanno aſtutia in illum uſus rē confici poſſe nō deſperat. Cæterū hominem probatæ fedei cum auro uelut transfugam in Scipionis caſtra mittendnm qui facilem ad quoſq; congreſſum habeat: plures in ſententiam trahere poſſit: ſtatutaq; illis die ad ſuos reuertatur: diem uero Haſdrubali hāno anunciet. Inter hęc Scipioni ſacra facienti periculum incendii clare oſtendebatur: quāobrem exercitum omnē

Scipionis uerba ad ſiphacē

Reſpōſio ſiphacis Sophoniſba Siphacis coniunx Haſdrubalis filia

Mors ſophoniſbæ.

Mors ſiphacis

Simulatio.

Mirum de ſacriſ

ſcrutari iubet: & ſicubi liberior ignis fieret extinguit: ac deinceps p plures dies imolanti cū eadē ſigna apparuiſſent dubitare cœpit: & exercitū inde mouere inſtituit. Interī equitis romani ſeruus intellecta re ſe ſciturū quicqd eſſet pollicet̃: demūq; ad herum reuerſus cuncta ex ordine ediſſerit. Ille ad Scipionē ſeruū mittit: eoq; modo uniuerſa multitudo facinoris cōſcia inter cepta eſt & iuſſu Scipionis necata cadauera e caſtris abiecta. Hannoni cū ꝓpius exercitū haberet rumor ſubito delatus ē: Itaq; a cōgreſſu ſe cōtinuit Haſdrubal uero rei ignarus cū ſuis uenit. Cæterum cadauerū multitudine perſpecta ſatis quid eſſet arbitratus abſceſſit. Hāno capta occaſione in exer citu palā rettulit Haſdrubalē Scipiōi ſe dedētē ad eū acceſſiſſe: Scipiōem autē nō admiſiſſe: quorū cauſa multo magis a carthaginēſibus odio habe ri cœpit. Eadē tēpeſtate amilchar romanoꝝ naues inopine aggreſſus trire mē unā & onerarias ſex inde capit. Hāno altera ex parte iis q circa uticam caſtra habebant ꝓpere inuectus fœde pellit̃. Scipio cū nihil ꝓficeret ſolu

Hippoā urbs.

ta obſidiōe machinas omnes ad Hipponā trāſtulit. Cūq; huiuſmodi īſtru mētis nihil ulterius indigere uideret̃ combuſtis omnibus regionē depopu latus eſt: nō nullis in amicitiā admiſſis: qbuſdā prædę ſuppoſitis. Carthagi nenſes deſperatis rebus Hānibalē belli ducē ſtatuerūt. Nauiū uero præfec tū cū claſſe demiſere qui eum ī libyā ꝓpere acciret. Interim ad Scipiōem legatos mittunt pacem poſtulātes. Sperabāt enim ex duobus alterū conſe qui poſſe ut uel pacē imperarent: uel quoad rediret Hānibal tēpus cōſultā do terrerēt. Scipio induciis duntaxat illis cōceſſis refecta exercitus impenſa carthaginenſiū legatos romā miſit. Hi legationis officio fūgētes extra mœ nia ut hoſtiū mos eſt pſiſtebant. Cum ad ſenatū acceſſiſſent ueniā ſupplici ter deprecati ſunt. Senatoꝝ igit̃ pleriq; carthaginēſiū pfidiam corā refere bāt: q totiens fœdera inita uiolaſſent. Porro quot clades Hānibal intuliſſet populo romano romanorūq; ſociis ī hiberia & italia una recenſebant. Alii pacis cōmoda penſitanda eſſe: cuius utilitas nō carthaginenſibus magis q̄ ipſis cōſpicua eſſet Italia ab hoſtibus uaſtata: futuros etiā metus ante ocu los pōebāt Hānibale magnos exercitus ex italia ī Scipionē deducētē: Ma

Dubitatio cōſu ltationis.

gone ex libya: Hānone uero ex carthagine ciente bellū. Quibus ex rebus cū addubitaret ſenatus legatos Scipioni in aphricā miſit: cū quibus quid facto opus eſſet mature cōſulere & iudicare poſſet. Scipio carthaginenſes ad pacem adhortatus ī hæc cōueniſſe dicit̃: Magonem q̄ primū ad liguri

Pacis fœdera.

bus claſſem abducere: Carthaginenſeſ nullos deinceps exteros mercede cō ducere: naueſq; nō ultra triginta longas tenere poſſe: nec ulterius quicquā bello conari præter ea quæ intra phœnicū foſſam poſſiderent: Reſtituere romanis captiuos eorūq; tranſfugas: Argēti præterea mille & ſeptingenta talēta ſtatuto illis tēpore pēder̃ debere. Maſſiniſā maſſylios: & quæcūq; ex Siphacis regno occupet poſſidere. Hæc inter utroſq; firmata fœdera: lega tiq; utrinq; miſſi: hi quidē romā ut ea apud cōſules ſancirēt: alii a roma car thaginem ꝓfectiq a carthaginēſibus ꝓmiſſa firmari poſcerent. Maſſiniſæ

romani ſocietatis & fidei monuméta huiuſmodi cõtulere. Coronã auri enſemq; ex auro pariter cælatũ.currũ ex ebore & purpurã ſtolamq; romanã equũ pręterea phaleris ornatũ aureis & arma qb⁹ ĩbello uteret̃.Dũ hęc ita gerunt̃ Hãnibal quãq̃ inuitus & dolens ad carthaginẽſes ꝓficiſcitur in fidelitatẽ populi erga principes rerũq; celeritatẽ nimiã accuſans. Diffiſus igit̃ inducias fieri poſſe uel ſi factæ eſſent permanſuras eſſe Adrumetum libyæ urbem ꝓficiſcit̃:frumentoq; in unũ collecto plurimos ad cõparãdos equos miſit.Numidarum præterea principẽ Areacidem nomine in amicitiã pepulit quattuor equitũ millibus tranſfugaꝝ qui ad eũ uenerãt & ſub Siphace olim militantes Maſſiniſæ adhæſerant ex ſuſpitiõe ĩterẽptis: quorũ equos cæteris ĩ exercitu partit⁹ eſt. Venit ad eũ & Meſopylus ex primoribus itẽ equitibus mille comitatus:& Vernas alter ex Siphacis filiis plurimũ adhuc paterni regni obtinẽs.Ex Maſſiniſæ quippe urbibus quaſdam ſuaſione pellexerat:nõ nullas metu adduxerat:& tunc apud Narcẽ caſtra habebat:& cõmeatibus uſus tanq̃ ſocia fruebat̃ urbe. Cũ inſidias inferre decreuiſſet pleroſq; ĩ urbẽ miſit clam enſes ueſte tegẽtes qbus imperatum erat ut ciuibus parcerent quoad tuba ſignũ traderet̃: Tũc uero mœnia cuſtodiẽres aggredi & portas ſibi uendicare.Per hũc modũ Narcen capta ẽ. Carthaginẽſiũ interim plebei priuſq̃ fœdera inirent̃ perſuaſi Tunc Scipione adhuc præſente cũ legati eoꝝ romæ morarent̃ Scipionis cõmeatũ carthaginẽ delatũ ui uentoꝝ rapuere uectoribus ĩ uincula coniectis. Aduerſãte autẽ ſenatu eorũ & ne federa prius inita uiolarẽt ſuadẽte ut inique ab illis facta queſti ſunt:famẽq; ob huiuſmodi moras inualeſcere. Scipio per inducias bellũ illis inferre haud dignũ ratus pœnas ab iis qui fœdus uiolaſſent exigebat. Illi econtra legatos romanoꝝ quoad ſui carthaginẽ redeãt detinere inſtituũt.Cæterũ hos Hãno magnus & Haſdrubal heriphus e populi manibus ereptos duabus emiſere triremibus. Alii igit̃ Haſdrubalẽ claſſis prefectũ hortari cœpe ut circa Apollinis montẽ prætervectus cũ triremes applicuiſſent legatos iuaderet quod ab illo factũ eſt.Qua ex re nõ nulli legatorũ ſagittis interfecti:reliqui ſaucii ad Scipionis claſſem ꝑuenerunt: ibi nauibus aſſumptis inſequentes hoſtes effugerũt.Quæ cũ romæ nunciata eſſent carthaginẽſiũ legatos qui pro pace ad urbẽ uenerãt ueluti hoſtes excedere iuſſere.Hi uentoꝝ ui ad Scipionis caſtra delati capiunt̃. Cũ autem nauiũ præfectus Scipionẽ interrogaret quid de ipſis fieri oporteret nihil ꝑ ſimile carthaginẽſibus inquit:ſed liberos ire iube.Hæc cũ carthaginẽſium ſenatus audiſſet plebeios uehemẽtius increpare cœpit:Conſilioq; inito Scipionem placandum ſtatuit ut fœdera ſeruaret pœnas ab iis qui facinoris rei eſſent ſumeret. Illi ſenatui aduerſautes ob inique acta quaſi nihil utile ab eo perſpectum eſſet a ſeditioſis quibuſdam irritati querebantur & in uanas ſpes elati Hannibalem cum iis quas haberet copiis acerſendumprædicabãt.Ille belli magnitudinem inſpiciẽs Haſdrubalẽ cum exercitu uocaridũ ſuadebat.Haſdrubal igit̃ pœna liberat⁹ Hannibali ſe imperatori facile

Dona Maſſiniſæ collata.

Aduẽtus Hannibalis ĩ libyam.

Filius Siphacis quẽ Liuius Verminã dicit.

Seditio.

Ius legatorum uiolatum.

Attende Scipionis magnanimitatem.

cõceſſit:neq; tamen palam a carthaginenſibus uideri auſus in urbe latita bat. Scipio ad carthaginẽ deducta claſſe ciues denuo a maris cõmeatibus inhibere cœpit nõ multũ etiã mediteraneis abundãtes copiis deſtituta ob bellũ incultaq; tullere. Iſdẽ ferme diebus equeſtris pugna inter Scipionem & Hãnibalẽ commiſſa ẽ. In ea Scipio lõge ſuperior. In ſequẽtibus porro diebus cõcertationes & prælia inter utroſq; habita. Cæterũ cũ Scipio Han nibalẽ uehemẽti inedia premi: & cõmeatũ naui aduentantẽ operiri cogno uiſſet nocte Thermũ tribunũ in eos qui ueherẽt emittit. Thermus igitur tumultũ quẽdam anguſtis tramitibus adeptus ad tria millia libycoꝝ occi dit:cõmeatũq; ad Scipionẽ detulit. Hãnibali itaq; ad extremã inopiã dela to: & queadmodũ pręſentẽ ſortẽ pferre poſſet meditanti tandẽ ad Maſſini ſam legatos mittere uiſũ eſt:q illũ precarent' cõtubernii & eruditionis pri ſtinæ cũ carthaginẽſibus moneret:oraretq; ut Scipionẽ ad ineũda denuo fœdera hortaret'. Quæ enim a plebeis p prius geſta eſſet ſtultiſſimi cuiuſ q; temeritate ꝓceſſiſſe. Maſſiniſa igit' urbis dignitatẽ:in qua altus erudit⁹ fuerat haud paruifaciẽs:multoꝝ præterea in ea amiciſſim⁹ Scipionem ad huiuſmodi fœdera induxiſſe dicitur. Reddere carthaginẽſes naues uiroſq; omnes:quos romanoꝝ cõmeatũ ferentes intercepiſſent:quæ ue ab illis ui abſtuliſſent aut damni preciũ quemadmodũ Scipio illis imperet exoluere: Cõmiſſoꝝ præterea mulctã mille talenta carthaginẽſes pẽdere debeř. Hęc fœdera inter utroſq; icta induciæq; inſtitutæ quoad hæc omnia carthaginẽ nunciata eſſent. Et eo quidẽ modo ſalutẽ adeptus uidebat' Hannibal. Car thaginẽſiũ porro ſenatus hæc ipſa libẽtiſſime cõplexus plebeios ad ſeruan da fœdera hortatus eſt præſentẽ in omnibus diritatẽ temporũ recenſes ex ercitus pecuniaꝝ rei frumẽtariæ inopiã cõmemorabat. At illi populari ritu in ſuſpitionẽ elati duces coꝝ priuatæ utilitati cõſulentes hæc omia cũ roma nis iniſſe criminabant' ut illoꝝ potẽtia fræti urbẽ ſibi ipſis ſubderẽt: Quod q; Hãnibal nũc faciat paulo ante Haſdrubalẽ feciſſe: qui p noctẽ exercitũ hoſtibus prodere tentaſſet:nec multo poſt ſeipſũ Scipioni dedere: & hæc agitantẽ in urbe latitare. ob hæc rumore & tumultu ſubito exorto pleriq; relicto cõcilio Haſdrubalẽ hinc ĩde inqrere cœpere:at ille anticipato piculo ad ſepulchrũ patris ꝓfect⁹ ſeipſũ ueneno cõfecit. Illi extracto cadaueř cer uice abſciſſa caput pilo ĩfixũ p uniuerſã circũtulere urbem. Sic Haſdrubal prius qdẽ inique criminat⁹:deinde ab Hãnone mendacio reiectus tandem a carthaginẽſibus ĩ hũc modũ extinctus ẽ:defunctus quoq; calumniis agi tatus. Poſt hæc carthaginẽſes ad Hãnibalẽ miſere ut inducias ſolueret:bel lum cum Scipione quam celerime iniret:famem quippe in dies magis in graueſcere. Quod cum ille egiſſet Scipio ad Partham urbem inclytam cum exercitu uenit:captaque urbe caſtra ab Hannibale haud longe me tatus eſt Hannibal educto exercitu tres ex ſuis ad exploranda romano rum caſtra demittit. Hos Scipio ad ſe deductos nequaquam occidi per miſit ut in talibus mos eſt :uerũ per exercitum omnem apparatuſq; belli

Thermus tri bunus.

Fœdera.

Attende popu lum.

Mors Hadru balis.

Partha urbs.

Notabile.

eos:ac machinas circunduci & exercitantes copias inſpicere mandauit:de
inde liberatos ad Hānibalē reuerti: & quæ uidiſſent ex ordine referre. Ea
clemētia cōmotus Hānibal:aut indignū ratus eſt cū Scipione iterum uer
ba facere. Cū in colloquiū ueniſſent Carthaginenſes ob pecunias dūtaxat — Colloquiū ſcipiōis & hānibalis.
ipſis impoſitas fœdera fregiſſe ait:quā ob rem ſi hæ excludant᷑ a Romanis
Siciliā uero hiberiam:ac reliquas inſulas qbus imperant retinere uelint pa
cem perpetuo māſuram eſſe. Tū Scipio nō parum utilitatis īquit ex italiæ
fuga cōſecutus es hānibal ſi hæc a Scipione impetras: prohibuitq; ulteriꝰ
quēquam ad ſe mittere. Non nulla igit᷑ inter ſe cōminati ad exercitus qſq;
ſuos rediere. Erat ciuitas haud lōge ab his noīe Cilla: huic proximus collis
ſtatuēdis caſtris idoneus:quē cū hānibal occupare uellet: non nullos p̄mi
ſit:qui locū caſtris metarent᷑. Ipſe ſublato exercitu ꝓceſſit quaſi collem re
cepturus. Præueniēte aūt Scipione in mediis deſtitutus eſt aruis ſine aqua
tione perpetē noctem in effodiēdis puteis abſumēs. Cū milites iugi labore
ſuffoſſis arenis modicum quid aquæ turbatioris haurirent ſine cibariis ne
glecti & inculti:multi quoq; in armis peruigiles ſtetiſſent. Quibus intelle
ctis Scipio die luceſcēte exercitū in eos emiſit ex itinere: uigilia ſitiq; confe
ctos. Hoc loco hānibalem cōtriſtatū ferūt cū pugnam detractaret: diuque
cogitaſſe qd potiſſimū eſſet acturus. Si.n.perſiſteret fore uidebat:ut in ari
da regione deſtitutus ſiti cōficeretur. Sin fugeret aīos hoſtiū alacriores red — Hannibalis exercitus
deret. Tandē multa uerſanti ob præſentē ſortem neceſſariū uiſum eſt q̄ pri
mū bello decernere:ac ſtatim ad qnquaginta millia militum in aciem edu
xit:elephātos uero octuaginta quos in hūc modū inſtruxiſſe dicit᷑. Primū
quidē elephātos in fronte per interualla diſpoſuit: quæ formidoloſiora uide
rent᷑ anteponēs oculis. Sub iis tertiū totius exercitus agmen collocatū cel
thæ ſcilicet ac ligures:quibus ſagittarii inuicē admixti ſuberāt. Funditores
p̄terea Mauruſii & Gymnaſii. Poſt hos ſecūda ſtabat acies. In hac Cartha
ginēſes & Libyci inerant. Vltimi uero quicūq; italia excedentē ſecuti fue
rant:in qbus potiſſimū ſpem poſuerat:equites in cornibꝰ locati ſunt. Hoc — Scipiōis exercitus
modo acies ab hānibale inſtituta. Scipioni uero ad tria ſupra uiginti millia
militū fuer᷑. Italoꝝ & Romanoꝝ eqtes mille & qngēti. Aderat auxilio Maſ
ſiniſa plurio numidaꝝ ſeptꝰ eqtatu:& Dacamas alter rex regulis eqtes ſex — Dacamas regulus.
cētos agēs. Pedites igit᷑ uniuerſos: quēadmodū hānibal in tres diſtinxit or
dines. Cohortes oēs rectas iuſſit cōmorari:ut liberius p eas eqtatus ſine im
pedimēto decurreret. Singulis aūt cohortibꝰ propugnatores in fronte cō
ſtituit:q ſudes bicubitas maxīe dēſas:plures etiā ferro mūiras e pelthis ī ele
phātos manu iacerēt. His cæteriſq; peditibꝰ edictū fuerat:ut elephātoꝝ de
clinarēt īpetū: curſuq; hinc īde citato beſtias telis agitarēt. Demū ꝓpiqio
res effecti ſi poſſent earum neruos ferro cæderent:In hūc modū peditatus
a Scipioue diſtributus eſt. Equites uero & in primis numidas cornibus
præſidere uoluit elephantorum faciem:atq; impetum pferre ſolitos. Italos
econtra ob inſuetudinem in extremam tranſtulit aciem : ut cum elephan

torum uím primí propuliſſent ipſi per acierum interualla facile trãſire poſſent: ſingulis aũt equitibus miniſter additus qui tela plura deferret: elephãtos cũ opus eſſet ab incurſu auerteret. Eo modo equitatus ab illo diſpoſitus eſt: dextrũ cornu Lelio: ſiniſtrum Octauio regẽdum dedit. Ipſe iter medios conſtitit. Pari modo locatus eſt Hãnibal. Vterq; ex coꝝ gloria multis hinc inde ſtipatus militibus: quibus cũ maxime laborandũ eſſet in bello uterentur. Hos ad quatuor milia Hãnibal: duo milia dũtaxat Scipio ducebat trecentis additis italis: quos in Sicilia ſecũ agẽs armis: equiſq; inſtruxerat. Cũ in prõptu eſſent oĩa duces equis diſcurrẽtes ſuos uiciſſim ad bellum hortabantur. Scipio deos in cõſpectum militum inuocãs Carthagineuſinm perfidiæ teſtes aſſerebat: qui fœdera totiens inita uiolaſſent: nõ magnifaciendã eſſe hoſtium multitudinẽ. Cæterũ uirtutem exiſtimandã: ob quam multo plures in eadẽ prouincia uiciſſent: q̃ ſi uictoribus ad belli euentũ timor aut ignauia: aut, trepidatio, ulla inſit: quãto magis uictis ipſis ex neceſſitate ieſſe exiſtimẽt. Ad hunc modũ Scipio ſuos allocutus poſt habito pauore ad bellũ icitabat. Hãnibal altera ex pte q̃ i Italia a ſuiſ geſta eẽnt mẽorabat q̃ multa & p̃clara egiſſẽt nec cũ numidis ueꝝ cũ italis oib⁹ & i ipã italia: paucitatem præterea hoſtium illis oſtẽdebat: hortabaturq; ne deteriores paucioribus ipſi multo plures in in propria tullere exiſterent. Diſcrimẽ deniq; inſtãtis belli unuſquiſq; ſuis recẽſebat. Hãnibal nõ Carthaginẽ modo: ſed Libyam omnẽ ex huiuſmodi pugna pẽdere aiebat: & an ſerui futuri eſſẽt: an eorum principatumq; cepiſſent retenturi. Scipio ne uictis quidẽ fugam tuto patere: uictoribuſ gloriã: ſummũ imperiũ: præſentiũ laboꝝ requiem: reditũ deniq; ad ſuos polliceri. Sic quiſq; ſuos adhortatus ad præliũ acceſſit. Prior hãnibal ſignũ dare tuba imperat. Cui a Scipione uiciſſim reclamatũ ẽ. Cõgredientibus ipſis primi elephãti terribili apparatu inſidẽtium ſtimulis agitari pugnam incepere. Ad hos equis accurrẽtes numidæ turmatim cos uulnerabãt quouſq; ſaucii: ac fugiẽtes: nec ſatis aſſeſſorum imperio parẽtes e pugna diſceſſere. Et hæc quidẽ circa elephãtos ad cornua exercitus geſta: At media acie Romanorum pedites locati fœde proterebantur. Quippe cum pugnæ aut ſatis gnari timidioreſq; præterea armis onuſti neque fugere: ueq; inſequi facile poterant: his Scipio equites italos a tergo inſtantes: ac leuius armatos prælio adiungit: coſq; ex equis mœtu territis deſcendere haſtiſq; elephantos paſſim diſcurrẽtes inſectari iuſſit. Ipſe inter cæteros primus equo deſcendit: ellephantumq; irruentem haſta trãſuerberat. Qua ex re excitati reliqui in elephantos celeri curſu feruntur: uulneratoſq; ab impetu auertunt. Vacuefacta igitur elephantis acie pugna uirorum: equorũq; fieri cœpta. Dextrum Romanorum cornu cui Lelius præerat. Numidas aduerſos pellete cœpit. Nã Maſſiniſa unum ex regulis Maſſathẽ nomine humi ſtrauerat. Cæterũ accurrente hannibale pugna ex integro reſtituta eſt. Siniſtrũ uero Romanoꝝ cornu qđ Octauius regebat cælthæ: ac ligures uehemẽtius urgebant: his ꝓpere Scipio Thermũ tribunũ cum electio

Exortatiões ſim imperatorũ

Initur pugna.

Lelius.

Maſſathen regulus.

Octauius.

ribus auxilio mittit. Hãnibal in leuum ligures: ac cælthas adequitare iubet ſecundam Carthaginenſium: ac Libycorum aciem inferens Romanis. Videns igitur illum Scipio cũ aliis copiis accurrit. Duobus igitur clariſſimis ducibus in pugnam prodeũtibus cõtentio inter omnes ſplendida: timorq; uerſabatur: nihil prõptitudinis ab ullo omiſſum eſt: uehemẽti prælio labore: ac uociſetatione cũcta ſtrepebãt. Cum longa & incerta pugna eſſet milites imperatorum ſortem miſerati inuicem armis cõcurrunt eo modo celerius prælium cõfici poſſe ſperãtes. Infeſtis etiam haſtis inter ſe cõcurrere duces. Id aduertẽs Maſſiniſa: Romani porro ducẽ militari more certantem cõſpicati uehementius in pugnã ruunt: perturbatoſq; hoſtes inſequi cœperunt. Hi neq; adequitãte hãnibale: atq; rogãte: ut fugam ſiſterẽt: pugnam denuo ingrederẽtur exorari potuere. Itaq; deſtitutis ipſis italos: qui cum eo uenerãt: ſtabilemq; adhuc aciem ſeruabant: in pugnã excitat ratus Romanos ſparſim: ac ſine ordine ſuos inſequẽtes facile turbari poſſe. At illi ducis aſtutia perſpecta dato ſigno celerrime ſe inuicem ab inſecutione reuocant: iterũq; ad prælium redeũt: quibus cũ haſtæ equiq; deficerẽt enſib9 inter ſe cõplexi bellum gerũt: hic uero ingẽtem cædem: imẽſa uulnera cernere erat cadẽtium gemitus: interficiẽtium minę exaudiebãtur donec itali hoſtes in fugam uertũt: fugiẽteſq; inſequuntur. Tum belli ſẽtẽtia illuſtris uiſa. Hannibal cũ e fuga præceps numidarũ equites q̃ plurimos adhuc ſtantes uideret indignum ratus eos derelinquere conuerſis accurrit habenis: iterumq; in perſequẽtes adhortatur ſperãs utile quippiam eo in prælio ſe facturum. Primis igitur maſſyliis inuectus prælium renouat. Et hæc unica maſſiniſę & hãnibalis pugna fuit cum uterq; conſtiteret. Promptis ergo animis inuicem cõgreſſi depugnabãt. Maſſiniſa equo prolapſus hoſtem pedes aggreditur: accurrẽtemq; ſibi ante alios equitem obtrũcat. Deinde tela ab elephãtiſte derelicta ſuſcipiẽs infixaq; diuellens in hoſtem detorquebat: uerũ dum fruſtra imittitur equitem propius ſtãtem cõfodit. Poſtremo telum educere conatus brachio traiicit. Poſt modicũ itaq; pugna excedere cõpellitur. Scipio intellecta re: ut maſſiniſæ inſtãti pĩculo cõſuleret auxilio accurrit. Interĩ maſſiniſam alterius equo inſidentẽ: & in prælium redeuntẽ cernit uulnus palã oſtentãtẽ. Erat belli diſcrimen iterũ inter utroſq; par ipſis duces uerentibus quouſq; hãnibal hiberos & cęlthas tumulo quodã conſiſtentes curſu ad eos delatus euocat ueluti in pugnã deducturus: tũ uero cæteri prælio intẽti cũ cauſam ignorarẽt: motũ ducis fugã arbitrati e pͥlio diſcedũt: nulloq; ordine palantes effunduntur: nec qua hannibalem euntem conſpexere: uerum ut caſus quenque impulit fugam capeſſunt: eoq; modo exercitus omnis diſſipatus eſt. Romani deuictis hoſtibus temerẽ effuſi inſequi cœperũt: nec ipſi admodum quæ ab hãnibale geſta erant diſcernentes. At ille hiberis & cęlthis dẽuo comitatus aderat. Qua ex re ſcipio iterũ ſuos ab ĩſecutiõe reuocari admõet: lõgeq; plures q̃ quos ductabat hãnibal e tumulo rediens in aciẽ ſtatuit: ita ut eorũ impetũ facile pferre poſſet. Hannibal hac ultima

Victoria de hãnibale

fruſtratus ſpe poſtquam omnia a ſe in caſſum attẽtari uidit: deſpatis rebus non iam clanculũ: ſed aperte fugã arripit: quẽ plurimi Romanoꝝ equitũ ſubinde conſpicari propere inſequuntur. Verum ante alios Maſſiniſa q̄q̄ uulneris dolore præpeditus cõtinuo propius urgebat equo haud: paruifaciens Hãnibalem Scipioni captiuũ ducere. Cæterum beneficio noctis ereptus cũ uiginti dũtaxat equitibus qui eius curſum ſeq potuere ad urbẽ peruenit cui Thunex eſt nomen. Hic Bretioꝝ: & Hiberoꝝ equites q̄ plures e pugna aufugiſſe uidet. Veritus igitur hiberos utpote barbaros non minus bretios ſuſpectos habuit gẽtem Italiam Scipiõi amicã arbitratus facile ob ea quæ in Italia egiſſent ueniam ab illo petituros eſſe: ob id unico comitatꝰ equite cui maxime fidebat Adrumẽtum urbẽ maritimã acceſſit duabus noctibuſ totidẽq; diebus ad tria millia ſtadia emẽſus. In ea exercitus ſui partẽ quam ad cõmeatus curã deſtituerat inuenit. Premiſſis itaq; nõ nullis ad finitima loca quouſq; e bello fugiẽtes reuocabat: arma machinaſq; præparabat. At Scipio tã inſigni uictoria elatus q̄cũq; ex p̄da minus utilia uiſa ſunt igne cremauit: cætera ut Romanis ducibus mos eſt aſſeruari iubet. Ex his decem auri talẽta: argẽti uero duo millia & quingẽta: elephãtumq; eximie ornatum: ac captiuoꝝ quoſcũq; clariſſimos Romã miſit. Ad hæc Leliũ uictoriæ nuncium cum claſſe ire iuſſit. Reliqua inter milites: ut cuiuſq; uirtꝰ mereri uiſa diſtributa ſunt. Maſſiniſa aurea corona donatus eſt. Ipſe urbes omnes circũuectus in poteſtatem redegit. Et hic finis Hãnibalis & Scipionis in Libya belli fuit: in quo inuicem tũ primum collatis uiribus dimicatũ eſt. Romanoꝝ duo millia & quingẽti ea pugna cecidere. Ex Maſſiniſæ militibus multo plures. Hoſtiũ uero quinq; & uiginti millia cæſa tradũtur: captiui octo mille & quingẽti abacti. Præterea hiberi qui ad Scipionẽ tranſfugerant trecẽti. Numidæ uero qui ad Maſſiniſam octingẽti. Ignorãtibꝰ adhuc Carthagĩnẽſibus: Romaniſq; belli euẽtum Carthaginenſes Magonẽ qui celthas deduceret in Italiam deſcẽdere: ſin minus id queat cum ipſis in Libyam ad nauigare iubent. Interceptis aũt litteris & Romam miſſis nouum denuo exercitum: eqites: naues: pecuniamq; Romani Scipioni decernunt. Scipio Octauium terreſtri itinere Carthaginem præmittit. Ipſe ſubinde nauibus aduentabat. At Carthaginenſes cognita Hãnibalis clade legatos Scipioni cum naui deſtinant Hãnonem cognomine magnum: & Haſdrubalem Heriphum. Hi tubicinẽ in prora nauis ſtatuentes porrectis mãibus ſupplicium more deprecabãtur: quos Scipio in exercitum uẽire iuſſit. Ipſe editiori ſolio locatus quæ dicturi eſſent expectabat. Legati profuſis lachrymis humi ſe proſternunt. Hos miniſter aſſurgere mõitos quæ uellẽt effari imperat. Tunc Haſdrubal Heriphus in hunc modum locutus eſt. Mihi quidem fas eſt o Romani & Hannoni ipſi reliquiſq; Carthaginenſibus quicunq; non inſipientes ſunt purgare crimina quæ nobis obiiciũtur. Legatos u̅ros i quos ciuitas n̅ra haud ĩpõte deliq̄rat fame cõpulſa tutati fuimꝰ: eoſq; ad uos ſaluos miſimꝰ: ęquũ ẽ ãt ñ oibꝰ ſuccẽſere carthagĩnẽſibꝰ

Maſſiniſæ probitas

Tunex urbs

Adrumentum

Vtilis uictoria

Attẽde litteras

Carthagĩnẽſes legatos ad ſcipionem mittunt.

Lictor

Legatorũ orõ.

Hanc orationẽ prætermiſit Liuius.

iis qui pacem prius petiere:cupidæque ſuſceptam firmauere ſacramento. Sunt aũt populi ad deteriora procliues: & quicquid multitudini gratius ẽ locum obtinet:quod & nos paſſi ſumus:neq; ſuadere potentes:neq; cõtinere ob illos q nos criminabant̃:omnemq; fiduciã a nobis auferebãt. Neque noſtra ſuaſione:aut cõſilio hæc ipſa iudicetis o Romani: uerũ ſi fidere cun ctãtibus peccatũ ducitis famẽ:ac neceſſitatẽ eoꝵ quæ ob hæc paſſi ſumus cogitate quoꝵ nullũ opus uolũtariũ nobis fuit.Modo quidẽ pacẽ exorar̃: peccunias tot impẽdere:naues lõgas præter paucas oẽs dimittere:plurimũ quoq; imperii uobis ſinere:& hæc oia firmare ſacramẽto. Iuſiurãdum interea Romã mittẽtes cũ legati noſtri apud uos adhuc eſſent ſpõte deliquiſſe creditis. Verũ potius deoꝵ quẽpiã uobis inimicũ fuiſſe putandũ eſt: ac tẽpeſtatẽ quæ ueſtros cõmeatus Carthaginẽ detulit:ex quo tẽpeſtati fames uos erripuit nõ bene ſuper iis qui oium idigni ſunt iudicãtes. Nõ. n. a multitudine incõpoſita:atq; infœlici ratio exigenda eſt. Sin uobis & hoc modo erraſſe uidemur nõ infœlices extitiſſe id quoq; fatemur: & ob id ueniã a uobis deprecamur. Eſt quidẽ inocentiũ iuſtificatio propria: deliquentiũ uero deprecatio cẽſenda:in qua fœliciſſimoꝵ miſericordia eo facilior eſſe debet: quo humana cõtemplãtes ob ſubitos caſus eos deprecari uident:quos paulo ad nocẽdũ potẽtes conſpexere. Qualis Carthaginẽſium ciuitas olim fuerat: quæ cũctaꝵ in libya potẽtia ſuperior nauib9 peccuniis: atq; elephãtis abũdabat:equeſtribus.copiis:pedeſtribuſq; florebat:pluribus natiõibus p ſeptingẽtos annos imperauerat:totius Libyæ aliarũq; gẽtium inſulaꝵ:pterea mariſq; dña nõnunq̃ de imperio uobiſcũ cõtenderat: nũc oibus deſtituta neminẽ ſibi obſequẽtẽ habet:nõ equitẽ:nõ peditẽ:nõ nauim: nõ elephãtum:quoꝵ oium ſalutis ſpẽ nobis ademiſtis. Sed & in uobis ſunt qui mala pertulerũt:ad quæ opus eſt o Romani indignationẽq; fortũæ in uobis ob ſeruãtes mediocriter pſperitate ueſtra uti:magnanimitatiſq; ueſtræ nequaquã obliuiſci:& aliquãdo Carthaginẽſium infœlicitati cõdigna facere reꝵ mutationes ſine inuidia in noſtris diſponẽtes cladibus:ut apud deũ irreprehẽſibilia ueſtra ſint erga hoies laude:& commendatione digna. Non enim ut deficiãt Carthagnenſes a uobis metuendũ eſt:qui tãtum pœnitẽtiæ tantumq; pœne ob præteritoꝵ tulere perfidiã. Eſt profecto ſapiẽtibus inocentiæ cuſtodia ſalubre cõſilium:deliquẽtibus uero pœnitẽtia atq; pœna. Cõſtãtioreſq; eos eſſe neceſſe eſt qui caſtigatione affecti ſunt: q̃ qui nihil mali ptulrrũt. Neq; dignũ ẽ o Romãi q̃ Carthaginẽſibus obiici a uobis ſolẽt pfidiã crudelitateq; ea uos imitari. Infœlicibus qppe alioꝵ delicta exẽpla ſũt oburgẽtes clades. Fœlicib9 aũt in poteſtate clemẽtia ẽ. Nec uero utili9 aut glorioſius iporio ueſtro futuꝵ ẽ tm̃ urbẽ delere potius q̃ ſeruare. Eritis.n.in utilitatibus ueſtris meliores uobis iudices. Nos autem uobis:& ad ſalutem ueſtrã hæc duo magis efferẽus dignitatẽ.ſ.pricipatus noſtri:& urãm erga nos moderationẽ q̃ ii armis tm̃ iperii tãtũq; potẽtiæ cẽtis aſſecuti. Quibus ãt cõditiõibus pacẽ obtuleritis iis utẽur:ſupuacuũ ẽ illis ulterius loq: qui ſe

Populi ad malum pcliues.

Multitudo icõpoſita.

Attende infœlicem urbẽ

Salubre conſilium.

ſuaq; arbitrio ueſtro permiſere. Hæc effatus heriphus fletũ edidit. Scipio illis excedere iuſſis primores conuocat: cũ his diutius cõſilio imoratus tandẽ legatos acciri iubet: qbus in hũc modũ locutus ẽ. Ne minima qdẽ uẽia digni eſtis o Carthagineſes q totiẽs fœdera inita uiolaſtis: & hæc ultima in legatos adeo aperte: odeo inique ſeuiẽtes corrupiſtis: ut neq; negare: neq; cõtradicere fas ſit: qn extremo ſupplicio digni ſitis. Quid manifeſta accuſare opus ẽ? Ad pces cõfugite q ne Romanoꝝ qdẽ nomẽ liqſſetis ſi uictoriã fuiſſetis adepti. Sed neq; nos ſimilia uobis egimus: ex quo legatos ueſtros Romæ cõmorãtes fœdera pro uobis ſantiẽtes cũ noſtros uiolauiſſetis ciuitas noſtra liberos ire iuſſit. Ego ueſtros in caſtra delatos ad me inſtante adhuc bello illeſos remiſi. Neceſſe ẽ igit̃ ut errores aliqñ cognoſcatis ueſtros & quodcũq; uobis reliquerimus id omne in lucro deputetis eſſe. Dicã igit̃ quæ mihi uidebũt̃. Sẽatus uero ſantiet ſi putauerit. Dabimus iterũ uobis pacem o Carthagineſes ſi naues lõgas decẽ dũtaxat exceptis Romanis tradideritis: ſi elephãtos quos habetis & cętera prius p uos ſublata reſtitueritis uel eoꝝ pciũ me iudice ſi qua incerta erũt pſoluetis. Captiuos pterea oẽs ac trãſfugas & quoſcũq; ex italia eduxit Hãnibal tradideritis: & hæc intra trigeſimã diẽ ex quo pacẽ ſuſcepitis a uobis fieri poſcim⁹. Intra ſexageſimã uero Magonẽ liguria exceder̃: pręſidiaq; ueſtra ex urbib⁹ educer̃: quæ extra phœnicũ foſſã ſitæ ſũt: obſides uiuerſos redder̃: quotãnis etiã talenta euboica ducẽta i ãnos qnquaginta romãis pẽder̃: neq; celthas aut ligures ſtipẽdio cõducere ulterius: neq; Maſſiniſæ aliis ue romanoꝝ ſociis inferre bellũ: aut carthagineſiũ quẽpiã ad id mittere. Ciuitatẽ liberã habere: & regionẽ omnẽ quę intra phœnicũ foſſã cõtinet̃. Me autẽ nauigãte i libyã romanorũ ſocios & cõfœderatos terra mariq; haber̃ ſi ſẽatui populoq; romão uiſũ fuerit. Quib⁹ approbatis romãoꝝ exercitũ itra dies centũ e libya educemus: iducias quas uolueritis impẽdemus. Sin legatos romã mittere uobis placet pueros obſides centumquiuquagita mihi dabitis quos ipſe elegeri. Ad hęc exercitus impenſã talẽta alia mille pſoluetis: cõmeatumq; cõferetis Elapſis iduciis obſides ſuſcipietis ueſtros. Hęc a Scipiõe ꝓlata legati ad carthagineſes deferũt. Multitudie itaq; i unũ collecta p plures dies & qd agendũ foret cõſultãte potioribus quidẽ quæ a romãis ꝓponebãt̃ ſuſcipiẽda eẽ ne his diffidẽtes omia indiſcrimẽ ponerẽt uidebat̃. Plebei ecõtra nõ tã picu lũ imminẽs q̃ eoꝝ quæ ipſis auferrẽt̃ copiã æſtimãtes diſcider̃ cœpunt. Palã etiã quæri frumentũ ꝙ in fame pneceſſariũ ciuibus eẽt a primorib⁹ per iducias tradi hoſtibus. Deiq; i unũ collecti eoꝝ domos igne ſuccẽſuros ſpoliaturoſq; minitabãt̃. Tandẽ placuit Hãnibalẽ q pedites qnq; mille: eqtes ſexcẽtos i unũ collegerat: & i urbe Marthama caſtra habebat in cõciliũ uocari. Cũ acceſſiſſet ac pleriq; moderatiores uereri cœpiſſẽt ne uir bello deditus multitudinẽ ultro i illos cõcitaret: ille pudice admodũ pacẽ ſuſcipiẽdam exhortatus ẽ At multitudo ira cõcita i illũ ꝓclamar̃: oibuſq; minitari cœpit Sic ut plurimi ex notis d̃ſpata urbe pti ad Maſſiniſã pti i romãoꝝ caſtra cõfugerẽt. carthagiẽſes pluriũ frumẽti i foro cũulatũ ab Hãnible itelligẽtes.

Reſponſio Scipinonis

Pacis cõciliatones a Scipiõe oblatæ

Attende populum.

Marthama urbs.

Defectus uniꝰ folii: in quo tumultus populi cõtineri uidebatur. Deinde romanoꝝ conſultatio de rebus Carthaginenſium: ut patet ex fragmento orationiſ inſequentis.

Oratio cui: & principium deeſt:& nom̄ auctoris. Suadet autem Romanis Scipiōi obſequendum & Carthaginenſibus pacē concedendam.

Pacem autem non admittere turpe & inuidioſum eſt: quæ Scipio optime
callens:ut apparet eius ſentētiā ad nos miſiſſe exiſtimo ut cōſultādi moram
uel cunctātibus adimeret. Aequū eſt illū multo melius hæc ipſa intelligeř
præſentē operi atq; intuētem. Cuius ſuaſiones ſi cōtemni a nobis ſenſerit
non mediocri dolore eū afficiemus patriæ amatorē imperatoremq; præci
puum:qui nos in Libyā ire dubitantes cōſilio ſuo impulit exercitū a ſe ipſo
cōfirmauit:& ad ea quæ nunq̄ ſperauiſſemus euexit. Quod profecto admi
ratiōe dignū arbitror:nos qui a principio huius belli deſides:negligēteſq;
fuimus nūc adeo ſuperbe adeo itemperāter in hoſtes ferri. ꝙ ſi quis hæc be
ne fieri exiſtimat:ac fœdera denuo a Carthaginenſibus uiolari metuit nūc
uel in primis ab illis obſeruatū iri certo ſciat:qui ob præteritoꝝ incōſtantiā
tot mala perpeſſi ſunt:pietatemq; in futurū obſeruaturos magis q̄ ab im
pietate corruerunt. Nec profecto eiuſdē cōſilii eſſe exiſtimo modo quidem
Carthaginēſes:ut impotētes ſpernere deinde ne deficere iterū poſſint expa
ueſcere. Cuſtodire aūt eos ne in maius extollātur facilius eſſe arbitror q̄ de
lere. Nūc quidē ex deſperatiōe pugnaturos reor:quos ſubinde cū timore
ſeruare oporteat. Satis illis maloꝝ etiā ſine nobis iniunctū eſt: quibus oēs
finitimi infenſi ſunt ne uim aliquādo ab illis patiāť:& Maſſiniſa nobis ami
ciſſimus cōtinue illis iminet:ꝙ ſi quis hæc oia cōtemnit: ut & ipſe Scipiōis

Attende

imperiū aliquādo mereať hoc ſolum quod ad ſe ſpectat reſpicit & quæ illi
euenere ſibi futura cōfidit. Quid.n.utilitatis aſſequemur urbē ſuſcipientes
quā habemus? Delebimus ne funditus quoniā frumentum naueſq; rapue
runt:quæ cū multis aliis nobis debēt? Hoc certe nos facere iniurium eſt ſi
deoꝝ indignationē ſi hominū inuidiam multifacimus Maſſiniſæ ne habē
dam dabimus? At ille quidē amicus nobis eſt:quē tamen in maius adauge
ri haud tutum æſtimo:qui potius inuicem eos cōtendere:ac bellare utilius
arbitror populo Romano. At quos prouētus ex ea regiōe referemus? Sed
eos in ſeruādis exercitibus illic noſtris cōſumere oportebit. Multis quippe:
ut inter plurimos accolas potiſſimū barbaros indigebimus. Colonos ne il
luc emittemus inmedio tot numidaꝝ:qui barbaroꝝ potiſſimi ſemper dira
meditanť? Qui ſi forte ſuꝑiores euaſerit:ut in futurū nobis formidoloſi ſint
atq; aduerſi neceſſe eſt regionē tā amplam noſtraq; uberriorem multo ma
gis poſſidētes. Quæ profecto animaduertēs Scipio cōſulere mihi uidetur
Carthaginēſiū preces:haud ſpernēdas eſſe a uobis. Quāobrē ſupplicanti
bus ipſis ſuadētiq; Scipioni aſſentiēdum arbitror. Sic ille effatus eſt. P. aūt
Cornelius Cornelii Lētuli affinis:at cognatus:qui tum cōſulatum obtine

Oratio.P.Cornelii ſuperiori oī contraria

bat & Scipiōi fauore uidebať ecōtra in hunc modū dixit. Hoc quidē com
modū o uiri quod ſolū hoſtibus utile eſt:quod & iſti inquātum poſſunt no
bis ſuadere conātur quoꝝ perfidiam cū potētia cuſtodiř opus eſt:aut uires
delere ex quo perfidiā non licet:in qua re nullum tēpus habilius q̄ præſens
eſt quod nos a Carthaginēſium timore liberet:in quo omniū maxime im
becilles ſunt:atq; infirmi ad utrumuis iterum augeri. Nō.n.quod iuſtū: &

æquum eſt effugere eſt animus:nec ĩmoderatam mihi opinionem in Carthaginenſes uideor afferre:q̃ in rebus ꝓſperis inique agunt:iniurias oĩbus inferũt. in aduerſis uero deprecantur:& ſi quid proſperi ſubito affulſit iura peruertunt:neq; fœderum reuerẽtiam:aut iuſiurandi rationẽ tenent. Hos qs ſalute dignos eſſe exiſtimat ob inuidiã hoĩum indignationemq; deorũ: Ego quidẽ deos arbitror ad hæc deduxiſſe Carthaginẽſes: ut aliquãdo impietatis ſuæ pœnas luant eorũq; in Sicilia:Italia Hiberia: & in ipſa Libya erga nos:alioſq; oẽs uiolatis cõtinuo fœderibus egere crudeliter impiq; fecere. Quorũ extera prius uobis q̃ domeſtica referre cupio: ut plane illos intelligatis Carthaginẽſib⁹ infenſi an pœnas dederint. Hi Saguntinoꝝ adoleſcẽtes q Hiberiæ urbẽ inclytã amiciſſimã nobis incolunt cũ qua fœdera inierãt:cũ nihil mali ab iis paſſi eſſent interemerũt. Hi Nuceriã urbẽ nobis obſequẽtem per fœdera ingreſſi iureiurando adhibito ſingulos ciuiũ cum duabus tunicis ſe dimiſſuros eſſe cũ in poteſtatẽ redegiſſent primũ ſenatũ eoꝝ intra balnea cõcluſum adhibito igne necarũt. Ciues uero abeũtes telis inſecuti ſunt. Acheranoꝝ præterea ſenatũ per inducias fidentẽ puteis merſere ora ſaxis obruẽtes. M. Corneliũ cõſulem noſtrũ pari perfidia deluſum cõpulere imperatorẽ ſuum ueluti morbo cubãtem inuiſere. Demũ ui ſublatum ex Sicilia in Libyam cũ duabus & uiginti nauib⁹ captiuũ abduxerũt Porro Atilium regulum alterũ imperatorem noſtrũ ob fœdera ad eos redeuntem afflixere tormẽtis. Quot aũt Hannibal uel bello:uel inſidiis:uel iureiurando uiolato ciuitates:aut exercitus noſtros:aut ligurũ cõfœderatos populi Romani deceperit:eoꝝ urbes dirrupuerit:aut cũ eo militãtes ad id idũxerit lõgũ eſſet enumerare. Hoc ſolum dixerim quadringẽtas nobis affuiſſe urbes:quaꝝ captiuos partim foſſis obruerit:partim fluminibus ĩmerſerit per quoꝝ corpora tanq̃ per põtes duĉtaret exercitũ. Alios elephãtis obterẽdos ſubiecit. Fuere quos inuicẽ pugnare cogeret:fratres fratribus: patres filiis opponẽs. Nup aũt legatis ꝓ pace ad nos miſſis nõ rogarũt modo Carthaginẽſes uerũ iureiurãdo cõfirmarunt. Demũ cum legati eoꝝ apud nos adhuc eſſent naues noſtras in Libya depredati ſunt militibus in uincula cõiectis tantũ ipſis ignorantiæ ob crudelitatem ineſt. His igitur quicq̃ miſericordiæ:aut moderationis ab aliis impẽdi debet qui nihil moderatũ: nihil mãſuetũ norũt:quiq; uictoriã adepti:ut Scipio inquit neutiq; Romanorũ nomen nobis reliquiſſent. Sed fides illis inconcuſſa dextera inuiolata eſt. Quæ fœdera:quæ iura excogitari queũt quæ iſti nõ cõtẽpſerint:quæ tam iuſte facta:aut gratis data:quæ pro nihilo non habuerint. Nõ imitabimur inquit eos. Sed quæ fœdera a nobis diſſolui poſſunt qui nunq̃ fœdus iecimus. At crudelitatẽ eoꝝ:ut aiunt nõ ſequemur. Amicos ergo & ſocios tam crudeles habebimus:neutrũ certe laude dignũ. Cæterũ ſe nobis lege belli ꝑmiſcere queadmodũ multi ſæpe fecerunt. Scrutemur igit᷑ an pro iis quæ daturi ſumus gratias ſint habituri:an potius ex fœdere impoſitum ſibi exiſtiment. Differunt hæc.n. inter ſe. Quouſq; uero hæc nobiſcũ compoſue

Facete

Saguntini.

Niceria urbs.

M. Cornelius

Atilius regul⁹

Attende crudelitatem Hanibalis

Fides ironice

rint uiolabunt denuo excuſationem quandam fœderum:ut olim præferen tes quaſi a nobis inique ſpoliati ſint. Dubia uero ad diſſenſionem ſunt aptiſ ſima. Cũ aũt ſeipſos nobis dederit armiſq; adẽptis corpora in poteſtate no ſtra fuerint: ſentientq; ſe nihil habere proprii idq; animis eoꝝ infixum ſtete rit quicqd a nobis oblatum erit tanq̃ alienũ ultro cupient. Sin aliter Scipi oni uiſum eſt ſentẽtias rogare licet. Sin inſciis uobis hæc ipſe cũ Carthagi nenſibus egit qd nobis rem conſultandã defert. Ego uero tanq̃ primoribus uobis in iudicio quæ ſentirẽ aperire uolui: puæ ue utilitati publicę conueni re exiſtimaui. Hęc a publio in hũc modũ relata ſunt. Senatus per ſingulos ſentẽtiã rogare cœpit. Plures igit᷑ Scipionis mentẽ ſecuti ſunt. Et hæc ter tia cũ Romanis ac Carthaginẽſibus fuere fœdera: ad quæ potiſſimũ Sci pio illis uidet᷑ induxiſſe ſiue eoꝝ ratiõe quæ prius dicta ſunt: ſiue ꝙ Cartha ginẽſibus principatũ ademiſſe abũde ad fœlicitatẽ uiſum eſt. Sunt qui pu tent Scipionẽ utilitati publicæ cõſulentẽ urbẽ illã Romanis finitimã: atq; æmulã ſeruari mauliſſe ne aliquãdo ſecũdis elati rebus per ociũ ignauiãq; torpeſceret. Quod & paulo poſt Catonẽ illis dixiſſe ferũt cũ rhodiis infen ſos ſermõe cõpeſceret. Scipio poſt hæc ex Libya in Italiam profectus un uerſas copias claſſe traduxit: Romamq; ad triumphũ reuerſus ẽ: quod om nium ante ſe ſplendidiſſimũ dicit᷑ egiſſe. Eius forma ut nũc fit ab illis ſerua ta eſt. Fuit aũt huiuſmodi. Sertis redimiti oẽs precinẽtib⁹ tubis currus ſpo liis refertos deducebãt. Ferebant᷑ & ligneæ turres captaꝝ urbium ſimula chra præferẽtes. Scripturæ deinde & imagines eaꝝ quas geſſiſſent. Aurũ deinceps & argẽtum partim rudibus maſſis: partim notis: aut huiuſmodi impreſſum figuris. Coronæ præterea quas uirtutis gratia urbes aut ſocii: aut exercitus urbi parentes militibus dediſſent. Cãdidi ſubinde boues & ele phãti illos ſequebãt᷑. Poſt hos Carthaginẽſium: ac numidaꝝ pricipes bel lo capti. Imperatorem lictores præibãt purpureis amicti ueſtibus: tũ citha redoꝝ: ac tibiaꝝ turba ad etruſcæ ſimilitudinẽ põpę. Hi ſuccincti coroniſq; aureis redimiti ſuo quiq; ordine canẽtes pſallenteſq; prodibãt. Hos Lidyos appellant: ut facile crediderim etruſcas a Lidyis ſumpſiſſe originẽ. Horũ in medio qſpiã talari ueſte fimbriis: ac armillis auro ſplendẽtibus amictus geſtus uarios edebat: hoſtibuſq; deuictis inſultãs riſus undiq; ciebat. Poſt thuris & odoꝝ copia imperatorũ circũſteterat: quẽ curru deaurato multifa riãq; notis refulgenti cãdidi uehebãt: equi aureã capite geſtantẽ coronam lapillis ornatã gẽmiſq;. Hic ueſtẽ ſuccinctus purpureã patrio more aureis intextam ſyderibus altera manu eburneũ ſceptrũ: altera laurũ præferebat: quẽ Romani uictoriæ inſigne profitent᷑. Vehebantur & cũ eo pueri uirgi neſq;: & ad habenas hinc inde cognati iuuenes: demũ q exercitũ ſecuti fue rãt ſcriptores: miniſtri: ſcutiferi uc: poſtremo exercitus in turmas acieſq; di uiſus currũ ſeqbat᷑. Milites quoq; lauro redimiti laurũ manu ferẽtes: qbus meritoꝝ inſignia adiuncta aderãt: quæ primores hos qdẽ laudibus ferrent: hos ſalib⁹ inſectarent᷑: nõnullos infamiã notarẽt: ſimplex deniq; triumphi

Dubia [diſſẽſio nem afferũt.

Nota tertia fœ dera.

Triumphi for ma conſueta

forma & quam unuſquiſq; ſermone facile explicare queat. Cum i Capitoliū uentū eſſet. Scipio depoſito apparatu epulū: ut amicis mos erat in templo præbuit. Et hic finis ſecūdi belli Romanis: ac Carthaginēſibus fuit: qđ in Hiberia īchoatū in Libya finē habuiſſe cōſtat ictis inter utroſq; fœderibus olypiade apud græcos quarta & quadrageſima ſupra cēteſimā. Maſſiniſa deinde Romanoꝝ potētia fræ tus illato Carthaginēſib⁹ bello plurimū agri ueluti ad ſe ꝑtinētis ꝑ uim ademerat. Ea ex re Carthaginēſes Romāorū opē implorare coacti. Maſſiniſam ſibi ōciliari ꝑcabant̄. Illi legatos ex ſuis miſere: qbus editū fuerat: ut Maſſiniſæ clāculū fauerēt. Per hūc modū Maſſiniſa Carthaginēſiū agros magna ex parte adeptus eſt: fœderaq; inter utroſq; icta: quæ ꝑ annos qnquaginta permāſere. quo potiſſimum tēpore cartago floruit: in paceq; conſtituta ad ſumū potētiæ dignitatiſq; peruēit ob agroꝝ aūt fertilitatē mariſq; cōmoda: ut in fœlicitate mos ē diſcidētib⁹ inter ſe ciuib⁹ hi Romanoꝝ ꝑtes ſeq. Illi populo fauere: nō nulli Maſſiniſæ hærere certabāt. Erāt aūt facinoris capita pleriq; q gloria & uirtute lōge ꝑcellerēt. Romanis plurimū fauebat hāno cognomīe Magnus. Maſſiniſæ prior aderat Hānibal Sarus appellatus. Populariū uero ꝑtes Amilchar Sānitis Cathalonq; ſeqbāt̄: q Romāos obſeruabāt celthiberis aduerſos Maſſiniſā ſubīde ab aliis hiberis obſideri cōſpiciētes Carthalōi ſuadēt: ut opē illi afferat: ut q in ꝑncipio regionē ꝑteruectus eos q Maſſiniſæ aduerſabant̄: ac in medio utrorūq; tellur̄ cōſtiterāt inuaderet. Verū ille multis intefectis: plurib⁹ expulſis Libycos q in agris morabāt̄ in numidas cōcitat. Qua ex re uaria dēuo iter illos ꝑlia extitere quouſq; Romanoꝝ legati ad cōciliādos eos iterū miſſi uenerūt: qbus uiciſſim: ut prius a Senatu editū fuerat: ut Maſſiniſæ clā fauerēt. Hi igit̄ q̄cūq; a rege ꝑ aſtū intercepta fuerāt hoc pacto firmauere. Primū qdē nihil dixere: aut ab ullo dici paſſi ſūt: neq; ut in iudicio plerūq; fit quicq̄ auferr̄ Maſſiniſæ poſſet. In medio āt ꝓgreſſi māus extēderūt. Hæc eorū ad utroſq; mādata cōciliatiōeſq; fuere. Nō multo poſt maſſiniſa diſceptare iterū cœpit: & agros q magni noīant̄: & ratiōnē qnquagīta urbiū tyſcā appellatā ſibi uēdicar̄. Quib⁹ ex reb⁹ Carthaginēſes dēuo ad romāos cōfugerūt opē poſtulantes. Hi legatos ad certā diē miſſuros ſe polliciti eouſq; diſtulere: quoad pluria in maſſiniſæ poteſtatē ꝑueniſſe crederēt. Tū demū illos emiſerūt: inter quos Cato fuit. Cū ad locū in quo de finib⁹ agebat̄ uentū eſſet: ut ſibi poteſtatē oīum utriq; darēt poſtularūt. Maſſiniſa cū Romāis plurimū fideret lucri: haud incertus ſe ſua q; eoꝝ arbitratui facile ꝑmiſit. Carthaginēſes ecōtra addubitar̄ cœperūt. Quæ.n. antea ꝑpeſſi fuerāt: haud æqua uidebāt̄. Dixere igit̄ q̄cūq; a Scipione ꝑ prius cōpoſita eſſēt inter eos neq; iudicib⁹: neq; correctiōe ulla indigere niſi ſi q interi eoꝝ culpa emanaſſe dicerent. At legati ſpretis illis ꝑ ꝑtes iudicare pergūt. Regionē ita q; in ꝑmis ſcrutari icipiūt diligētiſſime cultā: magnoſq; appatus oſtēdentē. Vrbē ꝑterea igreſſi cū potētiā eius cū ciuiū multiudinē nō multo poſt Scipionis uictoriā adauctā cōſpexiſſēt admirati ſūt. Romā itaq; reuerſi ſingula ſenatui populoq; ro. retulerūt nō æmulatiōe magis q̄ ſuſpitiōe cōmoti Carthaginēſiū urbē adeo infidā: adeoq; finitimā in tātū augeri dietimq; inualeſcer̄. Cato etiā ꝑ cæteris nihil tutū illis fore: ac ne libertatē qdē adēe poſſe ſalua atq; incolumi Carthagie ꝓfeſſus ē. Quæ oīa itelligēs ſenatus bellū gerrere inſtituit: excuſatiōes etiā habuiſſe dicit̄

q̄ nulli patefacte ſūt catonē quoqꝫ ī ſēatu ſnīam dixiſſe ferūt carthagīnē dlēdā eē.
Scipionē āt naſicā cōtraria illi ſētiētē ſeruādā ſuaſiſſe ad rōanoꝝ metū diutio ocio
deſidiaqꝫ lāguētiū. Interea Carthagīnēſes q poplares hēbāt̃ maſſiniſe ſotios atqꝫ
aīcos aggreſſi ad. xl. urbe pellūt decreto fugæ idicto. Populū p̄terea ſacramēto ad
egere: neqꝫ ulteri⁹ queq̄ ex his admitteř: neqꝫ ſuadētib⁹: ut hos recipēt ānuere. hi
uero expſſi ad maſſiniſā cōfugiūt: eūqꝫ ad bellū cōcitāt. Ille haud ſecus belli cupidi
tate duct⁹ Geloſſē ac Miciplā filios ei⁹ Carthagīnē legatos deſtiat. Ciueſqꝫ urbe
pulſos dēuo admitti poſtulat. Carthalō obuiā ꝓgreſſus portas illis occludi manda
uit uerit⁹ ne expſſoꝝ cognati atqꝫ amici populū ad cōmiſationē flecteret. geloſſi
porro redeūti Amilchar Sānitis inopius occurrit: occiſiſqꝫ n̄ nullis ex ſociis ei⁹ ge
loſſē metu terruit. Quib⁹ ratiōibꝫ adductus maſſiniſa urbē Horoſcopā cōtra fœ
dus obſidere cœpit. Carthagīnēſes. v. &. xx. peditū millibꝫ: eqtibꝫ urbāis trecētis
ī unū collectis pluribꝫ additis Haſdrubalē plebis fautorē ī ducē eligūt: q ī maſſini
ſā ſtati copias mouit. Appropīqtibꝫ āt ipſis Aſaſio & Subaſæ regis p̄toribꝫ cū diſ
ſenſio īter eos & regis filios orta eēt ābo ad Haſdrubalē eqtes. vi. mille adducētes
cōfugiūt. Quibus ex rebus elatus Haſdrubal ꝓpinqor regi caſtra poſuit locorū
iniqtate cōfiſus. At maſſiniſa inſidias illi ſtruēs copiis retro abductis fugā ſimulat
Carthagīnēſes illū ſequētes in cāpū late patētē: uaſtūqꝫ dducit. In eo omni expte
colles quidā: ſcopuliqꝫ ꝓminebāt. Cōmeatus uero inopia pmagna aderat. Cum
in hūc locū ueniſſet Haſdrubal maſſiniſa cōuerſis ſignis medio in cāpo caſtra lo
cat. Haſdrubal quo tutius inſiſteret ad aſpiora loca deduxit exercitū. Cū in ſequē
ti die p̄liū uiderent̃ inire Scipio iunior qui poſterius Carthagīnē cœpit ad regem
uēit. Militabat aūt ea tēpeſtate cū. L. Luculo aduerſus celthiberos gerēte bellū: &
ab illo miſſus elephātos a rege poſtulabat. Eo loco maſſiniſa in pugnā parato cor
pore equites uniuerſos ire iuſſit: filiūqꝫ ad ſe uenietes recipe īperat. Ipe orta luce co
pias in ordinē ſtatuit octauū iā & octogeſimū ætatis ānū agēs equitādi pitiſſim⁹
nudū ephippiis equū ut nūidis mos ē ſolus inſcēdere ſiue ducis munus obieř ſiue
militis ſolebat. Sūt qppe numidæ libycoꝝ oīum lōge fortiores: lōgeuiſqꝫ: ut aiūt
uita lōgiores: cām aſſerūt: q nō admodū illis frigida ſit hyēs: ſub qua oīa ferre cor
rūpunt̃: æſtas non multū torrida: ut: ad æthiopes atqꝫ indos: ob idqꝫ īmaniſſias
oīum beluas regionē illā gignere: hoīes ſub diuo aſſidue degētes labore maxīo ex
erceri: modicū illis adeē uini. Cib⁹ uero ſiplex nulloqꝫ appatu: maſſiniſa igit̃ aſſū
pto equo copias ad bellū īſtruebat. Haſdrubal multitudinē oēm in ordinē educit
& iā multi ī eqs ad plana dſcēderāt. Cū ſcipio pugnā ab edito quodā loco ueluti e
theatro īſpecturus cōſcedit. Sepenumero itaqꝫ dicere ſolebat cū paulo poſt uariis
ī p̄liis aliqn̄ exerceret̃ nullo unq̄ tpe tātā ſe pcepiſſe uoluptatē. cū. x. ſup. c. millia
hoīum inter ſe depugnātiū ipe oī piculo ſolutus & cura ab alto ītueret̃. Addebat
p̄terea gloriās duos dūtaxat ſimili an̄ ſe ſpectaculo gauiſos eē: Iouē. ſ. ab ida. Nep
tunū uero ex Samotrhacia cū acies īter ſe pugnātes a lōge uiſerent: pſeuerāte ab
aurora uſqꝫ ī noctē pugna: multis hic ide cadētibus tādē maſſiniſa ſupior uiſuſē.
Dū igit̃ p̄lio excederet: Scipio illi occurit: quē rex ut amicū iā pridē ab auo cogni
tūāplex⁹ læte ſuſcepit: carthagīnēſes cognito ſcipiōis aduētu: ut eos cū maſſiniſa
cōpōeret magnope rogabāt: hoc mūus a ſcipiōe ultro ſuſceptū oblatis inuicē peti
tionibus carthaginenſes terram omnemque circa emporium ſita eſt a Maſſiniſa
reddi poſtulabant. Daturos ſe talenta argenti ducenta attica: octoginta uero ad tē
p⁹ polliceri. Trāſfugas qdē repetēti ne autē qdē adhibuerūt: ſed īfecta re ad ſuos

abier̃.Scipio cū elephātos a maſſiniſa r̃cepiſſet ī hiberiā ad ducē rediit. Maſſiniſa
iterea collē quē hoſtes iſederāt circūducta ūdiq; foſſa uallauit:& ne cōmeat⁹ ifer
ri poſſet ꝓhibebat cū alio qn ꝓpe nihil ē uixq; e lōgiquo qcq̃ & id modicū afferri
poſſet.Haſdrubal itaq; belli diſcrimē prior cū hoſtibus uidbat̃ iitur⁹ utpote q ex
ercitu ualido atq; iuicto comitatus regē quoq; cōmeatu ſupar̃t.Et hoſtes qdē ꝓuo
car̃ iſtituit.Mox cū romāoꝝ legatoſ pace utriq; cōciliaturoſ aduētar̃ itelligit āpli⁹
differr̃ maluit.Vener̃ tādē legati:qb⁹ ipatū erat ut ſi Maſſiniſā ꝑlio iferiorē cerne
rēt ad pacē hōtarēt̃.Sin ſupiorē ad bellū icitarēt.Interea fāes.haſdrubalē ceteroſ
q; carthagineſes uehemtius urger̃ cæpat adeo ut afflicti atq; egētes iſirmis corpo
rib⁹ nihil i hoſtes cōari aut facer̃ auderēt.Impedimta itaq; ꝑmū aut currus deide
equos igne torrebāt.lora atq; habēas uice ferculi mādētes ex qb⁹ uaria morboꝝ
gna ob ciboꝝ ꝑuitatē imobilitatēq; opū æſtatis maxie tpibus illos pati cōtigit cū
āguſtia loci clauderēt̃.Ad hęc neceſſitas militū mltitudo gētiū:calor libyę uiuer
ſa corrupāt.Deficiēte demū mā lignorū ad pādos cibos arma cremebāt:neq; mo
rietiū qſq̃ efferri Maſſiniſa cuſtodiēte locū:neq; ob lignoꝝ iopiā crēari poterat:
ex quo cōtagio ac peſtis occluſis dētibus tabidiſq; corporib⁹ dieti pullulabat:Iam
maior pars exercitus morbo cōſumpta defecerat cū reliq nullā ſalutis ſpē ſupeſſe
rati trāſfugas Maſſiniſæ ac tria millia argēti talēta i qnquaginta ānos dar̃ pollicē
tur:fugitiuos eoꝝ iuxta fœdus recipe debere:Ipſi p unicā portā quæ in hoſtes ue
heret ad unū trāſeūtes cū ſigulis dūtaxat tunicis abir̃ uelle.Diſcedētib⁹ illis Geloſ
ſius regis fili⁹ factæ paulo āte i eū ꝑſecutiōis memor ſiue cōſcio patre ſiue iſcio eq
tes numidas poſt illos miſſit.Hi armis deſtitutos qbus ſe tuerēt̃:nec ſatis ad fugā
ꝓmptos ob i ibecillitatē dep̃hendētes ferro cædūt.Ex octo igit̃ & qnquagita mil
libus hominū:tot eni eos fuiſſe cōſtat:uix pauci carthaginē ſalui ꝑuenerūt:inter
quos & Haſdrubal eoꝝ dux:ñ nulliq; carthagineſiū illuſtres extitere.Huiuſmōi
igit̃ iter eos Maſſiniſāq; bellū geſtū.Secutū deide tertiū ac ultimū in libya roma
noꝝ bellū.Nā carthagineſes Maſſiniſę culpa ad has delati clades urbe diutius af
flicta regē uerebāt̃ ꝓpinquū admodū magniſq; adauctū copiis.Romāos præte
rea aſſidue infēſos & excuſatiōnē in primis in regē deferētes ſuſpectos habebāt:ꝙ
utrūq; haud idigne uidebāt̃ ſuſpicari.Stati qppe romāi exercitus p italiā omnē
parare q̃ſi magnū qppiā iſtaret nulla ꝓpoſita cauſa ꝓperabāt.At carthagineſes
belli occaſionē auferr̃ cupiētes primū qdē Haſdrubalē ꝙ i Maſſiniſam mouiſſet
bellū:dein Carthalonē eoꝝ præſidē cæteroſq; eiuſdē belli ſocios capitali pœna pu
blice cōdemnāt culpā omnē i eos referētes.Legatos iſup romā miſer̃ q Maſſiniſā
accuſarēt:reliquoſq; ſimili culpa affectos dicerēt ꝙ iter ſe cōtendētes carthaginen
ſiū urbē i has clades cōieciſſēt:iimicāq; iter ſe reddiſſēt.Tūc qndā ex ſēatoribus le
gatos i hūc modū rogaſſe ferūt.Cur ſōtes a pricipio nequaq̃ cōdemnaſtis:cęterū
pacto bello accuſar̃ pgitis:& cū prælia meditati eſtis nūc ultro irriſuri ad nos ueni
tis?Silētib⁹ illis tandē i hūc modū reſpōſū ē.Carthagineſes neutiq; romāis abun
de ad huc ſatiſfeciſſe.Vlterius diſceptātibus illis ac rogātibus quo tādē pacto cū
ſe peccaſſe faterēt̃ ueniā adipiſci poſſēt?Deuo his uerbis reſpōder̃.Si ꝙ ſufficiēs
ē romāis præſtiteritis.Scrutātib⁹ ipſis iter ſe qd ſufficiēs id eēt qdā romāos pecu
niis a Scipiōe impoſitis quicq̃ adiicer̃ uelle putabāt:alii regionē q̃ i dubio eēt Maſ
ſiniſę cōcedēdā.Ambigētibus illis nouos denuo legatos romā deſtināt:q ꝙ ſuffici
ēs id eēt explicari poſcerēt:qb⁹ uiciſſi a Sēatu reſpoſū ē optime carthagineſes qd
id eēt itelligere.hiſq; dūtaxat expoſitis eos dimiſere.Qua ex re maximo in timore

& trepidatióe uerſari eos cótigit. Vtica auté i libya maior poſt carthaginé ciuitas eſt portu accómodo ad cótinédas rates:exercituú quoq; pfaciles receptus habet. Hæc ſexagita ſtadiis a carthagie diſtat & ad bellú oportuna maxime carthaginé ſiú ab átiquo emula túc odio ad tépus patefacto legatos romá miſerat: q urbé ul tro illis offerrét. Qua ex re Senatus i bellú ꝓnus paratis copiis cú urbé munitiſſi má & i tépore obſequenté facile uideret patefacta animi ſui iteriori ui i capitoliuꝫ ꝓficiſcit:quo in loco de bello cóſultare mos fuit:ibidemq; carthaginéſibus bellú inferendú ſtatuit. Imperatores auté ad id cóſules. M. Maniliú qui pedites duceret L. uero Martiú qui equitatui preeſſet elegerút:qb⁹ clam edictú fuerat nó prius a carthagine exercitú tollere q urbé euertiſſent. Hi pactis ſacrificiis ex ſicilia ſoluen tes Vticá uerſus nauigare pgunt quinqueremes qnquagita ſexcuples centú una deducétes. Has onerariæ & roſtratæ naues plures ſequebant quæ octoginta mil lia peditú:equitú qter millia ex omni electoꝝ numero ſecú ueherent cú omnes fer me ciues:omnes ſocii uelut ad inſignem quandá militiá ac ſperatá uictoriá ultro accederent. Carthaginéſibus igit eodé tépore belli moles rumorq; ab unico dútax at nuncio allatus. Is quippe belli decretú afferebat cú naues in eos tendétes in alto uiſæ. Stupentibus itaq; ipſis rei nouitate cú claſe deſtituti nó ſocios nó mercenari os milites ullos haberét fruméti inopia premerent quo obſidioné tolerare poſſet omneſq; ut inſperato inualidoq; bello trepidarét Legatos denuo romá coꝝ duces mittere uiſum q preſétibus quoquo pacto obſiſterét: Quibus a ſenatu in húc mo dú reſponſú eſt: Si cóſulibus in ſicilia exiſtétibus intra trigeſimá dié trecétos pue ros ex nobilioribꝰ carthaginéſes obſides dediſſét fore ut cæteris quæ dicturi eſſét accómodarét aures:ferrét itaq; carthaginé mádatú. Ipſi deinde ad conſules quæ uellét ſecreto imperát. At carthaginenſes qq coꝝ uolútaté ſuſpectá haberét: nec ſatis fidei iis quæ a románis ꝓponebant ſi obſides darentur adhiberét tamé ut i ex tremo piculo euenir ſolet ne qd ſpei itétatú ſinerét dpoſita ſtati mora pueros i ſici liá mittút parétib⁹ coꝝ ac domeſticis & i primis matrib⁹ fletu reclamátib⁹:quę ꝓ prios natos eiulatu gemituq; ꝓſecutæ furibúdis ſimiles naues qbus illi:milites:& argétú ferebat iuadút:funes auellút:nautas prætereа aggreſſæ exire ꝓhibebát. Fuere quæ p undas enatarét filios ꝓfuſis lachrymis ituétes:quædá quæ i littor p ſiſterét comas laniátes:tundéteſq; pectora ut i funer mos é cú qdé uerbo obſides ab illis exigi crederét:re auté urbé románis tradi ex quo nullú huiuſmodi fęd⁹ ꝓpo ſitú fuiſſe cóſtat quo pueros exigerét:ob id plurimæ caꝝ hoc ipſú iter flet⁹ & eiu lat⁹ diuiaſſe dicunt nullá puerorú præbitioné carthaginéſiú urbi utilitaté allatu rá eé. Huiuſmodi igit obſidú exhibédorú carthaginéſib⁹ ratio fuit. In ſiciliá auté cú adducti eſſent cóſules eos romá miſerút:Carthaginéſibus uero reſponſum prę buer i fine belli cętera ſe i utica dicturos eé. Ita claſſe dlati caſtra diſponút: pedites quo pridé a Scipióe locati fuerát ſedé capiút:naues uero i uticæ portu cóſtiterút. Accedétib⁹ deide ad eos carthaginéſiú legatis cóſules i edito quodá loco cóſeder ducib⁹ ac tribúis eos circúſtátib⁹:quos uiuerſus deide exercitus lógo ordie iſigni bus obibat armis uexilla porro recta tenuere ut facile legati copiarum multi tudinem intueri poſſent. Conſulibus demum tubæ ſigno cunctos ſilere iuben tibus tubicen legatos iuſſit accedere. Illi p ingentia ꝓfecti agmina neutiq; ad cóſu

lum tribunal habuere aditū ſed eo tabernaculo: quod ĩ medio ſitū erat pſti
tere:quibus cōſules ſi quid uellēt effari imperarūt. Legati miſeranda pluri
ma ac uaria locuti fœdera quæ cū illis prius extitere repetebant: Carthagi

Oratio carthaginēſium.

uis præterea ſortē quæ tēpore multitudine potentia ac pricipatu terræ ma
riſq; floruiſſet recenſētes nequaq̄ id ex iactantia ſe loqui pdicabāt · Nō eni
in aduerſis iactantiæ eſſe locū:ſed ut uobis dixere romani & ad ueſtrā mo
deratione ac trāquilitatē hæc exempla ſūt. Quoſcūq; etiā potētiores infeli
ciū caſus miſereri ſolitos & ſuoꝝ ſpē ſibi præponere ne quid in alioꝝ fortu
nas indigne agāt. Hæc quippe uobis ac ueſtra pietate digna: Diſſimulare
maxime quæ hominū ſūt. Sin uero inter homines impios inhumanoſq; in
cidimus abūde nobis miſeriaꝝ hæc erūt quæ ptulimꝰ:qui pricipatū terræ
mariſq; amiſimus:naues noſtras omnes dedimus:nulla retinemus elephā
toꝝ poſſeſſionē uobis liqmꝰ:obſides porro q potiores fuerāt aſſignauimꝰ
uectigalia ſuo ordine dimiſimus q ab aliis cōtinue aſſūpſimus. Hæc quidē
patribꝰ ueſtris abunde fuere cū qbus bella geſſimus. Qui fœdera nobiſcū
ſanciētes ut ſociis & amicis uſi ſūt. Iuſiurandū fœderibus ab utriſq; additū.
Sed hi nobiſcū belligerātes fideles demū extiterūt. Vos autē cū qbus nul
lū unq̄ bellū fuit fœdera nō obſeruaſſe criminātes tā ſubito ꝓſiluiſtis ad ar
ma:ac ne monitos prius iuaſiſtis. Cur id enim? An ꝙ tributa uobis nō ex
oluimus? an naues retinuimus? an elephātos adeo iuiſos poſſidemus? Nō
miſericordia ulla uos detinet o romāi ꝙ qnq̄ginta milia hominū fame ami
ſimus. Sed Maſſiniſæ dicet aliqs ītulimus bellū. qui plurima iā ſuperlucra

Loquit de obſeſſis a Maſſiniſa.

tus eſt. Quæ omnia ꝓpter uos pferre uiſū cū tā impie ac ſcelerate terrā illā
in qua ĩnutritus & altus eſſet bello inuaſerit:aliā quæ circa emporiū ſita eſt
ademerit:qua ſūpta reliquā habere cupiat quoad fœdera inter nos iacta cō
fuderit. Hæc eni totius belli occaſio uobis eſt. Nos autē eos:q auxiliū ĩ illū
attuliſſēt cōdemnauimus:legatos ea de cauſa ad uos miſimus:q pro omni

Occaſio belli.

bus iſtis ſatiſfacerēt & ad alios duces ueſtros ſi qd libuiſſet impōere. Quid
igitur nauibus aut copiis aut exercitibus opus eſt cōtra eos q nec ſe peccaſ
ſe diffitent & uobis cū placuerit ſe ſubiicer parati ſūt? Quod igit neq; uos
decepimus neq; paruifecimꝰ:& pati quodcūq; libuerit parati ſumus hæc
ideo uobis ꝓpoſuimus Satis animi quid eſſet nobis pſpectū ē cū optimos
pueros poſcētibus uobis ut mādati ueſtri ratio exigebat intra uigeſimā diē
obſides ad uos miſſimus:qbus traditis æquū & uos fuit leges ueſtri ſeruar
mādati carthaginenſiū urbē liberā ſuiſq; degentē moribus & quæ nūc ha
bet poſſidentē nobis linquere. Hæc a legatis palā dicta. Ad quæ Cenſori

Cenſorinus.

nus cū aſſurrexiſſet ĩ hunc modū reſpōdiſſe dicit. Cauſas belli quid uobis
opus eſt referre o carthaginēſes legatis ueſtris romæ a Senatu de his abū
de cōmonefactis? Quæ autē apud nos mentiti eſtis paucis refellā quod &
mandatum noſtrum in primis arguit. Nos quippe uobis in Sicilia edixi
mus cum obſides nobis dediſſetis ueſtros reliqua in utica relaturos eſſe.
Obſidum uero quos miſiſtis cum celeritatem tum electionem commen

damus. Sed quid armis uobis opus eſt ĩ pace uobiſcũ firma degentibus?
Afferte quicquid apud uos publice priuatimq; armoꝝ ſagittas: catapultas
ac alia omnia nobis tradite. Sic ille locutus eſt. Quibus legati ſe parituros
reſponderũt. Cæterũ neſcire ſe quo pacto Haſdrubalẽ quẽ morte damnaſ
ſent ad uiginti milia hominũ ſecũ adducentẽ inſtanteq; carthagini in pote
ſtatẽ eis traderẽt. Dicẽtibus peinde cõſulib9 id curæ romanis fore & idipſũ
ſe facturos polliciti ſũt. Aſſumptis igit̃ una Cornelio Scipione: qui naſica
dictus eſt. & Gn. Cornelio cognomĩe hiſpano ad ducẽta millia armoꝝ at
tulerunt: ſagittarũ: telorũ infinitã multitudinẽ. Catapultas præterea & acu
ta iacula: lapidũ excutiendorũ machinas uſq; ad duum milliũ numerum.
quorũ aſpectus ſplẽdidus ĩſigniſq; uiſebat̃ tot hoſtilibus curribus ea defe
rẽtibus: quos legati reliquiq; ſeniores totius populi q̃cũq; optimi in primis
habebant̃ Sacerdotes præterea & illuſtres uiri quo cõſules ad pietatem &
miſericordiã flecterẽt ſecuti ſũt: omneſq; ſuo ordie ante ipſos cõſtiterũt. Tũ
Cẽſorinus: erat enim collega ſuo ad dicẽdũ ꝓmptior: ſimulato geſtu cũ pri
or ſurrexiſſet huiuſmodi ſermonẽ habuit. Veſtræ q̃dẽ obedientiæ ac prõpti
tudinis o carthaginẽſes in exhibẽdis obſidibus deferendiſq; armis nõ medi
ocri laude digni eſtis. Cæterũ in reb9 neceſſariis q̃ breuiſſime loqui opus
eſt. Quãobrẽ reſiduũ mãdati huius q̃ a Senatu uobis iniunctũ eſt ſubire
dignũ. Tradite itaq; nobis urbem ueſtrã & aliũde quocũq; libido fert octo
gita ſtadiis a mari diſtãtẽ uobis cõdite. Hãc eni quã ĩcolitis euerter̃ ĩ aĩmo
ẽ. Loq̃nte adhuc eo carthaginẽſes elatis ad cælũ maĩb9 deos ĩuocar̃ q̃ſi ab
his decepti romãis multa diraq; imprecari ſiue moribũdi ſiue amẽtes ſiue q̃
romãos ĩ legatos irritar̃ cuperẽt: unã uoca ſimul occepe. Demũ ĩ terrã ꝓ uo
luti ii maĩb9 capita cõtundere: q̃dã ueſtes laniare: nõ nulli manus ſibi affer
re ueluti inſania quadã ſtimulante nõ ceſſabãt. Cũ a fletu q̃euiſſent mœſti
ac ſilẽtes nõ aliter q̃ ſi uita functi eſſẽt pſtitere. Qua ex re ſtupefacti cõſu
lees oĩſq; multitudo aliquãtulũ illis defer̃ ſtatuũt ob mãdati diritatẽ quoad
mœſtitiæ quies data eſſet ſatis gnari ingẽtes dolores audaciã afferre: tẽpo
re uero moderari animũ neceſſitatiq; ſuccũbere: q̃ & carthaginẽſes pati cõ
tigit. Poſt ſilentiũ eni cũ nõ minus eos mala ſequerent̃ querelæ tandẽ mo
dũ poſuerũt. Deplorabãt autẽ ſeipſos ac lamẽtabant̃ eoꝝ filios ac uxores
nominãtes: deinde ad patriã ueluti audientẽ referebãt̃ flectus multa dira ac
miſerãda recenſentes. Demum ſacerdotes ac eorum nomina deoſque cum
illis ueluti præſentes inuocabant urbis cladem in eos referentes. Erat
autem confuſio quædam miſeranda lugentium cum priuata pariter
ac publica deflerent adeo ut romanis lahrymas excuterent: Conſules
preterea humãæ uolubilitatis meditatio torq̃ret: mœſtiq; ac ſilentes q̃relæ
finem expectarẽt. Cũ a fletu deſiuiſſẽt iterũ coorto ſilentio ĩtra ſe cogitare
cœpere urbẽ inermẽ eſſe atque uacuam: non nauem habere: non cata
pultã: non ſagittam: non gladium: non ciues ad tuenda mœnia ſufficere
quinquagita millibus fame ab abſumptis: peregrinum adeſſe neminem:

Scipio naſica.
Gneus Cornelius.

Simulata Cenſorini oratio.

Miſerãda ſors.

Carthagineſiũ querimonia.

non amicũ:neq; ſociũ:neq; tempus ad iſta ſufficere: hoſtibus filios : arma: prouiciã in poteſtate habẽtibus:urbem armis:nauibus: peditibuſq; obſid ẽ tibus Maſſiniſa hoſte in lateribns hærente. Hæc igit᷑ animo uoluentes a tumultu denuo ac querelis abſtinebãt nihil utilitatis ob hæc in aduerſis de prehendẽtes ad orationẽ cõfugiebãt: Inter quos & Hãno fuit qui Gallus dicebat᷑ uir nobilitate & uirtute præcipuus: qui deprecata uenia in hunc modũ loqui orſus eſt. Si qua apud uos dictoꝝ p nos ratio cõſtat o romani nõ nulla denuo dicemus nõ ut iuſta comprobemus (neq; eni hoc tẽpore infelicibus cõtentio uobiſcũ æqua eſt) ſed ut intelligatis nõ ſine cauſa & ra tione pietatẽ a uobis erga nos habendã eſſe. Nos quidẽ libyæ ac mari do minãtes cũ pluribus ex ueſtris de principatu contẽdimus: Tandẽ Scipiõe duce uobis ceſſimꝰ:naues & elephantos:quos habuimus ultro dedimus: Tributa dare polliciti in tẽpore exoluimus. Per deos quoq; fœdera ineun tes quæ p nos acta eſſẽt:quæ ue a Scipiõe ꝓmiſſa pariter ſeruare conueni mus:cũ iureiurãdo affirmaretis romanos ac carthaginẽſes inuicẽ ſocios fo re & amicos. nihil eſt ꝙ iterim a nobis peccatũ ſit cũ nec naues habemus nec elephãtos:nec tributa dare deſiuerimꝰ qnimmo aduerſũ tres reges no biſcũ depugnauimꝰ. At uos nec urbi parcitis q̃q̃ & hæc ipſa cũ arma a uo bis exigeretis ꝓprius diximus. Erumne quippe loquaciores reddũt homi nes. Veꝝ nihil eſt ꝙ precibus noſtris opitulet᷑ magis q̃ fœdera iure inita: nec aliud reſiduũ nobis eſt ad quod cõfugiamus. potẽtiã omnẽ uobis dedi mus. Priora igit᷑ huiuſmodi ſũt:quorũ omniũ fideiuſſor eſt Scipio. Præſẽ tiũ autẽ uos cõſules teſtes eſtis atq; auctores. Obſides reqſiuiſtis. qui potio res erãt exibuimus. Arma petiſtis. omnia in poteſtate ueſtra ſũt: quæ nec ĩ expugnatiõe deprehẽſi ſpõte cõceſſiſſẽt. Credidimꝰ uobis romanorũ ritu atq; more. Sic enĩ ſenatꝰ nobis edixit. Vos porro obſides petẽtes profeſſi eſtis cũ eos haberetis liberam uobis urbẽ dimiſſuros eſſe. Sin autẽ & id ad iũctũ erat ut reliqua quæ iuberetis nos pati oporteret nõ hercle æqũ fuit id tam cõſtanter nobis polliceri. In depoſitiõe qppe obſidũ liberatio urbis cõ tineri debuit. Quã ſi uobis euertere fas ẽ queadmodũ liberã aut ſuis legibꝰ uti ſinitis. Hæc enĩ habemus quæ priori ex fœdere: aut iis quæ a uobis ad iũcta ſũt poſſumus dicere. Sin & ipſa nõ admittitis uniuerſa cõcedamus. Verũ ꝙ infelicibus reliq eſt defleamus ac precemur Magna nobis depre cãdi copia ob maloꝝ in ẽ iuidiã. Per urbis igitur uetuſtatẽ oraculis deorũ cõditã:per gloriã eius lõge patentẽ ac uulgatã:p nomen quod uniuerſa in terra notũ eſt:per ſacra quorũ in ea ingens copia:per deos qui nihil impie uſquã egerũt deprecamur ne eorũ celebritates:põpas:ſolemniaq; eripiatis nobis aut defunctorum monumenta quod impium eſt cum nihil ab his paſſi ſitis uelitis auferre. Et ſi qua uobis ineſt pietas miſeremini eorũ qbus una migrare opus eſt. parcite diis penatibus:parcite foro & plateis:parcite deorũ tẽplis cæteriſq; omnibus quæ cõſuetis iocũda ſũt atq; hõeſta Quid carthaginẽ metuere ulterius opus eſt cũ arma:naues: elephãtos qbus om

Oratio optimũ refugiũ.

Hãnõis oratio

Pia deprecatio

nes adeo inuident: ipſi teneatis. De habitatione autem & ſi id deprecari fas eſt hoc certe admirandũ uidet̃ homines mari aſſuetos ad mediterãnea uelle traducere: quoq; infinita multitudo in mari operatur. Dabimus enĩ quod æque ualeat rem nobis cariorẽ: uobis autẽ glorioſiorẽ urbem noſtrã. Quæ cum nullius mali cauſa ſit imunem eſſe ſinite. nos autem quocũq; in habitare uultis eo mittite. Sic enim hominibus aduerſi eritis: nõ ſacris: neq; diis: ſepulchris ue aut urbi inocuæ: pietatis uero & clæmentiæ gloriã ſup omnes aſſequimini. & in iis quæ felicia uobis accident moderationẽ ueſtram oſtẽdetis: quod in omni uictoria continue a uobis obſeruandũ eſt ne iouem cæteroſq; deos: quos carthago adhuc habet aliquando in uos filioſq; ueſtros irritetis: neq; optimã famã ueſtram in nos abiicientes tam imẽſo ſcelere ad audẽdũ graui: ad agẽdũ grauior̃ q̃ a maiorib⁹ ueſtris omni ſeculo iauditũ fuit iſignẽ gloriã ueſtrã maculetis. Plurima qdẽ inter græcos & barbaros i uicem fuere bella. plurima etiam a uobis ad alios geſta ſunt o romani: neq; tamen ab ullo gentiũ urbem funditus fuiſſe euerſam fama eſt. Ante pugnã cohibuere manus arma filioſq; tradidere: & ſi qua alia inter homĩes mulcta fit ultro ſubierũt: fœdera: deos. fortunã humanã: & quæ felicibus rebus ad modũ uerenda eſt indignationẽ uobis præponẽtes. Rogabimus igit̃ uos ne ſecundis uobis affluentibus nobis inſultetis: i calamitatibus uero noſtris quæ intolerabilia nobis ſint imponer̃ uelitis. Indulgere quippe nobis ni urbem conceſſeritis legatos denuo noſtros ad Senatũ mittere: proq; ea deprecari breuitatem huius ſpacii facile uidetis: quod nobis ob futuri euentum in tam modico tam ingens tormentũ affert. uobis autẽ æque in tuto eſt ſiue nunc ſiue paulo poſt quod uidebitur efficere quod piũ & humanũ nobis fuerit cõceſſiſſe. Hec Hãno. At cõſules loqẽte adhuc eo ſatis mœſticiæ cũ illis haud quaq̃ prodeſſe poſſent cœpiſſe uiſi. Silentibus iterũ ipſis Cenſorinus in hunc modum fari orſus. De iis quæ ſenatus in uos cenſuit quid ulterius loqui opus eſt o carthaginenſes. Edixit autem & ita facere neceſſe eſt: neq; aduerſari nobis licet quo min⁹ ea exequamini quę uobis iniuncta ſũt Hæc enim ut hoſtibus edicimus noſtris quæ ſolũ effari opus eſt: Deinde ut fiant cogere ex quo utilitati cõmuni congruunt: fortaſſis & ueſtræ. Magis tamen hæc uobis o carthaginenſes cõducere arbitror: quod & rationibus nitar oſtendere ſi ſuadere facilius eſt q̃ cogere. Hoc mare quod uobis adeſt principatus & poteſtatis antiquæ memores continue extolit & ad rapinas incitat: & ab illis in has deducit calamitates. Siciliã cũ p ipſũ aggreſſi eſſetis ob id ipſum amiſiſtis. Inde i hiberiam claſſe ꝓuecti prouinciam cepiſtis: inter quæ ipſa fœdera negociatores depredati noſtros potiſſime ut ſcelus tegeretur mari obruiſtis quoad deprehenſi Sardiniã mulctæ pœnam tradidiſtis. Eandẽ porro inſulam p mare eripere tentaſtis. Sic enim in mari degentibus a natura datũ eſt ut aliquid maius ſemper affectent ob operũ opportunitatem celeritatemq; uehendi: quod & athenienſes cum nauibus operam dare cœpiſſent ad ſumum extulit: eoſdemq; ſubuertit. Maritima

Legati urbem offerunt.

Bella plurima inter græcos & barbaros.

Cenſorini oratio.

Mare.

Athenienſes.

quidē negociantibus uidentᷣ ſimilia: Quæ cū augeātur plerūq̨ cito tamen decidūt. Scitote igitᷣ illos de quibus uerba feci cū imperium ad Ioniū uſq̨ protuliſſent: ac ſiciliā nō prius a cupiditate habēdi deſiuiſſe q̄ principatum amiſiſſent: portus: naues hoſtibus dediſſēt: præſidiū intra urbem recepiſſēt mœnia poſtremo tam ingentia ſolo equaſſent: & ipſi mediterranei quodā modo effecti eſſēt: quæ res plurimū illis ſalutis attulit: Stabilior q̄ppe ī mediterraneis uita eſt o carthaginēſes agricultura ſcilicet ſollicitudoq̨ laborū. Minora fortaſſe lucra firmiora certe ac piculorū expertia multo magis q̨ ab agricolis q̄ quæ a negociatorib9 ſolēt experiri. Omnio mihi ciuitas quę in mari ſita eſt naui magis q̄ terræ aſſimilis uidetᷣ eſſe magnā in ſe negotiorū cōtinēs fluctuationē. Quod autē ex telluris frugibus carpitur ſecurius ut in terra fit: propterea & priſcoꝝ regna ut plurimū a mari longe aberant ob idq̨ in maius excreuerūt medoꝝ: aſſyriorū ac perſarum aliorūq̨ q̄ plurium. Cæterū de regnis in preſēti dicere omittā quæ nihil a uobis differre uiſa. ad libyam ueſtrā referte oculos. Cuicunq̨ finitimi eſſe uolueritis p nos licebit fore ut obſtantē aliquando uobis aſpectū memoriamq̨ maloꝝ quæ adeo moleſte fertis poſſitis auertere ne cū mare ſcaphis uacuū intueamini cōtinuo nauiū multitudinē quæ uobis adeſſe cōſueuerat cogitetis. aut ſpoliorū quæ abſtuliſtis aut portuū i quos adeo ſupbe delati eſtis recordemini Quid autē hæc intra mœnia exercituū receptacula aut equoꝝ & elephantorū ſtabula aut horreorū diſpoſitiones ob ib cōdite aliud mentibus ueſtris ſuggerūt: q̄ dolores & incitationes quaſdā ad ea redeūdi cū licuerit. Paſſio hæc quidē conſueta mortaliū præteritæ ſortis ſemp reminiſci ad eamq̨ reuerti poſſe ſperare. Maloꝝ uero medicina q̄ optima ē obliuio: quā neutiq̨ aſſequi fas eſt ni locū mutaueritis: cuius rei argumentū i ꝓmptu eſt: q̨ cū fœdera nobiſcū inieritis: ſacra uiciſſim libaueritis: principatus tamen cupiditate in nos irruiſtis armati quaſi imperiū nobis erepturi cōtinue tempus obſeruātes. Oportet autē & ciuitatis ueſtrę & portuū huiuſmodi ac naualiū obliuiſci: mœniūq̨ ueſtroꝝ in exercituū formā modūq̨. Quid enim hoſtibus captis ulterius parcere opus eſt? Sin principatui ſincere ceſſiſtis: nec uerbo magis q̄ animo dicitis educite quæ ueſtra ſūt nulla excuſatione propoſita ꝓmittite inquā & opera oſtendite & in eā quā tenetis libyam habitaturi cōcedite ab hoc mari lōge diſtantē: neq̨ excuſationē addideritis ſacrorū uos miſereri: pœnatū: fori: ſepulchroꝝ quæ immobilia & certa ſunt: ſed ad illa cū libuerit accedentes ſacra facite: cætera euertemus. Non quidē naualibus ſacra fiūt: nō mœnibus litatur. Penates uero tēpla alia foraq̨ quæ in ea ad quā migrabitis erigetis ſtatim patriam uobis reddent: quemadmodum ex tyro alias profecti in libyam ueniſtis: & hæc olim acquiſita nunc patriā dicitis. Breui deniq̨ ſermone hæc a nobis diſcite quæ neq̨ furentes uerum ſtabiles & concordes & communi bono conſulentes dicimus. Nū uos recordatio ſubit: Albanæ urbis: quam neutiq̨ inimicam uerū matrem & altricem noſtram relinquētes nō ut furentes ſed ut conditores cōmunis

Stabilior ī mediterraneis uita.

Malorum optima medicina obliuio.

utilitatis promptis animis romā trāſtulimus:quod utriſq; utile fuiſſe credimus.Cęte℞ ſūt uobis mercenarii plurimi mari degentes. Hoc quidē notiſſimū nobis eſt q̄ libenter mari coutamini. Diſpoſitionē igit̄ loco℞ & electionē q̄ ampliſſimā habetis.Non enim procul a mari icolere ſed ꝑ octoginta ſtadia abeſſe imperamus.Nos quippe.q hęc edicimus ꝑ centū ſtadia diſtamus a mari. Locū uobis quocūq; libuerit eligere cōceſſimus:i coq; liberos & imunes degere ueſtris legibus hoc eſt quod in primis uobis ꝓpoſuim9 ſuis legibus degentē imunēq; carthaginē dimiſſuros eſſe ſi nobis parueritis. Non eni areā in qua urbs ſita ē carthaginē putamus eſſe.Hæc effatus Cenſorinus loqui deſiit. Carthaginēſibus autē ob mœſticiā ad ea nihil reſpōdentibus ite℞ fari cœpit.Quæ ſuadentē & hortantē dicere oportuit abūde dixi.Quæ uero ſenatus impat facere neceſſe & ſtatim quidē facere.Abite igit̄ legati eni ahuc eſtis ſic ille.At hi a lictorib9 expulſi futurā urbis ſortē præuidētes uelle loqui iterū dixerunt.Ita itroducti fari incipiūt.Inexorabile mandatū ueſtrū intuemur:neq; enim legatos romā mittere cōceditis: ad uos autē redire nō ſperamus:ſed a ciuibus interdicendū opprimi.Precamur igit̄ nō ꝓ nobis quidem cū omnia exequi parati ſimus ſed ꝓ urbe ipa carthaginis ſi fas eſt tātis obſtupefactā malis has erumnas pferre poſſe ut ad illā propius claſſem ꝓpellatis quoad nos iter noſtrū recedentes facimus ut hæc ipſa audientes ciues atq; intuentes quæ nobis imperatis ſi potis eſt cōpelli queant. Ad hæc enim nos neceſſitas adduxit:ac fortuna ut ad inferendā patriæ noſtræ claſſem ipſi met uos cogamur deprecari. Hæc cum dixiſſent legati receſſerunt.At Cenſorinus qnqueremibus uiginti ꝓuect9 in altū haud lōge ab urbe claſſem ſiſtit.Interim legati hi quidē a uia currētes declinare:multi ſilentes mœſtiq; præire:Carthaginēſes ꝑtim e mœnibus legatorū aduentū operiri:morantibuſq; illis ultra modū angi comaſq; laniare:part.m aduentātibus obuiam ꝓdire moræ impatiētes & quæ afferrent ſcire ꝓperantes. Cū autē triſtes taciroſq; intuerent̄ facies ſibi ipſis cōtundere lamentariq; cœpere. Non nulli inuicē progreſſi ut quęq; ſibi amicū aut notū offendiſſent ad eum diuertebāt.Sed cū rogantibus ipſis nihil reſponderent ueluti in dubia clade circūuenti flere nō ceſſabāt. Quod audientes ii qui i mœnibus cōſtiterant cōſono reclamabāt fletu cū nihil itelligerēt ſed tanquā manifeſto oppreſſi malo trepidarēt.Cū ad portas uentū eēt modicum cū illis ambulātes cū turmatim accurriſſent poſt modicū eos reliquere.Cum hoc unū eis retuliſſēt ſenatores q̄ primū ad eundos eſſe.Tūc autē ab illis diſcedētes expectabāt:quidā audiendi cupiditate ducti ulteri9 prodibant. Cum pretoriū igreſſi eſſent ſenatores ſtatim plebem abegere: ipſiq; i conſilio ſoli remanſerunt reliqua multitudine foris expectante.Legati itaq; i primis conſulum mandata referre incipiunt:ad quæ ſenato℞ acclamatio ſecuta eſt.Qua audita populus q ab extra ſteterat cœpit reclamare Addidere pterea legati q̄ multa illis dixiſſent quæ equa forent referētes: ac rogantes ut legatos romā mittere liceat.His auditis ingēs ſilentiū ſecutū ē

Roma a mari diſtans ꝑ centum ſtadia.

Repetita Cenſorini oratio.

Alia carthagineſium oratio.

Mira proprietas dicendi.

rei quippe finem expectabāt:populus quoq; ſilere cœpit. Cū autē itellexiſſent nihil legatis conceſſū eſſe adeo in fletū ac clamorē effuſi ſunt ut populus accurreret:omniūq; imenſū luctus reſonaret: queādmodū i bacchanalibus myſteriis nouas quaſdā lugendi formas & ignotas Menades dicuntur afferre.

Menades.

Hi conſultorū taciturnitatē in dandis obſidibus reprehēdere & ut inſidiaꝝ principes hinc inde diſtrahere. Non nulli eos qui arma dari cenſuiſſent:palā criminari: Pleriq; legatos ut malorū nuncios uerbis iceſſere: quidā p urbē diſcurere. Alii italos qui apud eos adhuc erāt ut inopino periculo deprehēſos atq; indicto uarie torquebāt ꝓ armis obſidib9 cæteriſq; ſe ulciſci ꝑdicantes adeo ut fletu:ira:pauore atq; indignatione tota impleretur ciuitas:perq; angiportus diſcurrētes cariſſimos quoſq; uocare: & ad tēpla tanq̄ in aſyla cōfugerēt deos criminātes quaſi ſibi ipſis impotentes ad ferēdam opē.

Tumultus urbs.

Erāt qui armamētaria ingreſſi deflerēt armis uacua ītuentes: alii naualia ratib9 deſtituta lugerēt tanq̄ infidelibus cōceſſa uiris: Nō nulli elephantoꝝ ueluti præſentiū nomina inuocarēt parētes ſuos ac ſe ipſos increpātes. Decentius enī illis fuiſſe aiebāt ſi neq; elephantos neq; naues:neque arma aut tributa pendētes cū patria ſimul uitā amiſiſſent. Maxime autem ad irā illos cōcitabāt obſidū matres quæ ueluti tragicæ quædā hermes fletibus & eiulatibus uniuerſos adorſæ puerorū traditionē quaſi abiectionem quādā ſuoꝝ deplorabāt:eoꝝ cauſa uindictā ab iis ſumere deos clamitantes

Carthagineſes ad defenſionē ſe p̄parant.

Cum aliquantū qeſiſſet furor portas occludi mœnia ꝓ catapultis ſaxis impleri imperāt. Senatus quoq; ea met die bellū ſuſcipiendū eſſe decreuit. ſeruoſq; bellū ſuſcipiendū eſſe decreuit. ſeruoſq; libertatē uendicari. Imperatores ad id bellū duos elegerunt:Haſdrubalē ſcilicet q ad ea quę foris fierēt præſideret:quē antea ueluti hoſtē publice damnatū nūc ad uigiti millia hōminū ſecū adducentē imperatorē fecerāt. Ad hunc pręmiſſus qdā deprecari cœpit ne patriæ iniuriæ memor eſſet:i cāq; ſeuiret qnimo i extremo deſtitutā periculo iuuaret:ne ue ex neceſſitate offēſus ob romanoꝝ metū bellū in eos uerteret. Vrbanis autē rebus alterū p̄fecere ducē Haſdrubalē Maſſiniſæ nepotē. Ad cōſules porro delegāt q dierū trigīta iducias poſceret quō ad legatos ſuos romā mitterēt. Repulſi igit᷑ ab his adeo i admirabilē mutationē uehementēq; ſublati ſūt audaciā ut quæcūq; prius pati decreuerint q̄ urbē derelinquere.

Carthagineſium diligētia i tueda urbs.

Fiducia quoq; ex mutatiōe repleri cœpere ſic ut opificia omnia:negocia publica ac ſacra ceſſarēt: & ſi quid aliud maius fieri ſolitū deſineret:mulieres æque ac uiri die noctuq; nulla īterpoſita quiete operi ītenderēt frumēto p partes diuiſo & ad menſurā tradito. Eo modo clypeos cētū ſingulo die:enſes tercētos:catapulticas mille:ſagittas iacula quoq; & lanceas qngētas cuderēt:catapultas quoad potis eſſet fabricarēt. In edictis autē eoꝝ raſere mulieres funiū inopia. In hoc itaq; apparatu carthaginēſes ſe exercebāt. At cōſules ſtati quidē ne negligētia i difficile aliud opus laberent ſimul & urbē utcūq; libuiſſet ſuſcipere cōſiſi preſtabāt adhuc deditionē ei9 ex inopia ſperātes ſatis arbitrati queādmodū i aduerſis euenire ſolet

primũ quidẽ ciues cõtradicturos eſſe:ꝓcedente autẽ tẽpore ex ratione diſſuaſos:metuq́ꝫ ſuccũbere. Quæ carthaginẽſiũ quiſpiã animaduertẽs abũde ratus eos iam timorẽ attigiſſe auſus eſt tanq̃ ob alia ingreſſus ĩ medium afferre Ex malis q̃dem quæ mediocria eſſẽt eligere eos oportere:qui armis carerẽt. Hoc autẽ tam aperte ferẽte ſententiã Maſſiniſa apud romãos queſtus eſt:ac grauiter ferre uiſus:q̃ cũ ipſe carthaginẽſiũ potẽtiã ad eoꝶ genua prior ſubiecıſſet:alios litteris hinc inde diſcurrentes cerneret:nec niſi re pfecta quæ egiſſent referẽtes quẽadmodũ prioribus ĩ bellis ſæpe feciſſent. Reſpõdentibus autẽ cõſulibus ut & ipſe uiciſſim auxiliũ afferret tũc ſe miſſurũ eſſe ait cũ ĩdigere cognouiſſet:paulo deinde poſt cũ ad cõſules miſiſſet ſi quid opus eſſet ſe paratũ fore. Cõſules ſupbiã eius nõ ferẽtes:& ueluti iã inſanienti minus cõſidẽtes ĩ hunc modũ reſpõderũt Miſſuros ſe cũ ĩdiguiſſent. Exercitus uero cõmeatũ omni cura & diligẽtia parabãt cũ ex ſolis dũtaxat Adrumeto:Lepta:Saxo:Vtica ac chellis haberẽt. reſidua q̃ppe libyꝶ Haſdrubali parebãt:ex quibus carthaginẽſibus cõmeatũ ſuggerebat. Paucis deinde elapſis diebus cõſules carthaginẽ uerſus mouere copias ad prelium inſtructi. Erat autẽ ciuitas uaſto quodã ĩ ſinu & magno ſita Cheronneſo maxime aſſimilis. Collũ eius a mediterraneo primũ inſurgit & p quinque ac uiginti ſtadia ĩ latitudine extẽdit̃. A collo p̃terea zona quædã ĩ lõgitudine anguſta dimidii ſtadii potiſſimũ latitudinẽ tenens ad occaſum uergit inter ſtagnũ & mare media ſimplici muro p ſcopulos munita. Quæ autẽ ad meridiem ſpectãt & ad mediterranea ubi & Byrſa in eſt ſupra collũ triplici muro claudunt̃. Hoꝶ q̃libet altitudinẽ triginta cubitoꝶ habet turribus & ꝓpugnaculis exceptis:qui per duo iugera diſtantes quaternis tectis diſtinguũt̃:ĩ ꝓfundũ triginta pedes demiſſi duobus tectis aſſurgũt:& ipſo q̃dẽ cõcauo ac cõtecto inferius trecenti ſtabulabãt elephãti:ĩ q̃bus horrea quæ cibaria eoꝶ ſeruarẽt adiuncta erãt:equoꝶ deinde ſtabula ſuperius condita quater miliũ facile capacia:& pabuli hordeiq́ꝫ uiciſſi repoſitiões. Præterea uiroꝶ receptacula uſq́ꝫ ad uiginti milliũ peditũ: eq̃tũ quater milliũ numerũ. Hi apparatus belli tẽpore p̃ſertim in ipſis muris cõtinebant̃. Angulus porro ultra lingulã illã a muro ad portũ flectebat̃ debilis admodum ac humilis:quẽ a principio neglexerant. Stagna autẽ ad inuicẽ nauigabilia & ex ipſis exitus ĩ mari amplus:cuius latitudo pedũ ſeptuaginta fuit. Hũc cathenis cohibebãt ferreis primũ quidem negotiatoribus patens. In eo funes uarii ac denſi ad cõtinẽdas rates. Interius uero iſula in medio ſita:& ipſa nõ mediocribus a ſtagno ſcopulis diuidebat̃. His naualia iteriecta erant:quæ uiginti ſupra ducẽtas naues cõtinerẽt. Horrea porro nauibus ſupimpoſita ad triremiũ apparatꝰ. Columne ionicæ duæ ſingulis ꝓminebãt nauiũ receptaculis ĩ porticus ſimilitudinẽ inſulæ aſpectũ ſtagniq́ꝫ referẽtes. Supra inſulã naucleri tabernaculũ conditũ:ex quo tuba ſignũ dari ſolitũ & tubicen ꝓloqui cũ opus foret:& nauclero undequaq́ꝫ liber eſſet intuitus. Adiacebat inſula iuxta exitũ & extendebat̃ maxime:ex qua nauclerus uniuer

Conſiliũ ſime diũ allatum

Conueniens reſpõſio ad maſſiniſã.

Deſcriptio urbis carthaginẽſis.

Byrſa.

Receptacula ĩ mœnibus urbis.

Nauclerus quem nos naucularıũ dicimus.

ſa pelagi facile cōſpiceret. Ad nauigātibus neutiq; interiorū aſpectus quāq; acute intuētib9 patebat, neq; a negoriatoribus ſtati naualia uideri poterāt Nā murus duplex illis ꝓmiebat: & ianue quædā quæ negociatores a primo portu ī urbē nō ad naualia deferrent. In hūc modū carthaginēſiū ciuitas eo tempor̄ ſe habebat. At cōſules opus iter ſe partiti copias ī hoſtes mouēt. Manlius a mediteraneis ſupra collū foſſā repleturus ferebat̄ ut breui murū q illi iminebat & ab illo altiora mœnia inuaderet Cenſorinus patre alio ſcalas e terra mari aduehebat ut āguli quæ debiliora uiderent̄ mænia occuparet: amboq; ueluti iter iermes pugnaturi craſſabātur donec nuper armatis obuiātes iopina uiroꝝ multitudine deiecti repelūt̄. Et hoc primū illis cōtigit urbē metu ſuſcipe cōſilis. Cū autem denuo ad pugnā rediiſſet denuoq; pellerent̄ : carthaginēſes aimos attollere cœperūt. Cōſules itaq; Haſdrubalē ueriti: q poſt ſe haud magno īteruallo ſupra ſtagnū caſtra habebat exercit9 ābos uallo muniuit. Ceſorinus ꝓpe ſtagnū ac ſub ipſis mœnibus: Manlius ſupra collū ad uiā quæ ī mediteraneis uergit īſederāt. Munitis caſtris Cēſorinus ut ad cōficiēdas machinas materiā quereret p paludē uectus qngentos ad id mīus electos īgentemq; armoꝝ copiā amiſit Himilcone improuiſo e carthagie occurrēte cui Phameas cognomen fuit: nōnulla tamen lignoꝝ parte aduecta machias ſcalaſq; fabricatus eſt. Quibus pactis cōſules ambo ad oppugnandā iteꝝ urbem rdiere: uiciſſimq; ab īſultu repulſi ſūt. Manlius cū aliquatū opi īcubuiſſet ac modicū qd muimenti deieciſſet ab īcepto deſiſter̄ maluit. Cenſorinus ſtagni particula ꝓpe zonā tellure obruta quo liberius īſiſteret binas machinas arietibus īſtructas īgēteſq; appellere cœpit: hāc qdem ꝑcedentibus tribunis ſex milia militū ducebāt: alterā remiges præfectis nauiū hortātibus atq; impellentibus. Contētiōe īgit̄ ut ī equali ac pariliope iter miorer primoſq; uiciſſim exorta tādē mur9 ab imo corruit: interioraq; uideri cœpta ſūt. Carthaginēſes ut illos ob ope auerterēt quæcūq; p diē cecidiſſe uiderāt nocte reparabāt. Qua nō ſufficiēte ad pagēdū opus cū ob id ipſū timidiores effecti eſſēt ueriti ne romāi denuo urbi machinas afferrēt ad hoſtiū caſtra impetu ferunt̄ qdam armis īſtructi: plurimi iermes lāpades accēſas manu quatiētes ſic ut magnā eoꝝ partē igne abſumerēt: nec tamen accurētes romāos ꝑuenire īlicuit. Ceteꝝ iutil a multa relinquētes ī urbē reuertūt̄. Illuceſcēte deinde die romāi qua mur9 corruerat nō dū firmiter refectis mœnib9 īuadūt: urbēq; ui īgredi conāt̄. Cāpus eni interius ad pugnā accomodus late patebat. In hoc carthaginēſes armatos primū a frōte cōſtituūt. Poſt eos uero inermes lignis lapidibuſq; īſtructos: plurimos quoq; ſup iminētes domos collocarāt: q hoſtes īgreſſos īuaderēt. Romāi ad pugnā magis incēſi quaſi ab inermibus deſpicerent̄ audacius in eos ferebāt̄. Scipio autē q poſt modicū carthaginē uicit: ob eamq; rē africani cognomen meruit tribun9 militū ea tēpeſtate maxime addubitare cœpit. Cohortes itaq; ſuas ī plures partes diſtribuit: eaſq; ex īteruallo in muro ſtatuit: romāos quoq; in urbē ire ꝓhibe

Couſules carthaginē oppugnant.

Repellūtur cōſules.

Clades romāorum.

Sollicitudo carthaginēſium.

Laus minoris Africani.

bat. Exeūtes uero & ab hoſtibus impulſos:q undiꝗ illis ſurgebāt recipiēſ ab impetu ſaluabat. Quæ res plurimū gloriæ ſibi attulit cū impatore ſuo prudētius illis ꝯſuluiſſe uideret᷑. Extat enī de hac re ipſius epiſtola. At Cēſorinus cū exercitū infirme degentē ſupra ſtangū imobile aquæꝗ dirioris ac mœnibus editis ad quæ a mari nullæ pflarēt auræ diu tenuiſſet tandem i altū ſe cōtraxerat:ibidēꝗ naues i anchoris habebat. id cōſpicati carthaginēſes cum uētus flare cœpiſſet naues ſarmētis ac ſtipulis referras ſub ipſa mœnia adducūt:deīde ignorātibꝰ romāis i bellū ꝓuocāt. Illi modicū flectētes fere i cōſpectu aderāt cū ſulphur ac picē ſupra naues effūdūt demū uela uētis implētes ignē ſcaphis iniiciūt:quæ uēti uiolētia & ignis impetu in romāoꝝ rates delatæ ſubito incēdūt:omniſꝗ pene claſſis uno momēto cōflagrare cœpit. Nō multo poſt Cēſorius romā a comitia ꝓfectus ē. Qua ex re carthaginēſes ſolito audacius Mālio inſultabāt:nocte hi qdē armati plurimi inermes aſſeres iuicē ferētes caſtroꝝ foſſis iniicer᷑:alii ualū aſcēdere tētabāt. Romāis igit᷑ noctis timore pteritis Scipio p eas portas:quæ lōgius a prælio aberāt cū eqtibus accurrit. Ab his carthaginēſibus inuectus adeo cōterruit:ut relictis caſtris i urbē denuo redir᷑ cogerēt᷑. Quo egregio facinore pacto ſecūdo romāis ſalutē i nocte trepidantibus pſtitiſſe Scipio uiſus ē. Ea ex cauſa Mālius exercitū mūire diligētius cœpit muro āte uallū addito. Præſidiū præterea nauale ad cōmeatꝰ curā a mari impoſuit:ipſe ad meditrranea cōuerſus peditibꝰ decē millibꝰ: eqtibus uero duobus millibus regionē depopulabat᷑:ligna:pabulū:cōmeatū omnē i caſtra deferebat. Ducebāt aūt cōtinue eos q frumētatū mittebant᷑ tribuni unus iuxta aliū inſequētes. Veꝝ Phameas libicoꝝ pfectus nup etiā ob pugnā factꝰ audacior cū equis paruis & agilibus & gramie tantum modo paſci ſolitis uteret᷑ qbꝰ famē aut ſiti pati cū oporteat pfacile eēt i ſiluis deliteſcēſ ac cōuallibus iopinē pabulātes aggrediebat᷑ romāos & ueluti aqla quędā inſultās: ac ſubide fugiēs depdabat᷑. Scipionē aūt deducēte nuſq̄ cōparebat:is n. pedites i ordinē diſpoſitos:eqteſꝗ paratos i ꝓmptu habebat:in metēdo aūt nō priꝰ ordies diſſolui patiebat᷑ q cāpū in quē eundū eēt occupaſſet peditibus eqtibuſꝗ mūiſſet:& ipſe cū aliis eqtū cohortibus pſens aſtitiſſet qppe q militū quoſcūꝗ ex ordie aut circulo exeūtes grauiter punir᷑ ſolitꝰ eēt. Itaꝗ Phameas cū illo cōgredi neutiꝗ audebat. Qua ex re Scipiōiſ gloria dieti augebat᷑. Quod cæteri ītuētes tribūi p iuidiā illi detraher᷑ q̄ſi amicitia iter Scipionē & phameā uſꝗ ab auo pſeuerāte nō ceſſabant. Libycis aūt ad oppida:ac munitiōes quæ pluriæ apud eos ſunt cōfugientibus reliqui tribūi p inducias exeūtes aggredi ſolebāt. Scipio autē ad domos eorū demittebat. Itaꝗ nō prius ſe qſq̄ cōponere audebat q̄q̄ Scipio acceſſiſſet: tāta illi uirtutis ac fidei opinio breui etiam apud hoſtes creuit. Redeūtibuſ igit᷑ a pabulatiōe romāis:carthaginēſes nauiū cuſtodiā iuaſerāt. Clamor quoꝗ uariꝰ ac multiplex i ciuitate audiebat᷑ ciuibꝰ ad tumultū cōclāmātibꝰ Manlius cū ſtrepitus cā ignoraret copias intra uallū cōtinebat. Scipio

Incēdiū romanorum

Alii Affricani laus.

Phameaſ.

Equi barbarici

Tribunorum inuidia.

Opinio uirtutiſ & fidei.

chortes metu territas aſſuens accenſis facib⁹ prę ire iubet:neq̧ pnocte hoſti b⁹ cogredi:cæterũ cũ igne hic inde diſcurrẽtes multitudinis ſpeciẽ p̄ ſe ferr metũq̧ aduerſantibus incutere quoad Carthaginẽſes duplici errore cõpul ſi in urbẽ refugerunt:quod Scipiõis probitati pariter aſcriptũ fuiſſe cõſtat. Erat igitur oium in ore cũ qd ſtrenue agendũ eſſet:quaſi ſolus paulo patre a quo Macedonia uicta erat:ſolus Scipione:in cuius familiã trãſlatus fue rat dignus eſſet. Mãlio aũt ad Nepherim contra Haſdrubalem pficiſcẽte Scipio admodũ angebat animo cũ p rupes:ac conualles & excelſa quæq̧ iter faciẽdũ eſſe uideret. Cũ uero p tria ſtadia ab Haſdrubale abeſſent:ac p fluuiũ quẽdã trãſitus ad cũ eſſet faciẽdus addubitare:& de reditu cõſulere cœpit quaſi alio tẽpore & ordine in Haſdrubalem eũdũ eſſet. Cæteris aũt tribunis p ęmulationẽ aduerſantibus & molliciẽ eius nõ cõſilium eſſe dicẽ tibus ſi in cõſpectu hoſtiũ cederẽt cũ fugã arbitrati ſtatim illis a tergo adeſ ſent iterũ ſecũdo eos monuit:ut excitũ ante flumen ſiſterent:ut ſi forte pel lerent tutoſ receptus habere poſſent cũ fugæ nullus illis aliunde ſupeſſet locus:quod dictũ riſu proſecuti ſunt:quodã etiã ex tribunis enſem abiiceř p irã minitãte ſi nõ Mãlius uerũ Scipio eſſet imperator. Trãſgreſſus eſt igi tur Mãlius q̃q̃ ad bellũ neutiq̧ expertus eſſet:cui ſtatim Haſdrubal ex ad uerſo occurit. Cædes utrinq̧ magna exoritur. Haſdrubal intra uallũ rece ptus nihil aduerſi ſubire poterat. Solũ abeuntes operiebat Romãos quos aggrederetur. Hos cum errati ſui pœniteret redire incipiunt. Cũ fluuio ap propinquaſſent & in ordinem tranſire ob uadi anguſtiã aſperitatemq̧ nõ poſſent ex neceſſitate ordines cõfundere coguntur. Quod aĩaduertẽs Haſ drubal ſũma alacritate eos aggreſſus pleroſq̧ fœdã ſtrage cecidit nullis iui cem ſibi auxiliãtib⁹ & in fugã uerſis. Ex tribunis tres occubuiſſe cõſtat ex iis q ducẽ in primis ad pręliũ hortati fuerãt. Scipio ad trecẽtos eqtes quos ſecũ habuit cæteris additis quouſq̧ in unũ colligere potuit i duas diuiſit aci es:eaſq̧ in hoſtes emiſit celeri curſu p partes iaculãtes. Sic.n. illis edictũ fu erat:ut ps nũc inceſſeret:ps reuerteret:& cõtinue iacula emittẽtes ſe iuicẽ ueluti circulo quodã cõmutarẽt. Qđ cũ illi aſſidue & ſine iterũallo facerẽt libyci in eos cõuerſi in Scipionẽ ferebant:ac diſcedẽtes Romãos minus in feſtabãt:eoq̧ modo flumẽ trãſire pmitebãt cũ interim Scipio cõtinue ade quitans in eos depugnaret. inter hæc quatuor Romãorum cohortes bel li principio ab hoſtibus diuiſe:a fluuio ad tumultũ quẽdã cõfugerant quẽ Haſdrubal obſidere cœpit. Ea res prius q̃ in caſtra redirẽt romanos latuit: mox aĩaduerſa uehemter terruit. Nõ nullis qdẽ fugiẽdũ uidebat:nec uni uerſos paucoꝝ cauſa piculo ſubicere. At Scipio mãifeſte eos docuit in in choãdis rebus cõſilio & prudẽtia uti oportere:piclitantibus:ut optimis ui ris audcia & quidem admirabili utẽdum eſſe. Ipſe nõ nullis equitum dele ctis cum illis in caſtra rdire:aut læte cũ cæteris occubuere uelle pollicitus duoꝝ dieꝝ cibariis aſſũptis iter peragit uniuerſis de reditu ei⁹ deſpantib⁹ Cũ ad tumulũ in quo milites obſeſſi erãt pueniſſet aſceſũ qndã añ tumulũ

Laus Scipionis

Nepheris

Salubre conſilium

Romanorum ſtrages.

Scipionis uirtus denuo laudata.

Notabile

prominentem curſu ſuperat ſic ut una dūtaxat uallis inter ullum & hoſtes itercederet. Tūc uero libyci obſeſſis acrius incūbere: inuicemq; ſignificat neutiq; Scipionē ob itineris difficultatē ſuis auxilium afferre poſſe. At Scipio cū primū radices utriuſq; tumuli: uallēq; interiacentē cōtemplatus eſt nulla iterpoſita mora p eā in hoſtes fert̄. Qui ſtatim ab utraq; parte circūdati in fugā uertunt̄. Sed cū ſuos numero excederet Scipio liber̄ abire paſſus. Sic ille milites obſeſſos trepidātibus reliquis ſaluti reddidit. Quē ut cæteri a lōge uenientē inſperatūq; cū ſociis ſaluū adeſſe uidēt ingēti uociferatione: ac lætitia excepere uenientē deū quēdā auxiliū illi ferre rati: quē etiā Scipiōi eius auo futura ſæpenumero annūciaſſe fama erat. Mānlius igitur ad exercitū urbi proximū reuerſus mulctā illis cōminatus eſt q Scipiori in reductione copiaꝝ parere neglигiſſent. Mœrētib⁹ cūctis ob defunctoꝝ funera potiſſimū cū tribunos inſepultos iacere ꝑmoleſte ferret. Scipio ex captiuis quēdam liberari & ad Haſdrubalem mitti iuſſit. qui iuſta illis ꝑſoni poſceret. Ille corpora ſcrutatus ex annuloꝝ forma cū tribuni aurcis: reliqui uero ſ. rreis uterent̄ annulis ſepulturæ tradidit: ſiue q humanū: cōmuneq; cū hoſtibus id eſſe crederet: ſiue q Scipionē iam tū uernius potiſſimū obſe qui illi cuperet. Romāis ab Haſdrubale redeūtibus Phameas ex ipſa clade conterritis occurrit: quos alia ex parte Carthagiuenſes ciuitate egrediētes inuadūt: ac nō nullos uaſa ferentes interficiunt. Inter hæc ſenatus qui itelligeret. quiq; oium diligētiſſimā curā haberent in exercitū mittunt. Quā orbē Manlius cæteriq; primores; tribuni præterea depoſita omni inuidia exercituſq; uniuerſus ob res a Scipione fœliciſſime geſtas teſtimoniū uirtutis eius reddiderūt. Legatis igit̄ Romā reuerſis cū prudentiā eius retuliſſent: exercitūq; in illū inclinare palā diceret. Senatus ad modū gauiſus ē. Sed pleraq; haud proſper eue eueiſſe cogitāti ad Maſſiniſā legatos mitter̄ uiſum: q illū hortarent̄ ſtrenueq; ad bellū in Carthagineſes excitaret. Verum ille ſenio ac ualitudine cōfectus iacebat: qua ex re a legatis haud adiri potuit. Habebat aūt is filios plures & qdē nothos: qbus multa īpēderat: legitios uero tres: cęterū ad opa male cōcordes. Qua ex re Scipionē ueteriſ cū illo atq; auo beniuolētiæ mēor q̄ſi regni: ac filioꝝ cōſultorē futuꝝ acerſierat. Ad quē Scipio cū ꝑficiſceret̄ Maſiniſſa paulo ante aduētū iā morti ꝓximus filiis mādaſſe dicit̄: ut Scipiōi obſequerent̄. Ipum.n. inter eos cōpoſiturū oia. Quipus dictis uita exceſſit uir ad oia fortunatus: ac fœlix cui regnū deuſ paternū a ſyphace & Carthaginēſib⁹ ereptū hr̄e cōceſſit: adeo q; extulit: ut a mauruſiis q ab oceāo ſunt ad cyreneos uſq; in mediteraneis ꝓpagauerit īperiū. Māſuefecit & natiōes plurimas numidaꝝ ꝑcipue q ob agriculturæ negligētiā pabulo aſſueuerāt. Theſauros pecuniaꝝ ingētes: ac exercitū armis expertiſſimum reliquit. Inimicorum precipuū ſyphacē manu ſua cœpit. Carthaginenſium præterea cum Romāis diſſenſiōis auctor impotentes ad reſiſtendum illis reddidit: a natura corpore eximio: ac robuſto uſq; ad extremū fuit ſenectutē: prælìis ad ultimum uitæ diē operā

Victoria ſcipio

Attēde ſenatus diligentiam.

Maſſiniſe mors

Maſſiniſę fœlicitas

attendit.equũ ſine ephippiis ſolitus inſcēdeꝛ. Maxīe aũt in hoc fortitudinē ac uiuacitatē eius licet cõtemplari. Nã cũ filios plures habuiſſet: pluresq̃ amiſiſſet: ultima tñ ſenectute minores habuit: puerũq; quadriennē quē no nagenarius ipſe cũ cæteris reliq̃t. Hac igiť corporis habitudine: & ætate ꝑ ditus Maſſiniſa ceſſit e uita. Scipio poſt hæc filiis nothis plura cõtribuit: le gitimis uero theſauros redditusq; cõceſſit: ac regiũ nomē in cõmune habeꝛ uoluit: alia quoq; pro ut libuit inter illos æque partitus eſt. Micipſæ igitur natu maiori cui pacis ſtudiũ in primis curæ fuit Cyrtã urbē & quęcũq; re gia in ea eſſent habere cõceſſum. Geloſſo militibus artib⁹ edocto: qui ſecũ dus ab illo fuit: pacis belliq; poteſtas pariter tributa. Maſtanabę qui minor natu fuerat: & iuſticiæ fauebat plurimũ quæ dubia inter populos forent ad iudicare datũ. In hũc modũ Scipio regnũ: ac Maſſiniſæ ſubſtantiã inter fi lios diuiſit. Geloſſum in ſocietatē belli ſecũ duxit. Quo auctore Phameę in ſidias q̃bus Romanos dietim affligebat potiſſimũ auertit. Proficiſcentibuſ aliq̃n Scipiõe & Phamea ꝑ crepidinē quandã quę uaſtã in medio & inaceſ ſibilē uallem cõtineret: ita ut ſe inuicē aggredi nõ poſſent ueritus Scipio ne quis anterius inſidias apponeret præcedens cum tribus dumtaxat cuncta rimabatur. Quod animaduertēs Phameas cum unico ex ſuis proceſſit ob uiam. Ratis igiť Scipio illũ quippiã loqui uelle unico & ipſe cõmitatus ac ceſſit. Cũ appropinquaſſent ut ſe inuicē audire poſſent: Carthaginēſes. n. præirat: cur inquit Scipio de ſalute tua nõ cogitas: q de cõi nõ potes cogitã reꝛ At ille. Quæ ſalus mihi futura eſt Carthaginēſium rebus ſic ſe habenti bus: Romanis aũt tot mala a me ꝑpeſſis? Tũ Scipio polliceor inq̃t q fiduſ & idoneus ſum ueniã tibi apud Romanos & gratiã nõ defuturã. At Pha meas cũ annuiſſet digniſſimũ oĩum te iudico inq̃t: & ĩn poſſibile id ſit: ha ud quaquam te latere arbitror. Quibus dictis ambo receſſerunt. Manlius cum ob cladem ab Haſdrubale acceptã uehementer erubeſceret denuo ad nepherim uouit exercitũ. v. & x. dierũ cibariis aſſumptis. Cum loco appro pinquaſſet caſtra poſuit: uallũq; foſſa muniuit. Sed cũ nihil neceſſariũ omit teret attamē expaueſcere: ac trepidare uiſus ne abeuntibus Haſdrubal a ter go inſiſteret. Cum in hoc trepidationis eſſet nuncius ex Geloſſi exercitu epiſtolam Scipiõi defert. Qua recepta ſicut erat obſignata imperatori oſtē dit. Soluentes hæc interius ſcripta inueniunt. Hac ipſa die ego ad locum il lum ueniam. Tum cum quibus placuerit accedito & cuſtodibus impera: ut ad ſe uenientem noctu accipiant. Erat autem ſine nomīe epiſtola: & hęc ſolum continebat: ex quo Scipioni uiſum eſt eam a Phamea emiſſam eſſe ob id Manlius de Scipionis ſalute dubitare cœpit ne qua fraus tegereť ab homine qui inſidiarum omnium eſſet peritiſſimus. Tandē mittere uiſum eſt: ut Phameę fiduciam ultro offerret: gratiã aũt nullã impartiret: uerũ quę honeſta eſſent relaturũ ſe & Romanos facturos eſſe diceret: ſed: neque te latione opus fuit. Cum primum enim Phameas in cõſpectũ Scipiõis uenit pro ſalute ſua ſatis illi fidere profeſſus eſt gratias autem Romanis linqueꝛ.

Attende ephip pia.

Maſſiniſæ filii.

Cyrta urbs

Scipiõis diligē tia in oĩbus

Nota de epiſto lis.

Verba Phãicæ

Hæc fatus poſtera die ſe ad pugnã comparat: ac cum cæteris ducibus ĩ me
diũ ſpaciũ profectus quaſi cõſultationẽ facturus aliã ſic ad eos inqt. Si pa
triæ auxiliũ adhuc aſſerre licet paratuſ ad hoc uobiſcũ ſum. Sin ita ſe habet
ut nũc habet mihi quidẽ proprie ſaluti uidet̃ cõſulendũ. Fidẽ ipſe cum pro
me ſumpſero: & pro uobis q̃ mihi credideritis aſſumã. Tẽpus. n. eſt quæ
cõueniẽtia ſunt eligẽdi nobis. Hæc ille. Ex ducibus aũt nõ nulli cũ iis q̃ eos
ſequebant̃ ſtatim defecerũt: fuereq́ oẽs ducẽti ſupra duo mille eqtes. Hos
& Hãno q̃ leucus cognominabat̃ imitatus eſt. Redeũti igitur Scipioni ex
ercitus cũ Phamea occurrit: & ueluti triũphantẽ lætis clamoribus proſecu
ti ſunt. Mãlius præter modũ exhilaratus cũ iter nõ amplius diflicile arbitra
ret̃: nec Haſdrubalem metu tertiũ ulterius uenturũ putaret a tergo tandẽ
ob neceſſitatẽ recedere cõpellitur. Septimã. n. ſupra decimã agebat diẽ cũ
quintam ultra decimã cogitãti agere tribus in reditu diebus abeundũ eſſet:
fameſq́ patienda. At Scipio aſſumptis Phamea & Geloſſo: cæteriſq́ ſub
eo militibus: nõ nullis porro italicoꝝ præmiſſis ad cãpũ proceſſit: quẽ ma
gnũ baratrũ incolæ appellant: ingentẽq́ uim frumẽti & cõmeatuſ cũ exer
citu per noctẽ attulit. Sentiens deinde Manlius Calphurniũ Piſonẽ ſucceſ
ſorẽ ad ſe proficiſci in magiſtratu Scipionẽ una cũ Phamea Romã mittit.
Quod animaduertẽteſ milites ad nauẽ cõcurrere. Scipionẽ laudibus extol
lere: & ut ĩpator ad eos ĩ Libyã reuerteret̃ optare q̃ſi ſolus Carthaginẽ eſ
ſet euerſurus. Reſiduus. n. adeo Scipio ille ellectus uidebat̃ cui gloria de
lendæ urbis eius deberet̃: quod plurimi ab exercitu domeſticis ſuis Romã
pſcripſere. Senatus igitur Scipiõe collaudato Phameã xeniis cõdonat plu
rimis: purpurea ueſte & fibula aurea: equo phaleris ornato aureis & ĩſigni
bus uiciſſim armis. Ad hæc argenti drachmas. x. mille & minas centũ pari
ter argẽti cõtulit: maiora quoq́ dare pollicitus tabrrnaculũ: & apparatũ il
luſtrẽ addidit. Eo modo donis auctus atq́ exornatus cũ belli reſiduũ ꝓ ro
mãis ſpopõdiſſet agere in Libyã ad exercitũ reuerſus eſt. Iuit & Calphur
nius una cõſul: & cũ eo Lucius Mãcinus claſſis præfectus: qui carthaginẽ
ſib⁹ & Haſdrubali minime cõgreſſi ciuitates circũibãt. Hi cũ Aſpidã terra
mariq́ opgnãtes obtinere nõ poſſent alterã haud lõge ab ea ſitã Piſo cępit
dirrupuitq́ hoſtiliter q̃q̃ ad fœdera uenir̃ poſtulãtẽ. Ab hac a Hippargetã
proficiſcit̃ urbẽ magnã: quæ mœnibus: arce: & portu: nec nõ naualibus in
ſignis ab Agathocle Syracuſanoꝝ tyrãno inſtructa media inter Carthagi
nem: & uticã condita fuerat: cõmeatũq́ ad Romanos aduẽtantẽ mari dep̃
dabat̃: qua ex re ſummas cõpararat diuitias. Itaq́ Calphurnius q̃ primũ
de ea ſe ulciſci ſtatuit opeſq́ & lucrũ tollere. Aeſtatẽ deĩde oẽm ĩmorat⁹ cũ
nihil ꝓfeciſſet qppe bis excurrẽtes hippargetæ carthaginẽſibus opẽ afferẽ
tibus machinas eius igne abſumpſerat. Tãdẽ repulſus uticã in hiberna re
diit. Carthaginenſes cum Haſdrubalis exercitum inſuperabilem ſibi adeſ
ſe cernerent: ac ſe ipſos longe ſuperiores ea pugna quæ ad Hippargetam
cum Piſone habita fuerat animaduerteren. Bithiam præterea quen

Magnũ bara

Calphurnius Piſo ſucceſ ſor Manlĩ

Xenia phameę tradita.

Aſpidam

Hippargeta urbs magna

Agathocles ſy racuſanorum tyrrãnus.

dã octingẽtis cũ equitib⁹ a Geloſſo ad eos cõceſſiſſe. Micipſam & Maſtanabã Maſſiniſſæ filios: Romanis illis arma pecuniaſq; pollicẽtibus nihil aſſentiri uerũ cunctari & quæ futura eſſent præuidere uelle animis elati uniuerſam Libyã ſuſcepturi ferebant. Multa itaq; enormia: atq; nefanda hic inde p urbes in Romanos pdicantes ad eorũ impotentiã cuncta referebãt. His addebãt quæ bis cum illis cõtigiſſent q̃ turpiter ad Hippargeta: & ad ipſam deniq; Carthaginẽ ſeſe habuiſſent: quã præſidiis: armiſq; deſtitutã obtinere nequiſſent. Miſere deinde ad Micipſam & Maſtanabã & eorũ cõplices maurUſios: q eos hortarent̃ edocerentq; Romanos denuo illis bellũ illaturos eſſe. Miſere & in macedoniã alios ad eũ quem Romãis aduerſantem Perſei filiũ pleriq; credidere ad bellum incitãtes. Non. n. pecunias: aut arma a Carthaginẽſibus illis defutura referebãt. Quippe iam armis inſtructi atq; ornati haud minimũ de ſe ſentire uidebant̃: uerũ audacia & apparatu paulatim creuerãt. Auctus erat & per partes Haſdrubal regioni præfectus ob maulii errata: urbiſq; principatum aſſumere feſtinans Haſdrubalem illi præſidentẽ Geloſſi cõſobrinum in ſenatu cõuiciis adorſus erat quaſi urbẽ Geloſſo eſſet traditurus. Quo ſermõe in mediũ prolato cũ ille: ut inſperato uehementer trepidaret ciues uerberibus eũ affecer̃: ſubieceréq; ſedilibus. Romę aũt nunciata Piſonis clade: cũ Carthaginenſiũ apparatus uiciſſim referrent̃ populus triſtari cœpit uehemẽterq; trepidare. Creſcẽte. n. in dies bello quod oĩum maximum: ac difficillimũ eſſet urbiq; finitimũ nullum finẽ expectabant futurũ. Itaq; Scipionis bella quæ tribunus adhuc in Libya geſſiſſet mẽte repetẽtes: eaq; præſentibus cõferentes rebus: & quæ a domeſticis olim habuiſſent ex eorũ litteris una recẽſentes Scipionẽ conſulem facere inſtituũt: eũq; in Libya mittere cõtendũt: & iam comitia aderãt. Scipioni uero cõſulatum petere haud quaq̃ p ætatem ſinebãt leges. Itaque ædilitatem petere cõſtituit. Verũ populus ſtatim eũ conſulem effecit. Qđ cum inique factũ uideretur cõſules illi legem protulerũt. At ciues rogar̃: inſtare: demũ clamare incipiunt ex Tullii legib⁹: ac Romuli populum comitiorũ eſſe principẽ: ac legũ quæcũq; ad ea pertinerent: ita ut creare: ac deponere quoſcũq; uelit fas illi ſit. Tandẽ uno ex tribunis ꝓclamãte creatorem a cõſulibus auferẽdã eſſe ni populo placeret. Senatus ut legẽ exoluãt tribunis iperat: eamq; poſt annũ iterũ reſcribãt: queẽadmodũ lacedæmonii in opportunitate feciſſe dicũt̃ captiuorũ infamiã circa pylũ ciuitãtes ad miſericordiã magis q̃ ad ſuppliciũ inclinãtes legẽ. Per hũc modũ Scipio ędilitatẽ petẽs cõſul creatus ẽ: atq; eius collega Druſus de Libya poſt ipſum ſortiri iuſſit quoad unus tribunorũ in mediũ ꝓferre auſus eſt. Præfecturæ quoq; iudiciũ ad populũ ſpectare. Scipionrm uero populus elegit. Datus eſt itaque illi exordine exercitus quantus ante iterfectorum affuiſſet numerum datum: & uolentes quotſuaderet e ſociis educere nec non a regibus & urbibus quod ipſe ille probaſſet emittere licere populo Romano epiſtolas ad eos ſubſcribente: fuereque quos ita acciperet a ciuitatibus & regibus. His

Carthaginenſium uana fiducia.

Pſeudo Philippus.

Attẽde pœnã.

Comitia Scipioni p ętatem cõſulatũ petere nõ licebat.

Fit cõſul ſcipio

Poteſtas Scipionis.

itaq; diſpoſitis in Siciliam primũ. Ex Sicilia uero in uticam claſſe appulit. Interim Piſo mediteranea obſidebat. At Mãcinus partẽ muri Carthaginis aggreſſus quæ neglecta uidebat: rupes quippe & aſpere & inuiæ undiq; emmebãt: cæteris quæ propiora uidebãtur deſtitutis: & icultis ſcalas muro latẽter apponit: urbẽq; p inſidias ingredi conat: pleriſq; militum operam il li ſtrenue nauãtibus. Carthagies ſpreta eoꝝ paucitate portã quæ ad rupes deferebãt ultro reſerant: ac celeri curſu in Romanos feruntur. Romãi ecõ tra in illos cõuerſi fugientes perſequũtur: unaq; cum illis portã intrãt. Sub lato undiq; clamore: ut in uictoria mos eſt. Mãcinus ingenti alacritate ad eos decurrit cũ alioquin leuis eſſet: ac citus. Cæteri ſubinde naues ingreſſi Mancinũ conſequũtur: & ad mœnia delati clamore: ac uociferatione nudi inermeſq; bellant. Iam ſol ad occaſum uergebat cũ muros oppugnarent. Neceſſariis itaq; deficiẽtibus Mancinus nuncios ad Scipionẽ deſtinat: & uticẽſium primores rogat: ut periclitãti ſibi opem afferãnt: cibaria propere mittãt. Et ille quidẽ exorta luce a Carthaginenſibus expulſus in diſcrimen facile adduci poterat. Scipio ueſpera uticã applicuit. Circa mediã uero no ctem quæ Mãcinus ſcriberet edidicit. Subito itaq; milites tubã ad prælium citari iubet. Porro quicũq; ex italia cũ eo mari acceſſiſſent a tubicine uocari Adoleſcentes uticoꝝ qui per ætatem cõuectare poſſent cõmeatũ ad naues ferre. Captiuũ præterea ex Carthaginenſibus ſoluens demiſit qui annũcia retur Scipionẽ Piſoni in auxilium uenire: equites alios ſuper alios ad Piſo nem mittens: qui eum propere accerſiret. Ipſe poſtrema uigilia milites edu cit admonitis ipſis. ut cũ hoſtibus propinqui eſſent erecti ſupra ſtramenta ut plurimũ illis facies oſtenderẽt. His a Scipione cõſtitutis Mancinus or ta iã luce Carthaginenſibus undiq; inſurgẽtibus quingentos milites: quos in armis ſoios habuit duobus millibus qui inermes extitere a frõte oppoſu it. Vulneratus igitur ab illis: & expulſus ſub ipſis muris deleri uidebat cũ Scipionis naues in alto uiſæ terribili impetu in hoſtes aduentãtes armatis undiq; extãtibus refertæ. Carthaginẽſes ex captiuis certiores facti Romã nos inſperato auxilium ſuis afferentes properare ſtatim ſubſtitere. Cedentĩ bus ipſis Scipio milites periculo iam proximos nauibus excepit: ac Mãci num ſubide Romam miſit. Aduenerat. n. illi ſucceſſor ab urbe Serras claſ ſi præfectus. Ipſe haud lõge a Carthagine ſubſtitit. Carthaginenſes ex mu ris per quinq; ſtadia progreſſi ulterius uallum iaciũt: ipſiq; in eo cõſtiterũt Haſdrubal regionis princeps & Bitias equitũ præfectus peditũ ſex millia equites uero mille cura tẽporeq; ad bellum iſtructos deducẽtes. Scipio cũ nullum ordinem aut ornatũ militib[9] adeſſe cerneret uerũ ad inertiam: auã ritiam: rapinaſq; ſub Piſone aſſuetoſ ad deteriora quæq; procliues eſſe: mul titudinẽ præterea nundinatoꝝ illis cõuenire qui prædæ cauſa audacioribus ſe iubẽte nullo ad rapinas cõmiſcerẽt. Cũ lex militem ab audito tubæ lõgi us diſtantẽ in hoſtiũ referret numerũ. Quippe cum eoꝝ errata exercitui a ſcribi ſoleãt quæcũq; aũt rapuiſſent alterius litis principiũ afferrent: multi

Per propria pu gna

Mancini teme ritas

Sollicitudinẽ & diligentiã Scipiõis atte de.

Serras.

Lex militẽ ab audit tubæ diſtantem in hoſtiũ refere bat numerũ.

nempe ſocios ob lucrum cōtemnētes ad uulnera plagas & homicidia pau latim defluebāt ſatis cōſcius neutiq̃ ſe hoſtes ſupare poſſe in ſuis imperaſſe oēs ne cōciliū uocari iuſſit. Ipſe editiori loco conſtitutus his uerbis eos coarguiſſe dicit̃. Ego quidē o uiri dū ſub Manlio imperatore uobiſcū militarē fidelitatis in uos meæ experimentū præſtiti: quā nūc imperator repeto. qui ad ultimū uſq̃ ſuppliciū puniēdū uos ſi minus parueritis poteſtatē habeo utile tñ exiſtimaui aliqd pſari. Noſtis. n. quæ facitis & quæ me dicere oporteat: quorꝝ erubeſco. Latrocinamini potius q̃ militatis: & fugitis non caſtra mētamini: & nundinātibus lucri cauſa nō obſidētib9 eſtis ſimiles & delitias quæritis pugnātes nō dū uictores effecti. Quid quæ hoſtiū iſperato & breui ex quo dereliqui in tantā creuere potentiā & uobis labor ex facilitate dietim fit. Cauſas aūt ſiquidē in uobis ipſe diſcernerē ſtatim punirē. Verū qa alteri potius adſcribo quæ in pſentē uſq̃ diē geſta ſunt a uobis ptermittam Venio ego nō latrocinaturuſ cæterū uictor futurus: nec ut pecunias cumulem ante uictoriā: ſed ut hoſtes prius ſuperē. Abite ab exercitu oēs hodie q̃ cūq̃ nō militatis ſeparatim ab iis quos ſub me manere inſtitui. Abeūtes uero nequaq̃ redire uelim niſi ſiqs cōmeatū ferat: & hūc: quidē militarē & exilem: qbus tēpus diffinitū adſit: in quo huiuſmodi diſponāt. Venditioiſ āt eorum & quæſtor & ipſe geremus curā. Et hæc militibus dicta ſint. Vobiſ āt militātibus unū adſit mādatū in oibus cōe operibus meus. ſ. mos atq̃ labor Ad hæc ſiqdē uos dirigētes neq̃ prōptitudine egebitis neq̃ gratia carebitiſ. Oportet aūt nos in iis defatigari qbus ineſt periculū. Lucrū aūt: ac delitias in aliud differre tēpus. Hæc ego & lex iubet. Fideliter itaq̃ ſe habētib9 multorꝝ retributionē afferrēt bonorꝝ: infidelib9 uero pœnitētiā. Hæc fatus Scipio inutiliū uirorꝝ turbā & quæcūq̃ ſuperuacua: uana: ac delitiis referta inerant in medio ſuſtulit. Purificato exercitu: & ad diſciplinā redacto cū promptus ad exequēda mādata uideret̃ locū latēter aggreſſus eſt quē megara appellāt: inſidiis bifariā appoſitis per noctē. Eſt aūt in urbe locus ſatis amplius Megara: q mœnibus annectitur. Ad hunc una ex parte alios ex ſuis præmittit. Ipſe ex altera cū ſecuribus ſcalis: ac uectibus p. xx. ſtadia ingenti ſilentio proceſſit: pceptis deſup qua maxime proximus erat inſidiis: uoceq̃ e muris reddita ipſe econtra primus & cū eo reliquus exercitus cœpit reclamare. Qui aūt ab altera parte cōſtiterāt uehemētius extulere uocē adeo ut Carthaginēſes q̃ primū terrerent̃ tot hoſtibus ſubito illis noctu in laterib9 undiq̃ aſſiſtentibus. Circa muros uero q̃q̃ diligentiſſime cūcta rimaret̃ nihil pfecit. Erat forte puati cuiuſdā turris: ac deſtituta extra muros: cuius altitudo mœnia æqbat. Per hāc adoleſcēs qdā audacter euectus ē. Ab hac ad muros emiſſis haſtis per interuallū ligna aſſereſq̃ appoſuere: p quæ ad murū decurrentes ad megara uenerūt. Inde pfractis portis Scipionem recepetunt. Ille cum quatuor millibus ingreſſus eſt: ac ſtatim fuga ueluti reliqua occupata urbe a Carthaginenſibus citiſſime in Byrſam facta: uoxq̃ multiplex audita clamantium: ac non nullorum captiuitas: & tumultus fieri cœ

Scipionis uerba ad milites

Attende mādatum.

De hoc memi nit Valeriuſ Maximus

Megara

Attende

Turris.

Ingreditur Scipio carthagi nem.

ptus eſt ſic ut foris caſtrametãtes relicto uallo una cum cæteris in Byſam
ſe cõferrent. Scipio cũ Megaræ locũ anguſtiorẽ intueret᷑ arboribꝰ umbro
ſis obſitũ: rubis preterea ac uepribus & ripis aquæ profundioribus uariis:
difficilibuſq; repletũ eſſe ueteri cœpit ne exercitui inſequẽti inuiũ: ac diffici
le iter redderet᷑ potiſſime cũ per ignota cõmeandũ foret ſi quæ noctu inſi
diæ adeſſent: ſubito itaq; regredi inſtituit. Cum uero illuxiſſet dies. Haſdru
bal megara a Romanis occupata permoleſte ferens captiuos oẽs: quos ex
illis ceperat ſupra murũ ſtatuit eo uidelicet loci quo maxime a ſuis uideri
poſſẽt: ibidẽq; uariis affecit ſuppliciis. Nã eoꝝ aut oculos: aut linguas: aut
neruos: aut pudẽda uncis ademit ferreis: nõ nullis ſoleas eraſit: digitoſque
abſcidit: aut reliquã corporis cutẽ ſuſtulit: & ſpirãtes adhuc e muris appen
dit oẽs quo Carthaginenſes in Romanos ꝑpetuo irritaret odio: ſolamq; in
bello ſalutẽ ſpes illis anteferret: uerũ aliter: ac putarat euenit. Nã his perce
ptis Carthaginenſes operum prauitate deterriti ex audacibus timidi effecti
ſunt: & Haſdrubalem ueluti ſalutis uiã ciꝰ ꝓcludẽtem odere cœperũt. Præ
cipue aũt ſenatores illi acclamare: & ut crudelia: ac ſupba meditãtem inter
tot domeſticas clades increpare nõ ceſſabant: qua ex cauſa non nullos ſena
toꝝ aggreſſus occidit: ob idq; inter oẽs formidabilior effectus ad tyrãnidẽ
magis q̃ ad impium aſpirare uidebat᷑ quaſi in hoc dũtaxat ſtabilitatem ha
biturus ſi a multis timeret᷑: ꝓpter quæ incommunicabilis apud oẽs haberi
cœpit. Scipio hoſtile uallum quod in arce primũ fugientes reliquere ſuccẽ
dit. Iſthmũ aũt omnẽ circuncapiens a mari uſq; ad mare foſſa uallauit p ſa
gittæ iactũ diſtans ab hoſtibus. quod opus p. v. & xx. ſtadia ꝓduxit a frõ
Obſidio carthaginis a Scipione. te cũ continue foderet: atq; pugnaret. Perfecto ope alteram pariter eduxit
foſſam: haud multũ a prima illa diſtãtem quæ ad mediterãea ſpectaret. Du
as p̃terea prioribus ꝑſimiles illis addidit ita ut quadranguli formã uniuerſũ
opus uideret᷑ obtinere. Has ſudibus undiq; acutis p̃muniuit lignis in cru
cem ductis: reliquas porro firmauit muniuitq; uallo e quibꝰ intra urbẽ eẽt
intuitus. & p. v. ac. xx. ſtadia muro ſepſit: cuius altitudo exceptis ꝓpugna
culis: ac turribus quæ muro adiacebant duodecim pedes ſupgreſſa eſt. Pro
funditas ſupra dimidium altitudinẽ excelluit. In medio turris editior funda
ta fuit: & ſupra ipſam ꝓpugnaculum e ligno quadrangulũ: ex quo uniuer
ſa quæ fierent in urbe facile ꝑſpiceret. Hec p uigīti dies totidemq; noctes fa
cta ſunt laborante exercitu & p uices operante atq; pugnãte: neq; cibo: aut
ſomno indulgente admodum. Quo facto intra uallum exercitum deduxit:
fuitq; ea pariter & militum caſtrametãtio: & in hoſtes circũſeſſio in ſpaciũ
deducta: in qua reſidẽs ipſe cõmeatum omnem qui a terra ferebat᷑ Cartha
ginenſibus adimeret. Cum excepto dũtaxat ſuperiori collo cætera Cartha
ginenſium introcluſa eſſent: & ex inde fames: ac maloꝝ cauſa ſumpſit initiũ
Nam multitudine ex agris in urbẽ cõfluẽte: neq; egredientibꝰ ullis ꝓpter
obſidionem. neq; negociatoribus ob bellum ad eos cõmeantibus cũ ſolum
ex Libya. & id modicum ſuperaſſe cõmeatus: minimum etiã ex mari cum

tranquillum eſſet ueheretur:quem autem a terra capiebat maximo pericu
lo laboreq̃ ꝑciperent fames uehemētius urgere cœpit.Erat Bythias quidā Bytias
p̄fectus eq̄tum apud illos.Is cū ad ferendū cōmeatum iāpridem miſſus: ne
que claculum accedere:neq̃ Scipiōis uallum ſupare ui poſſet cōmeatum
a longe circūuectum ſcaphis quibuſdā paruis imponebat . Inſurgentibus
aūt urbi Scipionis nauibus:neq̃ cōtinue ac cōiunctim ſubſiſtere ualētibꝰ
iuxta urbē ipſam ob undaꝝ fluxus:& ſcopulis refertū mare Carthaginenſi
bus potiſſimū in muris cōſiſtentibus:& undarū impetu e petris cōcutiēte
naues bithiæ onera:& quæcūq̃ negociatores lucri cauſa contuliſſent uim
uenti e pelago expectātes tēſis uelis in portū ferebant triremibus minores
rates ob celeritatem ueli neutiq̃ haud quāq̃ prohibere:aut aſſeq potētibuſ.
Verū & id modicū erat:nec niſi uehemētiore uento e mari ſubuectari pote
rat . Quicq̄d præterea id eſſet Haſdrubal triginta millibus quos bello elege
rat cōtemptis reliquis ſolis diuidebat:qua ex re fames acrius premebat ur
bem.Id cū animaduerteret Scipio nauigationē quæ a portu ad occidentē
uergit:nec multū diſtat a cōtinenti inhibere ſtatuit.Aggerē itaq̃ in mari ꝑ Obſtruit Sci
longū cœpit a zona quæ ſtagni in medio mariſq̃ cōſtituta lingua diceba pio carthagi
tur.Progreſſus deinde in pelagus & ad exitū uſq̃ directo agger ſaxis ingē nēſium naui
tibus deliſq̃ firmauit ne alluuie undarū ſolueret opus.Fuit aūt latitudo ag gationem
geris a ſupiori parte quatuor & uiginti pedū. In profundū uero ꝑ quadru
plum innixa fundamento Carthaginenſibus quidē a principio irriſo quæ
dā fuit eiꝰ operis quaſi in lōgū ac multo uix tēpore habituri finē:ac q̃: uix
perfici poſſet. Incōbente mox exercitu uniuerſo : neq̃ dies:aut noctes ab o
pere ceſſante ob rei magnitudinē admiratio in timorem uerſa eſt.Itaq̃ orifi Carthaginēſiū
ciū aliud e cōtraria portus regione meditati pelagi ī medio qua nullam mo magnanimi
lem ob profunditatem uiolentiāq̃ uentoꝝ educi cōfidebāt effoderāt mulie tas.
ribus:ac pueris una laborantibus.Incepere aūt interius:ac admodū latēter Neceſſe car
& ſimul naues ex uetere materia:triremes quinqueremeſq̃ formarūt nihil thaginē capi
prōptitudinis:aut audacie omittētes:adeoq̃ oīa occulta tenuere: ut ne capti
ui quidē Scipioni quicq̄ de hac re manifeſte fari poſſent . Cæterū ſtrepitū
ꝑpetē intra portū diu noctuq̃ ſe audiſſe dicerent:cui aūt utilitati id eſſet nē
quāq̄ intelligere:quoad oībus in unū cōparatis Carthaginēſes ex orientis
parte aperuere portū:ac nauibus quinquaginta triremibꝰ q̄nqueremibuſ
que inſtructi celoces myoparones aliaſq̃ q̄ plures minores educentes rateſ
horrendā explicauere aciem.Romanos uero & os portus ſubito apertū &
claſſis in ipſo exitu celere emiſſa adeo cōtreruit:ut ſi Carthaginēſes eoꝝ na
ues propere agreſſi eſſent cū illi ueluti obſidētes incurioſe degerent nullis:
aut nautis:aut remigibus eo tēpore aſſiſtentibus facile eoꝝ claſſem delere
potuiſſent. Verū Carthaginē a Romanis capi neceſſe erat. Tūc igit̄ ut ſe
oſtentarēt tantūmodo mouere claſſem:ac ſuperbe hic inde diſcurrentes in
portū reduxerūt. Tertia poſt hac die ad pugnā conſtiterunt. Romani na
ues:cæteraq̃ diſponētes illis occurrere.Clamore igitur ac uocifcratione ab Pugna naualis

utraq; parte uehementer editis cũ remigum: ac gubernato℞ promptitudo militũq; audacia ubiq; e mineret: & in hac dũtaxat pugna & Carthaginen ſium ſalus & Romano℞ uictoria pẽdere uideret᷑: continue ꝑ diẽ plagę uul neraq; multipliciter inter utroſq; facta ſunt. Pugnãtibus illis pleræq; Liby co℞ rates: quæ forma inferiores ſcaphæ appellant᷑ Romano℞ naibus ma ioribus inuectæ ac ſubmiſſius illis diſcurrẽtes proras infeſtabant: guberna cula remoſq; abſcindebãt: aliaſq; proterue in eos factitabãt ob fugiendi prõ ptitudinẽ celeritatẽq; redeundi quoad die in ueſperã uergẽte Carthaginẽſi bus retrocedere uiſum eſt: nõ ꝙ prælio ceſſiſſent ſed ut in ſequẽti die feruẽ tius ſe ad pugnã cõpararẽt. Qua ex re minores rates in fugã uerſæ nauigã di prõptitudine ſeipſas implicãtes aditum clauſere portus. Ob id a maiori bus ſubito præuentæ cum progredi non poſſent aggerem petiere fuga. Ibi locus ante mœnia haud anguſtus fuit: in quo negociatores onera depone rent: uerũ ingruẽte bello ſup iminẽtib⁹ muris in breuiorẽ redactus formã ne in amplo aliquãdo morarent᷑ hoſtes. Ob portus igit᷑ inopiã ad aggerẽ delatæ Carthaginẽſiũ rates cõuerſo impetu Romãos infeſtabãt: ac hoſtes circũnauigantes hi qdẽ a ratibus. nõ nulli ab aggere: alii aũt e muro depu gnabant. Romanis uero & nauigatio leuis erat & pugna ꝑfacilis cõſiſtẽti bus illis. Cũ aũt retrocederẽt ob nauiũ cõuerſionẽ quo maiores erãt eo gra uiores difficilioreſq; reddebãt᷑: ſic ut illis ſiſia ſæpe paterẽt᷑. Cũ. n. ſe cõuer terẽt a Carthaginẽſib⁹ ſtati hic inde diſcurrẽtib⁹ ferro petebãt᷑ quoad qn que Sidetorũ naues quæ ob Scipionis beniuolentiã eũ ſequebãt᷑ hoc mo do cœpere pugnã. Ex ingenti qppe interuallo ancheras mari iniiciebãt ſide longiſſimis funibus annexe in hoſtes ferebant᷑. Cũ aũt ſe illis miſcuiſſent iteru funes ꝓſecutæ: & in puppes cõuerſæ ad ſuos remeabãt: demũ roſtro ꝓuectæ in hoſtes iterũ ꝑ puppes retro trahebant. Quod cũ a cæteris ꝑſpe ctum eſſet milites Sideto℞ morẽ imitati faciliime inſequẽtes hoſtes repelle bant. Id ꝑlium nocte intermiſſum eſt. Carthaginẽſium naues quotquot re liq̃ illis ſupfuerãt arrepta fuga urbẽ repetunt. Scipio exorta luce aggerem aggreſſus cũ debile admodũ eſſet munimentũ quod portui iminebat arieti bus machiniſq; adhibitis partẽ deiecit muri. Carthaginẽſes q̃q̃ fame multi plicibuſq; affligerent᷑ malis nocte mœnibus erũpunt: Romano℞ machias inuadũt: non terra qdem ꝓgreſſi cũ nulla adeſſet uia: neq; nauib⁹ cũ mare omni ex parte teneret᷑: uerũ nudi facib⁹ extinctis: ne a lõge uiderent᷑: aut ꝑueniri poſſent eo modo mare ingreſſi qdam ad ubera funibus incincti: q dã nãtes ꝑtranſibãt: inde ad Romano℞ machinas delati ignẽ ſuſcitant. Cũ que oĩbus cõſpicui iam eſſent utpote nudi multis affligebant᷑ plagis: mul tos & ipſi uulnerabãt audacia fræti: Fuere ex oĩbus q telo℞: ac enſium mu crones in pectoribus ferẽtes: ac uultibus a pugna nõ ceſſarẽt in modũ fera rũ inter uulnera ruentes quoad machinas ſuccedere igne: ac Romanos pe pulere. Turbatis oĩbus ex inſultu ſtrepituq; qui ꝑ uniuerſum effundebat᷑ exercitum cũ trepidatio qualis antea nunq̃ fuiſſet depugnãtib⁹ nudis Sci

Negociatorũ

Naues ſidetorum

pio turbatus equo accurrit: ſuoſq; niſi a fuga ſiſterent humi poſterni: ſtratoſq; iuſſit interfici: qua ex re plurimi in exercitu ex neceſſitate ſaluati ſunt: ac ꝑpetē noctē armati ꝑegerunt inſultum: ac deſperationē uerītū hoſtiū. Illi ſuccenſis machinis ſubinde in urbē ſeſe referūt. Orta luce Carthagineſes cū ab hoſtibus nō amplius infeſtarent machinis murū q ceciderat denuo reficiūt: turreſq; ſup ipſum q̄ plures ex interuallo edificāt. Romani alias interim erexere machinas: aggereq; ex aduerſo turrib⁹ inſtituūt: faces preterea ex ſulfure: piceq; cōponētes in hoſtes emittūt. Cūq; nō nullas ſuccēdiſſent turres fugientes hoſtes ſubinde pſequūt. Verū cruore: ac limo madefacta tellus haud inſtabiles ſuſtinebat greſſus qua ex cauſa ab inſecutione ſponte temperabant: Scipio aggerē adeptus omnē foſſa circūſepſit murū que ex lapidibus eduxit. neq; finitimū hoſtibus: neq; longo ab illis diſtantē iuteruallo. Cū aūt foſſam murūq; erexiſſet: quatuor millia militū in eo ſtatuit q hoſtes depugnātes: neq; iacula: aut ſagittas multi facerēt. At illi ex aduerſo cōſiſtentes e muro ꝓpellebant. Eoq; modo æſtas inter utroſq; cōſumpta eſt. Incipiente hyeme Scipio cū plurimos illa in regione Carthaginenſibus fauere: & auxilia ab iis ſummiti uideret: q̄ primū eos delere ſtatuit. Miſit itaq; hic inde ad illos q̄ plures ex ſuis ipe. Nepheri uerſus in Diogenē q Haſdrubali fauebat p ſtagnū ꝓfectus. C. Leliū terreſtri itinere iubet. Cū Diogeni ad duo ſtadia: proximus eſſet caſtra diſpōit: relictoq; ibidē Geloſſo q Diogeni obſiſteret ipſe Carthaginē reuerſus eſt: ac modo ad Nepherim modo ad Carthaginē quæ fierent cuncta pſpiciens uertebat greſſus. Turribus duab⁹ ad nepherim in medio collapſus Scipio applicuit: ac mille electos milites Diogeni a tergo in inſidiis locat tribus millibus a frōte cōſtitutis: cū quibus & ipſe qua turres ruina ꝓciderant aſcenſum capit non multitudine ſtipatus: uerū p partes: ac cuneatim deducēs agmina ne priores ui deiecti ſubſequētibus aliis in fugā abire poſſent. Cū clamore: ac ſtrepitu cuncta reſonarent libycis in pugnā cōcurrentibus cæteri: q a tergo iſtabāt queadmodū imperatum illis erat aduertēte nemine: aut id ſuſpicāte uallo inſiliūt: ac ſtatim q interius aderāt libyci pcepta re in fugā abeūt cū multo plures q̄ quos inſpicerent arbitrarent adeſſe hoſtes. Geloſſus altera ex parte numidaꝵ multitudine & elephātis comitatus in eos fert: plurimoſq; fœda nece ꝓſternit. Ad ſeptuaginta. n. millia hoīum cum inutilib⁹ cæſa dicunt: decem millia capta: ad quatuor millia fuga euaſiſſe. Capta eſt ab exercitu Nepheris poſt duos & uiginti dies ex quo obſideri cœpit a Scipiōe cū hyemis tempore in algēti regiōe multa grauiter ppeſſus eſſet: quæ res potiſſimū illum ad capiēdam Carthaginē uidet erexiſſe. Nā exercitus cōmeatum hoſtibus ademerat: & in caſtris aduētantes libyci fiduciam pſtabāt. Tū aūt eo ſuſcipiētē & reliqua libiæ loca in militū ſuoꝵ uenere poteſtatē: quæ haud difficulter ſuſcepta ſunt. Et iā cōmeatus Carthagineſib⁹ deeſſe cœperat: & nihil ex Libya: quæ iam alterius ditionis erat: aut aliunde nauibus cōuectari poterat ob bellum ipſum: ac temporis ſtationem cū hyems

Obſidio difficilior.

C. Lelius.

Stratagema

Ingēs uictoia.

Carthaginēſiū fames ultima

eſſet. Oriente uere Scipio Byrſam aggredi: & portū qui Catoni dicitur ex pugnare inſtituit. Quod præſentiēs Haſdrubal noctu partem Cotoni quæ quadrangula erat ſuccendit igne ratus Scipionem ſubinde inuadere. Verum conuerſos in bellum Carthaginenſes Lelius a tergo latuit: qui p ambitu in cotoni circūuectus altera ex parte in eos ferebat̄. Sublato clamore: ut i ui ctoria mos eſt: nō nulli trepidare: quidā ſpretis hoſtibus aſcenſum ui peter contendunt ligna: machinas: aſſereſq̧ p interualla ſtatuentes. Verū nō idē uirium aut animi cuſtodib⁹ aderat: corporibus famæ languētibus. Itaque

Amiſſio cotōi.

ab impetu ſtatim defecerūt. Capto circa cotonū muro cōmeatū prope exi ſtentem Scipio intercepit. Veſpera ingruente cum bello fatigatus nihil am plius molliri poſſet cū omnibus pernox in armis conſtitit. Illuceſcente die

Tēplum apol linis.

alios denuo armatos ad quatuor millia numero accerſit. Hi templum Apol linis ingreſſi eius ſtatuam: quæ ex anro fuit templū auro illitū mille talēto rum pondere inuadūt: porro ſecuribus aggreſſi prædā militibus diuiſere q una aderant: deinde ad opus redeūt. Scipioi Byrſam q̄primū inadere mēs

Expugnatio miſerāda car thaginis

fuit. Nā is munitiſſimus totius urbis locus erat: multiq̧ in eū confugerant. Tribus aūt itineribus a foro in Byrſam puehentibus cū frequētes adeſſent domus: ac tectorū undequaq̧ domicilia penderent ab extra: Romani pri mis edificiis ſolo æquatis loca capiūt ab iis ad finitiuas tranſeūtes ædes. Cū illis quoq̧ potiti eſſent ligna aſſereſq̧ per angiportum interualla iaciūt: de inde in his ueluti per pontes greſſus dirigunt. Erat igit̄ atrox præliū: alteꝝ cū iis q ſuperius iminebāt tectis: alterū cū iis qui inferius p uicos ferebant̄ Inde ſuſpiria gemitus uoceſq̧ reſonabāt: uariæq̧ cædes paſſim iacentium repleuerant oīa: cum quidā inter manus cæſi: qdā uiuentes adhuc: a tectis præcipites in terrā lapſi inter gladios & erecta pila figerent̄. Nemo tamen ignē imittere auſus ꝑpter eos qui tectis inſidebant quoad Scipio Byrſam

Atrox incēdiū

ingreſſus eſt. Tunc uero tribus itineribus palam diffuſum eſt incēdiū: ac cōtinue quod igne cremabat̄ ulterius iter aperire ac diffundi in mai⁹ iube bat Scipio quo facilius per uiocs diſcurrens liber pmearet miles: uerum ex hoc atrocior mali prodibat facies. Igne etenim cuncta puaſtante: & in latū fundente uires cū ciuiū domos cōtigue inter ſe forēt ignem auertentes ſpō te dirruebāt: ex quo ſtrepitus multo maior audiebat̄ in urbe cum una cum lapidibus frequentes in medio corruerent mortui: uiuēteſq̧ ſenes maxime mulieres atq̧ pueri quicūq̧ intra ædium penetralia compulſi pauore latita bāt: & hi partim uulneribus oppleti: partim ſemiambuſti miſerandas emit tebant uoces. Alii ab imenſa altitudine delapſi inter lapides lignaq̧ cadētia igne torridi & in uarias procidētes formas membratim ſpargebāt̄: neq̧ ta men finis mali in his erat. Fabri quippe & quicūq̧ ſecurib⁹ & dolabris ex ercitu iter faciunt iacētes teloꝝ mucronib⁹ auulſos quoſdā defunctos: quoſ dam etiam uiuentes in quæq̧ telluris cōcaua ut lapides lignaq̧ proiicebāt

Spectaculum horrendum.

attrohentes potius q̄ uoluentes ferro. Erant autem foſſarum replementa homines & hi quidē in caput prouoluti eminentibus ſupra terram palpita

bant cruribus:aliĩ pedibus ſmerſi extantia proferebāt ora:quibus equi ſub
inde diſcurrētes collis capitibus facies cerebrũq; proterebāt:nō ſponte qui
dem:cũ ob feſtinantiā fabri inhumatos reliquiſſet.Et iā bellici laboris finis
ac uictoriæ gloria adeſſe uidebant:& militũ ſollicitudo ac tubicines undiq;
ſtrepentes tumultũ cōcitabāt. Tribuni porro & delecti ex omnibus per or
dines diuiſi ac diſcurrētes cōtinue urbē ingrediebant ob feſtinantiā quęcū
q; illis occurriſſent haud multifaciētes:quod per ſex dies totidēq; noctes ua
ſtātes urbem effecere. Permutatis interim ordinibus ne ꝑpete uigilia aut la
bore occiſione ue aut aſpectu rerũ horrēdaꝝ defatigarēt milites.Aſſiſtente
præterea Scipione ĩpatore:& plerũq; omiſſo ſomno hinc inde diſcurren
te:ac uix cibũ ullũ capiente quoad labore defeſſus in edito cōſedit quæ ge
ſta fuerant ex ordine diſcernēs omnia. Vaſtatis plurimis cũ abunde mali
ab illis peractũ uideret ſeptima die nō nulli ad eũ coronati pfugere Eſcula
pii ritu ſerta ſuſtinētes.Erat autē eius in arce templũ præ cæteris illuſtre at
q; opulentiſſimũ:ex quo ſuplicationes afferentes Scipionē rogare icipiūt
ut iis qui e byrſa excedere iſtituiſſent ſalutē indulgeret uellet quod ille excep
tis trāſfugis cōceſſurũ ſe pollicitus eſt:ſtatimq; ad qnquagita millia uirorũ
ac ſimul mulierũ e byrſa exceſſerũt:reſeratis muri anguſtiis quas iuſſit cu
ſtodiri.Quicũq; autē romanoꝝ tranſfugæ qui ferme noningēti fuerāt deſ
perata uenia in Eſculapii templũ cōfugere omnes cũ Haſdrubale & uxore
duobuſq; filiis ex ea uirilis ſtirpis:& ab illo quāq; pauci eſſent ob altitudinē
tēpli aſperitatēq; rupis ꝓmptiſſime pugnabāt. Citra pacē tñ per gradus
ſexaginta ab eo deſcenderũt. Sed cũ fames:uigilia:pauor:laborq; ac mali
propinquitas eos domuiſſet:templo cedentes intra penetralia eius ac pina
culũ aſcendūt.Inter hos deliteſcens Haſdrubal clam ad Scipionem ſuplex
fugit:quem Scipio ad pedes eius ſedere iuſſit:ac ſubinde tranſfugis uiden
dũ obtulit.Hi Haſdrubalem intuentes ſilentiũ ſibi impendi poſtulāt.Quo
impetrato eũ maxime uarieq; criminantes templũ immiſſo igne ſuccedunt
Haſdrubalis uxorē memorie proditũ eſt cũ ignem imiſiſſent ex aduerſo fa
ctam exornaſſe ſe quantũ per erumnas licuit. Dein filiis ante ſe cōſtitutis
in Scipionem audientē hæc dixiſſe.Nulla tibi indignatio eſt o romane ex
quo me hoſtem circũſides Haſdrubalem hunc patriæ:templorũ:mei quo
q; ac filiorũ proditorē fortunæ carthagīnēſiũ adiuuent:& tu una cum illis?
Deinde in Haſdrubalem conuerſam exclamaſſe. O funeſte infideliſſime
& molliſſime uirorum omnium me quidē ac filios meos hic ignis abſumet
Tu autem quod triumphum præfers ꝗ magnæ carthaginis dux aliquan
do fueris cur non pœnas pendes huic cum quo aſſides? Et hæc elocutam
filios interfeciſſe ambos:& ſe cũ illis in ignem conieciſſe. Creditum eſt ta
men. Haſdrubalem quemadmodum uxor illi conſuluerat oppetiſſe mor
tem At uero Sciqionem cum urbem intuaretur per ſeptingentos annos
ex quo condita olim fuerat florentem rebus omnibus : quæ tantum
terræ : inſularum mariſque tenuiſſet:nauibus præterea armis & diuitiis

Scipionis per ſeuerātia ĩ ad ipiſcēda urbe

Templũ Eſculapii in arce carthahinis.

Legati deditionis.

Tranſfugarũ deſperatio.

Haſdrubalis fuga ad Scipionē.

Scipio Hſdrubalem ad pedes eius ſedere iubet.

Mulieris probitatē attēde.

Carthaginis excidiū a romanis p annos. Illachrimat Scipio. Ilion ciuitas. Troia ꝓuincia

nulli priſcoꝝ imperio ceſſiſſet: audacia & ꝓmptitudine longe ſuperaſſet: demū præſidiis ademptis per tres aſſidue depugnantē annos fame belloq; ꝓfligatam ad extremū ueniſſe xcidiū illachrymaſſe ferūt: ac palā hoc fletu in hoſtes oſtēdiſſe ſe ſatis itelligere atq; dignoſcere quoniā urbes ac nationes: regnaq; omnia non ſecus ac hominis fortunā uariari neceſſe ſit atq; i terire. Id eni paſſa eſt Ilion maxima aliquādo ciuitas: Aſſyriorū præterea medoꝝ ac pſarū regna cū ad ſummū pueniſſent uiciſſim ptulerē: Quod fortunæ ludibriū etiā i macedones maxime enituit. Itaq; ſeu cōſulto ſeu temere Homericū illud ꝓtuliſſe aiunt. Iamq; dies aderit quo cōcidat Ilion ingens: Et Priamus Priamiq; ruat plebs armi potentis. Polybio autē ſatis fidēter

Homeri carmen Polybius.

atq; amice ab illo ſciſcitāte. Erat eni illi ſtudioꝝ comes: ac pceptor: quid huiuſmodi ſibi uellet carmen: nō aliud reſpōdit q̄ romā: p qua pēſitatis humanis caſibus pmaxime addubitaret animo. Hæc enim Polybius ab illo ſe audiſſe meminit. Scipio ex quo carthago euerſa ē nō nullos poſt dies exercitui prædā omnē præterq̄ aurū & argentū ac inſignes ſtatuas dirripere cō

Prædæ diuiſio

ceſſit. Plurima deīde præmia iter milites partitus exceptis iis qui Apollinis tēplo itulere manus. Nauē curſu celerē ſpoliis ornauit: nunciūq; uictoriæ

Scipio nunciū uictoriæ romam & i ſiciliā mittit. Siculi ſua conſequūtur.

cū illa romā miſit. Pari modo & i ſiciliā demiſit alias ut quęcūq; illuſtria carthaginēſes illis abſtuliſſēt cū in bello una cū romāis militarēt repetētes domū ueherēt: Quæ res plurimū beniuolētiæ ſibi attulit cū potētiæ humanitatē adiunctā intuerent̄ homines. Prædā deide partit⁹ ex æquo arma: machinas & iutiles naues Marti & Palladi diſcinctus ipſe more patrio cōbuſſit. Qui autē romæ fuerāt inclinante iam ſole nauē ituentes uictoriæ certio

Lætitia publica romæ.

res facti ad cātus ꝓdeūt: puigiles quoq; p nocte iter ſe cōplexi lætiq; morabāt̄ q̄ſi tū pmū a paoꝝ liberi tū primū pncipes effecti: tū pmū urbē indubie tenētes ac uictoriā adepti q̄lē antea nullus cēt cōſecutus. Multa eoꝝ uirtutis ornamēta præclara recenſerē: multa a maioribus ſuis i macedones: hiberos: & Antiochū cognomine magnū: Deniq; p italiā omnē facinora geſta eſſe glorioſa. Bellū nullū adeo finitimū ac formidandū i ipſis portis ſe uidiſſe unq ob hoſtiū fortitudinē: prudentiā: atq; audatiā deniq; ob iſidelitatē p

Attende

nicioſius extitiſſe fatebāt̄. Quæ deinde a carthaginēſibus paſſi eſſēt repetebāt i ſicilia & hiberia: deinde i italia p ſex & dece annos ducente Hanibale: quadringētis urbibus igne abſumptis: tercētis millibus hominū aut amplius bello itēremptis cū urbē ſæpe aggreſſus i ultimū poſuiſſet diſcrimen Quæ omnia in mente recenſentes ad uictoriæ incredulitatem demum trahebantur: & ſe inuicem de his percontabātur an carthago reipſa euerſa cēt. Poſtremo p totā cōfabulant̄ noctem quomodo ab illis arma ſublata eſſēt quomodo & alia præter opinionē eſſent fabricati: quomodo naues omnes abſtuliſſēt: & claſſē tā ingentē ex ueteri materia denuo feciſſēt: quēadmodū portus exitū clauſiſſent romāi: ipſi uero alia ex pte paucis diebus nouū pfodiſſēt. Plurim⁹ tamen iter eos d altitudīe mœniū: & lapidū magnitudīe ſermo erat quēadmodū ignē plerūq; machinis ituliſſēt hoſtes. Poſtēo q̄ſi

prælio quod nuper geſtū erat & ipſi affuiſſent ſe inuicē formabāt & in re
rū memoriā geſtaꝝ motus corporis īanes effingebāt: Scipionē nūc in ſca
lis:nūc in mœnibus:in portis deniq; ac prælíis omnibus accurrentē putan
tes ītueri. In hunc modū romāi noctē ꝑpetē.iſomnēq; ducebāt: Orta mox
luce ſacrificia:pompæq; ſolemnes diis immortalibus ꝑ ciues factæ. Agones
deide ac uaria ſpectacula omniſariā ludoꝝ ædita. Decē poſtremo optimos
ex romāis ſenatus elegit:q libyā iuiſerent:eamq; cū Scipiōe ad rei.p.utilita
tem ac comoda cōponerēt: & ſi quid carthaginis ſupereſſet adhuc ab eodē
demoliri iuberēt:nulliq; ulterius ī ea incolatū dari ſinerēt. Maxime autem
ī byrſā aſſurrexere omnes:& ea quæ Megara appellant. Ingredi autē ne
quaq uetuerūt. Quaſcūq; ciuitates quæ hoſtibus eo prælio auxilia dediſſēt
euertēdas. Quæ uero romāis paruiſſēt regiōe donādas eſſe decernunt: &
primū quidē Vticenſibus carthaginē & Hipponā uſq; altera ex parte tri
buendos agros. Reliqs uectigalia impoſita ſūt:agris uidelicet eorū ac cor
poribus uiroꝝ mulierūq;. Prætorē quoq; e roma quotānis illis mittere de
cretū. His ita cōſtitutis romā rediere. Scipio quæ ſibi agēda uidebant ſacri
ficiis:ſpectaculiſq; peractis romā naue deuectus ſplendidiſſimū omniū:ac
plurimo iſignē auro duxit triunphū ſtatuis monumētiſq; refertū quæ ex
omni terraꝝ orbe cōtinuis uictoriis plurimo tēpore carthaginēſes libyæ in
tulerāt. Fuit autē is cū capto pſeudo Philippo puirili tertius e macedōibus
triūph9 ductus eſt e græcis ſub Memmio prim9 olymphiade ſexageſima
ſupra centeſimā. Procedēte mox tēpore cū Caius Gracchus tribunatū ple
bis romæ gereret coorta ſeditione ex inopia uiſū eſt ad ſex mille colonos ſor
te ductos in libyā mittere. Veꝝ deſignatis mœnibus circa urbē lupi funda
mēta iam cœpta diſſipaſſe:euertiſſeq; dicūt:Qua ex cauſa Sēatui ab ædi
ficatione cōtinere placuit. Poſteri9 uero. C. cæſarē qui dictator ex uictoria
creatus eſt Pompeiū iu ægyptū:ac deinde amicos eius ex ægipto in libyā
fugientes pſequentē caſtris apud carthaginē poſitis per ſomnū uidiſſe me
morant exercitū ingentē lachrymis ante ſe ubertim deplorantem:eaq; uiſi
one territū ſibi ad memoriā ſcripſiſſe carthaginē denuo reficiendā eſſe. Ita
q; non multo poſt cū romam rediiſſet tenuioribus agros ab illo depoſcen
tibus ſic ordinē dediſſe quaſi nō nullos ex iis carthaginem:non nllos Cor
inthū eſſet dimiſſurus. Cæteꝝ illo in ſenatu occiſo a ciuibus Octauiū cæſa
rē qui poſtea auguſtns cognominatus eſt inuētis huiuſmodi a patre ſcrip
tis carthaginē: quæ nūc ē erexiſſe:ueꝝ aliquāto ſumiſſiorē cum priſcæ emi
nētiā urbis uereret cōd idiſſe colonos ex romāis ter mille a principio illuc
miſſos fama eſt:Reliquos ex finitimis in unū collectis additos. In hūc mo
dum romani carthaginenſibus olim parentem libyam ſibi ſubegere: & car
thaginis urbē a fundamētis erutam reſtituere denuo poſt euerſionem duo
bus & centum elapſis annis.

Appiani Alexandrini ſophiſtæ Romanoꝝ liber finit
qui Libycus inſcribitur. Traductio. P. Candidi.

Propriæ de populari uanitate.

Decem uiri a Senatu electi ad cōponēda in libya cū Scipione rei p. cōmodo.

Byrſa deſtruitur: & Megara.

Vticenſibus uictoriæ præmia tributa.

Scipionis triūphus.

Pſeudo Philippus.

C. Gracchus tribunus plebis.

C. cæſar.

Pompeius.

C. cæſaris ſomnum attende.

Octauius carthaginem denuo erexit.

Ter mille romani coloni carthaginē miſſi.

Appiani Alexandrini ſophiſtæ Romanorum liber incipit
qui Syrius inſcribitur. Traductio.P. Candidi.

NTiochus Seleuci Antiochi filius Syriorũ ac babyloni
orũ :nec non aliarũ gentium rex ſextus a Seleuco: qui
poſt Alexandrũ aſiæ circa euphratẽ imperitauit in me
diã ꝓfectus & parthiam:aliaſqꝫ nationes quæ ante ipſũ
defecerant cũ plurima ſtrenue geſſiſſet:ob idqꝫ magnꝰ
Antiochus diceretur ꝓgenitorũ ſuoꝝ gloria ac propria
appellatione elatus ſyriã inferiorem ac ciliciam:quæ ab
Ptolemæo Philopatro ęgypti rege puero adhuc tenebantˀ inuaſit:nec par
Ptolemęus Philopater. uũ quippiã mente complexis helleſpontũ ingreſſus eſt : eoles & ionios ue
luti aſiæ preſidenti ꝑ accomodos ratus ꝙ prius aſiaticis paruiſſent regibus
tandẽ i europã claſſe traiecit:thraciã ſubegit: ac minus ſibi parentes ꝑ ui ce
pit:Cheronneſũ muniuit:Lyſimachiam præterea erexit urbẽ quã Lyſima
chus Trax pro Alexandro imperitãs ut ꝓpugnaculũ quoddam in Thra
Lyſimachus. ces olim cõdiderat:Sed cũ Thraces defuncto Lyſimacho urbẽ euertiſſent
Antiochus denuo eã cõdidit profugos quoſcũqꝫ Lyſimachioꝝ ultro reuo
cans:ex quibus nõ nulli in ſeruitutẽ redacti ei parebant. Emptis aliis & in
unũ collectis boues inſuper & pecora:ferrũqꝫ ad agriculturã neceeſſarium
illis impartitus nihil moræ præſtitit ad mœnia erigẽda cũ regionem ſitu in
clytã & in uniuerſã thratiã accõmodã:& ueluti horreũ quoddã oportunũ
ad pagenda reliqua:quæ animo complexus eſſet intueretˀ. Plures enim ad
illũ cõfluxerãt:& tutelã urbis timore adducti ſuſceperãt. Ob id Smyrnei
Q .Flaminius & Lapſaceni :aliiqꝫ Antiocho aduerſãtes ad Flaminiũ romanoꝝ imperato
rẽ miſere legatos:Cuius ductu Philippus macedo i theſſalia igenti pugna
ſuperatus fuerat. Erãt quippe macedonũ & græcorũ iter ſe paulatim ꝑ tẽ
pus & partes iuicẽ cõmixta omnia ut a nobis eo libro in quo de græcis agi
tur pſcriptũ eſt:ac nõ nullę iter Antiochũ & Flaminiũ legatiões hic ide uiſ
ſæ. & impfecte plura ab his tẽtata. Iã pridẽ enim romãi cũ Antiocho in ſuſ
pitionẽ mutuã uenerant. Illi nempe haud tute qeſcere ſatis poterãt Antio
chũ magnitudĩe pricipatus ac felicitate elatũ intuẽte:nec ille cum romãos
adeo iualuiſſe cerneret ut ſoli potẽtia adauctũ impedire & in europã tran
ſeuntẽ ꝓhibere poſſẽt. Cæterũ cũ nulla inter eos & regẽ manifeſta adhuc
interceſſiſſet inimicitia legati ab Ptolemæo Philopatro romã uenerũt ſyriã
ac ciliciã ab Antiocho ſibi eripi querẽtes. Qua ex cauſa romani principio
huius belli:quod ipſis oportune afferri uidebatˀ permaxime lægati legatos
Romanorũ legatio. ad Antiochũ miſerunt:qui uerbo quidem Ptolemæũ Antiocho conciliare
uelle dicerent:re autẽ Antiochi impetum reprimereut :illiqꝫ quoad poſſẽt
obſiſterˀ tẽtarẽt. Hoꝝ autẽ Cneus prior Antiochũ rogarˀ ꝑgit ut Ptolemæo
romãoꝝ ſocio atqꝫ amico:regni quãtũ pater ei rliqſſet rſtitueret: Vrbes au
tẽ quas i aſia Philippꝰ tenuiſſet liberas eẽ ſineret. Nõ. n. ęquũ eẽ Antiochũ

eas urbes poſſidere:quas olim Philippo ademiſſet romaui. Omnino neſci
re ſe quanbrē exercitū tā ingentē:totq; ī armis paratos deſup ex medis ad
ducēs ī aſiā:quæ mari adiacet inferret europæ:urbeſq; ī ea erigeret:thraciā
ſibi uēdicaret niſi hæc alterius belli eſſēt fundamēta. Cui Antiochus ita reſ Reſpoſio Antiochi.
pondit Thraciā ꝓgenitoribus ſuis quondā parētē & ex impedimēto amiſ
ſam ſe cū ꝑ ociū uacaret recupaſſe. Lyſimachiā autē erigere urbe ut Seleu
co puero habitaculū ſit. Quæ uero ī aſia urbes eſſēt.eas liberas eſſe ſinere ſi
ſibi nō romanis gratias ſint habituri. Ptolemæo & affinis īquit ſū:& inquā
tū illi ſocer nō ſim eū uobis gratias habere cupio. Cæterū & ipſe addubito
quo iure romani Aſiæ rebus ſeſe immiſceāt cū nulla mihi Italiæ cura ſit. In
hūc modū īfecta re legati diſceſſerūt minas iā iter ſe paulatim detegētes. Fa
ma deinde & opiniōe uulgata Ptolemæū Philopatrum uita ceſſiſſe Antio
chus ꝓpere ad eū mouit:quaſi rege deſtitutā occupaturus ægyptum. Cui Hannibal.
Hannibal carthagineſes iuxta Epheſū occurrit ob æmuloꝝ calumnias pa
tria ꝓfugus:quē romāi litis & belli cupidū eſſe aiebāt:nec ullo tēpore paci
daturū operā. Hæc acta ſūt cū carthaginēſes romāis ꝑ fœdera parerēt Hā
nibalē porro in præliis expertū Antiochus læte ſuſcepit:ſplēdideq; circa ſe
habuit. Audiens deinde Ptolemæū in lyciā ueniſſe depoſita ægypti ſpe: &
Cyprū eius loco ſe habiturū cōfidēs in īſulā enauigauit. Vi igit tēpeſtatis
iuxta Sarū fluuiū ī diſcrimen adductus multis nauibus amiſſis ex quibus
nō nulle amicis referte inerāt ī Seleuciā ſyrie ꝓfectus ē:ibiq; exercitū labo
re euectū renouauit. Nuptias præterea Antiochi:& Laodicis filioꝝ una ce
lebrauit. Cū uero bellū a romāis apte detegi uideret affinitatibꝰ ſibi reges
finitimos cōciliare ſtuduit:& Ptolemæo qdē ī ægyptū Cleopatrā miſit Sy
rā cognomie gratis ſyriā īferiorē illi offerēs:quā idē Ptolemęo oli ademiſ
ſet quo iuuenē demereret & in bello cōtta romāos cōſtantiorē redderet. An Ariarathes.
tiochiā autē Ariarathi capadocū regi:reliquā Eumeni ꝑgamo imꝑāti dar Eumenes.
inſtituit. At is bellū iam cū romāis affutuꝝ uides:& ad utilitatē ſimul curā
adiunctā eſſe:uxorē renuit. Admirātibus autē Attalo:& Philetero eius fra
tribus ꝙ regis tam eximii & adeo finitimi:& ſibi impantis ultro etiā precā
tis affinitatē recuſaret palā oſtēdit futurū bellū principio qdem pares habi
tuꝝ eſſe euētus:procedēte tēpore romaorū res ī maius euaſuras ob eorum
magnitudinē atq; tollerantiā. Ego etenim inquit romāis uictoria potitis fir
miorem regni mei adipiſcar ſedē:Antiocho uero bello ſuperāte ſpes omnis
ad propinquos mihi elapſa eſt cum ſe illi īſeruientē demū imperaturū fore
ſperaret. His adductis rationibus Eumenes nuptias ſibi oblatas ultro rē
nuit: Nec multo poſt Antiochus in helleſpontum deſcēdit:ac Cheronne
ſum claſſe præteruectus magnam thraciæ partem ſubegit euertitque:
græcis quicunque thracibus parebant libertatem redditis . Plura quo
que . Bizantiis gratis contulit ueluti opportunam in ipſo aditu te
nentibus urbem . Galathas etiam donis: & apparatus ſplendore Bizantium.
pellectos in ſocietatem compulit ob eximiam corporis magnitu

Legati ab Antiocho romam miſſi.

Legatoꝝ uerba ad romanos.

dinem bello utiles arbitratus. Poſt hæc in epheſum contendit: ac legatos
romā miſit Lyſiam ſcilicet & Egeſianactē: ac Menippū: qui qdem re ſena
tum ut tentarēt ueniſſe uiſi uerbo autē Menippus ſic effatus eſt. Antiochū
romanoꝝ beniuolētiæ ſtudentē: ac ꝓpugnatorē cū illis eſſe cupientē ſi di
gnū ducāt uehemēter admirari q ab urbibus quæ in Ionia ſunt cū abſtine
re uelle dicāt: & redditus quoſdā illi auferre: nō nulla etiam ex aſia adimere
cum paci ſuadeat: Thraciā præterea dimittere iubeant: quæ progenitorū
ſuoꝝ quondā fuerit. Hæc enim nō ut amicis: ſed ut uictis uictores imperare

Romanoꝝ reſponſio.

ſolitos. Senatus eos ad tentādū ueniſſe ratus in hunc modū reſpondit. An
tiochū ſi græcos in libertate eſſe ſinat: & ab iis quæ in aſia & europa ſūt ui
ciſſim ſe contineat: romanos ſi uelit amicos habituꝝ eſſe. Hæc ſolū a roma
nis dicta cauſæ adhibitæ reſpōſo. At Antiochus q̄ primū in græciā deſcen

Hannibalis cōſilium.

Bella grauius domi q̄ foris geri.

Suadet Hānibal Antiocho ut in italiam tranſeat.

dere: & ex inde bellū romanis inferre ſtatuens Hannibali carthaginēſi ani
mū adiecit: qui ad illū his uerbis uſus dicitur. Græciam qdem ex longo cō
flictatā bello q̄ facillimū opus eſſe credere: bella omnia cuicunq domi eſſe
grauiora ob ingruentē famem: foris autē leuius geri. Romāos autē ſi græ
ciæ inferat bellū: Antiocho nequaq̄ cōceſſuros cōmeatu domeſtico & ap
paratu abundātes. Suadere igit ut in italiam q̄ primū tranſeat: ibidēq bel
lum gerat: ut romanis & quæ domi fuerint & quæ foris debiliora æque fi
ant. Italiæ inquit expertus ſum: & multa hominū millia in tēpore illi inferr
poſſum: e carthagine præterea amicos euocare: populū ad ſeditionem cō
citare licet continue inter ſe diſſidentē: & erga romanos parū fide ſe haben
tem: audacia præterea tumētem ac ſpe cū me denuo italiæ potiturū eſſe au
tumet. Hæc haud ingrate ab Antiocho accepta & magni ut erat ad id bel
lū ducens carthaginēſium uires ſtatim illum ad amicos mittere ſuadet: q
tamen Hannibal facere diſtulit. non enim tutū putabat ſcrutātibus omnia
romanis nec bello adhuc ſatis certo plurimis ad carthaginēſes deferentibus
nondū re. p. firmi quicq̄ aut ſtabilis habente iis ex cauſis quibus denuo car

Attende.

thago euerſa eſt. Ariſtonem autem negociatorē e tyro ꝑ occaſionē merca
turæ ad amicos miſit: eoſq adhortatus eſt ut q̄ primū ipſe in italiam ueniſ
ſet illi i uindictam eoꝝ quæ paſſi eſſent excitarent urbem: quod ab Ariſto
ne factū eſt. Inimici uero Hannibalis intellecta Ariſtonis ꝓfectione tumul
tuari & quaſi res nouas molientē iquirere cœpere. At is ne huiuſmodi ca

Aſtus.

lumniam Hānibalis amici in primis paterent noctu clam litteras ad ſena
tum deſtinat: in quibus Hannibal uniuerſos ſenatores ad patriæ ſalutē bel
lumq cum Antiocho una capeſſendum adhortari uidebat. Hiſq pactis i
de enauigat. Orta luce timor qui ex Ariſtonis profectione Hānibalis ami
cos ceperat ſubito euanuit quaſi hæc ipſa ad omnes ſenatores relata eſſent

Legatio romanoꝝ ad antiochum.

Scipio.

Veꝝ ciuitas uaria trepidatione agitabat. nam cū romanis aduerſaret hęc
minime latere arbitrabatur poſſe. Romanoꝝ deinde legati alii: inter quos
& Scipio ille qui carthaginēſibus principatū ademit in primis fuit: ad An
tiochum miſſi quo mentē: & apparatū eius explorarent. Cum ad Piſid

morantē offendiſſent:in Epheſo uenturū operiebant̃ regem. Eo loci ſępe numero cū Hānibale in ſermonē incidiſſe fama eſt. Carthaginēſibus cum romanis adhuc in fœdere manētibus: Antiocho nondū manifeſte ſe hoſtē profitente cū quidē Hannibalē patria effugiſſe quererent̃ romanis nihil ī eū:aut reliquos ciues delinquētibns. Hæc autē faciebāt quo Hannibalem cōtinua iter eos cōuerſatiōe atq; cōgreſſu regi ſuſpectū redderēt:quod ille utpote uir militaris haud quaq̄ animaduertit. Rex uero cū intelligeret ad dubitare cœpit:& an Hānibali adhiberet fidem uarie agitabat animo:zelo quodā ac inuidia eū affari negligens ne futurā gloriā ſibi uendicaret. Aiūt ꝑterea inter hos ſermones nō nūq̄ adſtātibus plurimis de re militari cōtendere ſolitos Scipionē & Hānibalē Cūq; ab Hānibale ſciſcitaretur Scipio quis præſtantior dux in bello ſibi fuiſſe uideret̃: Alexandrū dixiſſe Macedonē. Scipionē uero ſilentē Alexandro cōceſſiſſe. Interrogaſſe deinde quē ſecundū ab Alexandro eſſe diceret. cū Pirrhū epyrrotaꝝ regē nominaſſe ꝙ uirtuti militari audaciā haberet adiunctā. Nō eni facile inter reges uirū tanta audacia præditū poſſe reperiri. Reiectū deinde nō ſine liuore Scipionē queſiuiſſe quē tertiū eſſe crederet cū laudē illā ſibi attribui putaret:Hannibalē uero eū locū ſibi uendicaſſe his uerbis. Iuuenis dū eſſem adhuc inqt hiberiā bello cepi. exercitūq; tranſalpes ſecundus ipſe ab Hercule in italiā duxi:nulloq; ex uobis obſtare auſo q̄dringētas euerti urbes:non nūq̄ circa urbē romā certamē extuli neq; patria mihi pecunias ſuppeditante: neq; exercitus. Cū autē eū iuſto amplius ſe iactantē audiret Scipio ſurridētē dixiſſe memorāt. Quē locū tibi deligeres o Hānibal ſi a me nō fuiſſes uictus? Tū illū emulatiōe eiꝰ intellecta ante Alexandrū reſpondiſſe: me ipſū poſuiſſem. In hunc modū Hānibalē ulterius ſe iactare deſtitiſſe: & clam Scipiōi cōceſſiſſe uiſū q̄ſi Alexandro potiorē ſuperaſſet ducē. Soluto inter eos colloquio Hānibal Scipionē ī cōtuberniū uocauit. Cui Scipio ꝑhumane reſpondit:obſecuturū ſe ni Antiochū minus iam romanis fidentē ſciret: eoq; modo inimicitiæ finē cū bellis uterq; impoſuit. Quod neutiq; a Flaminio pariter ſeruatū eſt. Victo nempe impoſterū Antiocho fugiētem Hānibalē & circa Bithiniā demū errantē cū ad Pruſiā alia ex cauſa miſſus eſſet non ob ea quæ ab Hānibale prius ꝑtuliſſet romanis minime iubētibus: nō eni illis ulterius formidabilis eſſe poterat deuicta carthagine Hānibal: pruſiæ tamē ueneno cōfecit huiuſmodi oraculo fidētē libyſſa gleba corpus teget Hānibalis cū in libya moriturū ſe ſperaret. Eſt autē libyſſus fluuius in bithinia & cāpus ſubinde ab eo libyſſa dictus. Hæc ideo apponere uiſū quo Scipiōis magnanimitatē a Flaminii puſillanimitate diſtinguerē. Antiochꝰ deinde ex piſidis in epheſū reuerſus rhodioꝝ legatis ſentētiā huiuſmodi ꝓtulit. Rhodios ſe bizantios ac cizicenos & alios quoſcunq; circa aſiam græcos liberos eſſe ſinere ſi ſibi cū romāis fœdus inire̾t. Acoles autē & Ionios nequaq̄ eſſe uelle q̄ſi iā pridē aſiæ regibus & his quidē barbaris parere ſolitos. Romāoꝝ igit̃ legati Antiocho cōgreſſi cū nihil ꝑfeciſſent tandē infecta

Diſceptatio inter Scipionē & Hānibalē de imperatorū præſtantia.

Melius hic q̄ Liuius.

Laus Scipiōis.

pruſias rex.

Oraculum.

Q. Flāminius.

re romã rediere. Interim Aetholoꝝ legati ad Antiochũ uenere: quib⁹ Thoas præſidebat. regẽ ſibi ac ducẽ Antiochũ poſcebãt: & ut in græciaã enauigaret ueluti ad rem ſibi paratã hortabant̃. Nõ enĩ utile eſſe aiebãt morari exercitũ ab aſia quæ deſuper eſſet accedentẽ. Aetholoꝝ quoq; res ĩ maius extollentes & lacedæmonios ſibi & Philippũ macedonẽ ſuper lacedæmonios romaĩs ſuccenſentẽ auxilio affuturũ eſſe. At ille uane admodũ cõmotus filiũ Ayria nõdũ deceſſiſſe ĩtelligens concito curſu cũ decẽ millibus dũtaxat ín euboiã claſſe appulit: quã ex aduẽtu eius territã uniuerſã ſibi adiũxit. Porro Micithion eius præfectus romaĩs circa delũ obuiã factus: eſt enĩ is locus Apollini ſacer: quoſdã ex his occidit: nõ nullos cepit. Aminander autẽ Athamanoꝝ rex cũ Antiocho ĩ ſocietatẽ belli cõuenit hac occaſione pellectus: ut aiunt: Cũ qdam ex macedonibus Alexãder ĩ megalopolitana urbe inutritus & ei⁹ politię primarius uir obſeruaret̃ a multis tanq̃ ab Alexandro Philippi filio originẽ duceret filios ab ſe genitos quo ſermoni fidẽ adhiberet alterũ Philippũ: alterũ nominauit Alexãdrũ: filiã porro Apemã quã Aminandro cõnubio adiunxit. Cũ autẽ frater eius Philippus ſororem ad nuptias euntẽ comitatus Aminãdrũ natura imbecillẽ omniũ rerũ inexpertũ ĩtueret̃: ibi manere ĩſtituit regni eius curã habitur⁹. Hunc igit̃ Philippũ Antiochus ĩ regnum macedonũ quaſi iure quodã ſibi debitum ĩferre ſatagens Athamanas ſocios ſumpſit ad bellũ: & cũ his thebanos. Ipſe thebas ꝓfectus: & palã cõcionatus uane quidẽ ad tantã rem thebanis & Aminandro ætholiſq; cõfiſus. In theſſaliã quoq; deſcenſurus uarie agitabat animo: an ſtati: an tranſacta potius hyeme exercitũ deduceret. In qua re Hãnibalẽ ſilentẽ intuẽs primũ ſentẽtiã dicere iuſſit: At ille theſſalis ĩqnit̃ haud difficile ſiue nuuc: ſiue poſt hymem cũ uelis inferre manus gentẽ illam iãpridem laboribus affectã ad te nũc & ad romãos ſi quid noui accidat facile ceſſurã puto. Imus quippe ſine ꝓpria potẽtia ĩqt ætholis q nos ĩducãt cõfidentes: quoniã lacedęmonii & Philipp⁹ nobiſcũ ſẽtiũt: ex qbus lacedæmonios nobiſcũ bellare audio cũ achæis Philippũ tibi preſentẽ nõ intueor in hoc bello maxime potẽtẽ ĩquã uelit inclinare partẽ. Hæc aũt ſentẽtia mea ẽ exercitũ q̃ primũ ex aſia educer̃: Aminãdro aut ętholis ſpẽ apponere. Cũ uero italiã depredari dabit̃: ac domeſticiis cĩcũuenti malis quę tua ſunt minus ptnrbare poterũt. Quinctiã de ꝓpriis uerentes nuſq̃ pedẽ ꝓferre audebũt. Non idẽ ut prædixi mos a nobis ſeruãdus ẽ. Cæteꝝ neceſſe erit dimiduũ claſſis educentẽ maritimã italiæ orã populare: reſiduũ ad ea quę utilia erũt ĩ ꝓmptu habere. Te autẽ uniuerſo peditatu inſiſtẽtẽ ad eã quæ italiæ finitima eſt greciã cõgreſſus famã excitare: & ſi potis erit bello inſurgere: Philippum omni ingenio ad ea ĩducere: in quã uelit partẽ potentẽ plurimũ. Quod ſi abneget Seleucũ filiũ tuũ per Thraciam inferr̃ bellum quo domeſticis circumuuẽtus malis nullius utilitatis hoſtibus eſſe poſſit. Hæc ab Hannibale dicta: quibus nil ſalubrius dici potuit. Ob inuidiam autẽ exſtimationis eius ac prudẽtiæ non ſolũ reliqui ueꝝ rex ipſe ne militari diſci

Micithion.

Amínander.

Alexander.

Prudens Hanibalis conſiliũ.

plina eos antecellere uideret Hannibal:ne ue futurorũ gloria illi merito aſcribi poſſet in contrariam partẽ uertere omnia niſi ꝙ Polyzenides ad exercitũ in aſiã miſſus eſt. At romani cũ Antiochũ in græciã mouiſſe: & romanoꝝ in delo necem captiuitatẽq; ſenſiſſent bellũ ultro iferre ſtatuũt. In hũc modũ Antiochi & romanoꝝ bellũ ex ſuſpitione iã pridẽ ortũ tunc primũ geri cœptũ eſt: Quod ab Antioco ſuperioris aſiæ: plurimarũq; ac maximarũ nationũ rege mariq; præter modicũ quid imperãte & in europã deſcendẽte iã fama & apparatu ingenti formidãdo cũ multa rei militaris pręclara opera edidiſſet: ob quæ magnus cognominat⁹ eſſet: romani geri exiſtimãtes diuturni⁹ ipſis atq; ingens futurũ expectabãt. Philippũ uero macedonem prius ab illis ſuperatũ ſuſpectũ habebãt. Carthaginẽſes quoq; neutiq; ſibi fœdera ſeruaturos putabãt Hãnibale cũ Antiocho ad bellũ conſpirante. Cæteros uiciſſim iampridẽ ſubactos nõ minus uerebant: ne ob Antiochi aduentũ res nouas molirent Exercitus igitur ad omnes qui eos quietæ pacificeq; detinerent ac duces ad exercitus deſtinãt: quos ipſi Sex ſecures uocant cũ cõſules duodecim ſecuribus totidemq; faſcibus quemadmodũ priſci reges uterentur. ſic his dimidiũ duntaxat dignitatis dimidium quoq; adeſſet aparatus. Quemadmodũ autẽ in maxima trepidatione & ꝓ italiæ rebus formidantes cũ nemo fere illis in Antiochũ cõſtãs aut fidus uideret eſſe: ingentẽ peditatũ Tarentũ demiſere: qui aſſiſtẽtes cõtineret: claſſẽ pręterea quæ maritimã circumiret oram: tantũ illis pauoris Antiochus a principio iferre uiſus. Cũ autẽ ad imperiũ parata eſſent omnia in Antiochũ palam mouere incipiunt: ex propriis militum uiginti milia: ex confœderatis & ſociis bis totidem numero adducentes ut in Ionium aliquando mouerẽt arma: hyememq; fere totam hoc apparatu conſumpſerũt. At Antiochus in theſſalos deducto exercitu cum ad locũ quem ad canis capita incolæ appellãt: acceſſiſſent ibi quondã macedones a romanis uictos fuiſſe cõſtat reliquias cæſorũ inhumatas adhuc ſplendide ſepulchro iuſſit inferri. Sic eni & macedones ſibi obnoxios & Philippo aduerſos fore ſuſpicatus cum milites ſuo ductu atq; auſpicio interemptos inſepultos reliquiſſet. Hæc cũ intellexiſſet Philippus dubius admodũ: & quo ſe uerteret inde contemplans animo tandẽ romanis hærere inſtituit. Itaq; Bebium imperatorẽ romanũ haud longe ab eo caſtrametantem ad locũ quendã ut accederet hortatus ẽ ſine fraude ſe in Antiochũ paratũ offerens. Bebius his perceptis collaudato eo fidere amplius cœpit. Appiũ igit Claudiũ per macedoniã cum duobus peditum millibus in theſſaliam mittit. Appius circa tempe Antiochũ cũ exercitu conſediſſe uidens ignes ingẽtes excitari iubet quo militũ ſuorũ paucitatem tegeret. Qua ex re Antiochus Bebiũ ac Philippũ adeſſe ratus timore percitus obſidionem omiſit hyemis occaſionẽ præ ſe ferens: & inde in Chalcidem ꝓfectus eſt. Hic formoſæ uirgunculæ amore correpti⁹ quinquageſimũ iam excedens annũ cũ tanta bellorũ mole premeret nuptias tamen ſolemni more celebrauit: exercitũq; per hyemem in ocio & deſidia

Polyzenides.

Principiũ belli.

Sex ſecures.

Attende.

Canis capita.

Bebius.

Appius Claudius.

Amor Antiochi.

ſecũ habuit. Oriente demũ uere in Acarnaniam ꝓfectus militũ ſuorũ igna uia perſpecta cum ad omnia inutiles eos experiret̃: & nuptiarũ & laſciuię cœpit pœnitere. Acarnaniæ uero parte ſuſcepta reliquis obſeſſis cũ roma nos in Ionium pertranſire fama eſſet in Chalcidem denuo reuerſus ẽ. Romani ſũma celeritate equitibus duobus millibus: peditibus uero uigiti millibus in unum comparatis cum non nullos elephantos præterea haberet

Galabrio.

Acinio mænio Galabrione duce ex Brunduſio Apolloniã: & inde in theſſaliam mouere exercitũ: urbeſq; obſidione ſtatim liberãt. In quibus aũtẽ macedonũ præſidia poſita inuenerunt expulere omnia: ac megalopolitanum illum Pilippũ captiuũ abduxerũt macedonum regnũ ſuſcipere ſperantem cũ quo ad tria millia militum Antiochi una ſuſcepta. Dum hæc a Manio geruntur Philippus in athamaniã profectus omnem ſibi parere compulit ꝟminãdro in ambrachiam fuga delato. His perceptis Antiochus cognita rei celeritate etiam uehementius trepidare cœpit: & ut inſperato ac ſubito malo circũuentus Hãnibalis conſilium tum primum ſalubre ſentire uiſus alios ſuper alios i aſiam demiſit: q Polizenidis accelerarent aduentũ. Ipſe copias omnes quacunq; poteſt in unũ contrahit: Coactis autẽ ex propriis peditibus decẽ millibus: equitibus quingentis additis inſuper qbuſdam ſo

Thermopylę.

ciorũ copiis Thermopylas occupat ut dum exercitũ ex aſia ueniente operitur loci iniqtate præpeditos detineret hoſtes. Duplex autẽ ſemita ad thermopylas ducit: arcta quidẽ & in longũ ꝓducta: & huic parte ab una mare aſperũ & importuoſũ adiacet. alteri palus inuia ac ꝓfunda. Cacumina prę terea duo inter ipſa montiũ abrupta: quorum unũ tichiuntẽ. alterũ callidromũ appellant. Habet autẽ locus ipſe aquaꝝ fontes calentiũ: qua ex cauſa

Thermopylæ a fontibus dictæ.

thermopylæ dictæ ſunt. Murum igit̃ Antiochus duplicẽ in his edificauit machinaſq; ſupra murũ ſtatuit: ætholos uero in ſũmitatibus ipſis manere iuſſit: ne quis p ſemitas lateret accedẽs: p quas olim Xerſes Leonidam lace

Leonidas.

dæmoniis præſidentẽ cum incuſtoditæ forent aggreſſus eſt: Aetholi igit̃

Heraclea urbs

mille ex ſuis i utroq; mõtis cacumine poſitis cũ reliquis Heracleam obſidebãt urbem. At Manius hoſtium apparatu cognito ſignũ prima luce ad pu

M. Cato.

gnã edidit: ac duos ex tribunis Marcum ſcilicet Catonẽ: & Luciũ Valeriũ

L. Valerius.

quẽ mallent p noctem montis uerticẽ aſcendere eligere imperat: ætholoſq; qua poſſent e monte deturbare. Ex his Lucius ab Tichiuntis ſemita repulſus eſt: ætholoꝝ primis aduerſum annitẽtibus. Cato a Callidromo inſultãs cõmotis iam hoſtibus i ultimã incidit uigiliam: ingenſq; præliũ circa ipſũ factum eſt hoſtibus ab ſummo per aſpera & inuia prohibentibus aſcenſũ. Et iam Manius exercitum Antiocho aduerſum & in turmas rectas diſtributum a fronte deducebat. Sic enim præcipue per anguſtias montis uolu

Ordo acierum Antiochi.

ebat agmen. Rex leuis armaturæ milites ac clypeatos ante phalangẽ pugnare imperat. Ipſam uero ante exercitum ſtatuit. In dextra funditores ac ſagittarios ſupra itinera locat. Elephantos in ſiniſtra. Cateruam uero quæ illum aſſidue ſequebatur uerſus mare conſidere iubet. Orta deinde pugna

primũ quipẽ leuis armatnræ milites undequaq; díſcurentes Maniũ uehementer turbauere. Cæterũ Philippus nunc eos operiens nunc ultro cædẽs terga uertere coegit Macedonũ phalanx per mediũ diuiſa intra ſe recepit & antecedens eos tutata eſt. Sariſſas quoq; denſas ex ordine proferre cœpit. At Macedones maxime qui ex Alexandri & Philippi partibus ſtetere plurimis ac longis ãnitentes haſtis hoſtes terruerũt accedere uerentes: Manifeſte autẽ intuentibus ætholis ex Callidromo fuga & uociferatio in Antiochi exercitu a deſilentibus facta. Et primum quidẽ ut utriſq; ignoratio rei affuit ita ex ignorantia tumultus aderat. Vt uero Cato illos inſequens palam ex clamore factus eſt: & iam Antiochi caſtris immineret pro rege metuentes cũ romanoꝝ præliũ a longe præſentiſcerent trepidare incipiũt. Se ipſos enim per hyemẽ deliciis & ignauia labefactatos norant & irruentibꝰ Catonis militibus cũ eos non diſcernerent ob trepidationem multo plures arbitrabant᷑ eſſe: & iam de exercitu ſumma metuentes nullo ordine ad regem confluebãt quaſi ab illo propulſaturi hoſtes. Veꝝ romãi illos inſecuti in ipſum regis incidere exercitũ. Quo metu alia ab Antiocho fuga turpiter fieri cœpta eſt Manius uſq; ad Scarphiam eos perſecutus partim cædens:

Conflictus exercitus Antiochi.

partim capiens cũ a Scarphia retro uerteretur exercitum dirripuit regis: ac ætholos romanoꝝ caſtris ob eorum abſentiam illatos perturbauit. Cecidere ea pugna & inſecutione romanorũ prope ducenti. Antiochi uero cũ iis q capti ſunt circa decem mille oppreſſi. Ipſe rex cũ primũ terga uertere cœpiſſet quingentis ſtipatus equitibus in elatiam nulla cõuerſione facta: & inde ĩ chalcidẽ atq; epheſum profectus eſt Eubia noua nupta comitãte: hoc enim nomine eam appellabat cũ nauibus fuga euaſiſſet: nec his quidẽ omnibus: quaſdã enim ex ipſis cõmeatũ ferentes romanorũ claſſiarius aggreſſus euertit Romãi qui in urbe aderãt percepta uictoria cũ celerrime comodiſſimeq; adepta uideret᷑ ſacrificiis templa colluſtrant ex tremenda Antiochi æſtimatione iam primã experti uictoriam. Et ut Philippo belli ſocio pares gratias referrent filiũ eius Demetriũ obſidem apud eos patri remiſerũt Hæc tum in urbe agitabantur. Manius interim phocenſes & chalcidas & quoſcunq; alios Antiocho fauentes deprecatos ueniam exemit metu. Act

Domocritus dux ætholorũ.

holiã uero Philippus circumibat: urbeſq; obſidebat. Hic Democritũ ætholorum ducem ac ſeſe occultantẽ Manius capit: qui caſtra iuxta tyberim ſe aliquando poſiturũ Flaminio fuerat cõminatus. Cæterũ Manius cum per caliopolis montem quem coruum appellant iter ageret altiſſimũ admodũ & tranſitu difficilem potiſſimũ exercitui præda & ſpoliis onuſto: & cui ex prætuptis eſſet cõmeandũ: multi enim ex altiſſimis rupibus incendẽtes cũ

Legati ab Antiocho romã miſſi pro pace impetranda.

impedimẽtis ſimul & armis præcipites ad ima corruerant: facile ab ætholis deleri potuiſſet niſi ꝙ ab illis non conſpectus eſt. & legatis romã miſſis quo pacem impetrarẽt nullo ĩ loco exeruere agmen. Interea Antiochus ſũma celeritate a ſatrapis q deſup incollũt exercitu ad mare cõuocato naues præparabat. Claſſis autẽ ducem Polyzenidẽ rodiũ patria pulſũ inſtituerat

Polyzenides.

iterũq; in Cherõneſum delatus urbes obſidebat: Sextũ & Abydum occu
parat: per quæ ab romanis exercitus in aſiam eſſet traducẽdus. Lyſimachi
am uero urbem quaſi belli horreum quoddã cõſtituerat: arma: frumẽti ma
gnam uim in eum cumularat ratus peditũ: nauiumq; multitudie opprime
re romanos. Interea romãi Manio qui ſuccederet ad exercituſ curam Luciũ

L. Scipio cõſul &. P. Scipio aphricanus fratres.

Scipionẽ eligentes cõſulem ea tempeſtate: uerũ rei militaris non admodum
gnarum: Publiũ Scipionẽ eius fratrẽ a quo cartagineſes ſuperati ſunt: &
aphricani cognomen in primis habitũ conſilii participẽ illi ſtatuere. Erant
quippe Scipiões fere omnes eo apparatu. Liuius uero cui italiæ cura cõmiſ

Liuius.

ſa fuerat Attilii ſucceſſor ad claſſem electus eſt: qui ſtatim Propriis nauibꝰ
in italiã delatus ſumptis a carthagineſibus & ſociis aliiſq; plurimis ad pire
am acceſſit. Ibi accepto ab Attilio exercitu una & octuaginta armatis naui
bus ſequente Eumene cũ quinquaginta ex ꝓpriis: quarũ dimidia pars ar
mata fuerat ad Phocidam olim Antiocho parentẽ tunc percepta illius cla
de romanis obſequentem recta ferebatᷣ. Cum nauigationi nõ nihil inſequẽ
tis lucis addidiſſet Polyxenides regiæ claſſis p̃fectus cũ ducentis leuibꝰ na
uibus illis occurrit: qua ex cauſa nauigationis curſum ſubito antecapit: Ro
manis adhuc ad pugnã imparatis duas quoq; carthagineſiũ naues præce
dentes conſpicatus tribus ex ſuis propere emiſſis ambas ſed inanes capit car
thaginenſibus ui depulſis in mari. Liuius interim ira cõcitus primus ad tres
illas militari naui dirigit curſũ: Quæ cum ab hoſtilibus ſola ſperneretur ma
nicas iniecere ferreas. Cõnexis itaq; in unũ nauibus prælium ut in terra fie
ri cœptũ. Sed cũ audacia precellerent romãi naues ingreſſi illas tenuere: ac
unica naui duas adducentes ad ſuos redire. Et hoc quidem naualis pugnę
præludiũ quoddã fuiſſe uiſum eſt. Cũ autẽ claſſis in unũ cõueniſſet roma
ni promtitudine & uiribus lõge ſuperabat. Verũ ob nauiũ ſuarũ grauitatẽ
hoſtes aſſeq nequaq; poterãt leuibus antefugiẽtes ratibus quoad epheſũ uſ
q; fuga ꝑuenerũt: romãi uero ĩ Chiũ delati ſũt. Hoc ĩ loco naues rhodię ſep
tem & uiginti numero belli ſociæ romãis acceſſerũt. Antiochꝰ percepta na

Obſidetur Hãnibal.

uiũ fuga Hãnibalẽ præmittit in Syriã: q aliã ex phœnicia & cilicia præpa
raret claſſẽ: quẽ deinde redeuntẽ rhodii ĩ pamphylia agreſſi nõ nullis naui
bus ademptis reliquas ipſi aſſidẽtes fuga ꝓhibebãt. P. autẽ Scipio ĩ ætho
liã delatus una cũ Lucio cõſule aſſũpto Manii exercitu urbiũ quæ in ętho
lia erãt obſidiões nulla fere opera diſſoluit. Dep̃cantibus demũ ætholis ut
legatos romã mitterẽ liceret facile cõceſſit. deide ut ĩ Antiochũ moueret pri
us q̃ frater ab impio diſcederet: p macedoniã ac thraciã ĩ Helleſpõtũ iter fa
cere ĩſtituit difficile admodũ atq; aſperũ ni Philippus macedo iter illi aperi
ret uenientẽq; ſuſciperet: & a lõge fluminũ trãſitus cõmeatũq; pararet: His
ex rebus Scipiones reſiduo illũ tributo liberauerãt Senatu ĩ ſententiam ad

Prulias rex.

ducto ſi Philippũ ad agẽda ꝓmptũ inueniſſent. Ad Pruſiam quoq; bithy
niorũ regem demiſere lagatos: qui dicerent omnes quibus imperant roma
ni q opẽ illis a tq; auxilia attuliſſent pricipatũ adauxiſſe: Philippo nẽpe ma

ſedoni quem antea bello ſuperaſſent regnum conceſſiſſe. Filium præterea obſidem apud nos dixere ultro abſoluimus: tributi debitū remiſſimus. Qui bus lætatus Pruſias cū Romāis in Antiochū bellare iſtituit. Liuius Claſſis præfectus in ipſo Scipionū trāſitu naues collocarat. Pauſimachū Rhodiū una cū Rhodiis nauibus & exercitus ſui parte in æthólia reliquerat: pluri bus ipſe in Heleſpontum ptranſiuerat imperatorē illuc uēturū receptur9: & iam Sextū & Retiū ſibi aſciuerat. Abydū cūtanctē obſidebat. Pauſima chus recedēte Liuio plurima ſuoꝝ experimēta meditatus uarias erexit ma chinas. Vaſa præterea ferea ignē deferentia telis lōgis annexi: ut ignē mari geſtarent: quo proprias naues tueri: hoſtibus aūt appropinquāubus faci le obeſſe poſſent. Hæc animaduertēs Polycenides regiæ claſſis præfectu s Rhodienſis patria cū certis ex cauſis urbe exul eſſet haud longe caſtrame tatus Antiochi claſſem in eius poteſtatē poſiturū ſe pollicitus eſt ſi de redi tu eius curā habiturū ſe promitteret. Ille hoīem inſidiis aptiſſimū & aſtutū reformidās diligentiore adhuc cuſtodia uti nitebat᷑. Recepta deinde Poly cænidis epiſtola: quā de huiuſmodi ꝓditiōe ꝓpria manu ſibi ſcripſerat: cū ab epheſo claſſem ſoluere: copiaſq; in Sitologiā deducere uelle diceret Pau ſimachus ꝓfectionē eius intuens ſatis arbitratus epiſtolā ꝓpria manu ſcri ptā: haud facile eū miſſurū qui ſimulatiōe uti uellet fide adhibita cuſtodias diſſoluit: & in Sitologiā ipſe quoq; ex ſuis mittit. Polycenides fiducia illius aīaduerſa ſubito exercitū cōtrahit. & Nicandrū pirratā cū paucis in Samū ꝑmiſit: q a tergo Pauſimachū inuaderet. Ipſe noctē circa mediā claſſē mo uet: & matutina uigilia adhuc quieſcentē occupat. Ille repētino malo circū uentus milites derelictis nauibus a terra hoſtes arcere imperat. Inſurgēte uero Nicādro a tergo ratus terram uiciſſim ereptā eſſe cū nō eos dūtaxat quos intueret᷑ uerū multo plures: p noctē adeſſe crederet turbatis oībus iterū ad naues ſuos reuocat: primuſq; ꝓlium ingreſſus primus egregie pu gnādo cecidit: cæteri partim capti: partim interfecti ſunt. E nauibus uero ſeptē quæ ignē afferebāt nemine ob periculū propiuſ illiſ adire confidente ī fugā abeūt: reliqs nūero. xx. polycenides uiculis iniectas ī epheſū adducit Ei9 uictoriæ fama & phocis iterū & Samos & Cymæ ad Antiochū rediet᷑ Veritus igitur Liuius pro iis nauibus quas in Aetholia reliquærat: magna celeritatate ad eas rediit: unaque cum eo Eumenes. Tum Rhodii alias de nuo uiginti naues romanis præſtiterunt: modicoque interiecto ſpacio ma gna illos lætícia affecerunt. Itaque ad epheſum in pugnam prompti claſſē adducebant. Occurrente illis neīe dimidium claſſis in alto lōge incōſpectu ſtatuūt: reliqſq; ī hoſtili terra cōſtitutis urbē obſidere pgūt qpoad Nicāder e mediterāeis egreſſus cōmeatū ſuſtulit: naueſq; inſeq cœpit. Tū illi ī ſamū dēuo reuerſi ſūt & naual ꝑfectur tēp9iteri Liuio elapſū ē. Ea tēpeſtate ſeleu cus Antiochi Eumēis regionē dpopulabat᷑: & pgamo aſſiſtēs uiros ad ur bē cōuocabat. Qua ex cā Eumenes ad æliā regni ſui caput ſubito euadit. Iuit & unaſcū eo Luci9 æmili9 regulus q Liuio ad curā claſſis ſucceſſerat. Venere ꝑterea & ab achinis eumēi auxilio pedites mille: eqtes cētū electi:

Liuius claſſis præfectus.

Attende inſtrumentū icognitum ætate noſtra

Proditio

Sitologia.

Nicāder pirata

Cōflictus Romanoꝝ nauiū

L. æmilius regulus

Diophanes. quorum Diophanes prætor: qui cum e mœnibus Seleucios ludentes & ui no madidos intueretur contemptis illis pgamenis imperat: ut una cũ eo in hoſtes ruerent. Nõ audientibus illis pedites mille quos habuit: & eqtes cẽtum in armis ponit: & ſub ipſis muris intrepide cũ illis cõſtitit hoſtib⁹ procul eos aſpiciẽtibus: & quanq̃ numero longe inferiores nõ tamen manũ cõſerere auſis. Ille uero prandẽtibus adhuc cũ clamore accurrens perturbauit omnes: cuſtodiaſq; diſcedere coegit: & cum nõ nulli ad arma concurrerent aut frenarent equos: aut fugiẽtes inſequerent̃ difficulter ue aſcenderẽt: nec tamẽ conſiſtere auderent uictoria potitus eſt: pergamenis deſup e muris ꝑclamãtibus: nec tamen egredi confiſis. Interfectis igit̃ quoſcũq; licuit uelu ti repẽtina inſecutione captiuos uiros: equoſq; celerrime auferens reuerſus eſt. In ſequẽti quoq; die acheos ad murũ ſtatuit. Pergamenis uero iterum exire trepidãtibus Seleucus plurimis ſtipatus eqtibus: ac propior illi fact⁹ in pugnã prouocabat. Verum ille ne tum quidẽ ꝓdire uoluit iuxta murũ ſeſe cõtinens: cæterum occaſionẽ expectabat. Cũ aũt Seleucus uſq; in meri diem præſtans defeſſis iam equis reuerti cuperet. Diophães poſtremos eo rum aggreſſus tumultu: ac cæde pmiſcens omnia quoad potuit iterum ſub ipſis muris rediit. Et hũc morẽ continue cũ pabulatum lignatũq; graderẽtur milites obſeruans hoſteſq; perturbans & infeſtans Seleucũ tandẽ a pergamo coegit abſcendere: & a reliqua Eumenis regione dimouit. Polycæni

Myoneſium. Naualis pugnæ deſcriptio. Eudorus. des interim: ac Romani apud Myoneſium ingẽti claſſe cõuenere. Polycænides nauibus nonaginta armatis. Lucius uero Romanæ claſſis præfect⁹ tribus & octoginta: quaꝝ quinq; & .xx. Rhodioꝝ fuere. Earũ ꝓfectus Eudorus: qui in ſiniſtro cornu locatus cũ ex aduerſa parte Polycenidẽ multũ Romanos præeũtem intueret̃: ueritus ne eos circũueniret celerrime aduc ctus: utpote qui nauibus citis: & remoꝝ ui adactis mari ſolitis uteretur: na ues ignẽ ferentes primũ Polycænidi aduerſas ſtatuit undiq; ſplendida luce micantes: quas ille ob ignẽ aggredi non auſus: ſed circũquaq; adnauigans declinare: & maris fluctibus aſpergere cœpit. Ligna quoq; proras exceden tia pcutere quoad Rhodia nauis in Sidoniam inuecta cũ uehementiore impetu uſa eſſet anchora ab ſidõia excuſſa eſt: & in Rhodiam infixa ambæq; inuicem cũnexe: ita ut inſidentes cõmorantibus ueluti in terra ratib⁹ ſimul depugnarent.

Contentio. Prodeuntib⁹ uero ab utraq; parte q̃plurimis quo ſuis auxiliũ afferẽt cõtẽtio inter utroſq; ſplẽdida orta eſt. Hac ex re deſtitutis Antiochi nauib⁹ quę in medio ſteterãt Romanoꝝ naues ſupueniũt: & hoies ad huc piculi ignaros circũdare pgunt: quod cum aĩaduertiſſent illi fugã ſtatĩ capeſſunt.

Antiochi claſſis ſuperatur. Ex Antiochi claſſe unadetriginta naueſ deletę ſunt quaꝝ tres & decẽ cũ uiris captæ Romanoꝝ duæ dũtaxat periere. Polycenides abducta Rhodia naui in Epheſum delatus eſt. Hunc exitum naualis pugna circa Myoneſium habuiſſe dicitur nondũ re ab Antiocho percepta qui Cherõneſum: ac Lyſimachiam diligentiſſime munierat magnum: ut erat opus exiſtimans contra Romanos ſi quando alium in Thraciam exercitũ infer

rent difficile ipſis:ac pene inuitum inter futurum ui Philippus conceſſiſſet. Cæterum Antioch9 ut erat inter alia leuis admodum ſubituſq; ad mutatio nes cũ cladẽ apud Myoneſium habitã intellexiſſet:collapſus aio: ac ratus qppiã ſibi diuinũ aduerſari:idq; pter omnẽ euenire rationẽ: ut Romani ſu piores in mari eſſent:in quo ſe longe pcellere putabat:Hãnibale in Pãph ỷ lia obſeſſo;Philippo Romãis expeditũ iter adhibẽte:quẽ æqus erat illis ad uerſari:a qbus mala plura ptuliſſet lõge amplius cõmotus eſt quaſi fortũa cogitatus ſuos euertẽte quẽadmodũ in occurrẽtibus erumnis ſolet eueniř. Itaq; nulla implẽte ratiõe Cherõneſum dereliqt anteq̃ in cõſpectu ueniſſet hoſtis:neq; quãtũ frumẽti ea in ciuitate cumulauerat alio trãſferẽs: neq; ar ma:pecunias:machinas:uel igne ſaltẽ abſumẽs uerũ integra oĩa tãti mom ti relinquẽs hoſtibus. Lyſimachiis ſubinde ueluti ex obſidione fugientibus cũ eiulatu & gemitu ſequẽtibus:ac pueris uniuerſa hæc deſpiciẽs ſola claſ ſe circa Abydũ hoſtes arcere meditatus & reliquã belli ſpẽ in hoc uno dũ taxat ſtatuẽs:neq; nauigationis rationẽ habẽl ob deoꝝ irã ad mediteranea delatus eſt:ut hoſtes pueniret accelerãs c̃ nullã in nauigãdo cuſtodiã ad hibuiſſet. Tũ uero Scipiones diſceſſu regis itellecto: Lyſimachiã curſu ca piũt:& in Cherõneſo theſaurũ armaq; adepti ſunt. Helleſpontũ porro cu ſtodia uacuũ audiẽtes magna celeritate regẽ puenerũt nõdũ eos in Sardis acceſſiſſe cogitãte. Quib9 ex reb9 cõterritus Antioch9:& errata oĩa in for tunã referẽs Heraclidẽ Bizantiũ ad Scipiones miſit q bellũ quoquo pacto diſſolueret. Smyrnã & Alexandriã quæ ſupra Granicũ eſt Romanis linq̃ ret:& Lapſacũ quaꝝ cauſa bellũ cœptũ fuerat:Impẽſaꝝ quoq; dimidium eius belli ſoluturũ ſe pmitteret:cui etiã mãdatũ fuerat ſi opus foret Ionias: & æolicas urbes quotquot idẽ bello recepiſſet reſtituere Romãis: uel ſi qd aliud Scipiones poſcerẽt:Hęc in publico Heraclidẽ effari impoſitũ. Priua tim uero P. Scipioni ab Antiocho pecunias & oblatiões afferebat. Filii pte rea liberationẽ quẽ ex Demetriade in chalcidẽ adnauigantẽ Antiochus in Hellada cœperat pollicebať. Erat is puer Scipio q deinde Carthaginẽ cœ pit & euertit:& ſecũdus a Scipiõe aphricanus cognominatus eſt Pauli fili us:qui Macedoniã Perſeo eripuit Scipiõis genere ex filia nepos: adotiõe fillus. Ambo igiť Scipiones in hũc modũ reſpõdere. Siqdẽ Antiochus pa cẽ cuperet nõ ſolũ Ioniæ & æoliæ urbiũ poſſeſſionẽ:ſed ab oĩbus citra Ta urũ montẽ ultro excederet. Porro belli impẽſam ob ipſum factã uniuerſam ſolueret. Separati deinde Publius Heraclidi dixit. Nẽpe ſi Antioch9 Che rõneſum obtinẽs hæc pponeret plibẽter Romanos eius pces admiſſuros crederem:forte etiam ſi Helleſpontum claſſe cuſtodiret. Nunc autem cum tranſierint Romani & in tuto locati ſint:& frenũ: ut diciť ipoſuerit equo: ipſum quoq; aſcenderint nullam ex huiuſmodi uerbis pacem ſuſcepturos puto. Se autem grat as regi agere q; pacem eligat & ma ores reddere: filiũ ultro accipiens uelle pares illi referre ac conſulere:ut quæ ſibi proponunť admitteret antequam maiorum ſubiret onerũ difficultates. Hæc effatus

Antiochi leui tas.

Lyſimachia a Romanis ca pitur.

Antiochi lega tio ad Scipio nes.

Scipionum re ſponſio.

P. Scipionis prudẽs reſpõ ſum.

publius in Aeliam ualitudine correptus abſceſſit. Conſiliarium fratri Gne
Gn. Domitius
um Domitiū reliquit. Antiochus uero queadmodū & Philippus Macedo
ſatis arbitratus nihil tributoꝝ amplius ex bello ſibi auferri poſſe. In thiati
ro cāpo haud lōge ab hoſtibus copias eduxit. Filiū aūt Scipioni in æliam
mittit. Ille adducētubus conſulere cœpit ne quoad rediret ipſe Antiochꝰ bel
lum caperet. Qua ex re cōfiſus ille circa Sipylū montē caſtra poſuit muꝝ
caſtris circūducens: & fluuiū Phrigiū in obiectū ſtatuens hoſtibus ne iui
tus pugnare cogeret. Domitius belli euentū ſuo auſpicio decerni cupiens
fluuiū ingenti audacia traiecit: & per uiginti ſtadia ab Antiocho diſtās ual
lum iacit. Per quatuor igit̄ dies ex quo quiſqꝫ iuxta eoꝝ caſtra exercitum
protulerat nemo bellū attigit. Quinto die Domitius militibus denuo in or
dinē eductis ardue progreſſus eſt. Noo educente Antiocho copias proxi
mior illi caſtra ponit. Vnica quoqꝫ die interpoſita audientibus hoſtibꝰ per
præconem annūciat in ſequenti ſe cū Antiocho etiam nolēte habiturū bel
Mós Sypilus cuius meminit Homerus
lum. Qua ex re cōturbatus ille cōſiliū imutat. Cūqꝫ ſub muris cōſiſtere aut
ſtrenue ab ipſis pugnare poſſet quoad. P. adeſſet turpe ducēs cum multo
pluribus detractare pugnā acies educit. Eduxere aūt ambo circa ultimā ui
giliā inſtante adhuc nocte. Ordines uero ab utroqꝫ eorū in hunc modū di
Ordo Romāi exercitus
ſtributi ſunt. Leuū cornu decē millia ex Romanis ſtrēue armatis iuxta flu
uiū ipſum tenuere. Poſt hos totitē itali milites ī tres diuiſi turmas ab utraqꝫ
parte inferius. Supra italos uero Eumenis exercitus cōſtitutus: & achinoꝝ
ſcutigeri circa tres mille. Ita leuū inſtitutū Romanoꝝ cornu. In dextro eq
tes erāt Romanoꝝ italoꝝ. ſ. & Eumenis nō plures q̃ tres mille. Oibus aūt
leuis armaturæ milites & ſagittarii plurimi imixti erant. Circa Domitium
ipſum equitū cohorteſ tres. In hunc modū ad triginta militum millia fuiſſe
Nota elephāto rum diſſimili tudinem.
cōſtat. Dextro Domitius præſidebat. In medio conſules conſtitit. Siniſtrū
Eumeni datū. Elephātos uero quos ex Libya ſuſceperat cū nullam ex ipſis
utilitatē in bello adeſſe crederet ob eoꝝ paucitatem exilitatemqꝫ corporum
ut Libycoꝝ eſt natio: quoꝝ minores maioꝝ reformidant intuitum: in ulti
Exercitus ātio chi.
mis poſuit. Sic Romani inſtituere acies. Antiocho ſeptuaginta militū mil
lia affuiſſe fama eſt: quoꝝ potiſſima pars phalanx ex macedonibus ſex: &
x. millibus numero fuit a Phlippo primū deinde ab Alexādro in ordinē po
Ordo phalan gis.
ſita. Statuit aūt eos in medio diuidēs: ac ſupra mille & ducētos in. x. ꝑtes
diſtribuit: & hoꝝ uniuſcuiuſqꝫ ꝑtes aderāt in frōte qnqginta uiri: in ultima
duo &. xxx. in lateribus ab utraqꝫ parte duo &. xx. Erat aūt muro aſſimilis
phalangis forma: elephantoꝝ ad inſtar turriū. Eo modo peditatus ab An
tiocho inſtitutus. Eqtes ab utraqꝫ parte ab illo diſpoſiti galathæ loricis ſplē
Agima acies equitum electorum.
didi & Macedonū agima. Sūt aūt eqtes electi: & ob hoc agima appellāt̄.
Hæc ab utraqꝫ phalangis parte ex æquo diſtributa. Poſt eos deinde cor
nua tenebant. In dextera leuis armaturæ quidem & argenteis clypeis or
nati equites & ſubſagittarii in equis ducenti. In ſiniſtra galatharum gens
tectoſagitrocimi: & Lyſtobii: Cappadoceſque non nulli: quos Aria/

tathes miſerat:& aduenæ alii noti militabant. Loricati deinde equi ſup his
alia ex parte:& ea quã ſocialem uocãt manum leuiter armatam. Hæc An
tiochi exercitus forma fuit. Verũ is in eqtatu ſpem magnã apponere uiſus
quẽ plurimũ in frõte locauerat. Phalangẽ uero dẽſam in arctũ contraxit:
ut in bello rudis qua potiſſimũ ueluti exercita uti oportuit. Sagittarioꝝ ue
ro:ac funditoꝝ infinita pene multitudo illi aderat. Lãceatoꝝ præterea & ſcu
tigeruloꝝ ex phrygia:& Lycia:itẽ ex Pãphylia & Piſidæ Traliẽſes & Ci
lices ĩ Cretẽſium morẽ exornati. Sagittarii equeſtres ultra hos alii dacæ &
Myſii & Clymi:& Arabes:qui camelis citis inſidẽtes ſagittis e minns utũ Arabes. nota.
tur:cominꝰ aũt gladiis bellant̃ acriter:quos longos & ſtrictiores deſeẽtes
falcatis curribus belli principio medio in ſpacio ſolent decertare. Hi in frõte
diſpoſiti:quibus mandatũ fuerat:ut poſt fugã iterum pugnã capeſſerent.
Hoꝝ aſpectus fere duoꝝ fuit exercitũ:unius pugnare incipiẽtis:alterius in
acie & cãpo conſiſtentis. Vterq; uero ad terrorẽ admirabili inſtructus mul
titudine & apparatu. Cõſtitit aũt in dextera cũ equitibꝰ Antiochus ipſe:in
altera Seleucus eius filius. Phalangi Philippus elephantoꝝ princeps pręſi
debat:ꝓpugnatoribꝰ mendis & cæuſis. Lucæ tenebris & nebulis obducta Pugnæ princi
aſpectus oĩs apparatus uideri deſiit & ſagittaꝝ iactus haud apte emitti po pium
terat acre obſcuro & humido. Quod aiaduertẽs Eumenes alios qdẽ cõtem
pſit oẽs. Curruũ aũt imperiũ in ordinẽ diſpoſitoꝝ ne obeſſet extimuit. Oẽs
igit̃ funditores & iaculatores:leuiſq; armaturæ milites in unum cõgregãs
antepoſuit curribus:ut ad eos diſcurrẽtes aſſeſſoꝝ loco uulnerarẽt equos.
Quippe illis in iugo depugnantibꝰ reliquũ totius currus: ut inutile ſperni
tur:plurimũq; ex ordine ipſo perturbat̃ ipſis falces ſuas euitantibus:qd' &
tunc fieri contigit. Vulneratis nẽpe turmatim eqs:& currus inequos deſe/
rentibꝰ:primi cameli q turribꝰ proximi aderant trepidare incipiũt:& ſubi
de loricati conturbant̃ equi:q ex armoꝝ põdere haud facile occurrẽtes fal Confuſio exer
ces euitabãt. Tumultus itaq; imenſus exorit̃:multiplexq; turbatio. Quæ citus.
potiſſimũ ab iis initiũ aſſumẽs totius cãpi mediũ inuaſit cũ ſuſpitio diligen
tiã omnẽ ſuperaret:queadmodum longo interuallo & dẽſa multitudine:ac
multiplici uoce cõfuſoq; pauore etiã iis qui patientibꝰ ꝓximi aderant indu
ſtria nulla ſuppeditaret:& maioꝝ ſuſpitionẽ unuſquiſq; ſibi fingeret. Eume
nes cum ad uotum rem ſibi primo impetu ſucceſſiſſe uidit: & ſpacii mediũ Eumenes
quantũ cameli curruſq; tenerẽt equis deſtitutũ eſſe:quoſcũq; Romanorũ:
italorumque penes ſe habuit aduerſus galathas cappadoceſq; deduxit:tur
mamq; aliam peregrinorum cum clamore adhortatus eſt: ut in homines
belli ignaros:& a propugnatoribus nudatos armis ruerent:quoad ab illis
factum eſt. Ex inſultu igitur ab his impetuoſe edito non ſolum hi in fugam
uertuntur:uerum equites illis adiuncti: & armati pridem territi a curribus
ceſſere loco: & eos potiſſimum: quos ob grauitatem fugere oportuit cum
ſe uertere nequirent conſequuntur & cædunt. Et hæc circa leuum phalan
gis macedonum. In dextro uero Antiochus ubi locatus conſtitit Roma/

Attende formã phalãgis: qua etiã ætate noſtra utuntur Suetii.

norum ordines infringẽs diu fugiẽtes inſecutus eſt. At Macedonum phalanx utpote cũ equitibus in arcto cõſtituta & quadrangula ipſis a ſe dimotis utraq; ex parte leuis armaturæ milites q̃ i frõte ei9 depugnabãt ſeipam diuidẽs in ſe recepit: interiuſq; cõcluſit. Domitio aũt plurimis eq̃tibus: ac uelitibus facillime illã ueluti lapidũ cõgeriẽ q̃dã ex omni parte diſcurrente cũ nec emittere tã imenſam turbã nec explicare poſſet difficulter admodũ ferebat onus: ita ut angerent̃ ipſi cũ nihil amplius experiẽtiæ in hoſtes ederẽt: ſed ubiq; hoſtilibus uulneribus obiicerent̃. Itaq; Sariſſas ex phalãgis quadrãgulo denſas exerẽtes Romanos laceſſebãt. & formã quandã exilientiũ præ ſe ferẽtes nequaq̃ prodibãt. Pedites utpote armis onuſti hoſtes in eq̃s intuẽtes maxiẽ ne robur ordinis exoluerent aciẽ ſeruabãt: nec Romani illis appropinquare: aut ad manus accedere auſi: uiroꝝ in bello experiẽtiã: multitudinẽ: & in primis deſperationẽ formidabãt: haſtas dũtaxat & ſagittas a longe iaciebãt: quo nihil dãnoſius ueluti plurimis in arcto cõſiſtẽtibus. Nõ enim queadmodũ tela delinarẽt: aut occurrentibus cederẽt habebãt. Quã obrẽ cũ diu multũq; ſuſtinuiſſent ex neceſſitate uertuntur: & retrocedẽtes minis utebant̃ tam cõſtanti uultu: ut Romani uererent̃. Nec. n. propius adhuc illis accedere audebãt: ſed circũcurrẽtes eos uulnerabant quoad elephãtis mœtu teritis in ipſa phalãge: nec aſſeſſoribus aures p̃bentib9 ordo fugæ diſſipatus: & Domitius phalãge potitus eſt: q mox exercitũ p̃ueniẽſ Antiochi cuſtodias e loco depulit. Antiochus cũ Romanos diu p̃ſecutus eſſet ea ex parte qua aduerſus eis ſteterat nullo equite: ac nepedite q̃dẽ auxilium ipſis afferẽte: nõ. n. acceſſerat Domitius nil opus eſſe exiſtimãs: ob fluminis ꝓpinquitatẽ uſq; ad Romanoꝝ caſtra peruenit. Occurrente aũt illi tribuno cũ electiorib9 cui caſtroꝝ cuſtodiã cõmiſſa fuerat ulterius progredi deſiit: & q fugiebãt imixti aliis: ac ipſum exhortãtes auertebant. Regrediebat̃ itaq; ueluti ex uictoria lætus & inſolens nihil eoꝝ quæ alia in parte geſta erãt intelligẽs. Interim Attalus Eumenis frater plurimis ſtipatus eq̃tib9 regi occurrit: Quib9 ſuperbe inuectus Antiochus interfectis non nullis curſu defert̃ aſſiſtentib9 circa ipſum adhuc multis paucis derelictis. Vt uero cladẽ inſpexit cãpumq; oẽm hoium equoꝝ: & elephantoꝝ paſſim iacẽtium refertum cadauerib9 cognita exercitus ſui ſtrage irreuocabili fuga delapſus eſt: circaq; mediã noctem in Sardis peruenit: inde ad celenas quã apamiã uocant p̃tranſiuit. Ibi filiũ una e bello aufugiſſe intelligit. Sequẽti die ex celenis in Syriam ꝓficiſcit̃ p̃fectos in celenis linq̃nẽs: q fugientes exciperẽt: in unũq; redigerent. Pro induciis uero habẽdis oratores ad cõſulẽ miſit. Ille aũt domeſticos ſepelliri iuſſit: hoſtes ſpoliis exui: captiuos præterea ſimul uniri. Romanoꝝ itaq; ciuiũ equites quatuor & uigiti: pedites trecentos ab Antiocho cæſos inuenerũt. Eumẽis eq̃tes ſeptẽ & decẽ dũtaxat cecidiſſe. Ex Aantiochi uero parte cũ captiuis circa q̃nquaginta millia oppreſſa fuiſſe: non. n. facile ob multitudinẽ annumerari poterant. Elephãtorum porro plurimi interfecti: q̃nq; & decem capti fuer̃. Quod cum in tam

Vincitur a Domitio phalãx

Antiochi fuga

Oratores ꝓ induciis habendis ab Antiocho ad cõſulẽ miſſi.

Ingẽs belli differentia.

celebri uictoria & pene ultra rationem omnem parta accidiſſe putaretur: nõ.n. æquũ uidebat̃ pauciores multo pluribus aliena in patria tãtũ ualuiſſe: potiſſimũ Macedonũ phalãge depugnãte atq; aſſiſtente: quæ & uirtute & robore lõge præſtaret: & inſuperabilis quodãmodo ac tremenda uideret̃ eſſe. Antiochi familiares: atq; amici & ꝓteruiã illius in Romanos: & a principio inexperientiã: ſtultitiãq; accuſabãt q Cherõneſum: ac Lyſimachiam tot armis & apparatibus munitã e mauu ꝓieciſſet: ac prius q̃ in aciem ꝓdiſſet hoſtis Helleſponti cuſtodiã ultro neglexiſſet: nec adhuc Romanis p uim trãſire ſperãtibus. Quærebant̃ ꝑterea nouiſſimã illius inſipientiam q; optimã exercitus ſui partẽ in tã anguſto poſitã inutilem ſibi reddidiſſet: ſpemq; omnẽ in multitudine cõfuſa prius poſuiſſet ad bellũ q̃ in iis q & experientia: & tẽpore belli opa callerent: & quoꝝ in tã multis animi audacia: ac fiducia præcellerent. Hæc de Anticho ab illis ferebant̃. Romanis uero animi elati ſunt: ut nihil ulterius illis difficile: diis: ac uirtute iuuãtibus uideri poſſet. Hoc.n. uel maxime eos ad fœlicitatis gloriã euexit: cũ adeo numero inferiores ueluti ab incurſu: ac prima pugna exteris in locis tãtã regii apparatus multitudinẽ cui & mercenarioꝝ militũ uirtus: ac Macedonũ fama inerat: regis præterea ipſius ꝓpe ĩmẽſum obtinẽs imperiũ: ex quo magnꝰ uocabat̃ una die ſuperaſſent. Plurimus tamen illis in ore Antiochꝰ ille magnus uerſabat̃. Hæc igit̃ Romani inter ſe referẽtes gloriabant̃. At conſul ex quo Publius ab ælia ualitudine liberatus ad eũ uenit Antiochi legatis reſponſum dare inſtituit. Illi nẽpe ſcire poſtulabãt qd Antiochꝰ agẽs Romanis ſocius: atq; amicus eſſe poſſet. Quibus publius ita reſpõdit. Cauſas ſibi ipſi ob ambitionẽ & cupiditatẽ attuliſſe Antiochũ ob hæc quæ in præſenti & prius pegiſſet. Qui cũ principatũ magnũ obtineret nihil ꝓhibentibꝰ Romanis Ptolemæo eis affini: ac Romanoꝝ ſocio Syriã abſtuliſſet ĩferiorem: & in Europã ad ſe nihil ptinentẽ exercitũ inducẽs Thraciã euertiſſet Cherõneſum muniuiſſet. Lyſimachiã præterea erexiſſe urbẽ. Deinde ĩ græciã tranſgreſſus græcos in ſeruitutẽ redegiſſet prius a Romãis libertati traditos quouſq; ad Thermopylas pugna ſupatus eſſet: neq; tamen fuga elapſum a cupiditate hac habẽdi deſiuiſſe: ſed mari ſæpenumero deuictũ Romanis nõdũ tranſgreſſis Helleſpontũ inducias petiiſſe: deinde ob ſuſpitionẽ quæ ſibi ꝓponebant̃ deſpexiſſe: exercitũq; denuo ingentẽ imẽſo apparatu induxiſſe Romanis: ut bello cõtenderet cũ melioribus uires expiri auſus quoad extrema clade eſſet ſuperatus. Nobis aũt inqt æquius fortaſſe foret maiore adhuc illum mulcta cõdẽnare: qui nobis totiẽs inſurger̃ conatus eſt. Sed nec fœlicitatẽ noſtrã deturpabimus: nec alioꝝ clades adaugebimus. Dabimus quæcũq; antea illi ꝓpoſuimus modica quædã adiicientes quæ et nobis utilia fore exiſtimamus: nec illi ad ſecuritatẽ in futurũ inutilia Diſcedere ipſum ab Europa omni & Aſia quæ circa taurũ montem ſunt & iis qui apponentur terminis tradere quoſcũq; habet elephantos & naues: quas imperabimus deinceps elephantos non tenere: naues quas illi conce

Macedonum phalanx

Querelæ amicoꝝ Antiochi

Publius fratris conſiliarius reſpondet legatis antiochi.

Placabilitatem nota Scipiõis

Conditiõis pacis cũ antiocho

demus ſolum poſſidere:tradere inſuper uiginti obſides quos prætor ſcripſerit :pecunias porro ad belli impēſam ob ipſum geſti taleta ſcilicet Euboica ſtatim qdem quingēta exponere. Cū uero hæc fœdera ſenatus appobarit: duo millia & quingenta:annis duodecim ſubinde ſequentibus decē millia: & quingenta:quæ p partes ſingulis Romā deferant̃ annis. Tradere pręterea nobis captiuos & tranſfugas oēs cū uolumus. Eumeni uero quæcūq; reſidua ab attalo ei⁹ patre p fœdus debet reſtituere. Hæc Antiocho ſine fraude exhibēti pacē amicitiamq; pollicemur cū ſenatus iuſſerit. Huiuſmodi a Scipione ꝓlata legati admiſerunt. & ſtatim quidem pecuniaꝶ partem et uiginti obſides exhibuerūt:inter quos et Antiochus iunior fuit Antiochi filius:quē Romā Scipiones cū legatis demiſere.

Antiochus iunior obſes datur.

Senatus his perceptis fœdera nō nulla addidit et pſcripſit:quę a Scipione dicta cōfirmarent: et pro imperfectis quædā adderent:et breuia alia cōprahenderent. Videmus qppe dixere Antiochi principatus duo eſſe promōtoria Calycadinū uidelicet & Sarpidoniū:ultra hos in bello Antiochū nauibus uehi nequaq̄ uolum⁹ naues cataphractas duas & decē dūtaxat a principio habere quibus in ſubditos bello utat̃:bellantem uero pluribus uti poſſe:neminem ex Romanis apud eū peregrinū eſſe:neq; tranſfugas ex ipſis penes ſe recipere: obſides infra trieniū mutare poſſe Antiochi filio excepto.

Aſtutiā attēde Romanam

Hæc a ſenatu cōſcripta: & in tabulis æneis ad Capitolium affixa ſunt:ubi & alia fœdera apponi ſolita. Antigrapha uero Manio Vliſoni exercitum a Scipione ſuſcepturo Senatus miſit:a quo iuſiurandū cū antiochi legatis circa apamiā Phrigię pręſtitū:quod ab antiocho uiciſſim Thermo tribuno ad ipſum præmittente firmatū eſt.

Copiæ

Belli finis.

Hic igit̃ belli finis cū antiocho magno Romanis fuit: uiſūq; ē ad hæc uſq; ꝓceſſiſſe ob Scipionis filii gratiā ab antiocho habitā. Qua ex cauſa nō nulli Scipionē cū domū rediiſſet calūniis aggreſſi ſūt. Inter quos & tribuni duo fuere qui Scipionē peculatus & ꝓditionis accuſarēt.

Accuſat̃ ſcipio

Verū ille deſpecta accuſatoꝶ improbitate cū in iudicium ueniſſet eamet die: qua Carthaginē ſubegerat ſacrificiū præmiſit in Capitoliū. Ipſe ad iudices ꝓfectus geſtu uenuſto:nec ut obnoxii ſolēt miſerādo & abiecto oēſ in ſtuporē eius beniuolentiamq; cōuertit quaſi bonitate cōfiſus:ac uirtute: cætera haud multifaceret.

Attēde magnanimū uirum.

Deinde loqui orſus accuſationis uerbū nullum fecit: uitæ aūt eius ſtudia & exercitatiōes oēs rettulit quotiēs pro patria bellum geſſiſſet:& queadmodū bellare ſolitis:quotiēs deīde uictoriā adeptus eſſet:ita ut audientibus iucūditas quædā ob magnitudinē geſtaꝶ rerū facile occurreret:Cū uero altius progreſſus eſſet a primordio belli:quod cū Carthaginēſibus olim geſſerat ſermone in longū producto & multitudine ad audiēdū intēta ſic inqt.

Scipionis uerba.

Qm̄ hac ipſa die hæc oia deuici & Carthaginē uobis ſubegi ciues prius nobis formidandā ad Capitoliū ſacra facturus accedo qđ & a uobis pariter quibus patriæ amor ineſt mecū reor eſſe faciendū. His dictis nihil iā de accuſatione ſollicitus uerſus Capitoliū greſſus mouit:quē ingēs multitudo plurimiq; iudicū uotiua acclamatione ſecuti etiā ſacrificāti una

conſenſerũt. Accuſatores ob hæc cõſilii inopes ulterius accuſationẽ ꝓſequi nõ auſi ueluti ĩperfectã: fauorẽ quoq; populi uerebãt̃ uitæ ipſius modeſtiã accuſatiõe & calũniiſ potiorẽ intuẽtes. Scipio uero huiuſmõi calũniã geſtis ſuis indignã aduerſatus Ariſtide mihi ſapiẽtior uiſus ẽ fuiſſe: cũ peculatus & ipſe reus diceret̃: et Socrate in iis quæ ab accuſatorib9 obiiciebãt̃ nullũ in ſimili ĩdignitate faciẽtes uerbũ uł ea etiã loq̃nte q̃ Plato meminit. Magni ficẽtius et illud Epaminũde dixeri: q̃ Boetiis pfectus una cũ Pelopida mili tarib9 fũctus ẽ officiis. Permiſcere ãt eos thebãi exercitũ utriq; dãtes: ut ar chadibus & meſeniis aduerſus laconas depugnãtib9 afferẽt opẽ. Cũ ãt ea quæ mẽte agitabãt nõdũ executi eſſẽt in iudiciũ eos uocauere. Hi uero bel li curã ne ſucceſſorib9 q̃dẽ ut mos fuit infra ſextũ menſem pſtitere: uerũ tã diu morati ſunt quoad lacedæmonioꝶ pſidia expulere ex oppidis: & archa dũ illis ĩpoſuerũt Epaminũda milites ad hæc cõpellẽte: eoſq; ab omni mul cta quæ ꝓpterea inferret̃ defenſurũ pollicẽte. Cũ aũt in patriã reuerſi eſſẽt accuſatores unũquẽq; pſecuti morti dãnauere. Sic.n.ex lege pſcriptũ erat: ut q̃ ui alterius prĩcipatũ gereret morte mulctaret̃. Qua ex cauſa amici ei9 in fugã uerſi eiulatu: multiſq; uerbis culpã in Epaminũdã referentes eos ſic inſtruxiſſe: ut dicerẽt: & dicẽtibus adeſſe teſtẽ fatebant̃. Tũ ille morti con dẽnatus cõfiteor inq̃t me inique geſſiſſe prĩcipatũ: & quos abſoluiſtiſ a me coactos eſſe: nec ꝓpterea uitã ob ſcelus depcor. Hoc ſolũ a uobis peto ut ꝓ iis quæ a me geſta ſunt ſepulchro uelitis inſcribere. Hic ẽ inq̃t q̃ circa Leu ciã uictoriã adeptus: & patriã hoſtes nõ ferentẽ ne q̃s peregrinus laconicũ pilon habeat ſupra. Spartã ĩpam deduxit: hic patriȩ iniq̃tate ob eius utilita tẽ extinctus eſt. Hæc effatus e tribunali deſcẽdit: uolẽtibuſq; eũ abducere corpus obtulit. Verũ iudices ſermonis inuidia cõmoti cũ reſponſum ei9 ad mirarent̃: uiri quoq; auctoritatẽ erubeſcerẽt ſortes aſſumer̃ nõ auſi ẽ iudicio abiere. Hæc ut cuiq; gratius fuerit aiudicare licet. Manius uero q̃ Scipiõi ĩ ĩperio ſucceſſerat regionẽ ab antiochõ ereptã pſẽs ipſe ſuſcepit: & galathaſ q̃ cũ antiocho pugnauerãt latrociniis deditos: & ad Myſiũ olympũ fugiẽ tes ipſe nõ ſine iugi labore ſupgreſſus mõtẽ e fuga reuocauit: interfectoſq; pcipitauit e rupæ: q̃ tñ ob multitudinẽ ãnumerari nequere. Captiuoꝶ ad q̃ dragita millia ob eo habita quoꝶ arma cõbuſſit igne. Corpora cũ tãtã tur bã iter bella educere haud q̃q̃ poſſet cæteris barbaris finitimis uẽdidit. Ipſe inter tectoſagos & ꝓemos ĩ inſidias delapſus demũ aufugit. Reuerſus inde ad eos: q̃ morabãt̃ adhuc & ob multitudinẽ ĩmoti cõſiſtebãt leuis armatu ræ milites aduerſũ miſit: & ipſe circũeq̃tãs iaculari iuſſit: neq; in unũ cõfer tos: neq; finitimos hoſtib9. Nullo aũt telo in irritũ cadẽte ob hoſtiũ turbã ad octo millia occidit: reliquoſ uſq; ad Halym fluuiũ inſecutus ẽ. Ariarathi aũt cappadocũ regi: q̃ ꝓpugnatores antiocho miſerat uerẽti admodũ: & ut ducẽta talẽta ſuſcipet orãti regionẽ reliq̃t itactã. Ipſe in helleſpõtũ reuerſuſ ẽ cũ ĩgẽti gaza pecuniis ꝓpe inumerabilib9 pda grauiſſima: & exercitu põdere onuſto. Quæ uero hactenus: nulla ratiõe ab eo facta exiſtimãt̃: nã

Ariſtides. Socrates. Laus epaminũ dæ. Pelopidaſ

Qui ui alterius principatũ ge rebat morte mulctabatur attende.

Verba uiri for tis & prudẽtiſ

Manius ſcipio nis ſucceſſor.

Tectoſagi & ꝓ emi.

Halys fluuius

æſtatis tẽporib⁹ nauigationẽ diſtulit: & põdus earũ quas ferebat rerũ haud multifaciẽs neq; ſollicitus labore & induſtria exercitui iter apire non ad bellũ intẽto: ſed domũ ſpoliis redire pperãti p Thraciã puectus ẽ iter lõgũ & anguſtũ & difficile ad ſupandũ coloris tẽpore: neq; in Macedoniã ad Philippũ mittere curauit: ut illi occurreret quo tute pgredi poſſet: neq; exercitũ in ptes multas diuidere: ut facilius icederet: & neceſſaria paratiora haberet: neq; uaſa deferẽtes in ordines rectos ponere: ut ſe inuicẽ tueri poſſent: uerũ oẽm in lõgitudinẽ imẽſam exercitũ deduxit: & ipedimẽta in medium ſtatuit: ita ut neq; pcedẽtes illis opẽ afferre poſſent: neq; ſubſequẽtes ob longitudinẽ ſimul & itineris difficultatẽ. Qua ex re undiq; ex trãſuerſo iſurgẽtibus thracibus plurima pars pdæ ſubtracta eſt: publice quoq; pecuniæ & ipſius exercitus arreptæ hoſtibus ipſe cũ cæteris in Macedõia ſaluatus eſt. Quo in loco maxĩe intueri licuit quãtũ a ſcipiões pmittens pfuerit Philippus: & quantũ uicifim peccarit antiochus: qui Cheronneſum reliquiſſet.

Ordo exercitui habendus

Manii redditus

Manius ex Macedõia in Theſſaliã ueniens ex Theſſalia in Epirũ: inde ad Brũduſiũ trãſgreſſus eſt: ac reliquũ exercitus ad ppria demittẽs Romã acceſſit. Rhodii & Eumenes Pergami rexq; bello in antiochũ una conſenſiſſent aĩs elati Romã legasos ſuos demiſere. Senatus Rhodiis lycios: careſq; cõceſſit: quos paulo poſt ab ipſis abſtulit quaſi pſeo potius regi q̃ ipſis in pſeũ depugnãtibus prõptos: ac fauẽtes. Eumeni quæcũq; reliqua ab antiocho ademerãt exceptis græcis q in ipſis erãt pſtiter. Horũ uero qcũq; Attalo Eumenis patri tributa pſoluiſſent. Eumeni quoq; pbere uoluer. Qui antiocho prius pẽderãt tributo liberarũt: ac ſuis legibus uti pmiſerũt. In hũc modũ Romani quæ bello ceperãt partiti ſunt. Magno deide Antiocho exempto rebus humanis Seleucus eius filius hæres inſtitutus eſt: q fratrẽ antiochũ obſidẽ apud Romanos tradito eius loco Demetrio filio liberauit. Is cũ in patriã reuerteret: & iã Athenis ppinquus eſſet Seleucus ex inſidiis Heliodori cuiuſdã ex ſuis interficit. Heliodorũ porro regnũ ſuſciper conãtem Eumenes & Attalus ui pepulere Antiocho in regẽ ſubſtituto: cui uiro blandiebant maxĩe. Ex nõ nullis quippe offenſiõibus iã Romanos ſuſpectos habere cœperãt. In hũc modũ Antioch⁹ antiochi magni filius Syriẽ pricipatũ adeptus ẽ: qd nomẽ apud Syrios iãpridẽ inſigne fuerat q arrepto ab exteris regno ipſe indigena rex habitus eſt. Fitmata itaq; cũ Eumene beniuolẽtia: atq; amicitia. Syriẽ & quæ circũ incolũt gẽtibus impio prefuit. Satrapẽ in Babylonia Timarchũ habẽs: ad exigendos autẽ redditus Heraclidẽ germanos inuicẽ: qui ambo antea exoleti illius fuerãt. Exercitũ quoq; in Artaxã Armeniorũ regẽ duxit: quo capto exceſſit e uita antiochũ nouẽ iã habẽtẽ annos relinquẽs filiũ: quẽ ob patris uirtutẽ Syrii Eupatrũ cognominauerũt. Hũc puerũ Lyſias aluit. Senatus cũ antiochi ſtirpẽ ad minimũ redactã: & breui interiturã uideret lætatus ẽ. Demetriũ aũt Seleuci filiũ antiochi illius pclari nepotẽ filiorũ magni antiochi puero illi cõſobrinũ & Romæ obſidẽ cũ annũ tertiũ ſupra uigeſimũ agẽs in regnũ demitti

Rhodii.

Eumenes rex

Attalus:

Mors antiochi magni: Seleucus hæres iſtituitur.

Fratris pietas Antioch⁹ iunior obſes liberatur.

Demetrius obſes loco antiochi Romanis dat. Seleuci obitus.

Antiochus iunior ſyriæ pricipatũ obtiet

Atraxrex

poſceret quaſi utilius futurũ populo Romano nequaq̃ conceſſit: haud uti le arbitratus iuuenem iam ætate adultum pueri loco Syriæ præeſſe regno. Intelligẽs deinde elephantoꝝ gregẽ & naues plures iis: quæ Antiocho ex pace coceſſerãt in ſyria aſſeruari legatos miſit q elephãtos interfici: naues igne abſumi iuberet. Miſerandũ itaq; ſpectaculũ prębuit beſtiaꝝ interitus ia manu aſſuetaꝝ & quæ raræ apud oẽs erãt: tũ ignis claſſi iniectus. Quo ſpectaculo cõmotus qdã in Laodicia urbe Leptinus. Gn. Octauiũ legatoꝝ principẽ deprehenſum intra Gymnaſiũ occidit: quẽ deinde Lyſias ſepul/chro dedit. Demetrius igiť iterũ ſenatũ ingreſſus ex ſeruitute dũtaxat libe rari poſtulabat cũ Antiochi loco obſes datus eſſet. Antiochus aũt iteriiſſet. Cũ uero id cõſeq nõ poſſet clanculũ enauigauit: & ſyriis pgrate eũ ſuſcipi entibus imperio pfuit: Lyſiã pariter: ac puerũ necauit. Heraclidẽ quoq; e Babylone expulit. Timarchũ uero illi aduerſantẽ tandẽ peremit: plurima alioqn in Babylonios neqter agentẽ. Quibus ex rebus imperãtibus Baby lonııs Soter ab illis appellatus eſt. Adeptus igiť imperiũ Demetrius decem milliũ aureoꝝ coronã ꝙ obſes apud Romanos fuiſſet gratis illis miſit: una que Leptinũ deſtinauit: q Octauiũ interemerat. Illi ſuſcepta corona Lepti num recuſarũt iam inde crimen in ſyrios ad tẽpus obſeruãtes. Demetrius ex Cappadocũ regno Ariarathe depulſo Olophernẽ mille talẽtis eius loco induxit fratrẽ ariarathi habitũ. Cæterũ Romanis ariarathẽ & Olophernẽ ueluti fratres inuicẽ regnũ adminiſtrare placuit. Decedentibus igiť his & Ariobarzane haud multo poſt ſub Mithridate ponti rege deuicto Mithri daticũ bellum ſubinde & in alios fieri cœptũ maximũ quidem & multifor me: & quod a plurimis nationibus p quadraginta fere annos geſtũ eſt in q bus multi Syriis principes ex regio genere uerũ tẽpore pbreues extitere: multæ præterea defectiones reditus in regna facti ſunt. Parthi ab his defici entes in ſeleucidaꝝ regnũ Meſopotamiã ſibi uendicarũt: quæ ſeleucidis pa rere aſſueuerat. Et rex Armeniæ Tigranes: ꝙ nationes quaſdã finitimas ppriis utentes regibus ſibi ſubegiſſet rex regũ exiſtimatus eſt. Selecidas p̃ terea parere recuſantes bello deuicit. Nõ aduerſante etiã antiocho Euſebii Tigranes ſyriæ ultra euphratem potitus eſt: oĩumq; ſyriæ nationũ uſq; in ægyptũ tenuit & Ciliciã. Nã & hęc ſeleucidis olim parauerat. Megadatẽ quendam per quatuordecẽ fere annos in uniuerſam prætorẽ ſtatuens. Lu cullo deinde imperatore Romano Mithridatẽ: qui ad Tigranẽ cõfugerat bello pſequentẽ Megadates cũ exercitu opem allaturus illi occurrit. Quo tempore antiochus Euſebii in ſyriã delatus ſyriis ſponte obſequentibus re gnum cœpit. Lucullus deinde cũ Tigrane primum congreſſus & parthis per eum prouinciis explens patrio tamen regno non priuauit. Pompeius deinde cum Mithridatem Lucullo abſtuliſſet Tigrani armeniam habere conceſſit. Antiochum e Syriorum regno expulit cum nihil is in Romãos deliquiſſet: hac re: ut arbitror cõmotus quoniam facile erat exercitum pluri mum habenti principatum inermem tollere. Verbo autem ꝙ Seleucidas

Leptinus.

Demetrii fuga

Attẽde faſcin9

Demetrii donũ

Ariobarzanes

Bellum mithri daticum

Parthi.

Tigrães arme niæ rex.

Rex regum

Lucullus.

Romani totiuſ ſyriæ domini
Iudeoꝝ genus romāis aduerſum.
Ariſtobol⁹ rex Hieroſolyma.
Ptolemęus primus rex ægypti hieroſolymam euertit Veſpaſianus dirruit. hadrianus ſubuertit: quo tēpore Appian⁹
Cilicū & ſyriorum poſſeſſionib⁹ anniuerſarius īpoſit⁹

ſub Tigrane deuictos ſyriis magis præeſſe q̄ Romanos: haud æquū arbitrabatur qui Tigranem ſuperaſſent. In hunc modum Romani Ciliciæ & ſyriæ quæ in mediteraneis colitur & inferior appellatur: ac phœnicis: & paleſtinæ: & omnis præterea ſyriæ quocūq; nomine nūcupetur ab Euphrate uſq; in ægyptum bello præfuere. Vnico iudæorum genere aduerſante Pumpeius cū exercitu ꝓfectus regem eorum ariſtobolum Romam miſit. Hieroſolymam urbem magnā: & præ cæteris ſanctiorem apud eos uicit: quam olim Ptolemæus primus ægypti rex euertit: & Veſpaſianus iterum reſtitutam dirruit: & Hadrianus ætate mea ſubuertit: qua ex cauſa iudeis tributa cotporum: reliqua eorum ſubſtantia grauiora ſunt. Eſtq; ſyriis: & cilicibus anniuerſarius cuilibet poſſeſſionis cuiuſq; impoſitus. Pōpeius uero nationibus quæ ſeleucidis parere aſſueuerant non nullis reges proprios impoſuit: ac dynaſtas queadmodū galathis in aſia quatuor dynaſtas attribuit: eorumq; tetrarchias confirmauit: ut aduerſum Mithridatē auxilio eſſent: quæ non multo poſt auguſto imperāte ad Romanos cōceſſere per partes. Syriæ præterea Scaurū: qui cum eo in præliis quæſturā geſſerat Pōpeius præſidere iuſſit. Senatus Marcū Philippum pro Scauro. Marcellinū uero Lentululum pro Philippo prætores ambos eſſe uoluit. Cæterum in utroq; tempus elapſum eſt dū arabes finitimis aduerſos repellunt. Hac de cauſa prætores ſubinde creati ſunt qui nomie præ cæteris in urbe pollerent: ut ex ordine belli exercituſq; queadmodū conſules haberēt poteſtatē. Hoꝝ primus Gabinius cum exercitu miſſus: qui bellum gereret. Mithridates Parthorum rex pricipatu eiectus ab Herode fratre ex arabia ad parthos ſe cōtulerat. Ptolemæus uero undecim⁹ ægypti rex & ipſe regno pariter expulſus multis pecuniis hortatus eſt: ut a parthis in alexaudrinos ſe conuerteret. Et quidem Ptolemęum Gabinius in regnum reſtituit illato alexandrinis bello. Sed is Romanorum conſilio damnatus aufugit: ꝙ abſque Senatus decreto Aegyptum inuaſiſſet bello apud eos nefaſto ex Sybillinis monitis pro Gabinio mihi uiſus eſt Syriæ Craſſus præfuiſſe: quo pugnante ingens clades accepta eſt. Lucio deinde Bibulo poſt Craſſum Syriam tenente Parthi in eum mouere bellum. Saxa porro poſt Bibulum regnante uſque ad Ioniam Parthi peruenere Romanis inter ſe diſcidentibus ciuili bello. Sed de his latius in Parthorum libro referemus. In hoc autem qui Syrus inſcribitur quemadmodum ſyriam adepti ſunt Romani & in hunc in quo nunc eſt gradum ſtatuerunt abunde diximus. Non incongruum tamen uidetur cum de ſyria ſcribamus ad Macedones tranſire: qui ante Romanos illi præfuere. Alexander nemper ſyriis ſupra perſas imperitaſſe dicitur & omnium rex inquantum progreſſus extuliſſe. Alexandro demum intereunte uſque ad ſobolem eius modicum quid omnino qua nōdum edita Macedones Philippi deſiderio Arideum Alexandri frattem eoꝝ regem ſtatuere q̄q̄ haud admodum prudentem habitum quem aridei loco Philippum appellarunt. Operientibus interim illis Alexandri ſobolem

Bellū nefaſtū
M. Craſſus
L. Bibulus.
Saxa.
Optimū hiſtoriæ modū attende
Alexāder ſyriȩ imperauit
Arideus alexādri frater

nam uxorem eius grauidam ſeruabant:amici prouincias inter ſe partiti ſūt Perdica illis ſub Philippo diuidente. Non multo deinde cum deceſſiſſent reges Satrape eorum loco creati ſunt. Syriorum autem primus ſatrapes Laumedon mitylenæus inſtituitur. Ex Perdica & Antipatro poſt Perdicam regibus cunctis præſidente. Ptolemæus ægypti ſatrapes in laumedontem claſſe deuectus multis pollicitationibus ut ſyriam ſibi traderet hortatus eſt quaſi ingreſſum ægypti quendam ac propugnaculū in Cyprum aſſerēs quod cum aſpernaretur ille ui eum cepit. Laumedon interfectis iis a quib9 ſeruabatur ad Alcetam profugit in cariam: Sicꝗ aliquandiu ſyriæ Ptolemæus præfuit: & præſidia urbibus imponens in ægyptū enauigauit. Antigonus uero phrygiæ & lyciæ ac pamphyliæ ſatrapes & cuſtos totius aſiæ inſtitutus ab Antipatro cum in europam tranſmearet. Eumenē cappadociæ ſatrapem & macedonum hoſtem a ſe iudicatum obſedit. Ille fuga elapſus mediam ſibi uendicauit. demum ab Antigono interceptus neci deditur. Antigonus cum in patriam rediret a Seleuco babyloniorum ſatrape ſplendide ſuſceptus eſt. Increpante deinde quēdam ex ducibus Seleuco: neꝗ id Antigono præſenti referante iratus rerum ac pecuniarum rationes ab eo petiit. Ille cum debilior exiſteret ad Ptolemæum in ægyptum abiit. Antiogonus poſt Seleuci fugam Blitora quendam meſopotaminæ ducem e principatu expulit quod Seleucum abeuntem eſſet eo mitatus. Babyloniam uero ac meſopotamiam aliaſꝗ ex medis ſupra Helleſpontum natiōes ſibi ſubdidit Decedente autem Antipatro a cæteris ſatrapis inuideri cœpit ꝙ tantum regni tantumꝗ terræ ſolus poſſideret. Seleuco igitur in primis ſuadente Ptolemæus ac Lyſimacus thraciæ ſatrapes: & Caſſander antipatri pro patre agens in unum conuenerunt: premiſſiſꝗ ad Antigonū legatis regiones: ac pecunias per eum habitas macedonibus qui e regnis decidiſſent partiri popoſcerunt. Irridente eos Antigono bellum in cōmune ſtatuerūt. Ille ex aduerſo paratis copiis quæcunꝗ præſidia in ſyria relicta erant ab Ptolemæo expulit. Phœniceam deinde ac ſyriā: quæ inferior dicitur Ptolemæo adhuc parentes ſibi aſciuit. Profectus ſubinde ad cilicias portas Demetrium filiū uix annū ſecundum & uigeſimum agentem cum exercitu reliquit i Gaza aduerſus Ptolemæi motus in ægyptum quem Ptolemęus iuxta Gazam ingenti prælio uicit. Demetrius ad patrem rediit. Ptolemæus Seleucum in babyloniam ut principatum ſuſciperet emiſit: pedites porro mille: equites tercentos illi dedit: cum quibus licet pauciſſimis Seleucus cæteris ſuſcipientibus babyloniam prompte inuaſit: & principatum haud multo poſt in inmenſum extulit. Antigonus interim Ptolemæo ſuccenſebat. demum naualí pugna circa Cyprum euicit Demetrio filio una militante. Qua uictoria tam illuſtri adepta exercitus ambos reges appellauit. Antigonum ſcilicet ac Demetrium. Intereuntibus interim regibus Arideo Philippo & Olympiade cum Alexandri ſtirpe proprii exercitus Ptolemæum regem nominarunt cum poſt acceptam cladem haud minus

Perdica.
Satraparū origo.
Laumedon.
Ptolemæus.
Alceta.
Antigonus.
Eumenes.
Seleucus.
Blitor.
Bellum in Antigonum paratur.
Vincitur Ptolemæus.
Antigonus & Demetrius ab exercitu reges appellati
Fit rex Ptolemęus a ſuis.

ſamen iis poſſideret qui uictores habebāt. Illis autē ecōuerſo eadē opinio

E ſatrapis reges facti.

aderat: quos ſtatī reliqui imitati ſunt: omneſqꝫ e ſatrapis reges euaſerūt. In
hūc modū Seleucus babyloniæ præfuit: mediæ præterea imperauit: Nica

Magni Seleuci hiſtoria fere uſqꝫ ī finē.

toremqꝫ prælio deuicit ex iis qui ab Antigono in mediā ſatrapes relictus fu
erāt. Plura quoqꝫ bella cū macedonibus geſſit ac barbaris. ueꝝ duo in pri
mis maxima cū macedonibus ipſis egit: ultimū cū Lyſimacho thracū rege
Primū uero cū Antigono iuxta hipſeū phrygiæ eodē ducente atqꝫ pugnā
te cū octogeſimū ætatis ānū attigiſſet. Poſtremo Antigono ī bello cōcidē

Antigonus bello concidit.

te qcunqꝫ reges una cū Seleuco in Antigonū couenerāt eius regna inter ſe
partiti ſunt. Ex igit͛ tempeſtate Seleucus omnis circa euphratē ſyriæ quę
mari imminet: phrygiæ quoqꝫ ſup mediterranea regnū ſortitus eſt: nationi
bus quoqꝫ finitimis cōtinue imminēs cū eas ad ſe ſuadēdo attrahere potēs
eſſet & cogere meſopotamiæ armeniæ ac cappadociæ quæ Seleucis appel
lat͛. Perſis deniqꝫ ac parthis: bactrianis & arabū populis præfuit. Epirū in
ſuper gordianos aracoſios: & hyrcanos ſibi ſubdidit: aliaſqꝫ adiacētes uſque
ad indū tenuit natiōes: quæ olim ab Alexādro uictę fuerāt ita ut aſiæ fines

Indus fluuius.

poſt Alexādrū hic maxime putet͛ attigiſſe. A phrigia quippe uſqꝫ ad indū

Androcotꝰ indorū rex.

fluuiū deſup omia Seleuco parebāt. Indū pręterea trāſgreſſuſ cū Androco
to indoꝝ rege tā diu pugnauit quoad ipſū in amicitiā affinitatēqꝫ pellexit.
Et hæc quidē ante Antigoni obitū: partim uero poſt ab illo geſta. Ferunt

Or.culum.

cū ſub rege militaret adhuc & ī perſiā euntē ſeqeret͛ in didymea oraculum
huiuſmodi obtigiſſe. Cū eni de reditu ſuo ī macedoniā ꝑcontaret͛ reſponſū
fuiſſe Europā haud quæras: aſiæ tibi tutior ora eſt: & ī macedonia paternū
larē inſpirāte nemine ingentē emiſiſſe flāmā: matrē quoqꝫ eius ꝑ ſomnum
exiſtimatā eſſe quē ānulū ipſa reperiſſet Seleuco geſtandū tradere. Ragna
turū quippe illū iis in locis ī quibꝰ decidiſſet annulus. Poſtmodū cū anco
rā ſculptā ferro iueniſſet dediſſe filio. Seleucū autē iuxa euphratē eū amiſiſ
ſe. Dicit͛ præterea cū ī babyloniā poſt hæc ꝓficiſceret͛ ad lapidē quēdā of
fēdiſſe: quo euulſo ancorā ſtatim apparuiſſe. Tumultu ſubinde īter natos
orto q̄ſi detētionis indiciū id ꝑ̄ ſe ferret Ptolemæū lagi ad eos mittentē præ

Ptolemæus Lagi.

dixiſſe firmitatis ancorā nō detentiōis eſſe idiciū. Seleuco uero ob hæc cū
regno potiret͛ ancoræ ſculpturā ꝓ ānulo affuiſſe. Supſtite adhuc Alexan
dro ac ītuente aliud Seleuco ſignū de principatu eiꝰ apparuiſſe memorant
Alexādro qppe ex ſidone ī babyloniā reuertēte & per ipſas babyloniæ pa

Alexādro e ſidone ī babyloniā reuertēte ꝓnoſt cū de diademate nota.

ludes cū euphrates ſyriā terrā inundaret nauigāte īcumbēs ſubito uentus
diadema e capite eiꝰ abſtulit: uolitāſqꝫ ī arūdine nō lōge a quodā uetuſti re
gis tumulo depoſuit: ꝙ regiæ necis ſignū in primis fuit. nautā uero adnatā
tem diadema capiti impoſuiſſe ferūt: & Alexandro parū ab humiditate at
tuliſſe: eiꝰ rei p̄miū a rege argēti talentū accepiſſe. Auguribꝰ autē illū īter
fici iubētibus nō nullos Alexādro idē ſuaſiſſe: alios aduerſatos eſſe. Fuiſſe
etiā q prætermiſſis his nō nautā ueꝝ Seleucū ad regis diadema adnataſſe

Pronoſticū de Seleuco itidē

dicerēt & capiti īpoſuiſſe quo purū afferēt. & hęc ſigna ī fine ābobꝰ accidiſ

ſe. Alexandrū quippe in babyloniā finiſſe uitam: Seleucū Alexandri impii plurimū p[ræ]ter cæteros eius ſucceſſores tenuiſſe. Hæc de Seleuco ab augurībus antedicta fuiſſe legimus. Diſcedente demū Alexādro dux ſocialis & equeſtris agminis inſtituitur: Quod & Epheſtion quondā ſub Alexandro: & poſt Epheſtionē Perdicas rexerat. De hinc babyloniæ ſatrapes: & rex demū ꝓ Satrape effectus cū in prœliis feliciſſime pugnaret Nicator cognominatus eſt. Mihi autē ꝓbabilius uidet̃ Nicatorē iterfeciſſe: uel ꝙ corpore ingenti fuerit ac robuſto: ſilueſtrēꝗ taurū in Alexandri ſacrificio olim elapſū e uinculis ſeſe opponēs manibus tenuerit ambabus: quod in ſtatuis cōſpicit̃: q̃bus cornua deſuper adiecta ſunt. Vrbes autē cōdidit ad imperii eius magnitudinē ſex & decē antiochias i memoriā paterni nominis. In honorē uero matris qnq̃ laodicias: nomen ī ſui nominis ſeleucias: quatuor in mulierū ſuarū cōmemoratiōe urbes: tres apamias: & ſtratoniciā unā: quarū ætate noſtra illuſtriores adhuc extant Seleucia quæ in maris littore ſita eſt: & quæ ſupra tigrim fluuiū cōdita: laodicæ in phœnicea: & ſub libano mōte Antiochia. Syriæ quoq̃ Apamia: Alias p̄terea a græcia aut macedonia aut ab operibus quibuſdā ſuis nominauit: aut ad Alexandri regis laudē nomē indidit. Ob hoc i ſyria & iis q ſupra ipſā incolūt barbaris multa græcorū multa quoq̃ macedonū oppidorū inſunt nomina: Berria: edeſſa: pinthus: maronia: callipolis: achaia: pella: oropus: āphipolis. arethuſa: aſtacus thegea: chalcis: lariſſa: crea: & apollonia. Inter Parthos autē: Sotira: calliopi: charis: hecatomplis: achaia. In india præterea: Alexandropolis. In Scythia: Alexandreſcheta. Et ob uictoriarū ſuarū famā ac memoriā: niciphorion i meſopotamia: & nicopolis i armenia: quæ cappadociæ maxime confinis eſt. Fama ē cū Seleucias urbes cōderet eā quæ mari imminet e cælo tactam eē: & ob id fulgur: deū incolis ab eo traditū: ſolitoſq̃ choreas ducer̃ fulgur hymnis præcinētes. Ad eā uero quæ ſupra tigrim colitur: magi a Seleuco acciti: q diē: & ex die horā qua fundamēta urbis iaceret eligerēt cū illā ueluti iugū ipſis imponi formidarēt: horā emētiti ſūt. Interea Seleucus horæ intētus i tabernaculo cōſederat. Exercitus ad officiū paratus quoad rex mandaſſet expectabat. Statim uero incūbente fatali hora a nullo moniti cum præceptum ſibi putarent eſſe milites ultro ad opus aduolant: nec cohibentibus tubarum ſtrepitu ceſſerunt: eoque modo urbem conditam eſſe ferunt. Seleuco uero id grauiter ferente & magos denuo de fortuna urbis conſulente in hunc modum ueniam deprecatos reſpondiſſe. Fatalem quidem ſortem o rex ſiue bonam ſiue malam neq̃ hominis: neq̃ urbis fas eſt premutare. Quædam enim urbium quemadmodū & hominū ſors ē Hāc diuturniorem fore diis uiſū ē: quę ab hac hora qua cœpta eſt ſumpſit initiū Quippe dum urbē ut propugnaculū i nos futurā formidamus: quod fatale fuit aperuimus: quod ideo felicius habēdum eſt ſimulantibus magis: te autē ignorātē. Diuinitas ꝓfecto q̃dā felicitatē iſtā militibus oſtēdit tuis: ꝙ in teipo hoc modo itellige ne nos ſimular̃ amplius credas: Tu eni rex cū ex

Seleucus ſocialis & eq̄ſtris agminis dux inſtituit̃.
Epheſtion.
Perdicas.
Nicator quare Seleucus cognominat⁹: quaſi uictoriofus.
Vrbes a Seleuco conditæ.
Seleucia.
Laodicæ.
Antiochia.
Apamia.
Nomina græcarū urbiū inter barbaros.
Fulgur deus.
Magi a Seleuco acciti ad eligēdam horā condendæ urbi accōmodam.
Magi horam emētiti.
Mirum.
Opinio magnoꝝ de fato

excitu tuo quiete degens operiendi caeteris preceptũ dederas: At hii:q in pi culis laboribus cõtinue mandatis tuis paruere neq; expectare neq; ordines ſeruare potuere: nec turmatim uel impetu quodã exciti neglectis ducibus mandatũ ſibi credidere: & mandatũ qdem fuerat: & ueluti nõ ꝓhibente dei ceps paruerũt. Quis igit᷑ i hominibus rex deo potentior cẽſendus eſt᷑ qui mẽtis ſuæ compos exutit. & cõdendæ urbis noſtri loco dux ipſe affuit: ſuc cẽſens nobis: finitimæq; ſtirpi noſtræ: Vbi nam noſtra quibũt cõſiſtere for tioribus undiq; nobis inſurgẽtib⁹᷑ Hec igit᷑ ciuitas feliciter a te cõdita in dies adaugebit᷑: i longũq; manebit æuum. Nobis autẽ q rerũ noſtrarũ cari tate ducti erga te deliqmus ꝓpitius mentem firma. Hæc deprecantibus ma gis lætatus rex ſponte ueniã illis tribuit. Huiuſmodi de Seleucia urbe pce pimus. Seleucus uero Antiochũ filiũ ſupſtes adhuc omnis quæ deſup ẽ re gionis: eius loco regẽ eẽ uoluit. Et qq̃ id magnificũ ac regale exiſtimari q̃at magnificẽtius tamẽ ac ſapiẽtius qddam adoleſcẽtis amor & ad amorẽ eius inſignis moderatio uidet᷑ attuliſſe Stratonicẽ quippe Seleuci uxorẽ Antio chi ipſius nouercã & iã puerũ Seleuco enixã miſere adoleſcens deperibat: uerũ paſſionis impudentiã abhorrẽs nõ facinus aggredi nõ palã cuiq; face re audebat: tantũ morbo idulgens ultro mortẽ appetebat: neq; Eraſiſtrat⁹ medicus inter pcipuos aulæ a Seleuco habitus ualitudinis hui⁹ cauſã ſcru tari poterat: quoad corpus eius omni ex parte ſincerũ ituens animæ ꝓfec to egritudinẽ illã eſſe arbitrat⁹ eſt: cuius amãtis & infirme paſſiõibus labo raret corpus. Triſticiã nẽpe & indignationẽ ac cogitatiões alias a prudẽti bus plerũq; ſimulari amorẽ uero intus tegi cõſueuiſſe. nihil horũ tamẽ An tiocho ſibi ꝓfitẽte ſetis ratus i ſecreto deprehẽdi poſſe ꝓpius aſſedit & cor poris ipſius mutationes queẽadmodũ ad quoſq; ingredientes ſe haberet dili gentius obſeruare cœpit. Quod cũ aliis ad eũ accedẽtibus ſegnẽ torpidũq; pari modo eſſe cerneret Stratonice uero aſſidẽte ut cum inuiſeret mente ex rubore cõſciẽtiaq; cõfuſa uehemẽtius turbari tacitũq; pſiſter᷑: corpus prete rea qq̃ inuito eo reuiueſcere admodũ ac uiuacius effici: excedẽte ea cõſider᷑ ac debilitari ad Seleucũ ꝓfectus filiũ eius iſanabili morbo correptũ eſſe ret tulit. Cũ triſtari & exclamare cœpiſſet rex: Paſſio hæc inquit Eraſiſtratus amor eſt: & mulieris quidem amor uerum quam conſequi haut potius eſt Admirante admodum Seleuco ſi quem ipſe ob adoleſcentis huiuſmodi cõ iugium precibus: peccunia: aut donis: denique totius regni ſui pollicitatio ne flectere nequirent qui uniuerſæ aſiæ imperitaret: ac ſuperſtite rege: qui morbo laboraret daturum ſe pro ſalute eius quod quiſq; uellet promittere & ſolum quæ mulier hæc eſſet efflagitante. Eraſiſtratus meam inquit uxo rem deperit. Tum Seleucus quid ergo inquit tu tam bonus & nobis adeo beniuolentia affectus & caritate: uirtute uero & ſapientia paucis cedens iu uenem florentem ætate & regno debitum: amici præterea & regis filium in infelicitate prudentem & morbum adeo celantem ut mortem libens op petat nobis nõ ſaluabis᷑ uerũ Antiochũ ſi deſpicieſ; deſpicies & iuicẽ Seleu

Deus regit.

Iocundã lege hiſtoriam.

Eraſiſtratus medicus.

Attende.

Aſtutus medi cus.

Facete ac ſapi enter.

cū. At ille regi aduerſatus incōuincibilē ſermonē protulit. An tu inquit q̄q̄ eius parens ſi uxorē tuā cuperet Antiochus illā ultro daturus es? Hic Seleucus reges omnes ac deos pſancte deierās ſponte ſe ac læte daturū obtulit boniq; parentis beniuolentiæ exemplū cunctis exhibiturū erga filiū adeo prudentē cōtinenteq; paſſionis & huius mali prorſus indignū: aliaq; his ſimilia ꝑdiſſerens triſtari ac lamentari ni illi īfelici medicam afferret opem. Ille cū regis mentē nō ſimulatā quidē: ueꝝ ad rem ꝓmptā certāq; diſcerneret paſſionē omnē filii detegit: & quemadmodū id deprehēdiſſet enūciat. Seleucus gaudio elatus unicū opus ſibi ſupeſſe arbitratus eſt quo pacto id filio pſuadendū eſſet: quo pacto & uxori. Cū uoti tandem ſui compos eſſet coacto in unū exercitu: q̄ forte id præſenſerat quæcunq; ab eo geſta eſſent ediſſerit. Deinde de principatu loqui orſus Alexandri ſucceſſorē ī longū ꝑferre q̄ maxime opus eſſe oſtendit. Se uero ſenio cōfectū haud quaq̄ tanto imperio ſufficere. Diſpoſui itaq; inquit ipſius magnitudinē ſine ueſtra in futurū cura diuidere & partē cariſſimis meis tradere. Aequi eritis ad hæc pagenda mihi omnes: q̄ ad tantū principatus ac potētiæ poſt Alexandrū regē ſub me euecti eſtis. Amātiſſimi itaq; mihi & regno digni uiſi ſunt: filius īaætate adultus & uxor: filii nēpe ab his ī flore cōſtitutis ſtati orient̄ ſtati regni noſtri aderūt cuſtodes. Cōiūgā eos ad inuicē uobis īſpectātibus: & reges gentiū quæ deſuper incolūt ambos ſtatuam: nec uobis potius pſarum mores aliarū ue nationū q̄ quæ omnibus cōmunis eſt imponā legē. Iuſtū ſemper id eſſe uobis quod reges ſtatuent. Sic ille effatus eſt. Exercitus uero tanq̄ regē ab Alexādro maximū & parentē optimū ſumis laudibus cœpit cōclamare. Seleucus autē hæc ipſa Stratonicæ: & filio imperans cōnubio adiūxit: ſolutoſq; a ſe ī regnū demiſit. Opus ꝑfecto memorabile & longe fortius iis quæ ī hoſtes geſſit meditatus. Satrapiæ quidē ſub illo fuerāt duæ & ſeptuaginta tantū ille imperii tenuit. quarū maiorē filio partē tradidit. Ipſe a mari duntaxat uſq; ad Euphratem regnū ſibi ſtatuit. Nouiſſimo demū bello circa Phrygiā quæ ſupra helleſpontū eſt cū Lyſimacho depugnans Lyſimachū acie cadentē uicit. Inde helleſpōtum tranſgreſſus: & in Lyſimachiā aſcēdēs a Ptolemæo Cerauno cogonmīe q̄ eū ſequebat̄ occiſus eſt. Fuit autē Ceraunus ex Ptolemæo ſotira & Euridice Antipatri filia gēitus: quē ægypti regno excedentē ob timorē patris ꝙ iuniori filio regnū dare decreuiſſet Seleucus filii ī morē ea calamitate ſuſceperat enutrieratq; q̄ ſe illi interfectorē ſubornauit. In hunc modū igit̄ Seleucus periit cū tres ſupra ſeptuaginta uixiſſet ānos: duobus & quadraginta regno prefuiſſet. Nō iniuria itaq; in eū uerſus ille accomodari uiſus. Europā haud queras: aſiæ tibi tutior ora. Lyſimachia quidem europæ pars eſt. ac tum primum ab Alexandri exercitu tranſitus in europam factus. Ferunt & de eius obitu non nunquam referente eo huiuſmodi uerſus peruulgatos eſſe. Argos effugiens fatali in tempore perges. Argos cum fueris tunc ſortem mortis obibis. Eſt enim argos peloponnenſium: & agros amphilochium

Seleuci oratio.

Iuſtum eſſe ꝙ reges ſtatuūt

Seleuci regnū ingens.

Ptolemæus Ceraunus.

Seleuci mors.

Ingratitudinē nota.

Argos.

Antiochus Ci zicini Euſebius nominat᷑.

ū copiis regnū illi abſtulit. Ipſe cū tyrānicꝰ crudeliſſimuſq; haberet᷑ ciliciȩ in ara Mopſi poſt gymnaſiū cōbuſtꝰ ē Regnū deiceps ſuſcepit Antiocus Cyzicini filius:cui cū iſidiaret᷑ Seleucꝰ cōſobrinus eiꝰ ſyrii ob pietatē cō ſeruatū putāt:& ob id Euſebiū nomie appelāt:r autē ab amica q̄ pulchri tudinē eiꝰ depibat ſeruatus eſt. Mihi uero ad iriſionē potius hoc nomen a Syriis uidet᷑ iditū. Lunā q̄ppe ſibi cōnubio adiūxiſſe ferūt:q̄ & patri eiꝰ oli Cyzicinio:deinde & Grypo patruo denupſerat. Quemadmodū igitur hu iuſce diuinitatis participē Tigranes e regno depulit & filiū eius ex luna ui ciſſim genitū & in aſia innutritū:ob idq; aſiaticū cognominatū Pompeius ſyriæ regno priuauit ut a nobis ſuperius ſcriptū eſt ſeptē & ducentis a Se leuco elapſis ānis. Eximio quippe alexandrū:& Alexādri filiū uelut nothos & ſeruum eorū Diodotū ceſſante adhuc Pompeio p ānū duntaxat imperā tem. Seleucidarū itaq; imperiū p ſeptuaginta ultra ducentos annos ꝓuec tū eſt. Et ſi ad romanorū tempora ab Alexandro uſq; cōtemplabimur his ſeptuaginta & ducentis ānis quatuor & decē Tigranis cōputabimus. Hęc igitur de Macedonibus q̄ in Syria regnarūt ueruti in aliena a nobis hiſto ria perſcripſimus.

Luna.

Pompeius.

Seleuccidarū imperiū p ſeptuaginta & ducētos ānos

Hiſtoriæ cōcluſio in Pompeiū. Et ſic hiſtoriā omnē Syriæ ituemur ab An tiocho magno uſq; ad romanorū uictoriam: Deinde ab Alexandro ſuperi us reuertendo uſq; in Antiochū ipſum. Poſtremo ab Antiocho in Pompe ium magnum.

Appiani Alexandrini ſophiſtæ Romanorū liber explicit: qui Syriꝰ inſcribit᷑. Incipit eiuſdē Parthicꝰ feliciſſime. Traductio. P. Cādidi.

Gabinius.

Ptolemęus undecimus rex ægypti:

Corrige in Syrio.

L. Bibulus.

Saxa.

C. Cæſar.

Oſt Pompeium:& deinceps ab eo quos in Syria magi ſtratū geſſiſſe diximus Gabinius prętor q̄ eā prouinciā regeret emiſſus eſt. Is cū i arabes deduceret Mithrida tes parthoꝝ rex ab Orode fratre imperio eiectus ex ara bia ad parthos ire perſuaſit Ptolemæus autē undecimꝰ ægypti rex & ipſe regno pariter expulſus multis pecu niis hortatus ē ut a parthis in alexādrinos ſe cōuerteret Ptolemæum igit᷑ Gabinius in regnū reſtituit illato alexādrinis bello. Sed is romanoꝝ ſentētia damnatus aufugit:ꝙ abſq; ſenatus decreto ægyptū i uaſiſſet bello apud ipſos nefaſto ex ſybillinis montis. Poſt Gabiniū ſyriæ Craſſus præfuit. Quo pugnāte i parthos ingēs clades accepta ē. Lucio de inde Bibulo poſt Craſſū tenēte Syriā parthi i eā mouere bellū. Saxa por ro poſt Bibulū regente uſq; ad Ioniā parthi puenere romāis inter ſe diſcidē tibus ciuili bello ut a nobis ſupius dictū eſt:opere preciū nihil tamen pege re ut latrociniis potius q̄ bello functi uideantur. Sed hæc poſterius geſta. Craſi autē caſus ac calamitas parthorū animos ad ſumū extulit:q̄ deinde ſub Antonio repreſſi ſunt. Queādmodū uero id bellum cœptū ſit a Craſſo paulo altius uidet᷑ repetendū. Aderat forte comiciorū dies ſtatuto tempor aſpirabātq; pmaxime ad cōſulatū i unū cōcordes Caius cæſar:Pompeius

magnus:& Craſſus prænomine Marcus:q̃ nõ nullos ipſis aduerſãtes Ci — Cato uticenſis.
cerone ſcilicet ac Catone repellẽtes p̄ uim magiſtratu potiti ſunt:patitiq; ĩ
ter ſe ꝓuĩcias Cæſari ĩ aliud q̄nqueniũ galliam prius habitã ab illo cõfir
marũt:Sibi ipſis porro Pompeius & Craſſus ſyriã hiberiãq; ſortiũt᷑: ex q̃
bus ſyria Craſſo:hiberia Pompeio obuenit:quæ ſors omnibus fere fuit ac
ceptiſſima.Multi nempe Pompeiũ haud longe ab urbe eſſe cupiebant:&
ipſe uxoris amore diutius in ea morã agitabat. Craſſus accepta ſorte ultra
modũ lætus nullã ſibi præſenti fortuna ſplendidiorẽ obuenire poſſe ratus
eſt:adeo ut uix quietẽ agerer. Cũ amicis enim una quędã:ac fere puerilia
præter ætatẽ ex natura loqui ſolitus cũ minime cõtinẽs & ſeuerus haberet᷑
tunc admodũ elatus & ueluti ſolutus omni lege nõ ſyriam:nõ pharthos fe
licitatis ſuæ fines apponere cõtentus:quæ Lucullus ĩ Tigranẽ:Pompeius
in Mithridatẽ egiſſe dicerent᷑ ueluti ludũ quendã præ ſe ferens ad bactros
uſq; & indos & maris terminos inani ſpe ſeipſũ efferebat.Sed cũ ex huiuſ
modi lege bellũ ĩ parthos nullũ traderet᷑ nemini ambiguũ erat Craſſũ uo
to ſuo decidiſſe.Scripſit autẽ illi Cæſar e galia belli impetũ collaudãs & ex
acuens.Itaq; cũ Ateius tribunus ingreſſu illi obſtare cupet:multiq; præte — Ateius tribũus
rea ĩ unũ cõueniſſent ſuccẽſentes ac querẽtes q̄ ĩ homines nihil mali meri
tos:fœdere etiã cõiunctos populo romano bellũ iniret᷑ ueritus Craſſus Põ
peiũ rogare cœpit ut illi adeſſet:unaq; auxiliũ afferret.Erat quippe Põpe
io apud populũ ſumma auctoritas. Quãobrẽ cũ plures in unũ ueniſſe cer
neret:illiq; obſiſtere paratos uiciſſim acclamare:in mediũ ꝓgreſſus hilarita
te uultus:atq; audacia eorũ impetũ motũq; compeſcuit.Subſecuto deinde
ſilentio cũ p̄ ipſos ꝓgredi tentarẽt Ateius aduerſũ factus primũ q̄dẽ uoce
cohibuit:& ne egrederet᷑ teſtatus eſt:deinde ad lictorẽ cõuerſus ut corpoꝛ
apprehenſum detineat edicit. Cæteris tribunis id ipſũ ꝓhibentibus lictor
Craſſum emiſit.Tum uero accurens Ateius ſudem igne torrentẽ antepo
ſuit ianuæ obuiante illi Craſſo delibatis auide ſacris execrationes diras ex
tulit & horendas ſæua quędã numina & immania inuocans atq; ĩ eos im — Execrationes.
precatus.Has quidem execrationes romani condi ſolitas:& antiquas pro
fitent᷑:talẽ quoq; habere poteſtatẽ ut nemini fas ſit q̃ in eas inciderit effu
gere:peſſime præterea operari his utentẽ ſi non a cõuenientibus his: aut a
multis excitent᷑.qua ex cauſa Ateiũ pleriq; reprehendebãt:qui ut urbẽ in
Craſſũ irritaret ĩ execrationes impias & ſuperſtitionẽ tam ingentẽ eã con
ieciſſet.Craſſus uero cũ Brunduſiũ ueniſſet nondũ quieto & trãquillo ma
ri claſſem ſoluit.Pluribus igit᷑ amiſſis nauibus ui tempeſtatis reliq̃s aſſũp
tis copiis per Galatiã terreſtri itinere ꝓfectus eſt.Ibi cũ Deiotarũ offendiſ
ſet regẽ iam ãdmodũ ſenem nouã cõdentẽ urbẽ cauillo in eũ uſus o rex in — Deiotarus.
quit duodecĩ horaꝝ domũ incipis? Cui ſurridens Deiotarus ſed nec tu im — Duodecim horarũ domũ nota
perator inquit tempeſtiue admodũ in partos bellũ moues.Erat enĩ ſexage
natius iã Craſſus aut paulo minus ætatis habens aſpectu tamen ſenior q̃
ætate. Venientẽ autẽ ipſũ primũ quidẽ res haud eius ſpe indigne ſuſcepe

nam & Euphratē ponte facile coniunxit & exercitum traduxit incolumē:
ac urbes plures in Meſopotamia ultro ſe dedētes accepit. Vnā uero i qua
Apollonius ty rannus
Apollonius tyrānus p̄ſidebat cū milites centū in pugna ꝑdidiſſet ui tādem
captā dirripuit hoſtiliter:& rebus adēptis corpora ſubiecit haſtæ. Hāc ur
Zenodocia. urbs.
bē zenodociā græci appellant. Qua capta paſſus ſe impatorē dici ab exer
citu:haud mediocrē cōtraxit infamiā:uiliſqꝫ ab oībus haberi cœpit q̄ſi ma
iora deſperaret:q rē minimā tanti faceret. Impoſitis deīde p̄ſidiis iis urbibꝰ
quas cœperat uſqꝫ ad numerū ſeptē milliū peditū:eqtum mille cū reliquis
copiis ſyriā in hiberna cōceſſit. Ibi ſuſcepto filio quē Cæſar e Gallia multis
inſigniis ornatū:& eqtibus mille electis ſtipatū miſerat:in hoc primū erraſ
ſe in re bellica uiſus eſt:& prioribus longe maius peccatū edidiſſe:ꝙ cum
Babyloniā ac ſeleuciā ſuſcipere opus eſſet urbes parthis continuo infenſas
tēpus hoſtibus ſe p̄parādi uiſus eſt ꝓſtitiſſe. Quippe in Syria morā ducēs
cū pecuniariæ magis q̄ rei militari nauaret operā non armoꝝ ordines ſup
plere ſtudens:non milites cōtentionibus bellicis inſtruere:ſed redditus dū
Hieropolichea
taxat urbiū excogitans & pecunias ꝑ plures dies in hierapolichea lancibꝰ
expendēs trutinis:populis p̄terea ac dynaſtis militū ratiōes ꝑ epiſtolas im
ponēs:& afferētibus argentū acerbius:ac æquū erat uerbis inſultans tan
Signa cladis
dē contēni & pro nihilo haberi cœpit. Signa uero futuræ cladis huiuſmo
di fuiſſe cōſtat. Primū quidē ab ipſa dea hanc ꝗppe nō nulli uenerē:alii Iu
nonē:ꝗdā originē:ac ſemina uniuerſis ex humiditate tribuentē cauſam &
naturā nomināt cū ex eius tēplo egrederet̄ primus in ipſo limine ꝓlapſus
Craſſus iunior
Craſſus pater.
eſt Craſſus iunior:deinde ſupra ipſum Craſſus pater. Cū ex hibernis co
Legati ab Arſa ce ad Craſſū.
pias educeret legati ab Arſace ad eū ueniūt breuē quēdā ſermonē afferen
tes. Ita enim dixere. Siquidē a Romanis exercitus in eos mitteretur bellū
contra fœdus eſſe ac nefandū. Sin inuita patria ut acceperāt ob propriam
utilitatē arma parthis inferret regionē occuparet æqua Arſacem dicere:&
Craſſi ſenectutis miſereri:derelinquere romanis uiros in cuſtodia magis
poſitos q̄ cuſtodientes. Ad hæc obſtrepēte Craſſo:& reſponſū in ſeleucia
Vagiſes lega tus.
daturū pollicente unus ex legatis ſenior Vagiſes nomine uolā manus ſupi
ne ꝓferens in hac inquit crines potius naſcent̄ o Craſſe q̄ tu ſeleuciā uide
Volā manus attende.
as: Hæc autē ita intellexiſſe uiſus eſt ut Orodem regem prius debellandū
eſſe diceret. Ex urbibus aūt quas in Meſopotamia p̄ſidiis Romani munie
rant repēte nōnulli decidentes mira quædā & ſollicitudine digna referebāt
ultro.n.territi multudine hoſtiū ac belloꝝ quæ pro urbibus olim ꝑtuliſſēt:
ut amicis mos eſt oīa in maius extollentes ineuitabiles hos eſſe inſequētes
fatebant̄:inſupabiles uero cū fuga raperent̄ ſagittas oculoꝝ aciē pēnis an
teuertere:ac prius q̄ emittentē cernere fas eſſet ꝑcuſſo inſurgere. Ex iis q
armis munirent̄ partim hoſtibus occurrere. partim memini inſurgenti ce
dere. Quæ oīa audiētes milites fere cōciderant aīo ſatis ꝑſuaſi nihil armeni
Lucullus.
is & cappadocibus differre parthos:quos oppugnās Lucullus & ꝑſequēs
demū reliquiſſet. Grauiſſimā p̄terea belli partē inter longū arbitrati homi

numq; inſecutionem nunq̃ inter manus uęturorum prælia periculaq; pręter ſpē futura formidabāt. Cū aūt ſacrificia quædā inſtanter eū facere oportere: iterūq; ex ſentētia oīa proponere putarent tacite ꝓdidere uates ſigna cōtinue peſſima & in ſacris cōdita apparuiſſe Craſſo. Sed neq; his mentē addidit: neq; aliis qbuſuis niſi feſtinare ſuadētibus. Nō minus quoq; illum Artabaxes Armenioꝝ rex ad bellū excitaſſe credit̃: uenit. n. in exercitu ad eū eqtū ſex millia q cuſtodes: ac ꝓcurſores regis ferebant̃ adducens: alios quoq; uſq; ad. x. milliū numerū cataphratoꝝ & tria peditū millia domeſticoꝝ pollicitus adducere. Craſſūq; adhortatus eſt: ut p Armeniā in parthos transſferret exercitū: non ſolū. n. p uberrima loca copias deducturū eſſe ipſo aſſiſtēte uerū tute inceſſurū p montes & colles inuicē cōiūctos loca admodū difficilia adducētibus equos in qbus oīs parthoꝝ uis ſita eſſet. Ille prōptudinē eius & militū ornatū collaudauit iter p Meſopotomiā facturū ſe eſſe dixit: quo in loco multos: ac ꝓcipuos Romanoꝝ reliqſſet ciues. Armenius itaq; ad ea ſe conuertit. Craſſo igit̃ exercitū per pontē traducenti multa ꝓter ſolitū emicuere fulgura: plurimiūq; ex aduerſo militib⁹ intonuit uētus præterea nebulis coruſcationibuſq; ꝑmixtus claſſes anchoris annexas adeo cōcuſſit: ut pleraſq; ex iis denuo ſubmergeret: duplici quoq; iactu fulgurū tactus eſt e cœlo locus in quem caſtra eſſet habiturus: Equus prætorius quoq; & eximie ornatus ui diſtracto auriga ad riuū & ipſe immerſus ſubito uideri deſiit. Ferūt & aqlam quæ prius ſublata eſſet a caſu conuerſam decidiſſe. Ad hæc porro euenere poſt iter cū neceſſaria forte militibus apponerent̃ primū lentes & offas eſſe allatas quæ lugubria Romani exiſtimāt & in funeralibus apponi ſolita. Ipſi eiiā Craſſo ad milites concionanti uox excidit quæ haud parū turbaret exercitū. Dixit. n. ſe ideo pontē ſoluer̃ ut nemo ex ipſis poſſet retrouerti. Deinde errore cognito triſticiā uerbi aſſumere & explicare ad eos q in ſiniſtrū id acceperant ob inſolētiā neglexit. Poſtremo cū ſolito more luſtraret exercitū & mactatis hoſtiis augur exta illi porrexiſſet decidere e māibus. Qua in re cū ꝓſentes ſubtriſtari cerneret riſu edito huiuſmodi inqt ſenectus eſt: ſed nec armoꝝ ulla e manibus effugiēt noſtris. Hiſq; pactis copias trans flumen mouit ſeptē armatoꝝ legiones ducēs: equitum paulo minus quatuor millia: leui⁹ præterea armaturæ eqtibus parē numerū. Præcurſoꝝ igit̃ nō nulli explorare iuſſi ad eū rediere nunciantes uiris qdē uacuā eſſe regionē: plura tamē equorū notaſſe ueſtigia ueluti e cōuerſione retrocedentiū. Ob quæ Craſſus ſpe elatus eſt: militibus quoq; parthos deſpicere cōtigit quaſi ad manus ueritos accedere. Subide aūt Caſſius & qui eū eo militabāt Craſſum hortabant̃: ut in aliq urbiū ex iis quas munierat copias reduceret quouſq; hoſtiū motus certi⁹ audiret. Sin id recuſaret ad Seleuciā uerſus fluuiū ductaret exercitū facilitatē qppe itineris rei frumētariæ ꝓbere copiā & ad ſalubritatē exercitus cōferre inuicem cuſtodiā illis ne circūueniri poſſent ꝓſtante fluuio hoſtibus ex aduerſo inſuetis cōferre manum. Hæc igitur Craſſo uoluente animo &

Sacrificia

Artabaxes.

Tranſitus euphratis.

Craſſi copiæ

Aſtutiā atrēde parthorum.

Caſſius.

Abarus ꝓditor adhuc conſulente primarius quidam arabũ nomine Abarus uir ſimulator ac perfidus ad eũ uenit: q oium deinceps calamitatũ quas ſors fœda illis at tulit ꝑcipua cauſa uidet̃ extitiſſe. Hũc nõnulli ex iis q cũ Põpeio militaue rãt familiarẽ ſibi & nois Romãi haud inimicũ extitiſſe nouerãt q tũc Craſ ſo ex ſentẽtia quorũdã regis ꝑfectorũ ſe ſubieceratut eum lõge a fluuio & mõtiũ itineribus auerſum inter uaſta corporũ ſpacia quoquo pacto addu ceret: oia etenim prius experiri q iuſta cũ Romanis acie certar̃ parati erãt. Is igit̃ ad Craſſum profectus: erat. n. eloqo ad ſuadendũ potẽs. Põpeium ut benefactorẽ in primis ſũmis laudib⁹ cœpit efferr̃. Craſſũ uero tãta potẽ tia ꝑditũ ꝑbeatũ appellans inepte morã ducere quæſtus eſt cunctãtem: ac ſe ꝑparantẽ quaſi illi armis: ac nõ potius manibus & pedibus uelociſſimis opus eſſet cõtra hoies q iãpridẽ ꝑcioſiora ſuaꝝ reꝝ rapientes ad Scythas: & hyrcanos transferre cuperent: & ſi pugnaturi ſint inqt accellerandũ eſt tñ prius q omnẽ iu unũ adhortante rege cõferãt potẽtiã: nã nũc quidẽ Su

Surena. rena ad ſillaces defert̃ ſup ipſos aggreſſionẽ ſuſcepturus. Id qppe nemini notũ eſt. Hæc aũt cõfecta erant oia. In duas etenim partes potentiã ſuam diuidens Orodes ipſe Armeniã ingreſſus populabat̃ Artabaxem. Surenã uero aduerſus Romanos miſerat nõ ea uſus prudẽtia quã multi ꝑdidere: non. n. credibile erat Craſſum primariũ Romanoꝝ uirũ contẽnentẽ Arta baxo potius inſurrexiſſe & Armenioꝝ uillas belli ſorte ſibi eligere. Cæterũ hoc mihi uero ſimilius uidet̃ eſſe ꝑiculo deterritũ ſe in tuto poſuiſſe: & fu turã ſorte operientẽ Surenã aduerſum delegiſſe hoſtibus: an aliter eos cir

Surenę laudes cunuenire poſſet meditantem: nõ. n. ex plebe Surena fuerat uerũ genere diuitiis & gloria regi ſecũdus: fortitudine uero & robore inter parthos æta te ſua fere primus. Ad hæc magnitudine & forma corporis nulli cedẽs: cõ tinue a ſe ipſo q onera deferrent mille camelos ſolitus adducere: ducentos ꝑterea pellicũ currus: equos cataphractos mille quos pleriq; leuioꝝ ꝑcede bant. Sũma equoꝝ oium clientibus & ſeruis additis decẽ milliũ æquabat numerũ. Huic a principio ob generis nobilitatẽ id decus additũ ut prim⁹ parthoꝝ regi diadema appõeret. Orodẽ igit̃ hic primus in parthos dedu

Seleucia. centẽ iuuit auxilio: & Seleuciã urbẽ magnam prior ipſe murũ ſupgreſſus cœpit. aduerſantes propria detrudẽs manu cũ nondũ trigeſimũ ætatis atti giſſet annũ: cõſilii & ingenii nõ mediocrẽ adeptus gloriã. Quibus ex reb⁹ cũ Craſſum multifaceret ob audaciã & igenii ſpecimen primariũ Roma noꝝ uirũ ita ex timore & dolis reꝝ fortuitaꝝ iã ꝑpinquũ obſeruabat. Aba rus igitur cũ Craſſum ſuaſionibus a fluuio auertiſſet inter media cãporũ ſpacia deduxit nullis cõſita arboribus & inaquoſa & quæ circũquaq; pro ficiſcentibus nullum preberẽt itineris finem: ut nõ ſitim dũtaxat & itineris difficultatẽ uerũ gradiẽtium oculis uaſtitatem & deſolationem anteferrẽt: non arborẽ aſpiciẽtibus: nõ riuũ: nõ mõtis aſce[...]um: non germinantẽ her bã: ſed profunditas quædã & terraꝝ fluxus turpis deſertuſq; circũtaret ex

Detegit̃ doluſ Abari. ercitũ. His ex cauſis dolus iã ſuſpectus eſſe cœperat. Poſtea uero cum ab

Artabaxo armeno nuncii aduenissent: qui regē ingenti prælio detineri dicerent Orode in illū irruente auxilium Craſſo mittere nō poſſe ſuadere ut ad eū ſe cōuerteret: ut una cū Armeniis in Orodē bellū gereret. Sin aūt id negligeret ꝓficiſci continue & caſtrametari equis puia euitantē loca & colles eligentē Craſſus ob irā nihil ſcribere dignatus hoc ſolū uerbis reſpōdit Armeniā ne nūc quidē qetē agere. Cæteru cū ad eū rediiſſet Artabaxū ꝓditionis pœnas daturū eſſe. Quib⁹ uerbis ſubiratus Caſſius: & qui cū illo erant Craſſum in legatos ſæuientē admonitionibus lenire priuatim uero Abaro inſurgētes dicere. Quæ te ſors infœlix ad nos detulit mortaliū peſſime quibus pharmacis: ac ueneficiis Craſſum impuliſti in ſolitudinē tā uaſtā: ac ꝓfundā diſpergentē copias uiā ingredi numidis latronibus potius q̄ Romano duci cōgruentē? Ad quæ Abarus uir falax: ac uarius ſe ſubiiciēs eos hortabat̃ ſuadebatq; pmodicū pati: ac tolerare: deinde ad milites decurrens: ac nō nunq̄ auxilio aſſiſtens riſu adoriebat̃ & ſalibus uos p cāpaniā iter facere fortaſſe creditis fontes & flumina umbraſq; nemoꝝ nec nō balnea & hoſpitia aſſueti petere nū recordamini inter arabū & Aſſirioꝝ fines ꝓficiſci? Sic Abarus Romanos pedagogi in morte corrigebat: cū cæteris prius q̄ eius ꝓditio inoteſceret adequitās nō latuit tn̄ Craſſum. Cæterum hoc illi pſuadebat ꝙ plura faceret ut terrorē incuteret hoſtibus. Ferunt die illa Craſſum nō ut Romanis imperatoribus mos fuit purpurea ornatum ueſte ſed nigra idutū ꝓceſſiſſe eāq; cū animaduertiſſet imutaſſe. Ex ſignis etiā nōnulla ueluti infixā uix magno labore ab efferētibus trahi potuiſſe. Qua ex cauſa irridēs Craſſus agmen ꝓperare iuſſit phalangēq; equitatui pariter accedere quoad nō nulli ſpeculatū miſſi alios ab hoſtibus interfectos eſſe ſe ipſos uix eoꝝ manus effugiſſe dicerēt aduētare illico eos in pugnā paratos ingēti multitudine audaciaq; cōfiſos. Quo nūcio cōmoti omnes ipſe etiā Craſſus uehemēter cœpit trepidare. Sūma igit̃ feſtinatiōe uec admodū cōſtāter milites in aciē eduxit. Et primū qdē ut Caſſio uiſū ē phalāgē leuius armatā in mediū extēdēs ne circūueniri ab hoſtib⁹ poſſet eqtibus cornua firmauit: deinde imutato cōſilio in unū reducēs duplici munimēto cōnexuit & quadrata ꝓfundaq; multitudie ſtipatā in. xii. acies diſpoſuit quæ ſiugulæ latera attingerēt: iuxta aciē uero turmā equitū locauit ſic ut nulla earū auxilio equitum careret: ſed ab omni latere eodē munimēto contectæ eſſent. Ex cornibus alterū Caſſio alterū Craſſo iuniori dedit ipſe in medio cōſtitit. Eoq; modo exercitū deducens ad riuū peruenit qui Baliſſus dicitur haud quaq̄ uberibus fluentē aquis gratū tamen militibus in tāta ſoli ſiccitate & ardore iuxta aliam difficilē aquiſq; carentem itineratione. Præfectorum igitur plurimis eo in loco manendum uidebatur ſuſtinēdūque per noctem & quoad potis eſſet hoſtium ordines multitudinemq; dignoſcendam demum cum illuceſceret in eos ducēdum. Interim Craſſo iuniori & equitibus qui cum illo erant edictum: ut iter agerent ſeque ad pugnam præpararent: qua ex re elatus ille in ordine adhuc ſtātes ſi qui indi

Significatiōes

Attēde qd ſit q̄dratū agmen

Baliſſus riuus.

gerent cibum capere:ac prius q̄ ab omnibus abūde ſumptum eſſet aciem
ꝓgredi iuſſit nō pedetentim:nec ut ad pugnā qete mouēs:uerū cita itinera
tione cōtinuaq; deducēs quoad hoſtes ꝑter eoꝝ opinionē apparuere non
Attende dolū. plurimi qdem nec admodū elati reliquam enim multitudinē præcedētibꝰ
Surena ſubmiſerat & ſplendorē cōtegens armoꝝ ueſtes: & paludamenta
illis iuſſerat adiicere.Cū appropinquaſſent & ſignū a duce datum eſſet pri
mū qdē ſtrepitu graui & horrēdo cāpum circū intonuere omnē.Parthi et
Parthorum cō enim nō cornibus:aut tubis pugnæ ſignū dare cōſueuerunt uerum lances
ſuetudo corio affixo cōcauas: & clauis extēſo æreis ſimul ab omni parte uerberant
quæ horrendū & profundū quiddā reſonātes fremitu ferino & ſubito toni
trus mixtā referūt ſimilitudinē optime cōſiderantes: quoniā ex oibus ſenſi
Auditus. bus auditus ꝑmaxime cōturbat animā & circa eā paſſiōes excitat:& in pri
mis omniū terret intellectū.Turbatis itaq; Romanis inopino ſonitu ſtati
quidē opimenta iacentes galeis ſplendidis & clypeis lucēte ferro coruſcāti
bus induti ꝓdicere equos inſidētes ex ære ferroq; uiciſſim cōtectos armis.
Præcipuus tamē inter oēs Surena & pulcherrimus aderat & ipſe quidem
Surena uirtutis famæ mollicie decoris: haud ſimilis uerū medico inſtructus appa
ratu uultū comaſq; lorica diſtixerat inter parthos lōge inſignis atq; formi
Belli principiū dādus.Primū igit̄ eos q in fronte cōſtiterāt telis inceſſere:ac ui propellere
conati ſunt.At cū acieꝝ firmitatē armoꝝ cōnexionē uiroꝝ præterea cōſtā
tiā exꝑti eſſent retroceſſere & ſegregari hinc inde uiſi unaq; acieꝝ ordines
diſſoluere circulo quodā quadratā aciē in unū collegere. Craſſo aūt ueliti
bus ut excurrerent imperāte nō multū qdē illi proceſſere cæterū ſagittaꝝ
multitudine opreſſi iterū ad ſuos reuerſi ſunt quæ res turbationis principi
um & terrorē attulit ſagittaꝝ uiolentiā & ſtridorē intuētibus quæ arma di
lacerantes equæ mollia & dura penetrabant. Parthi uero eminus diſtātes
ſagittas undequaq; emittere cœperūt nō diſtincte quidē iacētes cū Roma
ni dēſitate cōiūctā tenerēt aciē ſic ut etiā uolētes fruſtra ſagittā emittere nō
poſſent crebra uulnera recto ictu inferētibus telis ui adactis:flexura neruo
rū ab arcubus firmitate magnitudineq; ꝓſtantibꝰ.Erat igit̄ iā clades apta
Romanoꝝ ordinē quippe ſeruātes undiq; ſagittaꝝ ſauciebāt̄ incurſibꝰ ce
dētes tantūdē a ꝑiculo aberāt fugiebāt.n.ſimul iacētes ꝑthi qđ apud Scy
thas fortiſſimū habet̄ eos nāq; ſapiētiſſimos iudicāt q æquæ auxilio aliis
Attende adeſſe & ſe tutari nouerint fugæq; turpitudinē hoc cōſilio adimere.Roma
ni uero quoad eos effuſis ſagittis ad ꝑliū accedere & manū una collaturos
credidere patiēter eoꝝ cōſultū ꝑpeſſi ſunt. Cū aūt ſagittaꝝ ingentē uim a
camelis allatā fuiſſe cognouiſſent qbus primi depugnātes denuo uterent̄
animis collapſi ſpem omnē abiecere:nec minus Craſſus ipſe cōmotus eſt.
Nuncios igitur ad filium præmiſit ſcrutariq; iuſſit ſi quo pacto hoſtibus ſe
imiſcens prius q̄ ab illis circunueniret̄ aduerſos propellere poſſet nam ipſi
potiſſimū inſtabāt iam enim cornu eius adeqtabāt ueluti a tergo inhæſuri
Aſſumēs itaq; iuuenis eqtes mille:ac trecētos ex quibꝰ mille a Cæſare ad

duxerat ſcutigerulorum etiam qui proximi aderāt turmas octo ad impetū miſit quos parthi nō nunq̄ euitātes aliquādo telis inceſſentes: & ut qdā referūt quo Craſſum lōge ab exercitu p aſtum interciperēt nūc retrocedentes nūc cōuerſi ſequebant quoad exclamās Craſſus nō expectāt hi nos uiri inſeq perſeuerāt: & cū eo Cenſorinus & Megabachus & hic qdē magnitudie animi & fortitudine lōge prior Cēſorinus amplius ſenatoriā nactus dignitatē & eloqo potēs ambo Craſſo amici & eiuſdē fere ætatis. Inſequētibus deinde dūtaxat eqtibus ꝓmptitudo oīs & hilaritas ſperate oecaſiōis ablata eſt uiciſſe etenim ſe exiſtimātes & hoſtes pſeq cū lōgius ꝓgreſſi eſſent ſe dolo circūuentos cognouere cōuertētibus ſe iis quos fugere putabant & pluribus aliis illis inſurgētibus. Hoc in loco aliquātulū morati hoſtes nūero inferiores ad manus tandē uenturos crediderunt. At illi cataphrattis ad uerſum Romanis poſitis reliquos eqtes nullo ordine emiſſos circūfundūt q cāpū omnē quatientes arenaꝝ cumulos e ꝓfundo eruerēt: puluereq̄ immēſum excitarent: qua clade circūuenti neq̄ facile ꝓſpicere. neq̄ loq Rōani poterant: ſed in arctū deuoluti inter ſe uiciſſim corruebāt non tela iacere: aut ſubdita intercipi morte cuiq̄ fas erat: cæterū ſpaſmo & dolore circunſepti undiq̄ a ſagittis carpebant quas cū ui educere tētarēt: & mucrones barbulaſq̄ e uenis neruiſq̄ diuellere ſeipſos affligentes mēbra undiq̄ traiecta lacerabāt. In hunc modū intereūtibus plurimis uiuentes quoq̄ nihil agere aut moliri poterāt. Hortāte igit Publio ut cataphrattos adorirent manus clypeis infixas pedes a ſagittis humi detētos oſtenderunt neq̄ ſe plio: neq̄ fuge amplius idoneos eſſe dixerunt. Ipſe igit ad eqtes aduolās audacter q dē in hoſtes deduxit ſeq̄ illis imiſcuit uerū ipar certamen erat cū æque ferire: ac pcauere opus eſſet: nā cū debilibus qbuſdā & paruis telis thoracis corio & ferro ſolidas inuaderent ex aduerſo cōtis robuſta galloꝝ corpora: & nuda petebant quæ res maxie eos extulit opa tñ rei militaris inclyta edidere: nā cū telis eos uulneraſſent inuicē cōplexi uiros ab eqs ꝓpellebāt armorū grauitate: haud facile ſe ſuſtinētes. Plurimi pterea eoꝝ eqs derelictis hoſtiū ſubibāt equos eoſq̄ infra uentrē uulnerabāt. At hi dolore cōciti & una patientēs eodē momēto aſcenſoros & hoſtes inuicē ſanguine madētes opprimebāt. Afflixit aūt uel maxie gallos calor & ſitis utriuſq̄ iſuetos. Equos porro plurimi amiſerant hoſtilibus cōſumptos telis ui itaq̄ ad armatos reuerti ꝓperarunt Publiū iā uulneribus cōfectū intuentes. Cū igitur ſemitā colli proximam uiderent ad eā accurrerūt: equiſq̄ in medium redactis clypeis ab extra eos contegētes facile barbaros repellere putarunt quod ex aduerſo illis cōtigit. In ordinibus qppe q poſteriores ſunt ab antecedētibus cōtegi ſolent. In hoc aūt alii ſupra alios ſine ordine locum occupantibus & continue eos qui poſterius reſident detegentibus nullus fere modus fugæ aderat. Cęterū uno ipetu ad ima pellebant tā igloriā & iertē deplorātes necē. Erāt forte cū Publio uiri duo e gręcis ibidē q carras hītabāt hieroym9. & Nicōach9. hi illū adhortari cœpe: ut una cū ipſis ad Ichnas ſuger urbē

Decipit Craſſus iunior. Cenſorinus. Megabachus.

Cōſilictus Romanorum

Crudel pugna

Romano populo obſequentem quibꝰ cum reſpōdiſſet ille nullā tā acerbā
eſſe mortē quæ publiū deterrere poſſet:ut eos linqueret qui pro ſe in bello
cecidiſſent ſalutem ſibi querere adhortatus eſt cōplexuſq; a ſe dimiſit: dein
de cū manu uti nō poſſet ſagitta ſaucius ſcutiferū: ut ſe gladio cōficeret ad

Cēſorin mors.

monuit:ultroq; illi latus obtulit.Eodē modo Cenſorinum deceſſiſſe memo

Megabachus ſeipſum interficit.

rant.Megabachus ſeipſum gladio peremit quod genus mortis ab illuſtrio
ribus ſeruatū eſt.Cæteros adhuc ſupſtites parthi inuadentes talis oppreſ
ſere uiuos nō amplius qngentis captos fuiſſe memorant capita Publii & q

Ingens clapes

cum illo fuerāt abſciſſa ſtatim ad Craſſum delata ſunt. Iu hunc.n.modū
res proceſſerat cū filium in parthos inſurgere mādaſſet quidā ad eū uenit
nūcians ingentē conuerſionem aſperamq; inſecutionem in hoſtes fieri cœ
ptam. Vides igiť perpaucos ex iis qui adeſſe conſueuerant plurimi quip
pe effluxerant aliquantulum gauiſus eſt:ſuoſq; in unū congregans exerci
tum ad oppoſita loca ire iuſſit filiū iā inde ab inſecutione rediturū autūnās.
Qui aūt a Publio præmiſſi erant: ut nunciarēt eū in periculo conſiſtere in
hoſtes delapſi primi interiere:q uero poſterius uix effugerant Publiū iam
cedere affirmabāt ni magno:ac repentino auxilio illi aſſiſteret.Craſſū igiť
plurima aduerſa diſtinebāt:nihil. n. ex iis quæ acta fuerant ratiōe cōplecti
poterat:timoꝛ uero ad oīa & filii ductus caritate utrū auxilium afferret.aut

Vicit pietas

nō afferret dubitabat. Tādē potētiā oēm īferre ſtatuit.Inter hæc pthi aduē
tabāt clāore & exultatiōe lōge pori bello formidabiliores: ac pluria dēuo ti
pana Romāis obſtrepebāt alteriꝰ ꝑlii initiū adeſſe ratis.Illi āt Publii caput

Miſeranda hi

afferentes pilo infixū & propius inſtantes conuiciis Craſſum genuſq; pa
rentū inſectati ſunt:non. n. decuit aiebāt Craſſum patrem iuirilem : & peſ
ſimum:filium adeo generoſum & ſplendidū uirtutis ſpectaculum obiicere
Romanis. Sup alia aūt dira & horrenda eoꝝ animos uel maxime infregit
nō impetus ad uīdictā pronus ut par erat uerū terror:ac trepidatio paſſim
diffuſa in oēs & quidē Craſſum in hac calamitate ſe ipſo fortiorē fama eſt
exhibuiſſe. Clamore etenim circūiens acies ad me unum hæc clades perti

Craſſi uerba generoſa.

net o Romani aiebat.Cæterum maior gloria uirtutiſq; fœlicitas in uobis ſi
ta eſt ſi uos incolumes inuictoſq; præſtabitis:& ſi mihi ſors inuida filiū cū
ctoꝝ optimum eripuit hoc ſaltem ira oſtendite in hoſtes læticiā illis ademi
te crudelitatem digna pœna uindicate:nec pro iis quæ nobis euenerūt ani
mos uelitis abiicere. Neceſſe eſt nōnunq̄ eos pati q magno adoriunť: nec
Lucullꝰ qdē Tigranē ſine ſuoꝝ ſāguie deuicit:neq; Scipio Antiochū mille
rates priſci illi noſtri circa Siciliā amiſere. In Italia imperatores:atq; duces
plures quoꝝ nullus ante uictus cæteros ne uictoria uteretť in hoſtes uetu
it. Nō.n. ꝓſperitate Romani:ſed pacientia & uirture ad aſpera quæq; tēdē
tes tm̄ poteſtatis & gloriæ ſibi peperere. Hæc cū diceret & adhortaretur
Craſſus perpaucos aures adhibentes animaduertit quinimo eos exclama
re iubens facile totius exercitus mœſticiam aperuit debilem admodum &
inordinatam uocem emittentis. Econtra barbarorum audacia & exulta

tio undiq; eminebat. Proſequẽtes igit̃ inceptũ opus ſerui quidem: & ſcuti geri ex tranſuerſo ſagittas emittebant: qui uero inter primos locati erant cõ tis depugnãtes Romanos paruo quodã incluſere ſpacio uiſi ſi quos mortẽ fugiẽtes mira audacia in hoſtes ĩpulit parua quædã auſos: ac ſubito ſagitta rũ magnitudĩe: acerbitateq; cõſumptos: quæ cũ telũ ferro adiiceret equos nõnũq;: interdũ binos hoĩes trãſuerberabãt. Eo modo depugnãtes cũ nox inſtaret intermiſere ꝓliũ noctẽ unã Craſſo clargiri ꝓfitẽtes: ut filiũ deflere liceat: nihil. n. melius ſperari poterat in re ſua cõſulẽte ſi ad arſacẽ grader&etilde; uel ad illũ prius adduci mallet. Parthi ꝓpius caſtrametãtes ĩ maxĩa ſpe uer ſabant̃: nox ꝑmoleſta Romanis aderat nõ defunctoꝶ ſepulchra: nõ ſautio rũ & pene intereuntiũ curã meditãtibus: ſed ſingulis ſe deflẽtibus inneuita bilis quippe dies uidebat̃ ꝑ noctẽ opantibꝰ: & inter auia deſertaq; cãporũ ſpacia relictis. Vulnerati p̃terea ingentẽ deſpatiõnẽ afferebãt impedimẽtũ nõ modicũ celeritati p̃ſtaturi ſi ducerent̃. Sin linquerent̃ uoce fugã ꝓditu ri. Craſſum uero q̃q̃ maloꝶ oĩum cauſam & origenẽ eſſe ſirẽt: alloqui tñ ac uidere magnope optabãt. At ille a cæteris diuiſus in tenebris latebat fortu næ plurimis ſapientibus uero temeritatis & ambitionis futurus exemplar qui cum primis & maximis inter tot uirorum millia haberi poſſet: ꝙ duo bus dumtaxat inferiorem ſe putaret omnium egenus ſibi uidebatur. Tũ igitur Octauius legatus: & Caſſius eum adhortari & excitare conati ſunt recuſãte eo & aĩo fere cõcidẽte ipſimet duces: ac p̃tores in unũ cõuocãt. Cũ excedere uiſum eſſet cõſulẽtibus uerũ ſine tuba ꝑ ſilẽtiũ agmẽ agere oĩum ſtatim qui ſe linqui exiſtimabãt: ac id præſenſerant tumultus ingens: ac cõ fuſio fletu mixta exorit̃. Clamor quoq; uniuerſum tenuit exercitũ. Qua ex re trepidatio & pauor abeũtes cœpit quaſi ſubito eos hoſtes eſſent inuaſuri Itaq; plerũq; in ordines redacti ſaucios: qui eos ſequebant̃: partim ſuſcipiẽ tes: partim repellentes morã facere coacti trrcẽtis equitibꝰ exceptis q Gna tio duce circa mediã fere noctẽ Carras ꝑuenerũt. Allocutus igit̃ Gnatius mœniũ cuſtodes Romano ſermone Coponiũ admonere iubet ingentẽ pu gnã a Craſſo cũ parthis geſtã eſſe: nihilq; ulterius elocutus: nec ipſe quis eſſet referẽs equites ꝑ põtẽ intulit & qui cũ eo erant ſaluos p̃ſtitit. Non nul lis igit̃ cõuitiis agitatus eſt ꝙ ducẽ reliquiſſet. Nã eius uox ad Coponium delata utilis Craſſo fuit. Quippe hæc aĩo uolutãs Coponius cũ nihil boni annunciare eũ ex ſubito ſermone cõfuſoq; ꝑciperet ſtatim milites arma ca pere iuſſit: & Craſſum nondũ uenire audiẽs obuiã illi ꝓdiit eũq; cũ exerci tu intra urbẽ recepit. Parthi igit̃ ea nocte q̃q̃ Romanoꝶ motũ fugãq; ſen ſiſſent neutiq; inſecuti ſunt. Statim uero orta luce eos: qui ab exercitu reli cti fuerant non plures quatuor millibus aggreſſi ad unũ interficiũt: pleroſ que etiam per agros palantus ipſi in equis diſcurrentes capiũt. Quatuor præterea cohortes quas nocte Bargũtius legatus deducebat cum a uia ab eraſſet ĩ arctis dep̃hẽſas & ſe inuicẽ tutãtes cõfecerũt. xx: dũtaxat hoĩnibꝰ exceptis: q nudis enſibꝰ ꝑ mediũ eoꝶ trãſeũtes nõ ſine oĩum admiratiõe ad

Gnatius Coponius.

Barguntius legatus

Carras peruenerũt. Interim ad Surenam falſus rumor delatus eſt effugiſ
ſe Craſſum reliquoſq; cũ eo captiuos q aũt in Carris reſtitiſſent turbã imix
tã hoĩeſq; haud multifaciẽdos eſſe. Arbitratus igit̃ ſe totius uictoriæ finem
ꝑdidiſſe& adhuc aĩo dubius & an uera eſſent ſcire cupiẽs: utq; ad urbẽ de
latus uel Craſſum obſideret uel abeũtẽ ſequeret̃ ad earrinos quẽdã ex ſuis
Nota fraudem ꝑmittit interpretẽ iubẽs ſub mœnibus Romano ſermone Craſſum poſcer̃
aut Caſſiũ:ac dicere libẽter. Surenã in colloquiũ cũ illis eſſe. Hæc referẽte
interꝑte cũ Craſſo nũciatũ eſſet poſtulationi eius aſſenſus ẽ: ac paulo poſt
uenere a Barbaris arabes qdã q Craſſũ: ac Caſſiũ optime ab aſpectu noſce
rẽt in exercitu ante pugnã uiſos. Hi Caſſiũ e muro ĩtuẽtes Surenã fœdus
cũ eis inire uelle dixerũt: cõceſſurũq; ſi regi amici eſſe uellent: & meſopota
miã linquere: ut ſalui abire poſſent. Hæc cũ utilia Caſſio in extrema neceſ
ſitate uiſa eſſent cõditionẽq; ſuſciperet. locũ aũt & tẽpus diffiniri poſceret
qbus in unũ cõuenirẽt id ſe facturos polliciti ſunt. Gauiſus igit̃ Surena in
Aſtutus Surena. hoc eos obſidiõe detinere poſſe orta luce parthos ĩpulit: q multa aduerſũ cõ
minãtes eos admonerẽt ſi fœdus cũ ipſis inire Romani uellent Craſſũ tra
derent: ac Caſſiũ: Ad quæ cũ ſe deceptos quærerent̃ lõgas: & inutiles ara
bũ ſpes Craſſum. ut omitteret hortari ſalutẽq; ſibi fuga querere cõtendũt.
Idq; carrinis nullo pacto dicẽdũ monet. Suadebat id oĩum infideliſſimus
Andromacus proditor. Craſſo Andromachus: ſeq; itineris ducẽ ꝓfitebat̃: quod nemini parthoꝝ
clam fuit eodẽ ad ſingulos cuncta deferẽte. Cũ igit̃ parthis cõſuetudo: ha
ud adeſſet belli noctu gerẽdi. Craſſus uero eo tẽpore eſſet abiturus ne lon
ga inſecutione hoſtes retardaret militari aſtutia eos deſtinebat: nã alia aliis
implicabat itinera: tandẽ uero in ſiluã delatus ampliſſimã loca foſſis undiq;
impedita quæ nõ ſine iugi labore hinc inde ſequẽtes morarent̃ circũibat.
Qua ex re nihil ſanũ fidũ ue moliri. Andromachũ pleriq; intuentes ſeq re
cuſarũt: inter quos & Caſſius deuo ad Carras redire inſtituit. Suadẽtibus
illi arabibus: ut maneret quoad luna ſcorpionẽ ꝑtranſiſſet: ego inqt ſagitta
Facere dictum a caſſio nota. riũ magis timeo. Profectus itaq; in ſyriã qngẽtis ſtipatus equitibꝰ fido du
ce ad iter uſus mõtana itinera ſecutus quæ ſinaca appellant̃: & orta nõdũ
luce cũ qnq; millibus in tutũ eſt delatus. Ducebat aũt illos uir optĩus Octa
uius. Craſſum uero ſub andromacho ꝑ inuia ſaliuſq; palãtẽ illuſtris dies
attigit. Erãt cũ eo ſcutigeroꝝ cohortes quatuor: eqtes ꝑpauci: lictores nũe
ro qnq; cũ qbus magno labore uix tandẽ in ſemitã redactus incũbentibus
iã hoſtibus cũ nõ lõgius. xii. ſtadiis Octauio abeſſet ad aliũ collẽ fuga ꝑue
nit nõ inqtabilẽ adeo aut munitũ adiacentẽ uero reliqs cõuallibus & lõgo
ꝑẽdentẽ iugo cãpis in medio patẽtibus. Itaq; ab iis q Octauiũ ſecuti erant
Octauio uirtꝰ facile eius ꝑiculũ ſpectari poterat. Primus igit̃ Octauis cũ paucis deinde
ſequẽtibus cæteris in hoſtes ferebat̃: quibus a colle depulſis Craſſum ĩ me
dio eoꝝ recepe: clypeos quippe obiiciẽtes gloriari ꝑgũt nullas ꝑthis adeſſe
ſagittas quæ ĩpatoris ſui corpori obeſſe poſſent ni ſup illũ pugnãtes ipſi
occũberet. Vidẽs igit̃ Surẽa parthos iã ſe lãguidiꝰ ꝑiculo imiſcẽtes q̃ ſi no

cte tenerentur tumulum præterea quē Romani occupaſſent omni ex parte tutos eos reddere huiuſmodi dolū Craſſo annectit. Plurimi nēpe ex captiuis demiſſi fuerant qui Barbaros in exercitu audiſſe dicerent inter ſe colloquētes regē neutiq̃ bellum cū Romanis ſine fœdere omiſſurum cęterum amicitiā conciliaturū eſſe Craſſi gratia quo bēiuolo uti cuperet. Ceſſerāt n. iam a pugna Barbari. Surena igiť cū optimis ſtrenue ad tumulū profectus primū quidē ab arcu neruū ſoluit: deinde dextrā ꝓtulit. Craſſum quoque in colloquiū uocare cœpit inqens potētia regē: ac uirtute inuite uſum manſuetudinē: ac clementiā ſpōte erga illū oſtēſurum eſſe cū fœdus abeūtibus & abeūdi præſtaret facultatē. Hæc Surena referente ali ſuſcipiētes ad gratiā quoq̃ referebant. Craſſus nihil niſi inſidū ab his exptus ſubitam quē eoꝝ mutationē nequaq̃ rationi inixam arbitratus haud aſſenſus ē ue rum conſilio uniuerſa agenda eſſe dictitabat. Militibus uero reclamātibꝰ ac iubētibus demū maledictis inceſſentibus quaſi eos pugnātes abiiceret cū qcibus ſine armis: nec in colloquiū uenire auderet principio eos ſermonibus leniꝫe: & alloq tentauit quod reliquū lucis inter mōtes & rupes ſuſtinentes facillime noctu eſſent abituri. Iter quoq̃ oſtendit hortatuſq̃ eſt ne ſpē ſalutis quæ iam ꝓpius adeſſet ultro abiiceret. Cū uero ulterius eos cō quærētes & arma quatiētes minis uti cognouiſſet pauefactuſ ſtatim ceſſit hæc ſolū conuerſus inqens. Octaui & Petroni & qcūq̃ Romanoꝝ adeſtiſ duces uos quidē itineris mei neceſſitatē cernitis præſenteſq̃ conſpicitisq̃ fœda & dura patior ueꝝ ad alios cū ſalui eritiſ hęc ſolū dicite Craſſū pfidia hoſtiū deceptū iteriiſſe: n̄ āt a ciuibꝰ traditū: non. n. q circa Octauiū erāt reſtiterūt ueꝝ a tūulo iferius ꝓfecti ſūt. Solū lictores ſeqntes Craſſus repulit. Primi igiť Barbaroꝝ obuiā illi ꝓdeūt duo ſemigræci q ab eqs deſcēdētes debito eū honore ſuſceperūt: & græco ſermone ut quoſdā ex ſuis pmitteret hortati ſunt: quibus ſe Surena cū ſuis inermē adeſſe oſtenderet. Craſſus his reſpōdit & ſi modica uiuēdi cupiditate teneretť nō tamē ſe eoꝝ manibus pmiſſurum eſſe. Itaq̃ riſcos fratres præmiſit ſciſcitaturos q: quot ue in unū cōueniſſent quos Surena ſtatim depræhēſos iuſſit detineri: ipſe cū illuſtrioribus in equo ꝓceſſit: uiſoq̃ Craſſo & qd hoc inqt Romanoꝝ imperator pedes ambulat: nos in eqs uehimur & ſtatim equū iuſſit adduci. Craſſo aūt neq̃ ſe: neq̃ illum peccaſſe profitente cū utriq̃ patriū ſit in unū conuenire eſſe ibi inducias: ac pacē Orodi regi Romaniſq̃ Surena inqt. Oportere aūt ad fluuiū euntes fœdera cōſcribere. Non. n. uos omnino memores promiſſorū eſtis o Romani ait: & dextram illi obtul t. Recuſante deinde Craſſo equū: nihil neceſſe inqt rex qppe illū tibi tradit & ſimul equuſ aderat phaleris auroq̃ cōſpicuus & q præſto eū ſuſcepturi uenerāt circūſidentes placis inſequebanť: accelerareq̃ cogebāt. Octauius igiť equū p frena arripit & poſt eū unus ex tribuniſ Petronius: demū reliq circūſtetere equū occidere quærentes: & q Craſſum impellebāt ab utraq̃ parte detur bātes. Tumultu itaq̃ & impulſione fieri cœptis cū ad uerbera uentū eſſet.

Surenæ dolus in Craſſum

Verba uiri ficti.

Quā facete ſuorum ignorātiam excuſat Craſſus.

Craſſi faceta irriſio ab Surena.

Octauius Petronius.

Mors.M.Craſſi

Magna ſtrages romãoꝝ.

Irriſio in Craſſum.

Vriſtides mileſius.

Ruſtius.

Obſcura hiſtoria.

Reges barbari litteris tñ eruditi.

Iaſon mimus.

Euripides

Ludibria craſſi capitis

Octauius exerto enſe eglonem quendã e barbaris occidit: alius uero Octauiũ a tergo inſtãs uulnerauit. Petronius cũ armis haud admodũ munitus eſſet in Thoracẽ pcuſſus uulneratus abiit. Craſſum aũt Maxarthes parthus interfecit: quod qdã negant aliũ quendã occiſorẽ aſſerẽtes. Craſſo de inde iacẽti caput dextrãq; abſciſſam referũt. Opinant̃ tñ iſta potius q̃ itel ligant̃. Qui.n. præſentes erant partim circa ipſum pugnãtes iterfecti ſunt partim fugiẽtes ad tumulũ ſtatim redierunt. Aduenientibus demũ parthis & Craſſum pœnas dediſſe referentibus reliquos oẽs tute deſcendere Surena iuſſit: itaq; e tumulo delapſi ſeipſos parthis credidere: & hi quidẽ nocte palãtes uix paucis exceptis iu tutũ euaſere. Reliquos oẽs arabes: aut uiuoſ cepere: aut confecere ferro. Ferunt̃ qppe ad.xx.millia hominũ interiiſſe: decẽ millia in poteſtatẽ redacta eſſe. Caput aũt dextrãq; Craſſi Orodi regi in Armeniã Surena miſit. Ipſe in Seleutiã præmiſſis nunciis Craſſum captiuũ duci ridiculã cõmentus eſt põpam per contumeliã triũphũ agẽs nã captiuoꝝ gratiſſimus Craſſo Caius ueſtẽ regiæ mulieris indutus & ꝓ Craſſo iuſſus reſpõdere cũ imperator uocaret̃ equo inſidebat: ante ipſum uero tibicines: ac lictores camelis uehebant̃ quorũ uirgis ſacculi pẽdẽtes inerant iuxta ſecures nup abſciſſa romanorũ capita: poſt hos Seleucides incedebant pellices cantoreſq;: q ſcurrilia plura & riſu digna referẽtes mol liciẽ craſſi & ignauiã eius decãtarent: & hęc qdẽ oibus cõſpicua erãt Seleucidarũ uero ſeniores in unũ cõgregans Ariſtidis Mileſiorũ impudicos ꝓ tulit codices nõ qdẽ ementitus: in recõditis.n.ruſtii inuenti referũt̃: q̃ Surenæ cõtumeliarũ materiã in romanos pſtitere: nec niſi bello impliciti huiuſ modi rebus ſcriptis ue queũt continere. Seleucidis qppe uir ſapiens uidet̃ æſopuſ Surenã intuẽtibus mileſiarũ impudicitiarũ follẽ prius appendẽtẽ: poſterius uero parthicã atrahentẽ põpam inter tot pellicũ currus iis quæ Echidnæ nominãt̃ & Scytalæ haud abſimilẽ. Et hæc quidẽ priori in pte illuſtria. Terribilia deinde telis arcubus eqſq; inſequentiũ: phalãgis uero caudã in choreas plauſus pſalmos feſtiuitateſq; impudicas mulierũ finiẽtẽ Mẽdax ꝓfecto uir ruſtius ĩpudici parthi mileſia hæc emẽtiti ludicra quo rũ plurimi eoꝝ regno pfuerint e mileſiis: Ioniiſq; pellicibus nati arſacidæ. His pactis Orodes cũ artabaxe armeniorũ rege in colloquiũ uenit & ſororẽ eius Pacoro filio ſuo cõiugẽ deſpõdit. Potus deĩde & cõuiuia inter utroſ que multaq; alia uiciſſim præbita. Certamen pterea e græcorũ inſtitutum uocibus: nõ.n.cantibus græcis & litteris indoctus omnino putabat̃ Orodes. Artabaxes etiã tragœdias edidiſſe & orationes hiſtoriaſq; ſcripſiſſe dicit̃ quarũ nõnullæ poſteritati adhuc pmanent. Craſſi capite ad fores delato ſtatim e mẽſura conſurrexere oẽs. Tragœdorũ deinde mimus Iaſon nomine Tralian⁹: cũ bacchi orgia ab Euripide in iis quæ de agaue referũt̃ decantaret eſſetq; eius uox pgrata oibus Silacis ante ſtatuã procũbens eã que ueneratus Craſſi caput iecit in mediũ: plauſum aũt in imenſum cum lætitia & clamore extollentibus parthis ſilacis ſtatuam inclinauere ſerui iu

bente rege. Tum Iaſon penthei conficta poemata cuidā e pſalentibus tradidit. Ille Craſſi capite aſſumpto bacchantis in morē in id ſe totū extulit ſuꝑſtitiōe huiuſmōi uſus & cātu. Ferius ex mōtis ābitu nup cæſā. uenationē optimā. Eo cātu gauiſi oēs reſpōdētibꝰ deide reliqs cū qdā ex iis q chorizabāt addidiſſet: meus meus hic eſt honor: proxiliens Maxarthes: nā & ipſe cōuiuo inerat: caput e manu abſtulit quaſi id ipſum a ſe cōuenientius dicēdū putaret. Gauiſus igit̃ rex quod ex patriæ moribus cōſuetū fuit donum illis tribuit. Iaſoni uero talentū cōtulit. In hunc itaq꞉ cantū Craſſi militiam ueluti tragœdiā quandā finiuiſſe ſcriptū eſt. Pœnas tn̄ huiuſce crudelitatiſ Orodē ac piurii Surenā dediſſe meritas. Nā Surenā nō multo poſt dignitati & gloriæ eius inuidēs Orodes neci tradidit. Orodes porro cū Pacorū filiū a Romanis bello ſuperatus amiſiſſet & morbo intercutis laborare cœpiſſet a Phraarte filio p iſidias aconito aggreſſus ſuſcipiēte medicinā morbo ita: ut longius prorogaret̃ attenuarenturq꞉ mēbra alia breuiori uia e uita pulſus eſt. Tumultuāte deinde parthico exercitu circa meſopotamiam Labienū regii milites parthoꝝ principē ſibi ſtatuētes Syriā ingreſſuri uidebant̃: uel ulterius ꝓdeuntes in alexandriā ſecū deducturi. Agentē igit̃ parthos & ab Euphrate & Syria Lydiā uſq꞉ & Ioniā: aſyā peruaſtantem omnē Antonius ut reprimeret eiq꞉ obſiſteret copias aduerſum mouit: quē uxor Fuluia multis lachrymis & litteris ad ſe reuocans in Italiā demū redire coegit. Ibi Cæſari cōciliatus: ac Pōpeio q Siciliā regebat Ventidiū præmiſit in aſiā impedimētū quoddā allaturū parthis. Ipſe ultro ſubi indulgēſ ſacerdos primi Cæſaris creatus eſt: pluraq꞉ alia benigne comiterq꞉ in politicis rebus exercuit. Erat forte cū eo magus qdā ægyptius ex iis q hominū genituras ſorteſq꞉ ſcrutant̃. Is ſiue ut Cleopatræ morē gereret ſiue ueritati inniteret̃ erga Antoniū dicere auſus ē fortnnā eius illuſtrē & inſignē ſub Cęſare admodū deficere ac debilitari: & ut longe ab eo adoleſcente ſe trāſferret hortatus ē. Tuus inqt dæmon huius reformidat geniū. Quibus ex uerbis palā ſubtriſtari uiſus eſt Antonius: ita ut ęgypto potius inherēs ex italia diſcederet & quæ ꝓpria in græcia illi fuerant Cæſaris poteſtati traderet. In hibernis igit̃ circa Athenas cōmoranti quæ in parthos a Ventidio fœliciter geſta fuerāt referunt̃. Supatos bello parthos. Labienū: ac Phraartē bellaciſſimos Orodis duces acie interiiſſe. Quaꝝ cauſa epulū græcis præbitū: ludi præcipui Athenis acti. Cū aūt ad bellū ꝓfecturus eſſet ſertū ſibi ex olea ſacra deſumpſit & a Clepſydria uas aquę plenū ex ꝓcepto hauriens ſecū detulit. Inter hæc Pacoꝝ regis filiū magnas parthorū copias in Syriā ducentē Ventidius circa Cyriſtū occurrens pepulit. Pacoroq꞉ iter primos occūbente magna ſtrage eos afflixit. Quod opus inter cætera memoratu dignū oēs fere calamitates quas Romani ſub Craſſo pertuliſſent uindicta ſuſtulit: parthoſq꞉ intra mediā meſopotamiāq꞉ tōcluſit tribus præliis ſumma ui ſupatos a Romanis. Ventidius igit̃ parthos ulterius pſeq neglexit Antonii ueritus inuidiā. Deficiētes aūt inuadēs ad deditionē re

Surenæ mors

Orodis regis mors.

Labienus parthus

Antonii hiſtoria ſequitur.

Fuluia uxor Antonii

Nota magos.

Morit̃ pacorꝰ

Ingēs Parthorū ſtrages tribus præliis.

Antiochus comageus a uentidio obſidet

dire compulit. Antiochum porro comagenum in urbe Samoſatis obſedit. Deprecante deinde illo & mille talenta dare pollicente Antonii quoq; mandatis obſeq ad Antoniū mittere iuſſit. Iam.n. ꝓximus aderat: & uentidiū cū Antiocho inducias agere uolentē eā rē ſuo noie: ut cōficeret admonuit: nū eni oīa a Ventidio exequēda iudicabat. Obſidione deinde in longū procedente: & ciuibus iā pace deſperata ad audaciā couerſis cū nihil proficeret rubor & pœnitētia cōpulſus qnq; & tercēta talēta cupide ab Antiocho accipit: & parua quædā in Syria cōponens denuo athenas rediit Ventidiū qbus decuit pecuniis ornatū ad triūphū mittens. Hic.n. de parthis uſq; ad ætatē noſtrā ſolus triūphat uir natione ignobilis cū in Antonii amicitiā ſe ſe inſinuaſſet illuſtriū rerū occaſiones adeptus eſt: qbus ſtrenue uſus ſatis approbaſſe credit quæ de Antonio & Cæſare dicta ſunt fœliciores p alios q̄ p ſe ipſos eſſe in bello duces. Eteni Caſſiū Antonii ducē in Syria multa feciſſe & Canidiū ab eodē in armenia relictū his deuictis: hiberorū quoq;: & albanoꝶ ſubactis regibus ad Caucaſū uſq; ꝓceſſiſſe: qbus ex rebus Antonii potētiæ gloriā inter Barbaros potiſſimū adauctā eſſe. Nam cū Phraartes Orodē patrē interemiſſet: regnūq; ſibi uēdicaſſet plurimi ſubīde parthoꝶ aufugere: & Muneſſes uir clarus & potens ad Antoniū pariter fuga puenit fortunā ſuā Themiſtocli aſſimilans. Antonii uero facultates ac magnificentiā Perſaꝶ regi q tres urbes illi dono dederat Lariſſam. Arethuſā & Hierapolim quā Calinicē prius appellabāt. Parthorū deinde rgee dextrā Muneſſi offerēte plibenter eū dimiſit Antonius Phraartē dolo circunuenire ratus quaſi pace demū inter eos ſecutura dignū putans qbus Craſſum fraudibus cœpiſſent parthi eos quoq; ſibi aſciſcere. Cleopatra itaq; in ægyptū præmiſſa ipſe p arabiā & armeniā ꝓfectus eſt. Eo in loco coueni entibus copiis auxilia etiā regum cōtrahit. Hi uero pplures fuere quorū Maximus armeniorū rex Artabaxes ſex milliū eqtum: ſeptē peditū exercitum ducebat. Erant & cū eo Romanorū peditū ſexaginta millia. Eqtatus quoq; & hiberis & celthiberis a Romanis inſtitutus ad numerū.x.milliū. Reliquarū porro nationū ad triginta millia cū equitibus & uelitib9 annumerabant. Huiuſmodi itaq; apparatū ac potentiā quam ultra bactros ex extimuere indi & qua aſiam quoq; tenere potuiſſet inutilē ſibi ob Cleopatram extitiſſe memorant. Cū illa ſiqdē hibernare cupiens bellum ante tempus inferre auſus cū nulla ratione uteret quaſi Pharmacis qbuſdā & incātaminiqus addictus eſſet ad eam ſolum diuertit oculos: celeriuſq; ad conſpectū eius regredi q̄ hoſtes bello ſupare ſatagebat. Principio qdē cū in armenia hibernare opus eſſet & exercitū labore feſſum reparare octo milliū ſtadioꝶ itineratione cōfectū: ac prius q̄ ex hibernis parthi excederent ueris princioio mediā inuadere: tēpus operiri haud paſſus eſt: uerū ad ſiniſtram deflexis copiis capta armenia Atropatinā depopulatus ē regionē. Machinas pterea quas urbium oppugnādaꝶ gratia tercentis uehiculis adducere ſolebat: inter quas acies octoginta pedū longitudine inerat licet his ſimiles

Ventidius de parthis ſolus triumphat.

Feliciores i bello p alios q̄ p ſe Cæſar: & Antonius.

Caſſius.

Canidius.

Muneſſes.

Rex Perſarum tres urbes antonio dōauit.

Artabaxes.

Amor antonii

Atropatina

haud quaq̃ in tempore reperiri poſſent cum ſuperior regio lignum omne ingeneroſum ob exilitatẽ molliciẽq; producat celeritati ſtudens uelut itine ris impedimẽta poſt ſe reliq̃t: cuſtodiã quandã & exercitus ducẽ uehiculiſ apponẽs. Ipſe Phraarta urbẽ inclytã in qua medoꝝ regis filii: mulieresq; habitabãt obſidere pgit neceſſitate uero errorẽ omnem quẽ in dimittẽdis machinis ediderat ipſum arguẽte aggerẽ ſummo labore cõtra urbẽ erige re cõpellit. Inter hęc maxĩs copiis aduẽtãs Phraartes cũ machinas ab An tonio deſtitutas intelligeret ingentẽ equitatũ aduerſum miſit: a quo circun uentus Tacianus interẽptus eſt: & cũ eo ad. x. millia militũ cæſa. Capti aũt cõplures: inter quos & Polemon rex fuit. Machinas deinde barbari im miſo igne ſuccendũt. Quæ oĩa aĩaduertẽs Antoniãi milites maxime uereri cœpere tã inſperato: ac repẽtino aggreſſi malo. Armẽius itaq; Arta baxes deſperatis iã Romanoꝝ rebus cũ exercitu ad ꝓpria reuerſus eſt cũ potiſſi mum huius belli cauſa extitiſſet. Splẽdide igit̃ ſe exercẽtibus iis q̃ obſidio ne pmebant̃: & parthoꝝ fiducia minis cõtumeliiſq; abutẽtibus nolẽs An tonius exercitu deſidia laborante huiuſmodi calamitatis plagã inualeſcere & dietim adaugeri. x. legionibus aſſumptis & ṕtoriis cohortibus armato rũ tribus omnẽ equitatũ frumentatũ mittit ſatis fiſus inſurgentibus in eũ hoſtibus pugnã ex ordie eſſe ſecuturã. Progreſſus igit̃ p diei dũtaxat iter ut parthos circũfuſos uidit & ex itinere p̃lium inire cupiẽtes pugnæ ſignũ caſtris ponit: diſiectiſq; tentoriis quaſi bellũ detrectaret & abinde deductu rus horridũ barbaroꝝ declinaret aſpectũ eq̃tibus edicit: ut cũ primi ex ho ſtibus in arcto cõſtituti effugere nõ poſſent equos ad eos flecterẽt. Barba ris itaq; effuſis potior uiſus eſt ordo Romanoꝝ: & paribus interuallis trãſ eũtes eos inuadebãt ſine ſtrepitu & ſilentio tela quatientes. Cũ ſignũ datũ eſſet ſublato clamore equiſq; cõuerſis aggreſſi uulnerabãt q̃q̃ intra ſagit taꝝ ſpacia dephenſos. Armatis itaq; clamore & armoꝝ ſtrepitu in unũ ab euntibus territi parthoꝝ eq̃ ceſſere loco: & ipſi prius q̃ ad mãus uẽire poſ ſent abire fuga. Antonius aũt ab inſecutiõe nequaq̃ deſtitit magna ſpe ad ductus totũ fere bellũ: aut certe maiorẽ eius partẽ eo p̃lio confectã eẽ. Sed cũ in caſtris rediiſſet pedites p q̃nquaginta eq̃tes ter tot iſecutos ſtadia ex hoſtibus q̃dẽ captiuos cæſoſq; dinumerãs triginta dũtaxat captos ad octo ginta in acie cecidiſſe cõperit. Qua ex re ſtupor ac triſticia oẽs fere milites inuaſit dirũ arbitrantes ſi uictores adeo paucos interemiſſent uicti tot uiriſ ſpoliati eſſent quot circa machinas pdidiſſent. Sequẽti die ad bellũ inſtru cti copias in Phraarta deduxere. Occurrẽtes deinde ex itinere hoſtibuſ pri mum parua manu ſe efferentibus: ſubinde maiore: poſtremo oĩbus copiiſ ueluti inuictis & nup ad pugnã ꝓuocantibus & undiq; inſurgentibꝰ uix magno labore: ac difficulter in caſtris ſaluati ſunt. At cũ medi excurſionẽ quandã ad aggerẽ feciſſent ꝓpugnatoreſq; terruiſſent iratus Antoĩus ex iis q̃ pauore ceſſiſſent decimũ quẽq; ſupplicio affecit: aliis pro tritico hor deũ appoĩ iuſſit. Difficile q̃dẽ utriſq; erat bellũ & euẽtꝰ belli formidoloſior

Orientalis.

Tacianus a b antonio circũ uentus interi mitur.

Polemon. rex capitur

Decimatio

Antonio famē ingruentē formidante: nec propterea uulneratoꝝ defuncto ruꝗ copia carēte: & Phraartes parthos intelligens oīa prius ꝗ hyemē ī caſtris ſuſtinerī: nec extra habitacula cōmorari poſſe maxime formidabat ne pſeuerātibus Romanis moráꝗ ducentibus ſui eū derelinquerēt æquinoctio autūnali potiſſimū inſtante. Talē igit̃ machinat̃ dolū. Parthoꝝ qppe pri mores cū aut frumētatū aut ad alias excurſiones mitterēt̃ lāguidius admo dū Romonis nauabāt operā nō nulla ab illis auferre negligentes: ac uirtu tē eoꝝ uerbis extollētes bellicoſos etenim illos pdicabāt eoꝝ quæ uirtutem ūmæ admiratoni apud regē ſuū eſſe. Deinde pximiores illis facti ſemotis ſeqs Antoniū increpabāt ꝙ Phraarte cū eodē cōciliari cupiēte: ac talib⁹ tot que uiris indulgere neutiꝗ pberet aures uerū maxios operiēs hoſtes famē ſcilicet & hyemē p deſidiā qetē ageret pro qbus opus eſſet etiā pmiſſos a parthis fugā capere. Pluribus igit̃ hæc ad Antoniū deferentibus inani ſpe deluſus nō prius parthis bellū indicii iuſſit ꝗ a blādientibus barbaris intelli geret an hæc ipſa conſcio rege dicerēt. Affirmātibus illis ac ſuadentib⁹ ne dubitaret: neue difideret quendā ex amicis iterū miſit: q ſigna captiuoſꝗ re ſtitui ęquū diceret quaſi nō multū ſalutē ſua faceret: aut de fuga cogitaret. Partho aūt hæc omitti reſpōdente: abeūti uero pacē ſecuritatemꝗ pollicē te intra paucos dies collectis uaſis capeſcit iter. Quoꝝ aūt ſtudioſiſſimus ſe per fuerat: populares. ſ. blande alloq: & exercitū ratiōe ducere quantūuis alter tūc ob ruborē mœſtitiáꝗ in alloquēda multitudīe omiſit Domitium itaꝗ Enobarbū eo muneri addixit qua ex re nōnulli excādeſcere quaſi ab eo deſpicerēt̃ & triſtari uiſi. Plura tn̄ omiſſa ſunt ut gloriæ pceret cuius ca uſa hæc ipſa ab impatore potius ſuadēda & exorāda milites arbitrabant̃. Cū iter ingreſſurus eſſet quod retro p plana arboribuſꝗ deſerta faciūdum erat uir qdā genere Mardus parthoꝝ moribus inter plura aut diſſimilis: & q in pugna circa machinas olim acta fidē pſtitiſſet illeſam ad illū uenit ſua detꝗ at fugā a ueſtra uerſus mōtes arripiat: nec exercitū armis grauē uacu is incurſibus & aptis æqtatui ſagittiſꝗ ſubiiciat Phraartē nēpe p beniuolē tiæ ſimulationē inſidias illi ſtruere ſe ducē breuiori uiæ polliceri: & quæ ne ceſſariaꝝ reꝝ copia exuberet. Quæ intelligens Antonius conſulere in me diū cœpit: nec æquū eſſe aiebat exibita p inducias fide ſe parthiſ min⁹ cre dere uideri: circūciſionē aūt itineris ad oppida & aſſuetā ſemitā colaudans fidē a Mardo petit. Ille uinciri ſe iubet quoad in armēia firmaſſet exercitū. Eo modo iniectis uinclis p duos dies miro modo deduxit agmen. Tertia die Antonio nihil iā de parhis formidāte & negligentius agente iter cū plu rimū de ſe fideret uidēs Mardus aptionē quādā ad egreſſum fluminis nu p e foſſam & plurimū aquæ p iter qua cōmeandū eſſet effuſum id opera partgoꝝ effectū eſſe indicat quo difficultatē moráꝗ abeuntibus obiicerēt & fluuiū ueluti impedimentū anteponerent. Antoniū quoꝗ hortatus ē ut diligētius inſpiceret animūꝗ adhiberet: nō. n. longius abeſſe parthos ſtatī igit̃ milites in ordine armiſꝗ diſponenti: & iaculatoribus funditoribus ex

Fraus.

Laus Antonii.

Domitius enobarbus

Elegans excuſatio

Mardus

Aſtutiā remorandi hoſtes. nota.

curſionē præparantibus in hoſtes parthi in cōſpectū ſe dedere & undique ſeſe effundentes quaſi eos circūituri Romanos terruere. Occurrentib9 deinde uelitibus multas ex arcubus cōfligebāt plagas multas & ipſi a ſundis teliſq; patiebant demū terga uertere coacti nō multo poſt reuerſi ſunt quo ad celtæ equos inferentes & in eos cōuerſi diſſipauere oēs cū illa die nullū adhuc exēplar uirtutis pſtitiſſent. Ex his igit quæ agēda erāt intelligens Antonius funditoribus:lanceatoribuſq; cū plurimis nō ſolū terga uerum etiā latera cōfirmās exercitus quadrato agmie incedebat. Eqtibus uero edictū eſt:ut cū hoſtes aggreſſi eſſent eos auerterēt. Cū auertiſſent neutiq; lōge ſequerentur eo modo parthi per quatuor inſecuti dies cum nihil amplius lederent q̄ paterentur debiliores effecti & hyemis occaſionem ptendētes de reddītu tādē cogitare cœperunt. Quinta demū die Flauius qdā Gallus uir bello exptus & acer q parte ductabat exercitus ad Antonium ueit plures ex poſtrēis uelites & eqtes quoſdā e frōte petit quaſi magnū qppiam acturus hiſq; acceptis multos ex hoſtibus continue inſurgentes opprimit nō ut prius in eos inuectus deinde retrocedēs uerū inſtans ſeq; audacius illis imiſſēs:intuentes aūt eū poſterioris ordinis duces inſequētē hoſtes miſſo nuncio reuocare pgūt qbus parere renuit. Titiū aūt quæſterē aiūt auferentē ſigna uertiſſe retro:gallū quoq; cū uiciis aggreſſū eē quaſi multos & optimos uiros exitio traderet. Kredenti cū uitia gallo & q cū eo erāt manere ſuadenti Titius retroceſſit gallū deīde in exercitus frōte cōpulſum plurimi ex his q a tergo inerāt accurrētes ptegūt oppugnatus undiq; opē ab aliis p nuncios exqrit. At illi armatos deducētes inter quos & Canidius qui plurimum apud Antooiū poterat fuiſſe dicit non modicum peccaſſe dicunt. Nā cum opus eſſet dēſam cōuertere phalangē dum plures in auxilium emittunt:ac his deuictis alios denuo certamini adiiciunt parum abfuit:qn bello ſupati uniuerſum fuga repelerēt exercitū niſi q Antonius cū armis a frōte ſtrenue pgreſſus p fugiētes tertiā imiſit legionē:hoſteſq; occurrentes a lōge pepulit. Cecidere ea pugna ad tria millia:ſauciorū ad. v. millia in caſtris relata ſunt. Inter quos & gallus fuit iā qtuor laceratus ſpiculis:ſed his e uulneribus nō conualuit:reliquos adiens Antonius ad unū ſolabat illachrymāſq; hortabat ad ſalutē. At illi allacres apprehenſa dextra abire eū & ſe curare:nec ulterius dolori indulgere pcabant illū impatorē ſuū eſſe:& ſe ſaluos dūmodo incolumis is eſſet fatebant. Omnino qdē neq; audacia neq; tolerātia neq; corporis uirib9 ætate illa ſplēdidiorē quēpiam fuiſſe quiſ dixerit: neque cuipiam ex ducibuſ tantum reuerentiæ obedientiæ ue cum beniuolentia præſtitum eſſe:idque ab omnibuſ præclaris ignotiſque:ut gratia & honore plus ſalutis: & ſecuritatis omnibus illis priſcis iperatorib9 ſit adeptus. Hui9 rei cauſas plures memorāt q a nobis pmiſſæ ſūt nobilitatē. ſ. dicēdi ui ſiplicitaē:largitionē: magnificētiā ad iocos deniq; & urbanitates miram æqualitatem. Tum aūt cum iis q morbo laborabant una aſiſteret: & compateretur: neceſſaria quoq; impartiret

Antoius i hoc Craſſo prudētior.

Flauius gallus

Titius qſtor

Temeritatem galli attende.

Canidius.

Strenue Antonius

Stragmē nota

Pietatē antonii erga ſuos attende

Generoſa militum rēſpōſio ad impatorē ſuum.

Antonii laus

Nota.

nemo facile dignoſcere poſſet:utrum ægros an incolumes potius: & ſau
tios obſequentiores ſibi redderet.Hoſtes igitur fere detractantes bellum la
boreq; confectos adeo huiuſmodi uictoria erexit:ut contemptis Romanis
nocte in caſtris qete degerent & tabernacula ab illis deſtituta:fugientiumq;
impedimēta dirrepturos ſe eſſe crederent.Itaq; cū illuxiſſet multo plures

Antonius mili tes allocuturus uilem popoſcit ueſtē.

i unū cōuenerūt.Ferūt.n.ad.xl.millia fuiſſe rege ut ad certā manifeſtāq;
uictoriā eos pmittente cū ipſe nec unica fortuna uſus eſſet. Antonius mili
tes allocuturus uilem popoſcit ueſtē ut miſerabilior apud eos fieret. Diſſu
adētibus aūt amicis purpurea ueſte in mediū pceſſit. Victores igit uer

Antonius ab amicis diſſuaſus illi ueſte dimiſſa purpureā induit

bis extollens fugiētes cōuitiis inſectatus eſt. Ex qbus hi ut bene ſperaret
cōſideretq; ſuaſerunt. Alii ſi decimare eos mallet aut alia pœna afficere pro
ptos ſe obtulerūt modo:ut a cura & mœſticia:ut deſineret orabāt. Ad hæc
ille manus ad cœlū tendēs deos depcatus dicit: ut ſi qua indignatio ob p
ſperitarē ſuaꝝ reꝝ ſibi incūberet eā omnē in ſe cōuerterēt:reliquo exercitui

Amicorum exhortatiōes ad antonium.

ſalutē uictoriāq; pſtarent. Sequēti die diligētius circūſeptus copiis ad iter
pgit & parthis inſurgētibus inopie occurrit. Ad pdā.n.ac rapinā nō ad p
liū accedere ſperabāt. Deinde multitudini teloꝝ obuiātes cū fortiter prom

Depræcatiōes antonii ad deos.

pteq; depugnarēt Romani ſtatim defecere. Cū uero deſcendētibus ipſis a
nōnullis collibus in decliui eos adorirentur & difficulter deducētes contur
barēt cōuerſi q clypeos ferebāt oēs leuis armaturæ in medio clauſere. Ipſi

Antonius ad iter pergit.

in genua deflexi clydeos ante ſe tēuere. Qui uero poſterius ſteterāt armis
ſupiecti primos cōtegebāt:eodē modo & reliq uſi ſunt. Huiuſmodi igit fi
gura pariformiter decliuis theatricū pbebat aſpectū obiectio qdē firmiſſi
ma aduerſus lubricos ſagittaꝝ ictus. At parthi inclinationē Romanoꝝ in
genua laſſitudinē & calorē arbitrati arcos depoſuere:contiſq; acceptiſ co
minus incepere pugnā:qbus Romani cū clamore ſubito aduolant: teliſq;

Partgoꝝ interitus ac fuga.

e manibus excuſſis primos interficiunt:reliquos in fugā uertunt. Perſimi
lia reliqs diebus geſta ſunt cū paululū uiæ intermitterent parthi & fames
inſequeret exercitū modicū qd frumēti p pugnā uēdicantē:nec inſtrumē
ta ad molendū apta deferentē plura qppe dereliquerāt cū nō nullis iumen
ta ad cōuectādos currus defeciſſēt:nō nulli ſautios ægroſq; deferrēt modi

Magna iopia.

um frumēti atticū qnquaginta drachmis ueniiſſe in exercitu ſatis conſtat
hordeaceos ad æquale argenti pōdus. Ea inopia ad olera radiceſq; cōuerſi

Mira uis herbæ.

raro notis herbis utebāt. Coacti igit quæ guſtui iſueta erāt expiri primū
qdē in herbā incidūt:quæ p furorē ad interitū adduceret:q.n.comediſſet
nihil aliaꝝ reminiſcebat reꝝ:aut intelligebat:nec aliud q lapidē cōtinue ef
fodiebat uertebatq; quaſi qppiā magni opis acturus. Erat igit huiuſmōi
repletus ager terrā ac lapides effodiētiū:inter quos debacchati demū bilē
euomētes iterimebāt:cū pmū quoad antidotū huc morbo aderat uinū de

Xenophontis cōmendatio.

feciſſet. Intereūtibus plurimis:nec pterea parthis ab inſecutione deſinēti
bus:ſæpenumero Antoniū exclamaſſe ferūt. O decē millia eos q cū Xeno
phonte profecti erant admirantem cum ex babylone per longius profecti

iter & multo pluribus depugnantes parthis ſalui euaſiſſent. Parthi igitur cum exercitum deflectere aut ordines infringere non poſſent iam pluries ſuperati atq; fugiētes iterū quiete amiceq; admiſcebant̃ Romanis qui pabulatum: aut frumentatū quo quo pacto irenr. His arcus neruis exutos oſtendētes ſe retro proficiſci uelle. & hic finem belli ponere dicebant: paucos ex medis ꝑ unius aut duorum dūtaxat dieꝝ iter ſecuturos eſſe nihil ut inferrent mali cæterum: ut uillas remotiores a dānis uendicarent. Talibus uerbis: ac blanditiis denuo fiduciā præſtitere Romanis adeo ut hæc audiens Antonius per campos potius proficiſci cuperet: cū itinera quæ ad mōtes ueherent inaquoſa eſſe audiret. Dū id facturus eſſet uir quidā nomine Mithridates ab hoſtibus in exercitū ad eum uenit conſobrinus Muneſſi illius q cum Antonio alias fuerat: & tres urbes dono acceperat petens cum aliquo colloq uelle: qui parthicam aut Syriā didiciſſet linguā. Et accedente ad eū Alexandro antiocheno Antonii neceſſario: atq; amico quis eſſet rettulit: & in Muneſſem gratiam referens. Vides inquit a longe colles illoſ arduos & in unū coniunctos. Cū ſe ille uidere diceret ſub illis īquit parthorum copiæ inſidias uobis ſtruunt. Patentes igitur campi collib⁹ illis ſubiacent per quos ab ipſis deceptoſ iter arrepturos eſſe exiſtimāt uiam quæ ad montes ducit relinquentes in illa quippe ſitis laborq; dūtaxat a uobis ſuſtinenda ſunt. Sin alteram tenueritis ſciat Antonius Craſſi fortunas ſibi eſſe ſubeundas. Hæc locutus retroceſſit. Antonius animo turbatus amicos ad ſe conuocat: & una itineris ducem Mardum acerſit ſimilia illi ſentientē. Intelligebat. n. ſemitas: quæ per plana ducerent difficiles & erroris plenas ac uix itinerantibus permeabiles eſſe: aſpera uero & montuoſa nihil aliud in ſe difficultatis habere niſi ꝙ unica die per inaquoſa eſſet cōmeādū. Ad hęc igit̃ conuerſus nocte proficiſci ſtatuit. Aquam in utribus milites afferre iubet. Cūq; uaſoꝝ inopia plures detineret: quidam galeas aqua repletas: nōnulli caprinos utres attulerunt. Iam iter capeſſebant cum parthis nunciatur & quanq̄ nocte incedentes præter ſolitum aggrediuntur. Illuceſcente die in poſtremos incidere uigilia laboreq; confectos: per ducentū quippe & quadraginta ſtadia progreſſi erant: nec hoſtes tam ſubito affuturos arbitrabantur: quæ res calamitatem permagnā attulit. Sitim præterea prælium adduxerat. Nam pugnantes ſimul incedebant. Primi igitur ad fluuinm quendam peruenere: cuius aqua frigida admodum ac ſplendida fuit uerum ſalſa ac uenenoſa: cuius cauſa adurente ſiti præcordia a dolore uexabantur. Quod cum a Mardo prædictum eſſet nihil minus eos qui a potu prohibebant aduertentes hauriebant aquam. Antonius preſens ipſe per modicum temporis ferre ſuadebat non longe adeſſe fluuiū potui & aquationi accommodum: reliquum itineris adeo inequitabile & aſperum ut hoſtes reuerti cogerētur. Simul aūt pugnātes reuocabat & ut equos iūgerēt nutu ſignificabat. Cū ad ūbras uētū eēt fixis iā tabernaculis & ꝑthis ut ſolebāt recedētib⁹ uēit. dēuo mithridates & alexādrū allocut⁹ hortat̃ aliquā

Parthi pluries ſupati ac fugientes iterū romanis ꝑ fraudē admiſcēt̃.

Mithridates Muneſſi antonii amici cōſobrinus ab hoſtibus ad antonium uenit.

Alexander antiochenus

Colles ardui: & coniuncti

Innuit Mithridates parthorum inſidias ubi craſſi fortunæ.

Semitæ difficiles: & erroris plenæ.

Loca inaquoſa

Antonii cōſiliū in deferenda in utribus aq̄

Aquarum natura.

Mithridatis reditus ad Antonium.

Dona Mithri dati collata.

tulum cum ſilentio exercitum mouere & fluuio propius copias adiungere parthos non ulterius tranſituros:uerũ ad illum uſq; inſecuturos eſſe. Hæc cum Antonio Alexãder retuliſſet aurea quædam pocula phialaſq; Mithri dati iuſſit afferri:ex qbus ille quotquot ueſte celare potuit aſſumptis ad ſuos rediit. Iam lucis aliqd ſupererat cũ caſtra mouere incipiunt hoſtib9 nullo in loco ꝓdeuntibus. Ipſi uero inter ſe nocté difficillimã: & oĩum quæ ſecuta eſt terribilioré peger. Eos qppe q aurũ & argentũ deferebãt aggreſſi ſpoliabãt & pecunias rapiẽtes e uehiculis ad ultimũ Antonii impedimẽta inuaſerant pocula:ac mẽſas ingẽtis ꝑtii cócidẽtes inter ſe partiebant. Tumultu itaq; ingenti & errore paſſim detinẽte exercitũ incũbẽtibus parthis fugã & cõfuſionẽ ab illis ortã arbitrabant. Antonius itaq; ſatellitẽ unũ ex libertis ſuis noĩe Ramnũ ad ſe aduocãs ſacramẽto adegiſſe dicit :ut cũ iuſſiſſet ipſe Mucrone ſe transfigere caputq; reliquo corpori adimeret ita: ut nec uiuus ab hoſtibus capi:neq; mortuus dinoſci poſſet. Illachrimãtibus amicis Mardus Antonium exhortatus eſt iam propius adeſſe fluuium. Nã aura quædam humida efflare cœperat & aer frigidior occurrens iocũdã præbebat aſpirationẽ:& tẽpus inqt itineris hanc mihi ſuadẽt adeſſe uiciniã. Non multũ adhuc noctis ſuperat cum ab amicis nũciatũ eſt tumultum illum non ex hoſtiũ inſultu:ſed ob militum ſcelus auaritiãq; increbreſcere. Multitudinẽ igit ex tumultu & cõfuſione in ordinẽ referre ſatagens impedimẽta deduci imperat. Iam dies terrã illuſtrabat cũ exercitu in ordinem & ſilentiũ educto parthoꝝ ſagittarii poſtremis incidere: : & uelitibus pugnæ ſignũ datũ eſt:armatiq; ut prius ſe inuicẽ tutãtes obiectis clypeis inſurgentes operiebant hoſtes:Deducẽtibus igit primis poſt mod cũ fluuius apparuit:& eqtes ſupra ipſum ſtatuẽs Antonius aduerſos obiecit hoſtibus. Præmiſſis itaq; debilioribus tranſire cœpit:& iã pugnantibus licẽtia & facilitas bibendi aderat cũ parthi cõſpecto fluuio neruos arcub9 educũt:& Romanos uirtutẽ eorũ cõmendantes tute tranſire admonẽt. Tacite itaq; tranſgreſſi ſeipſos colligebant. Non. n. parthis fidẽtes incedebant.

Tumultum & errorẽ attẽde

Error qd agit.

Ramnus Antonii ſatelles.

Antonius ſupioris tumult9 ignarus de nece ſua diſpõit

Exhortationes Mardi ad antonium.

Nunciatur tumultus Antonio.

Araxes fluui9

Sexta demũ die peracto poſtremo prælio ad Araxẽ ꝑuenere fluuiũ q mediã ab armenia regione diuidit. Viſus eſt aũt fluuius ipſe & profunditate: & celeritate difficilis admodũ ad tranſmeãdũ & rumor increbuerat hoſtes in inſidiis paratos Romanos tranſeũtes inuaſuros eſſe. Poſtremo cum tuti tranſgreſſi eſſẽt:& in armeniã ueniſſent quaſi prius terrã illã e pelago intuẽtes ſe paſſim ꝓſternebãt:& ad lachrymas cõplexuſq; ob læticiã uertebantur. Incedentes ergo per regionem uberem:ac felicem: & omnibus ad libidinem abutentes:hidericos & ictericos incidere morbos. Hoc in loco cum numerum militum recenſeret Antonius uiginti millia peditum : quatuor equitum milia amiſiſſe comperit:non tamen omnia bello cæſa uerũ ſupra dimidiũ morbis ualitudieq; cõſũpta. Profecti igit a Phraarta p. v. & xx. dieꝝ:præliis. viii. & . x. parthos ſuparũt q̃q̃ uictoriæ ipſæ neq; uirib9 neq; pſeuerãtia cõfectę paruis qbuſdã inſecutióibus & iperfectis adeptę ſint:

Difficilis araxes.

Militũ numerus ab antõio recenſetur

Parthi. xviii. prẹliis ſupati

Sed cum in primis conſpicua oium cauſa perhiberetur Artabaxes armeīo rum rex: q finē eius belli e manu rapuiſſet Antonii cū e media vi.&.x.mil lia eqtū adducēs:q parthorū in morē armati cū eiſdē pugnare ſoliti eſſent & Romanis parthos inſequētibus facile eos ſeq & debellare potuiſſent to tiens in illos inſurgere & audacia uti recuſaſſet certatim ut ab eo pœnas ex igere hortabant͛. Verū ille aſtutia uſus nihil de pfidia queſtus eſt:nihil a ſo lito honore:aut cōſuetudine omiſit:exercitu imbecillo adhuc atq; egeno re rū oium. Poſterius cū in Armeniā iterū diuerteret multis ſuaſiōibus:ac blā ditiis ad ſe allectū tandē cœpit:& uinculis iniectis in Alexādriā deductū in triūpho habuit. Quæ res potiſſimū Romāos mœſtica affecit cū optima & præcipua patriæ ſuæ monumēta Cleopatræ gratia ægyptiis impartiri cerneret. Verū hæc poſterius. Secuta eſt deinde intet medorū parthorūq; reges diſcordia quædā quæ principiū:ut aiunt ex Romanorū ſpoliis aſſu mens ſuſpitionē amittendi regni:& pauorē medo attulit. Nunciis itaq; ad Antoniū miſſis in auxiliū uocare cœpit cū oibus copiis ſuis ad bellū polli citus adeſſe. Ob quę magnā in ſpē aductus eſt Antonius cū hoc unico ad ſupādos parthos indigere uideret͛ eqtum & ſagittariorū deſtitutus copia: quē ad ſe gratia potius & amore q̄ precibꝰ inductū crederet. Armeniā ita que denuo inuadere & medo circa araxē fluuiū cōgreſſus bellum ager͛ de creuit. Verū Octauiæ & Cleopatræ neceſſitudinibus adductus æſtatis po ti tēporibus ad Medū proficiſci:q̄q parthi:ut ferebat͛ inteſtinis agitarent͛ ſeditiōibus:ſtatuit. Ad hunc igit͛ denuo profectus in amicitiā pellexit. Cū que filiā eius infantē uni ex Cleopatræ filiis uxorē deſpondiſſet domum re uerſus ad ciuile bellum conuertit animum.

Artabaxes ar meniorū rex belli finis.

Triūphus Antonii in Alexādria.

Mœſticia Romanorum

Origo diſcordiæ inter Medos & pthos

Octauia.

Cleopatra.

Appiani Alexādrini ſophiſtæ romanorū liber finit qui Partichus inſcri bitur. Traductio.P.Candidi.

Appiani Alexandrini ſophiſtæ romanorū liber incipit: qui Mithridati cus inſcribitur. Traductio.P.Candidi.

Omāi igit͛ Bithynios & cappadoces & quæcūq; il lis finitimæ nationes Euxinū pōtū incolūt Mithrida ti p duos &.xl.depugnantes annos ſibi ſubegere:eo dē quoq; bello Ciliciā minime antea illis paretē: Syriamque Phœnicem & inferiorem. Paleſtinam por ro prouinciam & mediteranea ad Euphratem uſq; fluuium quæ Mithridatis imperio neutiq; paruerāt impetu quodā eius uictoriæ ſibi uēdicarunt:et tributa qbuſdā ſtati:nō nul lis denuo īpoſuerunt. Paphlagoniā aūt et Galatiā. Phrygiāq; et ꝓpinquā phrigyæ Myſiā et ſup has Lydiā Cariā et Ioniā et quæcūq; aliæ aſiæ ꝓui ciæ circa Pergamū ſunt:ueterēq; græciā & Macedoniā deuicto Mithrida te ſtatim impio ſuo ſubiecere:ac plurimis eaꝝ nōdum quicq̄ pſoluentibus

Bithynii Cappadoces.

Regiōes uictę a romanis.

Pergamum.

impoſuere tributa. Qãobrem hoc uel ingens bellum mihi licet arbitrari & uictoriã ab illo partã magnã exiſtimare. Præſidentẽ quoq; illi bello ducem Pompeiũ uſq; in hãc diẽ merito appellari magnũ multitudie gentiũ ac populo℞ quos uel recepere ipſi uel amiſere & lõgitudine tẽporis quod p.xl. & amplius annos geſtũ eſt. Audacia ꝑterea ipſius regis: ac tolerantia quẽ in oĩbus potentẽ expti ſunt: cui⁹ impio naues quadringẽtæ ex ꝓpriis ſub erãt: eqtum qnquaginta: peditũ ducẽta & qnquaginta millia: machinarũ: ac oĩs bellici inſtrumẽti par potẽtiæ eius ſumma. Depugnabant aũt cũ eo reges Dynaſtæq; Armeniæ: ac Scytha℞ q circa pontũ incolunt: ſupraq; Mȩotidẽ paludẽ: & ab illa ad Thraciũ boſphorũ nauibus uehunť contra Romanos eo potiſſimũ tempore acri inter ſe bello diſcidentes: & Hiberiã qui in eos concitaret emiſerat: & cum celtis fœdus amicitiamq; inierat: ita ut in Italiam omnia prædatoribus referta ab Cilicia ad Herculeas uſq; columnas maria inquietarentur: eaq; ſeparata & impermeabilia ad nauigandum fierent ciuitatibus & famem & plurimum laboris adiicerent. Omnio nihil homini poſſibile omiſiſſe uiſus eſt uel agens uel cogitans: ut hic maximus rerũ motus ab oriente in occidentẽ uniuerſos: ut ſic dixerim moleſtia afficeret: uel bello implicitos: uel auxilia ferentes: uel latrociniis impendentes operam uel bello ipſi finitimos. Tam ingẽs hoc bellum fuit: ac tam uarium: & ad maxima demum finiens extulit Romanos. ut imperii termios ab occidente ad fluuium perduxerint Euphratem. Diuidere uero hæc ꝑ pa per nationes haud facile eſt quæq; ſimul geſta ſunt: & inuicem cõnexa. Quæ uero diſtinguere nobis licet per partes explicabimus. Thraces græci eos exiſtimant: qui cum Rheſo ad Ilion pro Troianis caſtra habuere. Rheſo deinde noctu a Diomede interfecto quemadmodum ab Homero carminibus perſcriptum eſt fugientes ad põti oſtia quæ arctiora in Thraciam ſunt quoſdam deſtitutos ratibus in ea tullere conſediſſe: eamq; partẽ tenuiſſe: quæ Bebrycia appellabatur. Quoſdam tranſgreſſos ultra bizãtium & Thraces qui Bithynii dicuntur prope Bithym habitaſſe fluuium. Fame deinde compulſos in Bebryciam rediiſſe & Bithyniã pro Bebrycia a fluuii noĩe iuxta quẽ incoluiſſent nominaſſe. Eius uero appellationẽ nulla ratiõe cum tempore ab illis imutatam cum parum admodum Bithynię nomen a Bebrycia uideatur differre hoc multi iam exiſtimãt. Alii uero Bithym Iouis & Thracis filium eorum regem primum extitiſſe: & utriuſq; appellatione utriq; terræ nomen inditum. Huiuſmodi de Bithynia referre uiſum. Quæ uero ad Romãos pertinent qui eam rexere prouinciam duos & quadraginta deinceps annos res geſtas expediam. Sic enim mihi maxime recenſere opus eſt eorum facta perſcribenti. Pruſias cognomine Cynigus cui Perſeus Macedonum rex ſororem eius uxorem dederat cum non multo poſt Perſeus idem Romaniq; adinuicem belligeraret neutram partem ſecutus eſt. Capto demum Perſeo ad Romanorum duces peruenit ueſte amictus Romana quam togam appellant: & calciamẽta gerẽs italica

Pompeius magnus cur.

Mitridatis ꝓpotentia.

Mȩotis palus.

Columnæ herculeæ.

Termini romani imperii.

Bythiniorum origo a Thracibus.

Rheſus

Diomedes.

Homerus.

Bebrycia

Bizantium

Bithys fluuius

Romani.

Bithynio℞ hiſtoria.

Perſeus a Romãis captus.

Romano℞ morẽ attẽde i red

raſo capite pileatus: quo more: nō nulli: libertati redditos ex decreto iceſſiſſe memorant cum alias facie turpis eſſet a corpore perbreuis. Itaq; ad Romanos delatus Romanis uerbis ſe eorum libertum profeſſus eſt. Cum riſum exciuiſſet omnibus Romam miſſus etiam ridiculus multo magis habitus ueniam tādem impetrauit. Sequenti deinde tēpore Attalo effectus hoſtis eius qui circa pergamum aſiam regebat aſiaticam ingreſſus eſt prouinciam. Quæ Romanorum audiēs ſenatus a Pruſiam legatos miſit: qui eum moneret ne in Attalum eorum ſocium atq; amicum bellum gereret. His cum minus ille paruiſſet legati ex mandato eum monuere ut: ſenatui morem gereret: & cum mille dūtaxat equitibus ad fines ex fœdere impoſitos accederet. Illic enim Attalum pari equitum numero illum expectare. At is ſpreto Attalo ex ſuorum paucitate ratuſq; ex inſidiis facile eum detiere poſſe legatos antecedere iuſſit quaſi cum mille ſecuturus. Vniuerſo deide ſublato exercitu ueluti ad pugnam profectus eſt. Itaq; cum attalus legatiq; aduentum eius præſenſiſſent: & in fugam ut quiſq; potuit abiiſſent: ille prætermiſſis iis qui Romanorum uaſa deferebāt cæteros inſecutus eſt. Interceptoq; oppido quod Nicephoriū appellatur funditus euertit: naues porro quæ in eo fuerant incendit. Attalum quoq; in pergamum delatum obſidere pergit: quoad hæc intelligentes Romani alios denuo miſere legatos: qui pro damnis quæ Attalo idem intuliſſet ſatiſfactū iri iuberent. Tunc uero pauefactus Pruſias mandatis paruit: copiaſq; abinde ſuſtulit: mulctā quoq; legatis ſtatuentibus. Attalo perſoluit: naues ſtatim uigiti cataphractas: argentiq; talenta quingenta in tempore pollicitus. Erat is ob crudelitatem fere omnibus exoſus ſuis. Nicomedes autem eius filius a Bithyniis ſummo honore colebatur. Qua ex cauſa permoleſte eiꝰ præſentiam ferēs Pruſias Romam ubi uitam duceret ire iuſſit. Certior deinde factus filium a Romanis plurimum diligi: & in honore haberi ſenatui ſupplicare inſtituit eum a pecuniis quas Attalo deberet liberum eſſe ſineret. Minam autem legatum hac de re ad Senatum mittit: cui ita impōit ut ſi: quæ petit a ſenatu impetret nihil in filium eius moliatur. Sin uoto decidiſſet Nicomedem itra urbem conetur occidere. Rates illi ob hoc non nullas deſtinat: milites præterea uſq; ad duum millium numerum. Cū multæ remiſſio a ſenatu repudiaretur nam Andronichus ex aduerſo Attalo ſubmiſſus mulctam a legatis inditam rapina inferiorem eſſe prædicabat. Nicomedē porro aggredi inſtituens cum omni diligentia munitum circūſpiceret addubitare cœpit. Itaq; iuuenem interficere non auſus: in Bithyniam ob timorem redire deſtitit. Protracta diutius in urbe mora tādem cum Nicomede in colloquiū uenit. Inſidias Pruſiæ cum eo ſtruere aggreditur. Andronichum Attali legatum ad rem conficiendam comitem accerſit: qui Nicomedē ut in Bithyniam induceret ſuaderet Attalo. Illi ſe inuicem in oppido quodā mediterraneo: quod Bernice appellatur expectantes ueſpere nauem ingreſſi: quæ facere opus eſſet meditantur: deinde nocte nōdum peracta diſceſſere. Cum

dendis libertati regibus ab eis captis ſecūdū quoſdam

Attalus rex

Sēatus legatio ad Pruſiam

Superbus rex Pruſias.

Nicephorium oppidū a. P. funditus. euerſum.

Paret mādatis Pruſias ob timorem:

Nicomedes.

Bythyniorꝝ dilectio erga nicomedē pruſiæ filium

Minas Pruſiæ legatus ad ſenatū mittit:

Patris perfidiā attende.

illuceſceret Nicomedes purpuram indutus regiã diademate capite impoſi
to nauem egreditur. Androicus obuiam illi factus ac regem appellans cũ
Simulatũ attẽ de hominẽ
equitibus quingentis: quos ſecum habuit antecedere ſuadet. Minas aduẽ
tum Nicomedis tum primum ſentire ſimulãs inter duo mille quos agebat
ueluti pauidus ferebatur: & ſermone prolato duobus inquit regibꝰ uno in
prouincia exiſtente: adueniente altero neceſſe nobis arbitror conſulere cui
melius ſtatuendum ſit: & quæ futura ſunt uiciſſim prouidere tanq̃ de ſalu
te noſtra cogitantibus: cui bene prouiderimus pſcrutantes quis eorum di
gnius regno præſit. Ille quidem ſenex eſt hic iuuenis. Bithynii illum oderũ
hunc amplectuntur: quem Romanorum etiam primores carum habent:
& Andronicus iam illi fauens Attali ſocietatem uidetur polliceri magno p̃
ſidentis imperio & Bithyniis finitimi & qui plurimum cũ Pruſia bellũ ge
rat. Hæc inquiens Pruſiæ crudelitatem una detegebat quæq; in omnes ſu
perbe impieq; feciſſet. Cõmune præter hæc Bithynioꝝ in illum referebat
odium adeo: ut Pruſiæ iampridem infenſos & regnum eius deteſtantes ad
Nicomedem facile traduxerit: & ſimul dicens hic rex ſecundus nobis cum
Nicomedes ab Attalo p̃libẽter acceptus.
Andronico duobꝰ millibus ſtipatus eum ſequebatur. Attalus iuuenem p̃
libenter accepit. Pruſiamq; adhortatus eſt ut ciuitates quaſdam ad in habi
tandum regionem præterea ex qua redditum pcipere poſſet filio traderet.
Hortatur Attalus Pruſiã ut Nicomedi ciuitates tribuat.
Pruſias regnum omne Attali ſtatim dare ſe dixit: cuius cauſa: ut Nicome
di acquireret in aſiam ueniſſet. Hæc fatus Romam non nullos ex ſuis mi
ſit: qui Attalum ac Nicomedem accuſarent: eoſq; in iudiciũ accirent. Qui
autem cum attalo fuere ſtatim in Bithyniã profecti ſunt: quibus uenienti
bus paulatim Bithynii ad eos defluxerunt. Pruſias nemini fidens: Roma
Facetũ Pruſiæ reſponſum.
nos quoq; ab his inſidiis liberaturos ſe arbitratus thracem quẽdam elegit
qui thraces quingentos in unum cõgregãs ſolus corporis ſui curã ageret.
Ipſe in arcem quæ in Nicea eſt aufugit. Romanorum igitur prætor qui ĩ
Nicea.
urbe fuerant non ſtatim Pruſiæ legatos in ſenatum duxit quo Attalo mo
rem gereret. Cum aliquando induxiſſet: & ſenatus prætorem ipſum lega
Romanorũ legati a prętor electi ad finẽ bello imponẽdum.
tos eligere mandaſſet qui finem bello imponerent tres uiros elegit: quorũ
unus lapide caput ſaucius fœdas pferebat cicatrices: alius podagra labora
bat: tertius ſtultior haberi conſueuerat. Qamobrem Catonem legatos cõ
templatum dixiſſe ferunt ſenatum legationem emittere quæ ratione pedi
bus capiteq; careret. Legati igitur in Bithyniam delati ut bello finem ipo
Cato cẽſorinꝰ
Facete de legatis Cato:
nerent utriſq; mandauere. Nicomede uero & Attalo parere illis uelle reſpõ
dentibus: Bithynii præterea percepta re Pruſiæ crudelitatem ulterius ſuſti
nere non poſſe clamitabãt. maxime cũ eoꝝ odium ex plurium querelis iã
illi uulgatum eſſet. Ea ex cauſa legati q᷑ hæc Romanis nondum innoteſce
Pruſias ĩ Nicomedẽ pficiſcitur.
rent infecta pace ad ſuos rediere. Pruſias deſperatis Romanorum rebus q
bus potiſſimum fiderat nullius expectata ope in Nicomedem pfectus eſt
ut urbe interecepta iis: q in eũ iſurrexerant bellũ gereret. At illi rege prod
to portas continuo reſerant Nicomedes ſubinde cum exercitu ingreditur

Pruſiam uero Iouis templum confugere nitentem nonnulli a Nicomede
miſſi interficiũt. In hũc modum Nicomedes Pruſiæ loco Bithiniorum regnũ
adeptus eſt. Cui deinde functo rebus humãis Nicomedes eius filius cogno
mie Philopater imperio ſucceſſit Romãis regnũ ueluti paternũ illi ſtatuẽ
tibus. Quæ igitur ad Bithynios pertinẽt huiuſmodi fuiſſe cõſtat: quæ ha
ud inutilia arbitror ſciut eſſe. Alterius aũt Nicomedis filius ex teſtamento
regnũ Romanis dereliquit Cappadociæ ante Macedones qui imperarint
neutiq; aperte poſſum dicere: an ipſi proprio potiti ſint imperio: an Dario
potius paruerint. Alexander quippe dicitur cũ in Darium deduceret prin
cipes earum gentium ſub tributo reliq̃ſſe. Sic urbem Amiſum genus atticũ
in Democratia ueluti patria ipſis politia ſtatuiſſe. Hieronymus nec has q
dem nationes attigiſſe eum ſcribit uerum ſupra maritima pãphyliæ & Ci
liciæ progreſſum aliud in Dariũ tenuiſſe iter. Perdicas deinde q ab Alexan
dro Macedonibus præfuit Ariarathẽ in Cappadociam mouẽtẽ uel ab eo
potius deficientem ſiue ut illius regnũ macedonibus acquireret bello cœpit
eumq; ſuſpendit: nationibus illis Eumenẽ cardianũ præfecit. Eumene dei
de interfecto cum macedones hoſtẽ illum iudicaſſent Antipater poſt pdi
cam regionis quæ ſub Alexandro olim fuerat curam agens Nicanorem
Cappadociæ Satrapem inſtruit. Macedonibus non multo poſt inter ſe di
ſcidentibus Antigonus Laomedonte regno pulſo Syriæ præfuit. Mithri
dates huic adhæſit uir genere perſarum regio. Ferunt Antigonũ per ſomniũ
exiſtimaſſe agrũ ſe auro ſerere. Mithridatẽ deinde aurum metentẽ in pon
tum receſſiſſe. Qua ex cauſa illum capiẽs interficere conatus eſt. Ille cum
ſex dũtaxat equitibus aufugit: & locũ quendã Cappadociæ muniẽs mul
tis illuc cõfluentibus Macedonũ in curia Cappadociam finitimaſq; circa
pontũ tenuit nationes. Poſtremo imperiũ in maius propagatũ filiis tradi
dit: quod uiciſſim unus ab alio ſuſcepit uſq; ad ſextũ a primo Mithridatẽ
qui cũ Romanis bellũ geſſit. Huius itaq; generis cappadociæ: ac ponti re
ges cũ extiterint facile erit exponere queadmodũ eorum regna diuiſerint: &
qui ponto qui ue Cappadociæ præfuerint. Primus igitur ex his Romanis a
micitia coniunctus naues quaſdam in Carthegineneſes ac belli pmodicam
præſtitit ſocietatẽ rex pôti Mithridates euergetus cognomine qui Ccap
padociã quaſi ſibi alienã excurrit. Huic ſucceſſit filius mithridates Diony
ſius cui eupater fuit cognomen quem Romani excedere cappadocia iuſſe
re: Ariobarzane ad eos confugiente & digniore illis uiſo qui Cappadociæ
præeſſet ſiue q mithridatis regno in maius adaucto non nihil uererentur:
& in plures clam diuidere optarẽt: & is quidẽ ſucceſſit in regno. Nicome
de aũt Nicomedis pruſiæ ueluti paterno in regno a Romanis Bithyniæ p
ſidere iuſſo Socrates fratrẽ Nicomedis eius qui xpus dicebatur cũ exercitu
in eũ miſit: eoq; modo Bithyniorum principatum Socrates ad ſe tranſtulit.
Per idem fere tẽpus Miſtralus & Bagoas contra Ariobarzanẽ qui a Ro
manis regno præfectus fuerat in Cappadociam ducentes Ariarathem re

Mors Pruſiæ.
Nicomede defuncto ſuccedit Nicomedes ſecundus
Bithyniorum hiſtoriæ finis
Bithyniæ regnũ ex teſtamento romanis relictum.
Cappadocia.
Amiſum urbs
Opinio Curtio diſſimilis.
Ariarathes a pdica captus: ac ſuſpenſus
Nicanor Cappadociæ ſatrapes iſtituitur.
Laumedon
Mithridates ſextus qui cũ romanis bellum geſſit
Mithridates euergetus.
Socrates rex.

Manius atilius L.Caſſius.

gem prefecerũt.Romani Nicomedẽ ſimul & Ariobarzanẽ in regnũ una
reduci ſtatuerũt:& legatos hac de cauſa ad illos demiſerũt:qbus Manius
atilius præerat:aſſumereq́ ex itinere a Lucio Caſſio qui circa pergamum
caſtra habebat & exercitũ ꝑmodicum ducebat:& ab Mithridate eupatro

Origo belli Mithridatici.

auxilia iuſerũt.Sed is quidẽ ꝙ capadociã ſibi abſtuliſſent romãi ac phry
giã conqueſtus queãdmodũ græcis litteris ꝑſcriptũ eſt nihil fauoris illis
præſtitit. Caſſius autem & Manius Caſſii copiis plures alias ex galathis
phrygiiſq́ adiicientes Nicomedẽ in bithyniæ:Ariobarzanẽ uero ĩ cappa
dociæ reſtituere regna:Et cũ uterq́ Mithridati eſſet finitimus una cõue
nerũt:regionem eius q̃ primũ excurrere eumq́ in bellũ ꝓuocare:ſatis fiſi

Attende originẽ belli a romãis ꝓceſſiſſe.

romãos auxilio illis affuturos eſſe.Formidabat tamẽ ꝑ ſe quiſq́ cũ finitimi
illi eſſet tanti belli ſubire principiũ Mithridatis in primis ueriti potẽtiã.In
ſtantibus autẽ legatis Nicomedes multas in parãdis auxiliis ducibꝯ ac le
gatis dediſſe pecunias:plures etiã debere cauſatus:ampliores præterea a ro
manis:qui eum ſequebant̃ mutuo ſumpſiſſe uelluti coactus in Mithrida

Amaſtris urbs

tis regionẽ mouit exercitũ:& uſq́ ad Amaſtrẽ ꝓgreſſus urbẽ uniuerſa de
populatus eſt nemine uel ꝓhibente illũ uel aduerſum occurrẽte. Quippe
Mithridates quãq̃ paratas copias haberet ultro ceſſerat plurimas iuſtaſq́
belli occaſiones in illũ præparans.Reuerſo deinde multis cũ ſpoliis Nico
mede Mithridates Pelopidã ad romanoꝝ principes ac legatos deſtinat ſa

Mithridates Pelopidam ad romanorũ principes & legatos mittit Pelopidæ querela.

tis cõſcius eos ſibi aduerſos eſſe:& huiuſmodi inſultus cauſã ab illis ꝓceſ
ſiſſe. Diſſimulãs adhuc igit̃:& plures ſimul & honeſtas huius belli præſe
rens occaſiones paternæ ſocietatis & amicitiæ memoriã illis protulit: qua
rũ cauſa phrygiã & cappadociã ſibi ablatas fuiſſe querebat̃:cũ altera pro
genitorũ ſuoꝝ cõtinue fuiſſet & a parente ſuo tenuo ſuſcepta: phrygia in
uictoriæ ſignũ contra Ariſtonichũ ab imꝑatore romão præbita:nec cõmo
de admodũ pecuniis imꝑatori ipſi traditis:& nũc inquit Nicomedẽ introi

Ariſtonichus.

tũ ponti ſibi intercludentẽ:omnẽq́ regionẽ ad Amaſtrẽ:urbẽ uſq́ populã
tẽ prædãq́ illã abducentẽ quã optime noſtis:uidere negligitis cũ ad offe
renda auxilia nec debilis rex meus ſit:nec imparatus.Ceterũ uos teſtes ea
rũ:rerũq́ ĩ cõſpectu ueſtro geſtæ ſunt expectat. Ex quo igit̃ affuiſtis & ui
diſtis omnia hortat̃ uos Mithridates amicus & ſocius amicos ſibi pariter
& ſocios:ſic eni fœdera inter utroſq́ iacta teſtãt̃:ut ſibi a Nicomede iniuri
am paſſo uel opẽ afferatis:uel ab eo inferri ꝓhibeatis.Sic ille effatus eſt.

Contentio inter legatos Mithridatis & nicomedis in cõſpectu romanorũ:& primo Nicomedis.

Nicomedis deinde legati ex aduerſo illi aſſiſtentes ita fari cœpere. Mithri
datẽ iã pridẽ Nicomedi inſidias ſtruentẽ Socratẽ cũ exercitu ĩ regnũ eius
induxiſſe qeſcente illo:& quæ maiorũ ſuoꝝ olim fuerãt iuſte poſſidẽte:&
hæc a Mithridate ĩ illũ geſta eſſe:quẽ uos o romani bithyniorũ regẽ eſſe
uoluiſtis.Liquet igit̃ non magis in nos quã in uos ab illo tentatũ eſſe.Hic
etiam iubentibus uobis ne a regibus in aſia exiſtantibus europæ inferetur
bellũ magnã cheronneſi inuaſit partẽ.Et hæc ſunt in uos cõtumeliæ: & te
meritatis ac diffidentiæ eius opera.Apparatus uero tam ĩgẽtes quaſi ad

magnū:& deliberatū iam ab eo bellū inſtituti ꝓpriorū exercituū uidelicet ac ſocioꝝ thracū ſcytharūqꝫ & aliarū ſibi finitimaꝝ nationū:& iam cum armeniis coniugia cōtrait:ac in egiptū & ſyriā præmittit ex ſuis reges ad amicitiā alliciens ac ſocietatē. Naues illi adiūt cataphratæ numero tercentæ & tamen alias inſtruit. gubernatores ulterius & nautas in phœniceam miſit & ægyptū. Quæ quidē nō ī Nicomedē tot ac tantā ſed ī uos o romani molitur Mithridates inſaniens nūc ꝙ phrygiā ſubdole largitionibus extortā ab īpator̄ ueſtro tanq̄ indedite poſſeſſam deponere iuſſiſtis:ꝑgrauiter etiam ferens capadociā a uobis Ariobarzani traditā ueritus ſucceſſus ueſtros & occaſione præpoſita cōtra uos apparatꝰ inſtruens ut aliqd uobis queat imponere: Sapientum quippe eſt nō expectare quoad ſe uobis ꝓfiteatur hoſtem:ſed ad opera eius potius quam ad uerba adhibere animū: neqꝫſub amicitiæ figmento latitanti ueros & probatos tradere amicos neque iudicium ueſtrum quo nobis regna decreuiſtis debilitari ſinere ab homine nobis pariter uobiſque inimico. Hæc Nicomedis legati retulere. Ingreſſus deinde in romanoꝝ concilium Pelopidas de iis quæ a Nicomede prius geſta ſunt denuo cōqueſtus eſt & ut iudiciū ſuū ꝓmererent efflagitabat. Hæc enim aiebat ante oculos ueſtros geſta ſūt o romani Mithridatis regione uaſtata:intercluſo mari:præda tam ingēti abacta uō uerborū circuitione opus eſt neqꝫ iudicio ſed uos iterū precamur ut uel facta ꝓhibeatis:uel Mithridati iniuriam paſſo feratis auxiliū:uel hoc ſaltem ultimū o romani ne ſe ulciſcentē uelitis ꝓhibere ſed utriuſqꝫ labori ceder̄. Hęc Pelopida longioribus uerbis repetēte uiſū eſt ut plurimū romāorum ducibus auxilia præbere Nicomedi:eorū tamen cōtentionibꝰ ꝑ diſſimulationē adhibebāt aures. Cæterū ob ea quæ a pelopida relata ſunt erubeſcētes amicitiā uidelicet cū Mithridate ex fœdere adhuc ꝑmanere quēadmodū illi reſponderēt addubitabāt. Maturo deinde cōſilio in hūc modū retulere. Neqꝫ Mithridatē quicq̄ indebite perpeti a Nicomede uolumus:neqꝫ Nicomedē ab eo debellari patiemur. Nō enī utile romāis arbitramur Nicomedi damna inferre Mithridatē. Hæc effati Pelopidā reſponſionis ambiguitati contradicere uolentē emiſere cōcilio. Mithridates igit̄ tanq̄ a romāis aperte iniuria effectus eſſet Ariarthē filiū cū magna manu in capadociæ regnum mittit:quod ſtatim expulſo Ariobarzane ſuſcepit. Pelopidas ad romanos iterū reuerſus in hūc modū effari cœpit. Quæ Mithridates a uobis iniuria affectus patiēter tulit cū phrygiā ac cappadociā illi abſtuliſſetiſ audiuiſtiſ. Quot uero damna a Nicomede paſſus ſit intuentes negligitis amicitiam & ſocietatē offerentibꝰ nō tanq̄ accuſantibus apud uos ſed reis potius reſpōdetis minime cōducere aientes romanoꝝ rebus damna Nicomedi īferri ueluti iniuria affecto. Vos igitur hoc cōmuni romanorū in cappadociā damno cauſam præbuiſtis. Propter uos enī a quibus adeo deſpecti ſumus cū in hūc modū ſophiſtica reſponſione ſperneremur. Hoc egit Mithridates & legatos cōtra uos ad ſenatū ueſtrum mittit:in quo uobis reſpōdenti

Nota.

Iterata Pelopidæ querela.

Romāorū ambigua reſponſio q̄relis Pelopidæ.

Mithridates Ariaratē filiū cum magna manu in cappadociā mittit

Cappadocię regnū a Mithridate ſuſceptū

Nouiſſima Pelopidæ querela & acerbior

bus adeſſe pollicet̃:nec quicq̃ in peius uertere:neq̃ principium tanti belli
Magnũ impe rium.
ſine cõmuni romanorũ cauſa ſuſcipere. Intelligentibus ipſis Mithridatem
patrio præeſſe regno:cuius magnitudo uiginti ſtadioꝝ millia amplectitur
pluresq̃ alias finitimas tenere regiones:Colchos gentẽ arimanã: græcoſq̃
ſupra pontũ habitantes:& barbaros quicunq̃ ſupra illos ſunt:amicis præ
terea ad mandata paratis uti poſſe ſcythis:tauris:& baſtarnis. Thracibus
Arſaces parthorũ rex.
quoq̃ & Sarmatis & uniuerſis circa Taniam & Hiſtrũ & paludem Mæo
tidam incolentibus:cui Tobanes armenius ſocer eſt & Arſaces parthorũ
rex amicus. Nauiũ præter hæc multitudo in promptu eſt: aliaſq̃ denouo
inſtruit.Apparatus uero ad hæc omnia abũde adſũt. Minime emẽtiti ſũt
uobis q̃q̃ calumniantes bithynii de iis qui in ægipto & ſiria ſunt regibus:
Verba minatoria Pelopide.
quos nõ ſolũ nobis op⁹ ẽ ſi bellũ fiat aliis adiecere:ſed ẽt a uobis nup̃ poſſeſ
ſã aſiã:greciã libiã multaſq̃ italiæ p̃tes:q̃ auariciã ueſtrã ferre nequeũtes in
deſinenti uobiſcũ prælio decertãt huic bello iſerere:quod modũ diſponere
potentes Mithridati inſurgitis Nicomedi & Ariobarzani p̃ pattes auxilia
mittentes & ꝓfitemini nobis amici eſſe & ſocii:& ita reſpodetis: deinde ut
hoſtibus utimini.Afferte igit̃ ſi quid ob cõmiſſoꝝ pœnitentiã eligitis uel
iniuriã amicis ueſtris ne a Nicomede inferri ſinite.Sic enĩ faciẽtibus uobis
auxilia cõtra italos regẽ noſtrũ latuꝝ pollicemur uel apparentẽ ſaltẽ ami
citiam diſſoluite uel romã ad iudiciũ contendamus una.Sic Pelopidas elo
cutus eſt. Hi autẽ inſolentius illũ loqui arbitrantes Mithridatẽ a Nicome
L. Caſſius aſiæ proconſul.
de & cappadocia abſtinere imperant:ſe ſtatim Ariobarzanem i eã reductu
ros eſſe.Pelopidam inſup̃ ab exercitu cedere iubent: nec ulterius ad eos re
Romanoꝝ exercitus in Mithridatem
uerti niſi in iis quæ mãdata eſſent p̃maneret rex.In hũc modũ igit̃ tulere
ſententiã & diſcedenti abinde Pelopide cuſtodiã adibuere ne quempiã i iti
ner̃ p̃uerteret.Quibus peractis cõſilia tanti belli neutiq̃ expectãtes: aut ut
populo nota fierẽt exercitũ ex bithynia & cappadocia:nec non ex Paphla
gõia & Galatis q̃ i aſia ſũt ſtati mouẽt.Veꝝ q̃a ꝓprius ipis exercitus ade
rat:quẽ Lucius Caſſius aſiæ proconſul retinebat & omnes ſociorũ uires i
Minutius ruffus.
unum conuenerant diſpartitis copiis unuſquiſque caſtra ponit : Caſſi
us bithyniæ & Galatiæ in medio. Manius per inferiora bithyniæ Mi
thridatem uerſus: Appius præfectus alius ſupra Cappadociæ montes
C.Populus.
copias ſiſtunt: equites habens unuſquiſque: ac pedites uſque ad qua
Mithridatis exercitus in romanos.
draginta millium numerum. Superuenerat & claſſis illis quam Minuti
us ruffus circa bizantium:& Caius Popilius adduxerant ponti introitum
obſeruãtes.Aderat porro & Nicomedes rex peditũ q̃nquagita:equitũ ſex
Dicrotæ naues quæ duobus gubernaculis pariter a ꝓra regunt̃ & puppe.
milia ſecum ducẽs.Tantus illis exercitus in unum coactus affuit: Mithri
dates uero ex ꝓpriis peditũ ducẽta:equitũ q̃ngenta millia habuit parata:
naues cataphractas tercẽtas:dicrotas cẽtũ:cæteraꝝ quoq̃ igẽtem appara
tũ Duces illi copiaꝝ Neoptolomus & Archelaus ad inuicem fratres fuere
quibus ut plurimũ ipſe aderat. Auxilia quoq̃ ducebãt Arcathias Mithri

datis filius ex minore Armenia equitum decem millia: & Dorilaus in Phalange constituta. Craterus aūt centum &.xxx.currus habuit. Tam maximus utriſq; apparatus fuit. Feruntur ſe mutuo tum primū prælio imiſcuiſſe. Mithridates: ac Romanis olympiade octuageſima ſupra centeſimā. Patentibus igit͛ campoꝝ ſpaciis iuxta Amneum fluuium ſe ad inuicem intuentes Nicomedes: ac mithridates duces inſtruxere aciem: Nicomedes ſuoſ eduxit omnes. Neoptolomus: & Archelaus expeditos dūtaxat: & quos arcathias ducebat equos: nōnullos præterea ex curribus. Etiam phalanx ꝓcedere cœperat cum paucos ex ſuis ad tumulum quendā petroſum campi in medio præmittunt ne a Bithyniis numero ſuperioribus circūueniri poſſent: quos cū e tumulo depulſos intueretur Neoptolomus ueritus ne eodē periculo circūueniretur ſubito in auxilium aduolat Arcathiā una iuocans. Nicomedes hæc contēplatus ex aduerſo occurrit. Fit hoc in loco prælium ingens: ac cædes. Inſtante itaq; Nicomede mithridatis milites fugā capeſſunt: quoad Archelaus ab dextro cornu progreſſus perſequentes inuadit. Illi autem in eum conuerſi ſunt. At is paulatim retroceſſit: ut Neoptolomi milites ex fuga reuocaret. Cum uero abūde id factum intelligeret ſe ſubito conuertit: ac currus in Bithynios falces deferentes cū impetu imittit: eoſq; concidere: ac ſecare cœpit: nō nullos in duas: alios in plures diuidēs partes: quæ res Nicomedis exercitum uehementiſſime conterruit cū homines ſe laceros: aut in plures deſectos partes: aut falcibus appenſos ſpirātes adhuc intuerētur. Aſpectus igitur magis: ac nouitas q̄ pugnæ uis ordines in unū cōfuderat: Cōturbatis illis Archelaus a frōte. Neoptolomus & Arcathias a fuga reuertentes a tergo inſtant. Illi ſe inuicem tutātes tandem in utroſq; ruunt. Cęterum cum diutius inſtarent. Nicomedes una cū cæteris in phalāg oīam fuga abiit: Mithridatis phalāge nōdum progreſſa ad bellum. Capta Nicomedis caſtra & quæcūq; in illis fuerant tum captiuoꝝ multitudo abacta: quos omnes Mithridates prælata pietate exhibito etiam uiatico ſolutos ad propria iuſſit remeare humanitatis opinionem præferēs hoſtibꝰ quod opus Mithridatici belli primū fuit & Romāorum animos maxime confregit quaſi proteruia potius q̄ conſilio ducti ſine omnium conſenſu tātum prælii diſcrimen adiiſſent. Pauci quidem plures ſuperauerant non ulla locorum fœlicitate aut errore hoſtium cæterum uirtute imperatorum & militum probitate uſi. Nicomedes igitur cum Manio caſtra iūgit. Mithridates ſupra montem Scorobam ſe locauit qui Bithyniorum pontique regionis ſeruat fines. Interim præcurſores eius circiter centum ex Sauromatis octingentis Nicomedis equitibus obuiam progreſſi non nullos capiūt quos uiciſſim mithridates exhibito uiatico in patriam reuerti iuſſit. Manium uero fugientem Neoptolomus & Nemanes Armeius circa primum Pachium locum hora ſeptima compræhendunt & accedentem ad Caſſiū Nicomedē in pugnā cōpulerūt: eqtū quatuor millia: peditum in decuplo amplius deducentem: ex quibus circa decem millia cæſa ſunt: tercenti fere

Neoptolomuſ & archelaus fratres mithridatis duces.

Quō tempore bellum inter romanos: & mithridatem cœptum:

Initium ꝓlii.

Ingēs ꝓliū: ac cædes.

Mithridatis milítum fuga:

Belli mutatio uaria

Currus falcati mithridatis

Bithyniorum ſtrages a curribus edita.

Nicomedis fuga.

Mithridatis pietas erga captiuos.

Scoroba mōs.

Mithridatis iterata pietas erga captiuoſ

Nicomedis exercitus: & captiuitas.

capti:quos ut prius ad ſe ductos mithridates quo militum gratiam apud
Interea tertio mithridatis pietas.
hoſtes mereret liberos eſſe iuſſit:Maniũ cum exercitu interceptus eſt: ue
rum fugiẽs ipſe ſupra Gargarum fluuiũ inſtãte nocte ab altera parte trãſ
greſſus in pergamũ euaſit.Caſſius & Nicomedes & qui cum illis fuere ro
Gargarus flu uius.
manoꝝ legati ad Leontum caput peruenerũt qui totius Phrygiæ muniti
ſimus locus eſt. Militabat & cũ ipſis multitudo ingens qualem nõ multoſ
Lacõtũ caput.
ante ĩ unũ collegerat:fabroꝝ:agricolaꝝ & ꝑuatoꝝ quos ad bellũ iſtruebãt
Phryges quoq; illis addiderant. Veriti itaq; utriq; moleſtiam afferre uiris
bellicoſis eos liberantes retrocedere cœperuut.Caſſius in Apamiã exercitũ
abducens. Nicomedes aũt in pergamũ. Mancinus ſubinde in Rhodũ ue
nit.Quæ omnia intelligentes ii qui põti ingreſſum obſeruabant ſtatim re
ceſſere:ac ponti clauſtra:naueſq; quas a Nicomede acceperant mithridati
Mithridatis ui ctoria.
tradidere. Ille congreſſu uno uniuerſum Nicomedis regnũ ſibi uendicans
ciuitates circũibat:eaſq; ad ſe aſciſcebat. Progreſſus deinde in Phrygiã in
Alexandri hoſpitio cõmoratus eſt:fœlicitati ſuæ aſcribẽs quo in loco diuer
tiſſet Alexander,in eodem quoq; hoſpitari mithridatem. Et is quidẽ Phry
giæ reſidua:Myſiam quoq; & Aſiam quæ Romani nuper poſſederant in
uaſit:& ad domeſticos præmittẽs Lyciã & Pamphyliam & quæcũq; uſq;
Laodices.
ad Ioniã ſibi ſubdidit:Laodicibus porro circa Lycium fluuium ſibi aduer
Quintus oppi us
ſantibus.Nam Romanoꝝ prætor.Q.Oppius nomine equites nõ nullos.
ac milites mercede cõductos ſecum habẽs urbem tuebatur: tibicen q̃ hæc
diceret præmiſit regem mithridatẽ Laodicibus ueiam polliceri ſi Oppium
ſibi traderent. Qua ex re permoti illi Oppii milites ſtatis liberant:ducẽ au
Ignominiã at tende.
tem ipſum ad mithridatem deſtinant nõ ſine riſu lictorem ſecũ deducentẽ
Mithridates nihil immoratus undequaque ſolutum illum duxit Romano
rum imperatorem in captiuitate poſitum oſtentans omnibus. Non multo
Manius Atiliꝰ
poſt Manium Atilium qui legationis & belli huiuſce potiſſimum cauſa fu
Aliam attende ignominiam
erat intercipiens in aſino etiam uinctum iuſſit circunferri præcedente tibi
cine qui intuẽtibus annunciaret:hic eſt manius quoad in Pergamo os ciꝰ
perpeſſit auro auariciam obiiciens Romanis. Satrapas poſt hæc populis
imponens ad Magneſium atque Epheſum mithylenaſq; delatus omnibꝰ
læte eum ſuſcipientibus. Epheſiis inſuper Romanorum abolentibus ima
gines quarum cauſa non multo poſt dedere pœnas cum ex Ionia reuerte
Stratoniciam.
retur Stratõiciam cœpit:illataque urbi cuſtodia etiam pecunia mulctauit.
Formoſam præterea uirginem inter mulieres conſpicatus ſecum abſtulit.
Cum magneſiis paphlagonibus & Lyciis aduerſantibus adhuc per duces
proprios bellum geſſit.Hæc igitur a mithridate gerebãtur. Romani cum
primum eius impetum ingreſſumq; in Aſiam audiſſent exercitum in eam
mittere decernunt:quãquam contentionibus pene inextricabilibus: & do
meſtico in urbe uexarentur bello tota fere italia per partes ab eis deficiente
Cõſulibus itaq; prouincias inter ſe ſortiẽtibus Aſiæ pricipatus bellũq; ĩ mi
Cornelius Sylla.
thridatẽ Cornelio Syllæ obuenit.Cui ob pecuniaꝝ iopiã cũ nihil ad bellũ

conferre poſſent ex decreto ſtatuere: ut quæcunq Numa Pompilius rex ad deorum ſacra olim contuliſſet ea uenui ſubiicerent. Tantaq fuit tunc omniũ inopia & ad omnia cõtentio honoris: ut quædam ex ipſis uendere preuenerint: cũ quibus librarum auri nouẽ millia in unũ congeſta ſunt: quod omne in id bellum ſubinde contulerunt. Interim Sylla uariis contentionibus deſtinebat᷑: queadmodum a nobis ciuilibus in bellis perſcriptum eſt. Mithridates ex quo plurimus Rhodiis naues impoſuerat ſatrapis urbiumq primoribus ſecreto pſcripſit: ut trigeſimã diem obſeruantes omnes pariter Romanos qui apud eos eſſent: & italos eorũq mulieres cum pueris: & liberis qui Romani ſanguinis eſſe cenſerent interficerent: eoſq inſepultos abiicerent. Bona aũt eorum cũ rege diuiderent. Pœnam quoq per præconẽ annunciari iuſſit iis: qui uel eos ſepeliuiſſent: aut alter occuluiſſent. Præmia uero præpoſuit qui indicia tuliſſent: uel latitãtes interfeciſſent. Seruis quidẽ ſupra dominos libertatem: debitoribus in feneratores dimidium eius quo tenerent᷑. Et hæc quidem ſecrete oĩdus a rege impoſita. Cũ adeſſet deſtinata cædi dies uniuerſam p Aſiam calamitatũ multiformes uiſebantur aſpectus: quarum non nullas huiuſmodi fuiſſe conſtat. Epheſii eos qui in Arthemiſiũ cõfugerãt ſtatuas cõplexos p ui detrahẽtes ĩterfecerũt. Pergãeni illos q in Eſculapii tẽplũ ſe cõtulerãt & abir recuſãtes ſagittis cõfecerũt q̃q ſimulachris deorum inhærẽtes. Adramitãi ſi quos e uia fugiẽtes dephẽdiſſet inuadentes in mare iacebãt eorũq ĩpuberes una ſubmergebãt. Caunii ſub Antiochi bello cũ Rhodiis tributarii effecti eſſent & a Romanis paulo ante liberati italos in tẽplum ueſtæ fugientes e loco rapuerunt: & primum quidem infantes in cõſpectu matrũ necauerunt: deinde matres ſuper illos: nouiſſime aũt uiros illis addiderunt. Traliani Theophilum quẽdam ferum & agreſtem hominẽ conduxere precio: qui uniuerſos in tẽplo cõgregatos cædere adorſus iis qui ſtatuas amplexi eſſent abſcidit manus. Talibus igitur qui in Aſia fuere itali: ac romani exagitabant᷑ cladibus: nec ſolum uiri ſed mulieres & infantes eorũq liberti: ſeruiq: & quicũq itali cenſerent᷑ eẽ. Qua ex re clare intueri licuit Aſiam nõ tam metu mithridatis q̃ odio in romanos ſic impie crudeliterq deſæuiſſe. Sed hi duplices ſuſtinuere pœnas: mithridate non multo poſt uarias illis inferente iniurias: Et Cornelio Sylla bello ſubinde in eos inſurgente. Mithridates poſt hæc in choum claſſe delatus chois pergrate eũ ſuſcipientibus Alexãdri filium eius qui ægypto præfuerat ſecũ duxit: multiſq cũ pecuniis a Cleopatra auia relictũ inchoo regie penes ſe habuit. Ex Cleopatræ autẽ theſauris gazam plurimũ ornatum præcioſoſque lapides: ac muliebrem mundum: infinitamque uim pecuniæ præmiſit in pontum. Interea Rhodii mœuia urbis: ac portum munire adorſi machinas illis impoſuerant & quidam cum ipſis ex telmiſiis: lyciiſq pugnabant: & quicunque itali ex aſia fugiſſent cum illis ſe coniunxerant. Aderat &. L. Caſſius Aſiæ proconſul. Adueniente igitur cum claſſe Mithridate Rhodii euacuauere ſuburbia ne quid utile relinqueretur

Numa Pompilius

Crudele mandatum.

Diram lege & miſerandã romanorum ſorte

Adramitani.

Caunii.

Ingrati hoĩes.

Tẽplũ ueſtæ.

Traliani.

Rhodiorũ probitas & fides in romanos.

hoſtibus. Demum ad pugnam conuerſi naualem quaſdam a fronte non
nullas a lateribus oppoſuere rates. Mithridates quinqueremi profectus in
altũ ſuis imperat ut in mare cornua extenderent: deinde citato remigio ho
ſtes numero inferiores omni ex parte inuaderent. Quod animaduertentes
Rhodiĩ ueriti ne ab illis circũuenirent paulo poſt abiere. Inde fuga in por
tum delati oppoſitis clauſtris e mœnibus propulſabant hoſtes. Mitgrida
tes diu cõmoratus cũ aſſidue portũ ingredi conatus ab incepto fruſtraret
pedites ex aſia affuturos operiri ſtatuit. Interim breues cõtinuæq; inter eoſ

Pugnæ naua les.

pugnæ gerebant: qui ad mœnia conſtiterant: in quib9 cũ Rhodii ſuperio
res euaſiſſent nõ multo poſt audacia repleti naues quas in promptu habe
bant captato tẽpore in hoſtes mouent. Oneraria regis naui uelo iter facien
te Rhodioꝝ dicrota in eã mouit: aliiſq; hinc inde in auxiliũ affluẽtibus acr
prælium exoritur. Mithridate aũt excandeſcente & nauiũ multitudine in
eũ inſurgente rhodii nauigandi peritia ſcaqhis circũuecti eos uulnerabant
Demũ triremẽ uiris oneratam: plurimaq; ex nauibus ſpolia ferẽtes in por
tũ redierunt. Inter hæc quinque remẽ ab hoſtibus captam ignorantes ad
inquirendam eam conuertuntur: præmiſſiſq; leuioribus adnauigare inci

Damagoras rhodioꝝ claſſis p̄fectus.

piunt. Inter has Damagoras claſſis præfectus ferebatur. Mithridates qu
que & uiginti naues antemittit: quæ illi occurrerent quoad Damagoras
circa ſolis occaſum retrocedere cœpit. Iam nox aduẽtabat cum eas quæ re
uertebantur aggreſſus duas imerſit undis: totidẽ uero in Lyciam cõuerſas
perſecutus eſt: demũ nocte ſuperato pelago ad ſuos rediit. Et hic finis ma
ritimi belli cũ mithridate rhodiis fuit. Quod inſperatum ob paucitatẽ rho
diis: Mithridati ob multitudinẽ militum cõtigit. Hoc prælio adnauigante
rege: & ſuos ad pugnã adhortante nauis chia: quæ auxilio illi aduenerat in
regiã incidit eaq; ex tumultu cõfracta eſt. Verũ rex tum nihil uidere ſimu
lans gubernatorem poſtmodũ & qui in prora fuerat pœna affecit: chiiſq;
omnibus ſuccenſuit. Iſdẽ fere diebus peditatu ad mithridatẽ onerariis tri

Chaonius uẽtus.

remibuſq; aduecto chaonius incũbens uentus naues fere omnes in rhodũ
propulit: quibus celeriter inuecti rhodii cũ a fluctibus cõcuſſe hinc inde ra
perent: nõnullas capiũt: quaſdã penitus euertũt: alias uero igne ſuccẽdũt

Rhodiorũ uictoria.

captiuos quoq; uſq; ad quatercentos in poteſtatẽ redigunt. Quibus ex re
bus mithridates aliã denuo maris pugnã obſidionẽq; apparabat. Sambu

Sambuca machina.

cam igitur quoddã machinamenti genus ingens duabus nauibus inſtitu
it: ac tranſfugis tumulum quendã perfacilem aſcenſu regi oſtẽdentibus: q

Iupiter tabyrius

tabyrii Iouis tẽplum ferebatur & maceriã ſuper illum corruẽtem exercitũ
noctu nauibus imponit. Scalas porro quibuſdam attribuit: & ab utraque
parte cum ſilentio ſubſidere iuſſit quoſq; nõ nulli ex tabyrio ignẽ protuliſ
ſent. Tunc uero confertim q̃ maximo quiſq; clamore poſſet hos quidẽ
portum inuadere: alios mœnia ſcandere imperat. Illi miro ſilentio propius
accedunt. Rhodioꝝ uigiles id ipſũ ſentiẽtes ignẽ proferũt: Mithridatis mi
lites ignẽ e tabyrio emiſſum arbitrati ex lõgo ſilentio una uoce clamare i

cipiunt. Qui ſcalas afferebant reliquiſq; exercitus in auxilium aduolant.

Rhodiis ex aduerſo illis reclamentibus & impigre ſimul ad mœnia ruentibus hoſtes nihil ea nocte moliti ſunt. Orta die ab illis repelluntur. Sambuca mœnibus impacta ea exparte ubi Iſidis templũ fuit timorẽ maxime intulit. Sagittas.n.innumeras:arietes.telaq; emittebat. Milites ſcaphis plurimis cum ſcalis accurrebant quaſi ab ea muros aſcenſuri. Rhodii imoto greſſu ſuſtinuere hoſtes quoad machina ex grauitate confracta eſt. ut Iſidis ꝓdigio ignis ab ea emiſſus uideretur. Qua ex re Mithridates deſperata pugna exercitum deduxit a Rhodo. Ad patareos deinde copias agẽs ſacrum Latone nemus in conficiendis machinis cõcidere aggreſſus eſt. Verum ſomnio perterritus luco abſtinuit: & Pelopidã qui cum lyciis bellum gereret ducẽ ſtatuens Archelaum præmiſit in græciã q uniuerſa uel gratia uel metu ſibi aſciſceret. Ipſe cum cæteris ducibus temulentus & uino madens aut delectus faciebat aut arma ꝑtractabat & cũ Stratonicia oblectabatur muliere & ius in eos qui uel inſidias ſibi intuliſſent aut noui aliquid moliti eſſent aut omnino Romãoꝝ partibus fauiſſent ꝓferebat. In his itaque uerſabatur rex. In græcia uero hæc deinceps ſecuta ſunt. Archelaus magno cõmeatu & exercitu claſſem mouẽs delum ab athenienſibus deficientem aliaque loca ui: ac potentia redegit in ditionem uiginti millibus hominũ his in locis neci traditis quoꝝ plurimi itali fuere. Loca p̄terea athenienſibus attribuit: aliaq; huiuſmodi arroganter admodum exercẽs & Mithridatem ut plurimũ extollens ad amicitiam compulit. Pecunias uero & ſacra p Ariſtonem athenienſem: ac pecuniaꝝ cuſtodes uſq; ad duũ milliũ numerum præmiſit e delo: quibus uſus Ariſton tyrrãnidẽ patriæ intulit. Ex athenienſibus hos ſtatim interficiens ueluti Romanoꝝ ſecutos partes alios ad Mitridatẽ ire iubens. Et hic qdem epicuri e doctus diſciplinis. Sed nec ꝓfecto ſolus iſte athenienſium: neq; Critias etiã ante hunc: & qcũq; cũ Critia philoſophiæ una dedere operã tyrãni extiterũt. Sed in italia & Pythagoras & in reliqua græcia q ſeptẽ ſapientes dicebant᷑: & q negocia ſibi deſumpſere potentia uſi ſunt & tyrẽnide crudelius plerũq; ignans litteraꝝ ſic ut de aliis philoſophis dubium ſit ac ſuſpitioſum an propter uirtutẽ aut paupertatem potius & inhabilitatem rerum gerendarum ſolamen quoddam ſapientiam ſibi effecerint cum plurimi ignorantes nunc & egeni aut neceſſitate ad philoſophiã delati diuitibus ac principibꝰ calũias acerbe inferãt nõ ob iſolẽtiã diuitiaꝝ magis aut principatus gloriã q̃ ob iuidiã hæc ipſa ꝓferẽtes. Eos aũt multo ſapiẽtius deſpiciũt ii qbus calũniæ inferũt᷑. Hæc igit᷑ qſpiã ariſtonis philoſophi gratia dicta arbitret᷑ q huic ſermoni cauſam p̄buit. Achiui deinde ac lacedæmonii cũ archelao cõuenere & bœtia omnis exceptis theſpiis dũtaxat: quos aggreſſus obſidebat: ea tẽpeſtate Metrophães aliis cũ copiis a rege miſſus Euboiã ac Demetriadem Magneſiamq; Mithridatis iuſſa cõtinẽtes bello iſeſtabat. Brytius ex macedonia delatus exigua claſſe illi obſiſtebat: & nauigium quoddã cũ ſexcuple

Aries.

Patarei.

Latõe nemus.

Mithridatis uita

Res in græcia geſtæ.

Fallacia

Ariſton

Critias.

Tyrãni philoſophi

Metrophanes

Brytius

immergens mari omnes qui in eis fuerant occidit: quod aduertens Metro
phanes pauore ductus fugam arripit. Ipſum quidem proſperrimo uento

Sciathum.

uſum cum Bryttius aſſequi non poſſet Sciathum deprædatus eſt: qui
locus barbaricæ prædæ uelut horreum quoddam fuit: & ſeruos quoſdam
eorum ſuſpendit: liberis uero abſcidit manus. In Boetios poſtea conuerſus
aliis mille equitibus peditibuſq; ex Macedonia illi aduentantibꝰ circa che
roniam Ariſtoni Archelaoq; per tres dies congreſſus eſt. Cum par labor:
ac certamen uniuerſum teneret prælium lacedæmoniis: & achiuis in auxi
lium Archelao Ariſtoniq; proficiſcentibus Bryttius omnibꝰ in unum col
latis ſe imparem arbitratur ad Pireum profectus eſt quoad Archelaus claſ

Syllæ hiſtoria

ſe delatus locum tenuit. Sylla ab Romanis ad bellum mithridaticũ electuſ
imperator legionibus quinq; ſtipatus: ac cohortibus quibuſdam turmiſq;
adiunctis ex italia in græciam enauigauit. Eo in loco pecunias ſtatim a ſo
ciis cõmeatumq; ab ætholis theſſaliaq; collegit. Cum uero abunde proui
ſum uideretur in atticam contra Archelaum proficiſcitur. Iter agenti Boe

Thebe.

tia omnis paucis exceptis obuiam illi prodiit: inclyta Thebarũ ciuitas reie
ctis admodum leuiter Romanorum partibus Mithridati obſequebatur.
Sed ea prius q̃ ad manus ueniret ab archelao ad Syllam ſubito defecit. Ip
ſe ad atticam conuerſis ſignis parte copiarum ad urbem præmiſſa Ariſto

Pirei portus.

nem obſidere cœpit: & ubi Archelaus inerat ad pireum peruenit hoſtibus
intra mœnia cõcluſis. Erat aũt murorum altitudo cubitis. xl. amplior ma
china omnis ex lapide quadrato ingentiq; cõpacta Periclionis opus cũ pe
lopõneſiaco bello athenienſium dux ſpem omnem uictoriæ in pireo poſu
iſſet eum locum maxime continuit. Sylla perſpecta murorum altitudine
ſtatim ſcalas iuſſit apponi. Cũq; multa tentaret pluraq; pateret̃ cappado
cibus uehementiſſime pugnantibus tandem labore confectus in Eleuſinã
conceſſit ac Megara. Ibi machinas in pireum ſtrui iubens aduerſum exco
gitauit aggerem. Opera enim & apparatus omnis ferrum ac catapultæ:

Academiæ lucus

& alia huiuſmodi ex thebis afferebant̃. Achademiæ luco cõciſo ſublimes
machinas fabricatus eſt Truncos præterea ingentes arborum ramis exu

Attende

tos: lapides: ligna: magnamq; uim terræ ad aggerem cõgeſſit. Interim duo

Seruorũ aſtutia.

ex pireo ſerui attici Romanis fauentes uel ſibi ipſis ſi qua fuga incideret cõ
ſulentes bullas quaſdam ex plumbo inſcrirptas: quod contine ab hoſtibus
fieret funda ad Romãos iaciebant. Idq; cum diutius feciſſent ita ut noti iã
eſſent Romãis Sylla animũ illis addiciens hæc ſcripta comperiut. Sequẽ
ti die pedites in operarios a fronte curſum emittent: equiteſq; ab utroq; la
tere Romanos inuadent. Ea re percepta exercitum ingentẽ occulens Syl
la cum hoſtes curſu deferentur: idq; repentinum eſſe credidiſſent ipſe copi
as iampridem latitantes multo celerius in eos emittit: plurimiſq; interfectiſ
non nullos in mare depulit: ita ut ab huiuſmodi inſultu deinceps tempera

Fortis oppugnatio ab utraq; parte.

rent. Elato iam admodum in ſublimi aggere Archelaus turres aduerſas il
li ſtatuit: ac multa ſuper iis erexit inſtrumenta: nouas quoq; denuo copias

ex calcide cæteriſq; acerſebat inſulis: remiges etiã armis inſtruebat quaſi periculo omni ex parte ꝓdeunte. Fuerat maior Syllæ exercitus & ex his maiorẽ Archelao adeſſe cõtigit. Nocte media Archelaus multis luminib9 accurrens alteram ex teſtudinibus omniaq; quæ ſuper illã machiuamẽta fuerant incendit. Diebus decẽ Sylla aliis denuo refectis eodẽ loco quo pri us ſteterant imponit: quibus Archelaus turrẽ e regiõe muri oppoſuit: alla tiſq; cum claſſe aliis a Mithridate copiis: quas Audromichetes agebat om nes in pugnã extulit. His ſagitariis funditoribuſq; ꝑmixtis ſub ipſis mœ nibus inſtruxit aciẽ ut mœniũ quoq; cuſtodes hoſtes ꝓpulſarẽ poſſet. Alii præterea in portis ignem deferẽtes tempus quo emitterẽt expectabãt. Cũ pugna difficilior utrinq; fieret uttaq; pars ꝑ uices iclinare cœpit: & primũ quidẽ barbari quoad Archelaus eos ſuſtinens reduxit ad pugnã. Ea ex re turbati romani cũ ipſis fugere incipiũt. Sed his Murena obuians denuo cõuertit. Itaq; rubore cõciti pugna undiq; feruente in Mithridatis aciẽ fe cere impetũ: & ex hoſtibus ad duo millia interficiũt: cæteros intra mœnia compellũt. Archelaus iterũ eos auertens ac ob ꝓmptitudinem diutius pu gnans a mœnibus excluſus fune relatus eſt in arcẽ. SAlla eos q̃ iſamia no tati ſtrenue tamen bello interfuiſſent pœna liberauit: alios multis accumu lauit donis. Inſtante deinde hyeme in eleuſina exercitũ cõſtituens foſſam deſuper a mari ingentẽ fodit ne hoſtiũ equitatus ea ex parte facile decurre ret: quãq̃ hæc ipſa laborantẽ noua quotidie prælia laceſſerent nõ nũq̃ cir ca foſſam: aliquãdõ e mœnibus: egrediẽtibus ſæpenumero hoſtibus: & la pidibus ſagittis fundiſq; certãtibus. Ipſe cũ claſſe idigeret in rhodũ miſit. Addubitãtibus rhodiis claſſẽ emittere Mithridate obſidẽte maria Lucullũ uirũ illuſtrẽ & romanũ & ſub ſe prætorẽ eo in bello in alexandriã & ſyriã ad reges ciuitateſq; quęcũq; claſſẽ cõtinerẽt clã adnauigare iuſſit: naueſq; in rhodũ mittere. Obſeſſo undiq; pelago hoſtili claſſe nihil tamen ueritus Lucullus i celetium deſcendit: & nauẽ ex naue ꝑmutans quo facilius laterẽ poſſet in alexandriã tandẽ uenit. Interea qui e muris quæcunq; iterius fie rent fuuda romanis annũciare cõſueuerant denuo ſcripſere Archelaũ noc te inſequenti per milites frumentũ athenas miſſurũ iis qui fame premerẽ tur. Sylla diſpoſitis inſidiis milites frumentũq; deꝑhẽdit. Eamet die Muna tius circa chalcidẽ Neoptolomũ alterũ ex Mithridatis ducibus uulnere af flixit: & ad mille & quingentos interfecit: Suſcepit & captiuos plurimos. Non multo poſt in pireũ uigilibus adhc nocte qeſcentibns romãi ob ma chinaꝝ ꝓpinquitatẽ ſcalas muris afferẽtes: menia aſcendũt & q̃ proximio res cuſtodibus fuerãt iterficiũt. Qua ex cauſa nõ nulli barbaroꝝ a pireo de ſiluere murũ ueluti ab omni parte iterceptũ relinquẽtes. Quidã audacia freti ducẽ eoꝝ q̃ aſcenderãt iteremerũt: reliquoſq; ab extra detrudunt. Po ſtremo portas egreſſi alterã romanoꝝ incẽdiſſent turrẽ niſi ab exercitu oc currens Silla noctẽ perpetẽ iſequentẽq; diẽ illis obuiãs machinas ab igne eſſet tutatus. Ac tunc quidem ceſſere barbari. Archelao uero turrem alte

Teſtudo.

Mira celeritas Andromichetes.

Romanoꝝ fu ga.

Barbarorũ cæ des.

Archelai auda cia

Sylla milites i famia natatos pœna libera uit.

L. Lucullus.

Attende.

Militũ frumẽti q; iterceptio ab Sylla.

Munatius.

Barbarorũ cæ des & captiui tas.

L

egregiū & illuſtre facinus exiſtimantes huiuſmodi ſuperare mœnia inter ſe honoris cōtentioue permoti ꝑ uim conabāt̃ ingredi. Hoꝝ itaq; impetu pauefactus Archelaus cū furore quodā nulla ratione inniti uiderentur mu ros dereliquit & ad pirei firmiſſimā partē: quæ mari claudebat̃ ſeſe contu lit. Eo ī loco cū nauibus deſtitueret̃ Sylla nihil moliri poterat. Archelaus inde in theſſaliam per boetios profectus eſt & ad thermopylas delatus ex ercitus ſui reliquias in unū contraxit quo facto Andromichete accedēte ex ercitū qui Arcathiam regis filiū in macedoniam ſecutus fuerat cæteris ad iunxit. inſignē admodū & multis ſtipatū gentibus. Addidit & alios qui a Mithridate mitthebant̃. Nō enim in delegādis copiis uſq; defecerat. Hos igit̃ celerime cōgeſſit. Sylla interea pirei partē quæ ciuitati potiſſimū ad uerſa erat igne ſuccendit: nec portubus aut naualibus aut alicui inſigni pepercit operi. Inde in Archelaū ꝑ boetios & ipſe tranſmiſit. Cū ad inuicē ꝓpinqui eſſent: illi qdē ex thermopylis ꝑ prius accedeutes in phocidā uc nere: thraces uidelicet & a ponto ſcythæ: cappadoces: bithinii galathæ at q; phryges: & quicūq; a Mithridate nouiſſime ſubacti fuerāt uſq; ad cen tū uiginti milia hominū qbus duces ꝑ partes aderant. Sup omnes autem Archelaus impabat. Sylla ecōtra italos ducebat: græcoꝝ præterea ac ma cedonū quicūq; prius ab Archelao ad eū uenerāt: & ex finitimis nō nullos q omnes ne ad tertiā hoſtiū attigere partē. Cū aduerſi inter ſe ſtetiſſent Ar chelaus ſuos ī aciem diſponit hoſtes cōtinuo ī prælīū laceſſens. Sylla cun ctandū ratus loca multitudineq; cōtemplabat̃ hoſtiū. Recedentē deīde in chalcidē Archelaū īſecutus tempus & locū obſeruabat. Cū illū circa chero niā inter aſpera quæq; caſtramētantē offendiſſet: ubi nō niſi uincētibus re ditus ullus praſtabat̃ captū ingentē ac ꝓximū inuadēs ſubito copias mo uit qſi nolentē etiā ī pugnā coacturus Archelaū. In quo cū ſupinus & ap tus eſſet locus facile ad inſequendū & recedēdū præſtabat iter. Archelaū uero rupes undiq; cingebāt. Quæ res ne cōmune quidē opus ulla ex par te utriſq; fecerat cū ꝓpter inæqualitatē quo ī loco cōſiſterēt nō haberēt: & terga uertētibus ob rupes difficilis eſſet fuga. His itaq; rationibus ex loco rū difficultate ꝑmotus Sylla in eū ꝓficiſcit̃ ſatis gnar⁹ multitudinē nihil utilitatis Archelao afferre poſſe. Sed ille ne tum pugna omnino ſe imiſcuit ocioſeq; eo in loco morabat̃. Inſurgēte demū Sylla inter ipſas rupes tarde uixq; præſēſerat · quoſda etiā præmiſit equites q illi obſiſterēt. Cōuertenti b⁹ ſe retro illis & inter rupes decurrētib⁹ ſexaginta emiſit currus ut hoſtiū aciem magno conatu infringeret. Cedentibus romanis curru ex inpetus ī ultimos delati: cum nullo pacto retrouerti poſſent ſed ab illis obſiderētur raperenturq; cōfracti ſūt. Archelaus quāq̃ ſecure adhuc e caſtris pugnare poſſet citoq; inter rupes referre exercitū cū īpetu aciem emittit: in ordinē q; celerrime tam īmenſam multitudinē & periculi ſui haud ſatis gnaram ipſe inter anguſta cōſtitutus loca ſubito exponit: Syllā iam appropinquā tem intuens. Principio itaq; equites celeri curſu in hoſtes concitans: roma

Receſſus Ar chelai.

Sylla & arche laus ſe ad bel lū pręparant

Attēde impato rem.

Lege illuſtrem pugnam.

Aſtutia Arche lai.

norum phalangem per medium ſecuit & in duas diuiſam partes ob pau
Galba.
citatem circũdare aggreditur. Illi in omnes conuerſi ſtrenue pugnabant.
Hortenſius.
maxime uero laborabant ii qui circa Galbam Hortenſiumq; uerſabantur
quibus Archelaus aduerſus ſteterat barbaris ut in conſpectu imperatoris
cũ promptitudine audaciaq; pugnantibus: donec Sylla equitatu plurimo
inſtante Archelaus militaribus ex ſignis puluereq; in altũ edito imperato
rem adeſſe ratus ulterius romanos circũdare omiſit: ſeq; in ordines denuo
retulit. Sylla ex equitibus præcipuos quoſq; producens duabus cohorti
bus intranſitu aſſumptis continue eos obſeruabat: & hoſtibus nondũ in
circuitũ prodeuntibus aut a fronte firme ꝑmanẽtibus inuehit͛: & magna
Murena.
eorũ parte conciſa ĩ fugam uertit. Incipiente ab hac parte uictoria Mure
na in leuo cõſtitutus cornu neutiq; moratus eſt. uerũ qui ſubſe fuere incre
patis & hoſtib⁹ ſtrenue incumbens uehementius inſequi cœpit. Cõuerſis
Fuga exercit⁹ Archelai.
iam Archelai cornibus neq; qui in medio erant ꝑſtitere ſed repentina inter
omnes fuga exorit͛. Hoc in loco quæcunq; Sylla opinatus fuerat euener͛
hoſtibus. Non enim locũ facilẽ aut amplũ quo fugerent habẽtes a perſe
quẽtibus inter rupes trudebant͛: ex quib⁹ non nulli eo in loco cocidebant
quidã ſpõte ad exercitũ redibant. Archelaus eos ſuſcipiens imprudẽter tũ
maxime ſe hoſtibus incluſit cladibus. Caſtrorũ enim portas occludi & ĩ ho
ſtes redire imperat. At hi ex promptitudine facile reuertebant͛: uerũ neq;
præſentibus ducibus a quibus in ordinem redigerentur: neq; ſuorũ ſigna
ſatis diſcernentes cũ inordinata quiſq; conuerſione raperetur locũq; uel ad
fugam uel ad pugnã ignorarent cũ anguſtior ex inſecutione illiſ fieret uelu
ti per inertiam paſſim cædebantur: non nulli in hoſtes nihil attentare auſi:
quidam a ſe ipſis & loci anguſtia oppreſſi ad portas ferebãtur circaq; illas
intercipiebantur eos a quibus excluſi fuerant increpãtes deos patrios: ac
domeſtica queq; aduerſa ipſis precabant͛ quaſi nõ ab hoſtibus magis quã
ab illis eos deſpicientibus interficerent͛ quoad tandem Archelaus ſero tamẽ
portas ex neceſſitate iuſſit aperiri ac nullo ordine excepit fugientes. Roma
Romãorũ uictoria.
ni his intellectis ſe inuicẽ in hoſtes adhortati curſu fugientes inſequũt͛. Ita
in exercitũ delati uictoria ad ultimũ potiti ſunt. Archelaus cæteriq; omnes
ſeperati ſibi quiſq; fuga cõſuluere: & ĩ chalcidẽ profecti ex centũ uiginti mil
Ingens differẽtia.
libus uix decẽ millia eo ex prælio in unũ colligũt. Ex romanis quinq; dun
taxat & decẽ deſiderati ſunt: ex quibus duo demũ redierũt. Hic igit͛ Syllæ
& Archelao Mithridatis duci circa Cheroniã belli finis Syllæ potiſſimũ
prudentia & Archelai inſcitia ĩ hũc modum ab utroq; geſti. Sylla magnũ
captiuorũ armorũq; numerũ ac predã nactus ingentem inutilia ĩ unũ con
gregans ut romanis mos fuit adhibito igne ipſe met martialibus adoleuit
diis. Modicis deinde ſatiſfacto milite ad Euripum cum expeditis in Arche
Latebra aſſidua. Archelai.
laum contendit: qui claſſe carentibus romanis intrepide inſulas circũnaui
gabat: maritimaq; omnia depopulabatur: & Zacintho egrediens cum ca
ſtrametatus eſſet & a nõ nullis romanorũ inſidias illi ſtruentibus inpedire

tur noctu inopine euadens denuo i chalcidē delatus eſt prædatori magis q̄ bellatori aſſimilis. Mithridates tam iſigni clade accepta ſubito ut i re maxima cœpit trepidare. Exercitū inſuper aliū ex omnibus quæ ſub eo fuerꝫ nationibus ſumma celeritate collegit arbitrat⁹ etiā ob eiuſmodi cladē nō nullos aut ſtatim aut cū tēpus affuiſſet in eū moturos arma ſuſpectos omnes prius q̄ bellū oriret̃ i unū cōtrait & in primis galataꝝ tetrarchas q cum eo ut amici una militauerāt: & quicunq; illi nō parebāt cū filiis & uxorib⁹ neci tradidit tribus duntaxat fuga ereptis non nullis inſidias præmittēs: quoſdā i cœnaculo unica nocte coticiēs rat⁹ nihil tutū ſibi futuꝝ appropinquāte Sylla: & ſubſtātias eoꝝ ſibi uendicās cuſtodias intulit ciuitatibus. Satrapem quoq; ad eas gētes miſit præpotentē: quē ſtatim tetrachæ qui ab eo aufugerant cōgregato exercitu p̄ſidiis a galathis expulſis e regione pepulerūt: ita ut Mithridati galthaꝝ pecūias tantūmo cōtigeret habere. Chiis aute ſuccenſēs ex quo nauis eoꝝ ad regiā delapſa eo prælio quod apud rhodios geſtū eſt eā latenter incurrerat. Primū eoꝝ bona qui ad Syllam tranſfugerāt publicauit. Ad hæc quæ romanoꝝ fuerāt i chio q inquirerēt emiſit. Poſtremo cū Zenobius cū exercitu in græciā ꝓficiſci diceret̃ chiorū mœnia & quæcūq; alia munita loca noctu inuaſit. Deinde præſidiis appoſitis ad portas hæc ꝑ præconē ānūciari iuſſit peregrinos omnes tutos fore & illeſos: chios autē ad cōciliū accedere oportere cū nō nulla ipſis a rege eſſet relaturus. Cū in unū oēs cōueniſſēt hæc breuiter retulit. Quoniā rex de ciuitate illa dubitaret ob eos q romāis fauerēt a ſuſpitiōe ceſſaturū ſi arma attuliſſent & pueros nobiliores obſides dediſſent. At illi ciuitatē iam captā intuentes utrunq; tradidere: quæ omnia a Zenobio ad erythras miſſa ſūt. Poſt hæc ueluti a rege ad chios ꝓſcribente huiuſmodi epiſtola ꝓlata ē. Beniuoli adhuc eſtis romanis cū multi ex uobis apud eos diuerſent̃ & eorū cōtuberniis utamini nos utiq; ſpernētes. In meā præterea nauim cū apud rhodū bellū gererē triremem ueſtrā ipuliſtis: a qua confracta eſt quæ omnia patienter ferens ſponte in gubernatores ſolos animaduerti ut ſalui eſſe poſſetis & beniuoli mihi eſſe atq; amici. Vos autē nūc etiā latēter optimos ex uobis ad Sillam mittitis nemine ueſtrū ut a cæteris ſibi impoſitum oſtēdente aut quod huiuſmodi actorum opus ſit annunciante. Hos igitur imperio corporiq; meo inſidiantes amici mei non iniuria morti condemnarūt. Ego autem mulcta talentorum duū millium uos condemno. Huiuſmodi continebat epiſtola. Cum legatos ad regem mitti popoſciſſent prohibente Zenobio armis ſpoliati & filiis quos potiores habuerāt exuti tam immenſo barbarorum inſtante exercitu lachrimantes quoque deorum ornamenta atq; mulierum in ſupplementum huius oneris coacti ſunt conferre. Quibus peractis Zenobius argenti pondus imperfectum cauſatus eſſe ciues in theatrum conuocari imperat: & exercitu umdique appoſito nudis enſibus cæteriſque angiportibus obſeſſis uſq; ad mare eos deduxit unūquenque ex theatro euocans ac ſeperatim uiros ſepati mulieres: filioſque nau

Mithridatis crudelitas.

Zenobius.

Similis hiſtoreæ belli punici tertii.

Mithridatis epiſtola ad Chios.

Attende.

Crudelitas iterata Mithridatis.

bús impónens: rituq; barbarico crudeliter abducens ad mithridatem miſit
qui oẽs ad euxinũ pontũ duci iuſſit. Hæc igit̃ in chios acta. Zenobiũ ue
rò Epheſii cũ exercitu ad eos ueniẽtem arma ante portas deponere & cum
paucis ingredi iuſſere. Quod facere pollicitus tranſiit ad Philopomonem
patrẽ. M omines quæ a mithridate diligebat̃ præſidem epheſioꝝ a mithri
date conſtitutũ & Epheſios p̃ præconem in cõcilium iuſſit acciri. At illi ni
hil utile ab eo euẽtuꝝ expectãtes iſeqnte diẽ diſtulerũt: & nocte alioſ excitã
tes adhortãteſq; Zenobiũ in carcerẽ coniectũ necauerunt. Deinde interce
ptis mœnibus multitudine ex agris undiq; collecta ciuitatẽ in poteſtatẽ eo
rum redegerunt. Quæ intelligẽtes Traliani & Ypapeni & Meſopolitæ &
alii quidã quæ Chii ptuliſſent eoꝝ caſus miſerati paria epheſiis operati ſũt
Mithridates ex quo exercitum ad eos q defecerant emiſit & pleraq; in illos
quos ſuſceperat crudeliter operatus ẽ. Pro reliquis anceps & dubius græ
ciæ ciuitates libertati redidit ęris alieni remiſſionẽ per præconẽ iuſſit annũ
ciari & aduenas in quacũq; eaꝝ haberi ciues: ſeruos liberos eẽ uoluit ratus
cũ illos in unũ collegiſſet q fenori obligabant̃: aduenas præterea & ſeruoſ
q eius principatu minus firme ſibi futuros eẽ. Interim minion & Neopto
lomus Smyrnei ambo: Cliſthenes & Aſclepiodatus e leſbo oẽs regi noti.
Aſclepiodatus alias apud eũ militaris ductor ordinis uiciſſim in regẽ con
ſpirarunt. Ex qnibus Aſclepiodatus cõiurationis index ad phibẽdã fidem
ſub lecto quodã latuit: ut myniõnẽ audiret loquentẽ. Conſpiratoribus ita
que cõprehenſis & uerbere affectis ſupplicium de ipſis ſumptũ eſt: Suſpi
tio igit̃ multos ad ſimilia impulit: & ex pergamenis eadẽ meditãtibus octo
ginta capti ſint & in aliis ciuitatibus q̃plurimi. Inquirẽs ergo mithridates
ad alias urbes non nullos miſit quoꝝ induſtria publicatis ſontibus ad mil
le ſexcẽti interfecti ſunt: uerũ ex accuſatoribus ipſis non multo poſt qdã a
Sylla necati: nõ nulli ſeipſos interemerũt: alii cũ mithridate in põtũ pfuge
runt. His in Aſia geſtis exercitũ uſq; ad octoginta militũ millia a mithrida
date congregatũ Dorialus in grệciã ad Archelaũ deduxit q ex prioribꝰ ad
decẽ millia adhuc in armis cõtinebat. Sylla caſtris ad Orchomenũ poſitis
contra Archelaum cum equitatus multitudinem aduenientem conſpexiſ
ſet campum foſſis undique muniuit decem pedum in amplitudinem edu
ctis: & accedente archelao copias aduerſum ſtatuit. Debilius autem pu
gnantibus Romanis ob equitatus multitudinem plurimum illos adequi
tans hortabatur ad bellum: plerumq; etiam minis increpabat. Cum neq;
illos in hunc modum excitare poſſet equo deſiliuit: arreptaq; aquila cam
porum in medio cũ ſcutiferis conſtitit uoce intonans. Si quis uos o Roma
ni interroget quo in loco Syllam imperatorem ueſtrum prodidiſtis in Or
chomeno pugnantem dicite. His auditis copiarum duces ex propriis or
dinibus ad eum iam periculo proximum accurrunt. Aduolat: & reli
qua multitudo rubore ducta. Conuerſione itaq; in hoſtes facta tandem ter
ga dare coegerunt. Incipiente uictoria denuo in equũ relatus ſuos circum

Monimes mithridatis amaſia.

Traliani.
Ypapeni.
Meſopolitæ:

Mynion & neoptolomus Smirnei.
Cliſthenes: & Aſclepiodatꝰ Leſbii.
Proditio.

Nouus exercitus in Syllã deducitur
Dorilaus.
Orchomenũ.

Fit pugna.
Singulare magnanimitatis exẽplũ ab ſylla.

Terga dãt barbari. Syllę uictoria.

Barbarorũ cædes.
Diogenes mithridatis filiꝰ interficitur.
Alia denuo pugna instruit.
Arce ꝑlium
Baſillus.
Fuga ac cædes barbarorum.
Virtus Archelai.
Cornelius Cinna: & C. M. Romæ Syllæ aduerſi
Flaccus Cinæ in conſolatu collega:
Fimbria.
Brunduſium.
Supbuſ ac crudelis Flaccus
Fibria Flacco tractabilior.
Lis iter Fibriã & q̃ſtorẽ orit

ibat: ſtrenueq́ ad pugnã incitabat: quo opere finis bello datus eſt: Hoſtiũ ad xv. millia interiere: quoꝝ maior pars equites fuere cũ quibus & Diogenes Mithridatis filius interẽptus eſt: pedites in exercitum confugerũt. Veritus igit̃ Sylla ne Archelaus ut prius cũ ipſe nauibus careret in chalcidẽ perfugeret cãpum ab omni parte noctu iuſſit cuſtodiri ꝑ diẽ non ultra ſtadium ab eo diſtans. Cum ad præliũ neutiq́ prodiret cãpum in circuitu undiq́ perfodit. Milites tum uel maxie: ut reſiduũ belli adimplerent adhortatus hoſtibus haud lõge diſtantibus exercitum quoq́ ad uallũ deduxit Archelai. Similia apud hoſtes ex mutatione ſecuta ſunt ducibus ob uoceſſitatem hinc inde diſcurrentibus: & inſtãs periculum illis oſtẽdentibus: increpantibuſq́ uehementer niſi a uallo propulſarent hoſtes numero illis iſeriores. Impetu igit̃ & uociferatione ab utraq́ parte editis multa inuicẽ egregia belli facinora geſta ſunt. Angulum deniq́ caſtroꝝ obiectis clypeis inuadentes Romani lacerarunt: ad quos barbari e caſtris occurrentes intra uallum cõſtituerunt quaſi gladiis inſurgentibus obuiaturi hoſtibus: neq́ tamen quiſpiam ingredi eſt auſus. Primus Baſillus poſterioris ductor ordinis intercœpit aditũ & aduerſantem oppreſſit hoſtẽ: tũc uniuerſus poſt eum ſecutus eſt exercitus. Fit fuga primum: deinde hoſtium cædes oritur non nullis aduerſantibus quibuſdã in propinquã paludem ſe impellẽtibuſ nec ulterius ſuſtinentibus impetũ: & prece barbarica interfectores eoꝝ deprecantibus. Archelaus in ſtagno quodam & ipſe latuit: & ſcaphis inuentis denuo in chalcidem deuectus eſt. Eo loci quaſcũq́ Mithridatis copias adeſſe cõperit per partes inter pedites locatas mira celeritate collegit. Sylla die ſequenti ductorem militum corona donauit: cæteris oibus belli præmia contribuit: & boetiam continue deficientẽ depredatus in Theſſaliam ad hiberna ſe contulit claſſem a Lucullo uenturã operiens. Dubius deide quo in loco Lucullus moraret̃ alias naues denuo cõtrahit. Cornelio interi Cinna & Caio Mario Romæ Syllæ aduerſantibus: ac eum hoſtem decernentibus populi Romani: domum præterea & uillas eius diruentibus & amicos pariter interficientibus nihil tamea ſolitæ poteſtatis omiſit exercitũ promptum nactus ac fidelem. Cinna Flaccum in cõſulatu collegam ſibi aſſumẽs duabus cũ legioĩbꝰ in aſiã miſit. ut Syllæ loco hoſtis iudicati ipe aſiã inuaderet: belluq́ mithridati inferret. Cũ reꝝ militarium admodũ iexptus eẽt Flaccus ultro e ſenatu egreſſus ẽ uir bellicis artibꝰ inſignis cui Fibria nomẽ fuit. In Brũduſio igit̃ morã trahẽtibus pluriæ naues ui tẽpeſtatis obſorpte ſunt & quæ prius receſſere exercitus alius a mithridate miſſuſ incẽdit. Supbe igit̃ ac crudeliter ſe habẽte Flacco ĩ ſuppliciis ꝓmiſſiſq́ militũ exercitus eũ dereliqt: & pars eoꝝ q in Theſſaliã ꝓceſſerant ad Syllã defecerunt. Reliquos autem Fimbria cum Flacco tractabilior: & humanior haberetur ne deficerent ab eo continuit. In conductione uero cuiuſdam hoſpitii orta inter ipſum & quæſtorem lite Flaccus nihil iudicans in Fimbriæ dignitatem quædam annotauit. Turbatus igitur Fimbria Romã re

dire uelle cōminatus eſt. Flacco aūt ſucceſſorem illi ſtatuente qui hæc ipſa inquireret cuſtodiēs illum Fimbria in chalcidē adnauigātem: priumū quidem Termū faſcibus priuauit eius loco prætorem cōſtitutum a Flacco cui ut exercitus præturā dederat ita Flaccum paulo poſt cum ira redeūtem inſecutus eſt. Flaccus in domū quādam fugiēs nocte ſuperatis mœnibus in chalcidē primū: inde in Nicomediā fuga abiit: portaſq; obſeruauit. Eum inuadēs Fimbria demū in puteo latentem interemit Romanoꝝ cōſulem belliq; imperatorem: cum ipſe priuatus dūtaxat exiſteret & ueluti amico idulgeret admonēti caput abſcidit: in mareq; proiecit: reliquū deīde inſepultū abiiciens ſeipſum exercitus imperatorē nuncupauit: & prælia quædā non ignaue cū filio geſſit Mithridatis: regē in Pergamum uſq; perſecutus: & a pargamo in Pitanē aggreſſus fugientē foſſa circūclauſit quoad rex in Mitylenem claſſe delatus ē. Fimbria Aſiā ingreſſus oēs qui Cappadocū partes ſecuti fuerant ſupplicio affecit & minus imperio ſuo obſequentiū regiones depopulatus eſt. Illienſibus obſeſſis ab eo & ad Syllam cōfugientibus Sylla ad illum accedere: & hoc tātum Fimbriæ dicere ſuaſerat ꝙ ſe Syllæ dediſſent. Quibus pceptis Fimbria eos ueluti Romanoꝝ amicos collaudauit: monuitq; ut ſe etiā Romanoꝝ ciuem exiſtentē intra urbē reciperent: p Ironiā faſſus Romanos atq; Ilienſes inter ſe cognatione deuinctos eſſe. Ita urbē ingreſſus oēs ſibi obuios occidit: urbē incedit: illos qui ad Syllā legati ierant uarie confecit: nullis præterea ſacris pepercit: neq; iis q ad palladis tēplum cōfugiſſent: quos cū templo ſimul igne cōflagrauit. Diſiecit & urbis mœnia & ſequēti die oīa diligenter colluſtrans oculis: an aliquid ex urbe ſupereſſet adhuc inueſtigauit. Hæc igitur deteriora iis quæ ab Agamemnone olim ptuliſſet ab cognatis paſſa Ilienſium ciuitas funditus interiit: ut nullū illis domicilium nullū tēplū: ac ne ſtatua qdem eſſet reſidua. Palladis qppe ſacrariū quod Palladiū uocant & a Ioue miſſum putant oraculū tunc illeſum inuētum referūt. Parietibus ſupra ipſum delapſis: & undique operiētibus: niſi Diomedes illud & Vlyxes bello Troiāo: ut aiunt ex urbe ſuſtulerūt. Hæc igit᷑ a Fimbria in ilienſes geſta tertia & cēteſima olympiade tunc primū finiente: quod non nulli arbitrant᷑ poſt Agamemnonē mille & qnquaginta annis huic urbi accidiſſe. Mithridates ex quo cladem ad Orchomenū acceptā intellexit aīo cōſiderās quātam a principio multitudinem in Græciā miſiſſet: quā ue in præſenti eſſet habiturus & in breui interitū oīum ſibi affuturū putans ad Archelaū miſit: ut quoad liceret honeſtiores belli inducias ſtuderet adipiſci. Is ergo cū Sylla in colloqium delatus hæc inquit. Amicus uobis paternus exiſtens o Sylla Mithridates rex ob aliorum imperatorum auariciam coactus eſt decertare: ob tuam autem uirtutem finē huic bello cupit imponere: ob quam iuſta illi imperatuꝝ te eſſe nō dubitat. Sylla igit᷑ ob nauiū defectū ac pecuniaꝝ inopiā q̄ nullæ mittebant᷑ cū nihil reſidui ex domo euēturū ſparet ab inimicis hoſtis iudicatus abſūptis iā iis quæ in pythia olympia & epidauro fuerāt pecuniis ꝓ qbus

Flaccus cōſul a Fimbria interimitur.

Fibria ſeipſum impatorē nūcupat:

Res geſtę a Fibria.

Ilienſes.

Fibriæ crudelitas.

Deſtructio nouiſſima. Ilienſium

Ilienſes romāorum cognati.

Palladium.

Diomedes.

Vlyxes

Mithridatis cōſiliū pro inducíis adipiſcendis ad archelaum.

Archelai uerba ad Syllā pro pace.

æquo iure ſacris locis dimidium thebanæ regionis attribuerat. Sæpenũe
ro hoſtib⁹ ob diſſenſſionẽ deficientibus ab eo exercitũ incolumẽ tutumq;
quoad liceret abducere feſtinãs ad inducias cum hoſtibus acceſſit hæc in

Syllæ uerba ad Archelaũ.

quiẽs. Licuit o Archelae Mithridati iniuriã paſſo ob ea quæ patiebatur le
gationem emittere. Sed cũ inique agens tã imenſas aliorum occuparit re
giones: tantã uiro℞ occiderit multitudinẽ quæ cõmunia & ſacra urbiũ fue
re: priuata quoq; interfecto℞ ad ſe uendicãs eaq; ex cauſa in proprios ami
cos: ut ipſi ſumus in fide ſeſe exercẽs plurimos necarit: & tetrarchas quos cõ
tubernales habuit nocte una cũ mulieribus & liberis a quibus nunq̃ oppu
gnatus fuerat neci dederit: in nos deniq; naturã magis hoſtilem & inimicã

Attẽde calamitatẽ ſupiorẽ.

q̃ neceſſitatem ullam belli oſtenderit: uniuerſas malo℞ calamitatib⁹ italos
q in Aſia fuer̃ pſecutus ſit: nec ſolum uiros: ſed & mulieres & filios ſeruoſq;
quicũq; italici generis cenſerent̃ eſſe tãtum italo℞ cõtraxit odiũ: qui nunc
nobis paternã ſimulat amicitiam: ut neceſſe fuerit tot millia: ut recordami
ni e uobis ſub me cõcidere atq; debellari: propter quæ merito nullam in re
bus noſtris fiduciã debuit apponere. Tui aũt gratia intelligo eundẽ a Ro
mãis ueniã adipiſci cupere ſi tamẽ re ipſa cupit ignoſcere. Sin uero & nũc

Sylla Archelaũ ſe ducere cupit.

ſimulare auet tẽpus eſt tibi Archelae hæc ipſa perſcrutari & diligenter ani
maduertere quẽadmodũ præſentia erga te & illum ſeſe habeant. Scrutari
etiã quib⁹ ille amicis & beniuolis utat̃ nobis. Eumene & Maſſiniſa. Hæc
illi referente Sylla experimentum obtulit: & ueluti turbatus tradentẽ ſibi
inquit imperium non proditurũ te eſſe exiſtimo: ſed cõciliaturum ſe tibi ſi
æqua imperaueris. Cũ aliquantulum cõticuiſſet Sylla ſic effatus eſt. Si ex

Conditiones a Sylla req̃ſitæ

ercitũ quẽ habes Archelae nobis integrum tradet Mithridates prætoreſq;
noſtros reddet tũ legatos & captiuos: tranſfugas porro ac mancipia quæ
a nobis aufugere: & chios ultra hos & quoſcũq; in pontũ alios miſit: cuſto
dias e e munitionibus oĩbus eduxerit iis exceptis quæ ante fœdera iſta tẽu
it: belli præterea impenſam eius cauſa a nobis geſti integre perſoluerit: &
intra paterni regni fines ſe reduxerit ſperamus Romanos non ulterius in
eũ moturos arma. Hæc igit̃ Sylla locutus ẽ: Archela⁹ uero cuſtodias e lo
cis oĩbus amouit. Pro ceteris aũt ad regẽ miſit. Sylla interi p̃miſſis uacatio

Eneti in Aſia.

nẽ ſtatuẽs Enetos: ac Dardãos & q̃ſcũq; macedõiæ finitimas gẽts: q̃ mace
doniã aſſidue inuaſerãt depopulatus ẽ: exercituq; i hiberna deducto pecũi

Mithridatis reſpõſio per legatos.

as oĩ ex pte cõtrahit. Aduenere interi a mithridate legati q hæc dicerent re
gẽ uolũtati eius p̃terq̃ in reſtituẽda paphlagõia parere uelle cũ multo plu
ra a Fimbria ſi cũ eo de pace agere uellet poſſet cõſeq. Ea oratiõe pturbat⁹
ſylla & Fibriã pœnas daturũ eſſe & ipſi in aſia exiſtẽti ſatis pateṙ dixit utru
his pacis cõditiõibus an bello poti⁹ idigeret mithridates. Quib⁹ dictis ad

Cypſelia.

cypſelia p thraces deduxit Lucullo ad abydũ p̃miſſo. Iã.n. ad illũ redierat.
q cũ pluries a piratis pene foret itercept⁹ claſſẽ q̃dã i unũ cõgregãs ex cy
pro: Phœnice: Rhodo: & Pãphylia: & plerũq; hoſtes iſecut⁹: mithridatis
ẽt naues mari agr̃ſſus oppugnauerat: ſylla igit̃ ex cipſeliis & mithridates e

pergamo capi cuiuſdam in medio cũ paucis in colloquium uenere: exerciti bus utraq; ex parte ſpectantibus. Fuere aũt Mithridatis ſermões amicitiæ recordationes propriæ & ſocietatis paternæ cũ Romanis & de legatorum miſſione: ducumq; accuſationibus ob inſultus in eũ nequiter factos cum Ariobarzanẽ in Cappadociam ducẽtes Phrygiam ſibi abſtuliſſent. Nico medẽ iniq; in eũ agẽtẽ pũire neglexiſſent: & hæc inqt pecũia ꝓcã ab illis fa cta ſũt: q iuicẽ a me & ab illis recepũt. Q d qſpiã fortaſſe urm ò Rõani nõ inhoneſtũ duceret: quibus lucri ineſt cupiditas. Ingruẽte igitur a ducibus ueſtris in primis bello quæcũq; operatus ſum neceſſitate magis feciſſe fate or q̃ uoluntate. Hæc effatus mithridates loqui deſiit. Sylla deinde ſermoni eius reſpõſum in hunc modũ præbuit. Ad alia inquit nos aduocas o rex ue luti qui præpoſita in primis diligis: neq; dubitas de his q̃ breuiſſime uerba facere. Ego Ariobarzanẽ in Cappadocia induxi ciliciæ imperãs: & hoc ro manis ſtatuentibus: & tu nobis paruiſti. Neceſſe igitur fuit reſponſum no bis reddere nõ aũt admonere nos: neq; iampridẽ cognitis cõtraria impone re. Phrygiam tibi Mãnius dedit pecunia corruptus: quod cõmune utriſq; delictum fuit: & tu idem cõfiteris nõ iuſte eã ex huiuſmodi ambitu accepiſ ſe: uerũ Mannius & in aliis quoq; apud nos ob pecuniã geſtis repudiatus eſt: & omnia a ſenatu diſſoluta ſunt. Eadẽ ratione & Phrygiam impie tibi traditã nõ tributo obnoxiam eſſe uoluit: ſed ſuis legibus immunem degere. Quibus ex cauſis nos bellum aſſumẽtes minime dignũ arbitramur te hu ic imperare quacũq; ratione eã adeptus ſis. Nicomedes quidẽ te accuſat: & Alexandrum uulnera corpori eius inferentem a te ſubornatum eſſe ait: & Socratẽ qui Chriſtus appellatur tuo auxilio in regnum eius immiſſum eſſe. Si tu uiciſſim ab illis uexabaris Romam legatos mittere oportuit: & reſpõſiones operiri. At ſi celerius Nicomedi iraſcebaris quonam pacto Ari obarzanem nihil in te molientem regno eiiciens neceſſitatem præſentibuſ Romanis indidiſti ut eum reſtituerent: & inductum prohibens hoc bel lum intuliſti: ſed cum agnoſceres ac ſpe complecteteris tum demum uni uerſi orbis imperium tibi adeſſe cum Romanos ſuperaſſe o c ſ ones huic libidini tuæ addidiſti. Cuius rei argumentum in promptu eſt: ꝙ Thraces & ſcythas & ſauromatas cũ nõdũ cuiq̃ inferres bellũ in ſocietatẽ pellexiſti ad finitimos quoq; reges miſeris. naues porro fabricatus ſis gubernatores & remiges in unũ cõgregãs. Maxime aũt tẽpus inſidias tuas arguit ꝙ cũ italiã a nobis diſcidentẽ ꝑcepiſti occupatiões noſtras iam inde obſeruans Ariobarzani ſtati & Nicomedi galathiſq; ac paphlagonibus inſurrexiſti. Aggreſſus es & aſiam ad nos ꝑtinẽtẽ. Quæ oĩa cũ adeptus fuiſſes qualia oꝑatus es uel in ciuitates q̃bus ſeruos liberos eẽ uoluiſti: uel obnoxios ære alieno liberaſti: uel in græcos quorum unica occaſione mille: & ſexcentos interemiſti: aut in galatharum tetrarchas quos con tubernales habens oc cidiſti: aut in italos: quorum genus unica die cum infantibus: & matribus diuerſo mortis genere occidiſti ſubmerſiſtique non ad templa confugien

Colloquiũ inter Syllã: & mithridatem Loquitur Mithridates.

Syllæ reſpõſio ad mithridatem acerba

Mannius.

Nicomedes. Socrates xp̃us

Attende.

Rememorat Sylla mithridati geſta per eũ impie: crudeliterq;

tibus cohercens impuras manus:ob quæ quantam in te crudelitatē quan tam ue impietatē:odiiq; magnitudinē iu nos contraxeris quis non nouit. Ad hoc pecunias omnes tibi uēdicans in Europā magnis exercitibus trāſ miſiſti:nobis prohibētibus ne quis Aſiæ rex in Europā penetraret. Claſſe deinde delatus macedoniā nobis parentem inuaſiſti: græcis quoq; liberta tem ademiſti:quo℞ omnium nō prius te cœpit pœnitere: aut Archelaum pro his ſupplicem ad nos miſiſti q̄ macedoniā tibi abſtulimus: græciam a uiolentia tua uendicauimus centū & ſexaginta millibus ex tuis exercitib9 noſtro℞ manu cæſis impedimētis & apparatibus tibi ademptis. Itaq; ma xime te miror nunc iuſta a nobis poſtulare ex iis quæ per Archelaū exigis niſi me longe exiſtentē metuis:prope accedētem ad ſumēdas penas credis accedere eo℞ cauſa pro quibus nunc tempus periit ſupplicādi te nobiſcū depugnāte:nobis uero fortiſſime tibi reſiſtentibus & in finem uſq; pugna turis. Hæc Sylla cū ira referente mēte collapſus mithridates uereri ampli us cœpit:& conditione ab Archelao oblatas ultro ſubiit: naues & alia om nia ſibi tradidit. Inde in pontū & intra paterni regni limites ſeſe retulit. Et hic primū inter mithridatem & Romanos geſtū finem tādem ſuſcepit bel lum. Sylla deinde a Fimbria per duo ſtadia procul abſens exercitum ſibi dari depoſcebat:cui præter leges impararet. At ille cauillo uſus: nec ipſum e lege dicebat imperare. Sylla foſſam i li circūfodiēte:multis præterea nec occulte fugientibus ab eo reliquos Fimbria in concilium aduocās.ut in ob ſequio perſiſterent orabat. Reſpondentibus illis neutiq; cū ciuibus pugna re uelle dilacerata ueſte ad pedes cuiuſq; ſupplex ſe proiecit: cum & illud quoq; auerterēt milites:ac dieti ex ſuis ad Syllam ſe transferrent prætorū tabernacula cœpit circūire:& ex iis quoſdam pecunia corrumpens in cōci lium uocauit:ac ſe denuo ſacramento iuſſit obligare. Acclamantibus Ene tis neceſſe eſſe unumqēq; nomine ad iurandū conuocari: ille quidem per præconem ſidi maxime obnoxios acciri imperat: & in primis Nonium in omnibus ſibi participem uocat. Detractante eo iuſiurandum enſem exrēs mortē illi cōminatus eſt donec acclamātibus cūctis pauefactuſ ab incepto deſtitit. Seruū deinde pecuniis ac ſpe libertatis adhortatus transfugam ad Syllam miſit ut illum interficeret. Sed is Syllæ proxim9 cū ex metu ſuſpi tionem indidiſſet cōpræhensus machinati facinoris prodidit indicium. Ea ex cauſa Syllæ exercitus ira cōcitus Fimbriæ uallum magna indignatiōe circūdedit. Calumniantes quoq; eum milites Athenionem inclamare occi piunt. Fuerat aūt Athenion q alias Drepanitis deficiētib9 in ſicilia exiguæ cuiuſdā partis regem ſeſe effecerat. Fimbria igitur deſperatis omnibus ad aggerem profectus ſyllam in colloquiū uocare cœpit. Ille Rutilium pro ſe miſit:quæ res ingenti Fimbriam mœrore potiſſimū affecit cum ſe cōgreſ ſu etiā ab hoſtib9 concedi ſolito ueluti indignū arceri cognouiſſet. Rogan te deinde eo ut ſibi ignoſceretur ſi quid nouiſſime peccaſſet: Rutilius ſyllā uſq; ad mare cum tutum permiſſurū ire pollicitus eſt:ſi ex Aſia:cuius ſylla

Finis primi bel li inter mithri datē & roma nos.

Deinceps qd

Nonius

Athenion. Drepanitæ in ſicilia

Rutilius

procul eſſet uelit enauigare. Ille uero aliud facilius iter ſe habiturum dicẽs in pergamũ rediit: & ad Eſculapii tẽplum profectus enſem ſibi intulit. Cũ uulnus minus alte impreſſum eſſet iuſſit ſeruũ qui una aderat afferre manus. Ita ille dominũ in primis deinde ſe ipſum gladio confecit. In hunc modum igitur Fimbria ceſſit e uita: cũ multa in aſia cõtra mithridatem bellũ gerens neqter egiſſet. Sylla libertis ut eũ ſepellirent facile conceſſit: ſeque haud Cinnam & marium imitari uelle dixit. qui cum Romæ multorum necis cauſa extitiſſent defunctorum cadauera pariter inhumatã iacere neglexiſſent. Poſt hæc Fimbriæ exercitum ad ſe uenientẽ perhumane ſuſcepit: cæteriſq; copiis eius adiungẽs Curioni imperat: ut Nicomedẽ & Ariobarzanem in Cappadociã deduceret. Senatui aũt de oĩbus perſcripſit haud ꝗ ꝗ illi ſuccenſens ꝙ hoſtis eſſet iudicatus. Aſiæ deinde rebus cõſtitutis: ilienſes: chios: lycios: rhodios & magneſios: ac quoſdã alios qui auxilia ſibi attuliſſent: uel propter prõptitudinẽ incõmodis affecti eſſẽt: ob quæ liberos eſſe uoluit in populi Romãi amicorum numero perſcripſit. Ad reſidua uero oĩa miſit exercitum & ſeruos a Mithridate libertati traditos ſtatim ꝑ prçcõnẽ ad dominos iuſſit reuerti. Multis ex iis recuſantibus & ciuitatibus nõ nullis deficientibus ab eo ingens multitudo eorum qui libertatẽ uẽdicauerãt ac ſeruorum uariis occaſionibus interfecta eſt: mœnia multarum urbium euerſa: & pleraq; Aſiæ in ſeruitutẽ redacta ſunt. Qui Cappadocum partib9 adhæſerãt & pleræq; ciuitates ſupplicio affectæ & in primis Epheſii ꝙ turpi adulatione Romanorum inſignia oboleuiſſent. Nã cum ꝑ præcone mandatum eſſet oĩbus ut ad præſtitutã diem ad Syllam accederẽt in epheſum & ipſi una adeſſent in hunc modũ eos affatus dicitur. Nos quippe cũ exercitu in Aſiam ꝗprimũ uenimus Antiocho ſyriorum rege bello uobis insurgente expellentes deinde ipſum: & Halym fluuiũ taurumq; montẽ terminos regni ſui ſtatuentes non uos tamen detinuimus ex illo in ditionem noſtrã iure deditos: ſed ueſtris legibus uiuere conceſſimus niſi ſi quos Eumeni & Rhodiis q nobiſcum bellum geſſerant non tributo obnoxios: ſed ad mandata paratos eſſe diximus. Cuius rei argumentũ eſt ꝙ lycios non nulla de Rhodiis cõqueſtos ab illis ſoluimus. Nos igit̃ erga uos tales fuimus: Voſ aũt Attalo philopatro ex teſtamento nobis regnũ relinquente ob Ariſtonicum cõtra nos per quatuor depugnaſtis annos quoad Ariſtonicus capt9 eſt: & plurimi e uobis neceſſitate ac timore ſe nobis dedidere. His pactis ꝑ quatuor & .xx. annos cum ad ſummũ diuitiarum: ac priuatæ ſubſtantiæ publicæq; perueniſſetis pacis ocio ac deliciarum iniurias nobis denuo intuliſtis & occupationes noſtras in italia obſeruantes partim Mithridatẽ iduxiſtis partim cũ eo accedẽte iciſtis fœdera: & quod oĩum teterrimũ eſt cũ eodẽ die una italos oẽs cũ filiis matribuſq; neci tradere conueniſtis: nec ad tẽpla cõfugiẽtibus ob deos ueſtros pepciſtis quorum cauſa Mithridatẽ non nulla pœna affecimus infidũ erga nos & nece ac rapinis replẽtẽ oĩa. Terrarum quoq; diuiſiones ſolutioneſq; debitorum ꝑquirentẽ & in nõ nullis ſeruorum libe

Mors Fibriæ.

Cĩna. Mari9

Poſt mortẽ Fibriæ quid Curio.

Epheſii:

Syllæ oratio

Ariſtonichus.

ratiões machinantē:ac tyrānides:latrocinia prȩterea plurima p terras agitantē:ac maria ut ſubinde nobis inferret bellū & pares noſtris haberet duces. Dedere tñ pleriq3 pœnas ex his qui hæc inchoauerant. Sed & uobis cōmunes eſſe oportet q ſimilia ediđiſtis & operibus ueſtris cōdigna pēdere. Sed ne Romani occiſiones impias:aut onera inconſulta:aut ſeruo℞ inſurrectiões:aut alia quæcūq3 barbarica in aīo habuiſſe dicāt: græcoq3 nomini ac generi pariter indulgeant & gloriæ uiciſſim Aſiæ & iis q Romāo afficiunt nomini benignitatis gratia tributa dūtaxat anno℞.v.in preſenti uos afferre iubeo:& impenſam belli idē ptuli reſidua ad inſtitutū exequentur meū.Diuidā.n.hæc ſingulis iuxta urbes & ſpatiū tributis ſtatuā.Inſtituta aūt nō ſeruātibus ut hoſtibus indicā bellū. Hæc & huiuſmodi elocutus ſylla mulctā legatis diuidit:eoſq3 pro pecūiis ſubito emittit. Vrbes igit̃ egeſtate & fenorū magnitudine oppreſſæ quædā theatra creditoribus:nō nullæ gymnaſia:aut mœnia portuſue aut qd aliud publicū nō ſine iſtātiū militū cōtumelia exponere ſunt coactȩ. Pecuniæ igit̃ in hunc modū Syllæ afferebant̃:& finē tandē malo℞ ſuſcepit Aſia. Enauigauit tñ ipſam & multo℞ latrocinia exercitibus magis q̄ latronū cōuēticulis ſimilia. Mithridate in primis eā detinēte intra mare coiecta cū nō multo eam tenuiſſet penitus eiecit.Cū ob id plurimū lucri aſſequeret̃:nec in nauigantes ſolū:ſed portubus:regionibus:ciuitatibus apte inferretur bellū Samos: Clazomenæ & Samotracia oīs præſente Sylla in captiuitatē datæ. Samothracum ſana mille talēto℞ ornamētis expoliata:ut quidā putāt. Verū ſiue delinquntium pœnas in aliud tēpus differre cuperet:ſiue Romā ſeditionē inferre ꝑperaret in græciā primū & ex ea in italiam cū maiore exercitꝰ ſui parte nauigauit. Et hȩc qdem circa Syllam ciuilibus in bellis a nobis pſcripta ſunt Sūpſit deinde initiū ſecundū Romano℞ cū mithridate ab hac cauſa bellū Murena cū duabus legionibus a Sylla relictus ut reliqua Aſiæ cōponeret quædā belli præludia ueluti ioco ageret ob triumphi deſiderium agitabat. Mithridates ea tēpeſtate in pontū claſſe delatus cū colchis & boſphorāis ab eo deficientibus depugnabat:ex qbus colchi filiū eius mithridatē in regem ſibi dari depoſcebant:quo ſompto ſtatim paruerunt. Suſpitione igit̃ inter regē & filiū hac de cauſa oborta quaſi regnū affectaret eū reuocās cathenis iniecit aureis:nec multo poſt neci tradidit:eū in plurimis tñ quæ in Aſia cōtra Fimbriā geſta erant nō inutilē eſſet expertus. Deīde in boſphoranos claſſem pparauit:ingentēq3 inſtruxit exercitū:ita ut apparatus magnitudo famam ſubito excitaret quaſi nō in boſphoranos: ſed in romanos potius prȩpararet arma:nō n. Ariobarzani Cappadociā omnē reſtituerat ſed aliquas adhuc detinebat partes. Archelaū qppe ſuſpectum habebat q3 multa in græcia præter q̄ opus eſſet in cōſtituendis cū ſylla induc is illi cōceſſiſſet. Quibus pceptis Archelaus timore cōcitus a murenam confugerat:& illū in regē irritans:ut eidē inferret bellū pſuaſerat. Murēa igit̃ exercitum per Cappadociā deducēs ad Cumas puēit maximā in mithridatis

Extrema neceſſitas aſiæ.

Bellum ſecundū cū mithridate.

Murena.

Nota originē belli.

Cathēæ aureȩ Mithridates filium iterficit.

Attende.

Cuma℞ urbs maxima.

regno urbē: quæ ſacrariū quoddā dei opulentiſſimum habebat ibiq; non nullos mithridatis occidit equites: & legatis eiuſdē ſibi fœdera oſtendētib⁹ reſpōdit ſe fœdera neq̄q̄ intueri: nō. n. a ſylla ea eſſe pſcripta: uerū opere q̄ dicta fuerāt affirmantē receſſiſſe. Hæc fatus murena ſubito regionē inua ſit: neq; pecuniis ſacris abſtinēs in Cappadociā ad hiberna ſe contulit. Mi thridates his auditis ad ſenatū & ad ſyllā miſit ea quæ a murena gerebāt accuſans. Sed ille ultra Halym tranſgreſſus fluuiū ingentē admodū nec trāſitu pfacilem cū maximis tūc inundaret imbrib⁹ ad quatercētas mithri datis uillas depopulatus eſt rege nullo in loco ſibi occurrente: ſed legatos dūtaxat uenturos expectante. Prædā itaq; ingentē nactus in Phrygiā: & Galatiā reuerſus eſt. Eo in loco Calidius a mithridate miſſus ob quærellā nullum a Roma detulit decretū. Solū inter audientes medius rettulit. Se natū iuſſiſſe ut regi parceret̄ inducias cū eo habēti. Quibus dictis cū rege ſolus loq uiſus eſt. His ex cauſis murena nihil ſoliti omittens impetus tum uel maxīe regionē inuaſit mithridatis. Ipſe a Romanis iā apte ſe oppugna ri cernens Gordiū ad Cumas deducere imperat: ac ſtatim Gordius curr⁹ q̄plurimos & impedimentoꝶ uehicula: ac priuatos hoīes militareſq; ſecū arripit. Cui murena in medio fluuiū aſſumēs ex aduerſo caſtra ponit: pu gnam tn̄ eoꝶ neuter attigit quoad mithridates amplioribus cū copiis acceſ ſit: & ſtatim circa fluuiū atrox prælū exorit̄: in quo ui pꝛectus mithrida tes fluuiū exuperat: cō alias Murena potētior longe eſſet. Ille ad tumulum munitiſſimū euadens inſurgente in eū rege magna copiaꝶ parte amiſſa p mōtana nulla ſemita in Phrygiā aufugit. Cū difficulter iter ageret uictoria ex itinere ipſo parta eſt: multoſq; in mithridatē incitans amiſit. Rex igitur murenæ præſidia quæ in Cappadocia fuerant uniuerſa pcurrens oppidis eiecit. Inde more patrio Ioui militari in ſublimi montis uertice ſacra fecit in gentē quandā lignoꝶ cōponēs ſtruē. Sic. n. ſacra inſtituūt. Primi qdem re ges ligna inferunt: & alterā in circo breuiorē conſtruētes pyram lac deſup ac mel pſpargunt: oleū prætere: ac uinū & oēs odoꝶ ſpecies infundunt: In plano uero triticū; & pulpamentū in prādiū aſtātibus præparant quem admodū in Perſargades ſacrificii cauſa mos eſt perſaꝶ regibus: deinde py re ignē inferūt. Hæc uero ob magnitudinē ampliſſimas emittens flāmas p mille ſtadia a longe nauigātib⁹ perſpicua eſt: nec p multos dies: ut aiūt: æſtuante aere appropinquare illi licet. Sic ille ſacrificiū patrio mor̄ perege rat. Sylla cū indignū arbitraret̄ mithridatē fœdere Romano populo con iunctū debellari. Aulum Gabinium emittit: qui Murenæ ſuaderet uere in ter eos conſtitiſſe ne mithridati inferret̄ bellum. Ariobarzanē: ac mithrida tem una cōciliaret. Mithridates in hoc cōgreſſu filium quadriennē ſpōſo rem exhibens Ariobarzani & huiuſmodi occaſionē nactus ut eā quā habe bat Cappadociæ retineret partē & alia ulterius. Epulum cūctis exhibuit. Aurū præterea calicibus & ferculis apponens in ſalibus: & cātibus cæteriſ que: ut illi mos fuit: liberalitate uſus ē quoꝶ nihil attigit Gabini⁹. Hic igit̄

Mitridates ad ſenatū: & ad ſyllam mittit

Halys fluuius ingens

Calidius lega tus.

Attende ſuſpi tionem.

Exercitus a mi thridare i mu renā deducit̄

Gordius Murena.

Atrox pliū ex oritur.

Vincitur mu rena:.

Attende ſacrifi ciū a mithri date.

Perſargades

Silla indignū ratus mithri datem fœder̄ Po. Ro. cōiū ctum debella ri. A. Gabini um ad murc nam mittit.

Nouū genus epuli.

Finis ſecundi belli cum mithridate
Machares mithridatis filius boſphoranis rex præficit.
Polſtiminium
De ceſſit ſylla
Tigranes.
Autede ſophiſma.
Tigranocerta urbs. Sertorius.
L. maius & L. Fanius ſeditioſi.
Marcius uarus
L. lucullus
Pompeius.
Principiũ belli tertii mithridatici.
Mithridatiſ apparatus
Mithridatiſ cõplices.
Thermodoon fluuius
Amazonum terra.

ſecundum Mithridati cũ Romanis bellum tertio maxime inſequente finẽ cœpit: & ocio uacans mithridates boſphorũ redegit in poteſtatẽ. Regem aũt ipſis unũ ex filiis macharẽ noie præfecit. Deinde cũ in acheos q ſupra colchos ſunt bellum intuliſſet: uidentꝰ quippe ex iis eſſe qui a Troia poſtliminiũ perfugere: duabus exercitus ſui partibus bello: frigore: iſidiiſq; amiſſis domũ rediit: & Romã qui hæc cõpoſita annunciarent emittit. Miſit: & Ariobarzanes: incertũ an ipõte nõ tamen ut moleſte ferẽs ꝙ Cappadociã non recepiſſet: ſed q magnã illius partẽ mithridatem ſibi eripere quereretꝰ. Mithidates igitꝰ iubente Sylla ut Cappadociã dimitteret ultro paruit: alteram uero legationẽ Romã deſtinat quæ fœdera conſcriberet. Verũ defuncto iam Sylla cum nemo aſſenſum illi præſtitiſſet: ſed ueluti in uacatione rerꝝ oium ad cõmunia intenderent mithridates ad Tigrãem generum miſit: ut Cappadociã quaſi a ſe ipſo inuaderet: quod ſophiſma haud quaq̃ romanos latuit. Armenius uero Cappadociæ retia innectens ad tercenta millia hoium hinc inde educta in Armenia cõglutinauit: & cũ aliis certo in loco iuſſit habitare. Ipſe in primis diademate Armeniæ aſſumpto Tigranocertã a ſe ipſo nominauit: quæ Tigranis ciuitas dici põt. Et hæc quidem in Aſia agitabantꝰ. Sertorius uero in Hiberia deducto exercitu hiberiam: & quæcũq; finitima loca in Romãos excitauit: & cõſiliũ ex iis q una aduenerant ad imitationẽ Romani cõſtituit ſenatus: ex quibus duo pręcæteris ſeditioſiores Lucius. ſ. Manius: & Lucius Fãius mithridati ſuaſere ut cũ Sertorio una depugnaret ſpẽ illi afferentes multa ex Aſia finitimorũq; populorꝫ in ditionẽ ſuam uentura. Quibus perſuaſus rex ad Sertorium miſit. Ille legatis in ſenatũ introductis multa & magnifica elocutus ꝙ gloriã eius in pontũ cõſtitueret: Romanoſq; ab oriente ad occidente uſq; obſideret cũ rege fœdus iniit: Aſiã: ac Bithyniã nec nõ paphlagoniã: Cappadociã: Galatiã ſibi tradere. Ducẽ porro Marciũ Varum & conſilii participes. L. manium: & L. Faniũ cum eo deſtinat: cum quibus mithridates una contulit tertiũ: ac ultimũ quod cũ Romãis geſſit exorſus bellũ: in quo uniuerſum poſtremo amiſit principatũ. Sertorio in hiberia occiſo Romaniſ imperatores in eũ mittentibus ex urbe primũ. L. lucullum qui cũ Sylla claſſem rexerat: deide Põpeium ſub quo quæcũq; mithridatis fuere: illiq; finitima uſque ad Euphratem fluuiũ occaſione & impetu eius belli in eoꝝ ceſſerꝰ poteſtatẽ. Mithridates igitꝰ cũ Romanoꝝ uires ſæpenumero eſſet expertus: & hoc potiſſimũ bellum nulla occaſione ſubito inceptum inſperatum fore crediſſet uniuerſum excogitauit apparatũ quaſi de oibus tum primum belli iudiciũ eſſet ſubiturus. Ita æſtatis reſiduum & hyemẽ integram in cędendis ſiluis fabricandiſq; nauibus abſumpſit. Arma præterea & tritici ducenta millia modũ ſupra mare ipoſuit: belli cõplices ultra priora ſubſidia ei acceſſere calybes: Armenii Scythię: tauri: Achei: Enyochi: leucoſyri & q̃cũq; circa Thermodoontẽ fluuiũ terram incolũt: quæ amazonũ appellatur. Tũ ingẽtes ultra primas copiæ ex aſia aduenerãt. Trãſeuntẽ deide in

Europã Sauromatũ reges & Iazyges & coralli:thracũq; gẽs oĩs quæ ul tra Hiſtrũ aut Rhodopẽ aut hemũ ſedes habet: & ultra hos baſtarnę fero ciſſima eoꝝ natio ſecuta ẽ. Hac potẽtia in Europã ꝓgreſſus ex oĩbus bel licoſimis peditũ cẽtũ quadraginta millia ſecũ duxit. Ad hęc multitudo in gẽs uias ſternẽtiũ:& uaſa deferẽtiũ mercatoꝝ quoq; ſequebat᷑. Incipiente uere nauticos exptus appatus Ioui militari more patrio ſacra fecit. Neptu no uero equũ albũ currũq; ſimul mari cõſecrans in paphlagoniã deduxit Taxillo & Eumocrate ducibus illi adſtãtibus. Eo loci cũ applicuiſſet ora tionẽ de ꝓgenitoribus ſuis ſupbã admodũ:nec minus de ſe diffuſam:ac ꝓ lixã habuit:ꝙ principatũ ex minimo ad ſummũ ꝑuexiſſet: nec a Romãis qdẽ ꝑſens uinci potuiſſet. In eoꝝ deinde audaciã & inſolẽtiã inuectus qua rũ cauſa:ut aiebat nõ italiã mõ:ſed patriã ĩ ſeruitutẽ redegiſſent:nouiſſima cũ ipſis fœdera recẽſuit quæ ſcribere recuſaſſent:tẽpus dũtaxat expectãtes ut illi inſurgerẽt quã uel præcipuã hui⁹ belli cauſam aſſerebat. Omnẽ de inde exercitũ & apparatũ palã retulit: romanoꝝ porro occupatiões q cum Sertorio in hiberia eo tẽpore bellũ gererẽt cũ in italia ſeditiõibus agitarẽt̃ ĩteſtinis hac ex cauſa inqt maria cõtẽnũt multis iã pridẽ agitata latrociniis qb⁹ nullus belli ſocius aut amicus adeſt:aut qui illis ſpõte ſe ſubiiciat. Nũ optimos eoꝝ inquit cernitis. Varũ oſtendẽs & utroſq; Lucios patriæ ſuæ hoſtes nobiſcũ depugnãtes: his dictis copias oẽs ſimul mouẽs ĩ Bithyniã ꝑuenit Nicomede iã uita functo ſine filiis & regno Romãis derelicto Cot ta igit᷑ Bithynię prætor cũ ad bellũ eẽt ĩpotẽs in Chalcidẽ cũ omni ꝑſidio aufugit:qua ex cauſa Bithynia in Mithridatis ſtatim ꝑuẽit poteſtatẽ. Ro manis omni ex pte in chalcidẽ ad Cottã cõfluẽtibus. Inſurgẽte deinde in chalcidẽ rege Cotta ob ĩpotẽtiã neqq ꝓdiit. Nudus aũt claſſis ꝑfectus cũ parte copiaꝝ quę munitiora cãpoꝝ fuerãt inuaſit. Cæterũ inde expulſus p ſupiora quæq; ſumma dificultate ad portas pfugit urbis. Erat aũt circa tu multus ingẽs oĩbus pariter ad eas cõcurrẽtibus:ob id nullũ inſequentium fruſtra emittebat᷑ telũ: ſed cũ uenti portarũ cuſtodes clauſtra e machinis demiſiſſent. Nudũ ac nõ nullos e ducibus intra funes receperũt. Reliqui ad ſocios manus porrigentes inter amicos pariter & hoſtes trucidant᷑. Mi thridates aſpiratis fortũæ uſus ĩpetu eadẽ die claſſem in portũ d̃tulit & cla uſtra quæ cathenis æreis firmata erant ſubito infringẽs quatuor hoſtiles cõbuſit naues:reliquas numero ſexaginta ĩ uicula cõiecit nihil ulterius Nu do aut Cotta ꝓhibẽtibus: ſed intra urbis mœnia cõcluſis. Periere ex Ro manis ad tria millia:inter quos & L. Malius uir ſenatorius fuit ex Mithri datis partibus. xx. dũtaxat ex baſtarnis qui primi portũ ingreſſi fuerãt ĩte rierũt. L. Lucullus ad cõſulatũ pariter ac bellũ electus ĩperator legiõe mili tũ e Roma habita:duas fimbriæ & ultra has totidã in unũ cõgregãs uſq; ad numerũ peditũ. xxx. milliũ:eqtũ mille & ſexcẽtũ ad Cyzicũ cõtra Mi thridatẽ caſtra pŏit. Qui cũ a trãſfugis qbuſdã intelligeret mithridati uſq; ad tercẽta uiroꝝ millia in exercitu adeſſe cõmeatũ:pti a frumẽtariis ꝑtim a

Trãſit⁹ mithri datis in Euro pam

Numerus co piarũ mithri datis

Attende ſacra. ab mithrida te.

Taxillus & eumocra tes mithrida tis duces.

Mithridatis oratio.

Sertorius.

Varus

Mithridtes co pias in Bithy niam mouet

Cottæ Bithy nię prætoris fuga

Nudus

Romanoꝝ tre pidatio.

Romanorum cædes

Captiuita naui um romãoꝝ

L. malius

Hiſtoria. L. lu culli

Cyzicũ urbs.

mari ſubuectari ad aſtantes dixiſſe fertur: ſtatim ſine pugna hoſtes debellari poſſe: & ut huius orationis reminiſcerētur admōuit. Montem deīde paccō modū ad metenda caſtra contēplatus ob quē & facilitas cōmeatus ſibi ad eſſet: hoſtibus aūt intercludere liceret: eū prius ſtatuit inuadere cū ex ipſo uictoriā ſine piculo ſpectaret adipiſci. Vna igit̄ dūtaxat & ea quidē anguſta ſemita ad eū deducente a Mithridate ſūma cura obſeruabat̄. Cū Taxillus: ac pleriq; ducū cū Lucullo forte adeſſent. L. Manius q ſertorianæ cōſpirationis cū mithridate cauſa fuerat defuncto iā Sertorio clā ad Lucullū miſit: a quo fide pcepta Mithridati pſuadet: ut Romanos quocūq; prodeūtes & caſtra ubilibet metantes haud multifaceret: quæ. n. Sertorii ſub fimbria fuiſſent copiæ uix duas æquare legiones cōſulere ut ſe transfugā emittit: ſtatim. n. ad ipſum eſſe rediturū. Quid. n. bello & cædibus opus eſt inquit ſi hoſtes ſine prælio & diſcrimine licet ſupare? Quibus cū fidē incōſulte: ac nulla ſuſpitiōe adhiberet Mithridates: Romāos p anguſtias ſine mœtu tranſeuntes & montē excelſum muro muniētes facile deſpexit: quo adēpto ipſi a tergo impauidi cōmeatū deferre poterāt. Mithridatē uero paludibus fluminibus & mōtibus ab omni tellure excluſerant: ut niſi p exilē aliq̄do nanciſceret̄ cōmeatū cū exitus amplos nō ulterius haberet: neq; Lucullum ab itinerū difficultatibus quæ ab eo occupari neglexerat ui propeller̄ ulterius poſſet. Et iā hyems inſtabat cuius cauſa ſi qd a mari deferret̄ cōmeatus breui tn̄ uidebat̄ defuturū. Quæ oīa aduertentes Lucullus iterum amicos ut pollicitationis ſuæ remiſcerent̄ & quæ pſentibus olim annunciaſſet admonuit. Mithridates cū adhuc potēs eſſet ob multitudinē per medios penerare hoſtes & uiā ferro ſibi facere id utiq; neglexit. Ad Cyzicum uero quæ ad obſidionē præparauerat expōit ſperās in hoc itinerū difficultatē ſimul & cōmeatus euitare inopiā utpote q copiaꝝ multitudīe abūdās oīa pfacile expugnare poſſe crederet. Caſtra aūt duplici muro uallauit: reſidua urbis foſſa circūdedit: aggeres præterea & machinas plures erexit: turres ultra hæc & teſtudines arietes deferentes intulit: & machinam ad urbis inſtar cētū cubitoꝝ: in qua turris alia eminebat: & ab ea catapultas: lapides ſagittas multiformes emittebat. Ad portū porro quinqueremes duas cōnexuit turrē aliā inſup ſtatuens: ex qua pōtes cū machinas mœnib⁹ appelleret immitteret. Oīb⁹ in hunc modū præparatis primū quidē ad tria captiuorum millia ex Cyzicenis nauibus urbi ꝓpius adducit q ciuibus manus ad mœnia erigentes. ut in extremo piculo cōſtitutis ſubuenirent p̄cabat̄ quo ad Piſiſtratus Cyzicenoꝝ dux e muro p preconē illis ānūciari iuſſit captiuitatē patienter ferrent. Mithridates hac ſpe deiectus machinā cū nauib⁹ intulit: potenſq; ad muros ꝓpere immittit: e qb⁹ quatuor in primis uiri muro inſiliūt. Ea ex re ueluti noua pauefacti Cyzicini aliquātū retroceſſer̄: nō accurrentibus demū cū impetu reliqs reaſſumptis animiſ quatuor illos ab extra detrudūt. Nauibus deinde ignē: ac picē infundētes ex neceſſitate cōfractis pupibus naues cū machina retrocedere cōpellūt. Quibus e portu excuſſis Cyzicini eo plio ſupiores euaſerūt. Tertio illos eadē aggreſſus die

Proditio manii

Mithridatis error.

Piſiſtratus.

Oppugnatio Cyzicini

oẽs ſimul machinas exeruit. Laborãtib⁹ illiſ ac diſcurrẽtibuſ ad quod cõti nue iſtiterãt primũ qdẽ arietes petris repulerũt aut laq̃is fregerũt aut obie ctu lanę eoꝝ ſuſtulerẽ uiolẽtiã. Sagittis uero ignẽ deferẽtib⁹ aqua & aceto occurẽtes miſſiliũ reliquoꝝ impetũ ueſtib⁹ & litheis obiectis obtundebãt Cũ nihil ꝓmptitudinis quoad homini potis ẽ omiſiſſẽt: Illi autem difficilli ma quęq; pferẽtes repugnarẽt uno impetu murus igne accẽſus circa ueſ pã ad imũ corruit. nec tamẽ qſpiã p eũ iſilirẽ auſus uaporẽ ignis adhuc eſtu ãte. Cęterũ nocte aliũ erexerẽ denuo Cyzicini. Iſdẽ dieb⁹ cũ uẽtus uehemẽ tior icrebuiſſet rſidua machinaꝝ cõtriuit regis. Dicit̃ qppe ea urbs dotalis eẽ & a Ioue palladi attributa filię: q̃ Cyzicini ſũmo honorẽ p̃ cęteris uenerã t̃ diis. ſolẽniis itaq; iſtãtib⁹ i qb⁹ bouẽ nigrã ſacrificarẽ mos fuit cũ ea carẽ rẽt ex frumẽto fixerẽ ſacra. Interi bos nigra e pelago ad eos accurrit: q̃ clau ſtra adit⁹ igreſſa & i urbẽ d̃lata ultro i tẽplũ uenit: ibiq; ad altarẽ cõſtitit: q̃ Cyzicini ſũma ſpe deæ immolarũt. Amici itaq; Mithridatis ut ab urbis op pugnatiõe deſiſterẽt ueluti deæ ſacræ cõſulebãt. Quib⁹ haud ãnuens ille ſu pra mõtẽ Dindymũ urbi adiacẽtẽ caſtra ponit: & aggerẽ ab eo in urbem nact⁹ turres iſtituit: cuniculis etiã ſuffoſſa mœnia ſuſpdiẽt. Equos pręterea quos ob pabuli inopiã minus utiles et diutina ex mora infirmos habuit in bithyniã miſit. Quibus Rhindacũ trãſeuntibus iuectus Lucullus multos iterfecit: captiuoꝝ ad qndeci millia: equorũ ſex millia uaſaq; plurima adep tus eſt. Hæc igitur ad Cyzicũ gerebant̃. Eadem tempeſtate Eumachus Mithridatis dux phrygiam ingreſſus ingentẽ romanoꝝ numerũ cũ uxo ribus ſimul & filiis occidit. In piſidas deĩde & iſaurios ac ciliciam & uſq; ad tetrarchas galatharũ inſurgentẽ perſecutus Deiotarus multa cæde contri uit. Et hæc circa phrygiã geſta. Appropinquãte interea hyeme quicquid cõmeatus ex mari conuectari poterat Mithridati ſublatũ eſt: ita ut exercit⁹ famæ pmererẽt̃: multiq; ex media perieret. Fuere qui inteſtinis barbarorũ more ueſcerent̃: alii qui pabulũ ederent: qua ex cauſa peſte dieti carpebã tur: & cadaueribus in ꝓpinquo abiectis & inhumatis morbus ex morbo pullulabat. Subſtitit tamẽ Mithridates ſperãs ex turribus din‹d›ymo impo ſitis urbẽ obtinere. Sed cũ ad illas occurrentes Cyzicini machinis ignem inieciſſent hoſtiũ quippe fame cognita tanquã debilioribus ſæpenumero inſurgebãt abire meditatus p noctẽ fuga ſe præripuit: & i parium claſſe de uectus exercitũ terreſtri itinere in lapſacũ præmiſit. Trãſeũtibus ipſis Eſe pum fluuiũ: q tũ uel maxime aquis inundabat Lucullus accurrẽs magnã eorũ concidit partẽ. Hoc in loco Cyzicini pmaximũ regis apparatum ſub traxere cũ & ipſi ſtrenue pugnaſſent: Ibidẽq; fame domiti ſub Lucullo re gis monumẽtũ ſtatuentes ſolennia edidere prælud ia: quæ in preſentẽ uſq; diẽ peragentes luculleia ſolẽt uocitare. Mithridates iis qui in lapſacũ perfu gerãt Lucullo illis iſurgẽte aues p̃mittẽs cũ lapſacẽis una ſuſtulit & ex ele ctiorib⁹ ad. xx. millia. l. nauib⁹ ipoſuit: quos uaro quẽ Sertori⁹ ad bellũ mi ſerat: & Alexãdro paphlagõi. Di‹o›nyſioq; eunucho dereliqt ipe cũ pluribus Nicomediã enauigau‹i›t. ue‹t›ꝝ iſtãte hyeme magnũ utrorũq; amiſit numeꝝ

Attende. Fortis oppgna tio.

Attẽde dearũ dotes.

Mirũ de boue nigra.

Sacrificia. Didym⁹ mõs.

Rhĩdacus flu uius.

Eumachus Ingens romão rum cædes.

Deiotarus.

Mithridatis fu ga.

Luculli ſolẽnia

Lucullus quippe e terra eos fame purgebat & naues ex aſia educẽs præfe

Triarius. ctis q̃ ſub eo fuerãt diſtribuit. Triarius in apamiã claſſe delatus urbẽ cepit

Multis uero apamioꝝ ad delubra cõfigiẽtibus nefanda cædes inſecuta eſt

Cædes. Barbas pruſiadẽ quæ ad montes uergit & Niceã cepit urbes Mithridatis

Barbas. præſidiis ab utraq; fugiẽtibus. Lucullus circa acheorũ portus tres & de

cem hoſtiles intercepit naues. Varũ deinde & Alexandrũ ac Dionyſium

circa Lemnũ in deſtituta nactus inſula obſedit. Hoc i loco Philoctetis ara

Ara philoctetis oſtendit̃ & anguis æreus: arcus præterea ac thorax: uitis circumamicta i

paſſionis monimẽtũ. Direxit autẽ i eos claſſem magno impetu Lucullus ueluti cõtemnens. Sed illis cõſtanter operiẽtibus perſtrictis remis duas incẽdit naues & ad cõgrediendũ impulit. Nõ mouẽtibus ſe illis & a terra dũtaxat ſuis opem afferẽtibus iſulã aliis circũuectus eſt nauibus: & pedites i eam imittens hoſtes naues ingredi coegit. At illi Luculli exercitũ uerẽtes nec ad pelagi interiora ꝓgreſſi ſũt: ſed circa littus enauigãtes inter terram aquãq; dubii: telis undiq; petebant̃. Multis igit̃ ex iis itereũtibus & ſubinde aliis ad naues fugiẽtibus Varus Alexander ac Dionyſius eunuchus i

Mithridatis duces capiunt̃. ſpelunca latitãtes dep̃hẽdunt̃: ex q̃bus Dionyſius uenenũ quod una attulerat exhauriẽs extinctus eſt. Varũ interfici iuſſit Lucullus. nõ eni ęquũ cenſuit romanũ hominẽ ſenatorũq; in triumphũ duci. Alexander ad pompam reſeruatus ẽ. Quibus ex reb⁹ Lucullus nauẽ lauro ornatã ut i uictoria mos eſt cũ litteris romã miſit. ipſe i bithyniã deſcẽdit. Mithridati in põ

Horribile naufragium. tũ nauigãti tẽpeſtas inſurgens horrida ſexaginta cõfractis nauibus ad decẽ uirorũ millia mari obruit. reliquas caſus hinc inde diſpulit. Rex piclitãti naui i qua uehebat̃ q̃q̃ diſſuadẽtibus amicis, i piraticã deſiluit ſcapham cũ qua i Sinopẽ a piratis ſaluatus eſt. Eo ex loco ad Amiſũ enauigans ad Tigranẽ ſocerũ ac inde ad Macharẽ filiũ boſporoꝝ regẽ miſit auxiliũ ab

Diocles ꝓditor utroq; expetẽs. Ad ſcythas uero Dioclẽ obſides: aurũq; iuſſit afferre. uerũ ille ad Lucullũ cũ auro domiſq; ꝓfugit. Lucullus ſtrẽue uictoria uſus quęcunq; ꝓpiora aderãt ferro ſibi uẽdicauit. Milites bello defatigatos in regionẽ uberẽ felicẽq; deducẽs alacriores ad cętera pagẽda r̃ddidit. Mãcipiũ nẽpe quattuor drachmis: bouẽ una dũtaxat uẽiſſe cõſtat: capras: oues: ueſtẽ

Amiſum. & alia eodẽ fere ꝓcio. Poſt hæc Amiſũ & Eupatrã: quã Amiſo finitimã in

Eupatra. nominis ſui memoriã Mithridates cõdidit & regia illi⁹ appellabat̃ obſidere pgit: & altero pariter exercitu Themiſyrã: q̃ ab Amazõis cuiuſdã nomi

Themiſyra. ne appellabat̃ iuxta Thermodoõtẽ amnẽ ſita eſt obſedit. Qui ad themiſyrã caſtra habebãt turres & aggeres appuler̃ urbi cuniculis ulteri⁹ tellurẽ efodere adeo amplis ac patẽtib⁹ ut i ipſis ſub terra plures iuicẽ ꝓgredi poſ

Nouũ pugnæ genus. ſẽt. Themiſyrii ecõtra deſup eos fodiẽtes urſos feraſq; alias: nec nõ apũ examina i operarios emittebãt. Qui uero circa Amiſũ fuerãt alio modo laborabãt Amiſis cũ ipſ depugnãtib⁹ & plerũq; ad eos accurẽtib⁹ & i ſigulare certamẽ nõ nũq̃ ꝓuocãtib⁹. Mithridates iterea magnã illis cõmeat⁹ uim

Cabiri. arma & exercitũ ex Cabiris deſtinat. Eo loci cũ hibernaret exercitũ aliũ interim collegit: in quo peditũ quadraginta: equitũ tria millia inerant. Inſt

te uere Lucullus ꝑ montes in Mithridatē mouit. Cuſtodiæ regis quidem
aderāt quæ Lucullū ab īgreſſu ꝓhibetēt: & ſi qd noui occurreret igne ſub
lato ānūciarent. Regebat autē cuſtodias huiuſmodi a Mithridate uir dele
ctus reggio e genere: cui Phenix nomē fuit. Is cū Lucullū appropinquan
tē cerneret ignē extulit: inde ad Lucullū cū pręſidio omni ſe aufugit. Qua ex
cauſa Lucullus ꝑ montes intrepide ꝓgreſſus ad cabiras acceſſit. Equeſtri
igit̃ prælio inter ipſum & Mithridatē geſto uictus denuo ad mōtes rediit.
Pomponius apud illū magiſter equitū captus ad Mithridatem ſaucius ad
ducitur: quē cū interrogaret rex an gratiam ſibi ſi ſaluus eſſet uellet redde
re: Si quidē Lucullo amicus fueris perdignā inquit: Si hoſtis nullā. In hūc
modū cū Pōponius elocutus eſſet & barbari interficere illū ſuaderēt reſpō
dit rex: nō deſpicere æquū eſſe uirtutē a felicitate deſtitutā. Et cōtinuo aciē
īſtruēs cū Lucullū ī pugnā adducere nō poſſet circūiens aſcēſū ſup illum
queritabat. Interī nō mediocre piculū Lucullus adiiſſe uiſus. Nā uir qdā
ſcytha nomine Olchabas iāpridem ad illū trāſfuga: & qui prælio equeſtri
multos e periculo exemerat: & ob id a Lucullo nō menſæ modo ſed cōſiliis
& ſecretis particeps adhibebat̃ ad tabernaculū eius circa meridiē acceſſit
cū quieti idulgeret: ac breuē accinctus gladiū īgredi cōatus eſt. Prohibit⁹
uero excādeſcere cœpit neceſſitate quadā deſtinari ſe ꝓfeſſus ut impatorē
excitaret. Seruis autē reſpōdentibus nihil ſalute neceſſarius eſſe Lucullo
equū ſtati aſcēdit & ad Mithridatē iſectare puenit ſiue ꝙ inſidias illi ſtrue
ret ut ex eo ſuſpicari licuit: ſiue ira cōcit⁹ q̄ſi ab his deſpiceret̃ abierit. Al
terū deide ſcythā nomine Sobodacū impulit ut Mithridati cōſuleret tranſ
fugā ſe ad Lucullū mitti. uerū Sobodacus itereeptus eſt. Lucullus deſcēſū
quendā ad cāpos quos hoſtilis detinebat eqtatus igreſſus cū reditū nullū
adeſſe cerneret uirū quēdā itinerū edoctū ꝑ quæ feræ agitari ſolēt ī ſpelun
ca repperit: quo duce ſine mora ad itet uſus ſupra caput regi aſtitit. Per id
itaqꝫ delatus cū cāpos ab eqtibus obſeſſos declinaſſet uallē aquis refertam
ab hoſtili parte metatus caſtra poſuit. Cōmeatū uero cū nullum haberet e
cappadocia acerſit: eoqꝫ ex loco ī hoſtes tela emittit. Interī nobilioribus a
rege fugiētib⁹ Mithridates eos a ualle icrepās retrocedere coegit: ac roma
nos aggreſſus adeo cōterruit: ut ꝑ ſupiora montiū arrepta fuga neutiqꝫ re
trocedētes ſētirēt hoſtes: ueꝝ quoſcūqꝫ īſequētes & una fugiētes eos eē ar
bitrarēt̃. Ea uictoria admodū elatus eſt Mithridates: ita ut ad omnes litte
ras emitteret. Ex equitibus porro magnā partē & his quidē pugnaciſſi
mis in iſidiis locat: q cōmeatū e cappadocia ferētes Lucullo ītercipērēt: ſa
tis ratus ut quēadmodū ipſe apud Cyzicū fame uictus fuerat ſic Lucullū
media debellari poſſe: quæ ꝓfecto animaduerſio haud cōtemnēda uiſa ē
ſi Lucullo cōmeatū quē ex ſola dūtaxat cappadocia habebat ītercluderet
Sed regii eqtes pręcuſorib⁹ eorū: q frumētū deferebāt in anguſto occur
riſſēt: deide impetū nō ſuſtinētes ad liberiora loca diuertiſſēt equos ut in
utiles ī arcto rddidere. Eo ī loco ex itinere ꝑuenietes romāi priuſq̄ ī aciem

Phœnix ꝓditor.
Equeſtre prelium inter lucullū & mithridatum.
Luculli uictoria.
Pōponius magiſter equitū luculli capt⁹ ad regē ducitur.
Regis uerba ad eundem.
Nota.
Lucullus piculū adiiſſe uiſus.
Olchabas regis trāſfuga ad lucullum.
Attēde prudēter dictū Olchabę a ſeruis luculli.
Sobodacus alter trāſfuga
Regis icrepatio ad nobiles fugientes ab eo ad lucullū & ipſoꝝ retroceſſio.
Aggredit̃ mithridates romanos.
Romanoꝝ teror.
Fugiūt romāi.
Mithridatis elatio

Equitatus mithridatis uincitur.

prodirēt hoſtes.ex regiis plures occiderūt:peditū in more inter anguſtias pugnātes:nō nullos etiā e primis conſecerūt:alios fugiētes præcipitauere e rupibus.pauci nocte in exercitū delati & ſe ſolos euaſiſſe referētes quāq̄ euentus plærii ex ſe formidoloſus eſſet multo tamē formidoloſiorē retuler̄ regi.Mithridates prius q̄ uictoria Lucullo innoteſceret ratus in tāta equitū clade nō multo poſt Lucullū ſibi inſurrecturū fugam ex trepidatione me

Mirabilē attēde caſū fugæ ab mithridate

ditat̄:idq; amicis i tabernaculo ſubinde refert. Illi prius q̄ annūciaretur cū nox adhuc eſſet iugi ſtudio quę quiſq; habuit e caſtris educit. Turba igit̄ eoꝝ q uaſa deferebāt ad portas cōcurrente cū cæteri animaduerterēt & q̄ ea deferrent cognoſcerēt:deteriora his arbitrati:& quia nihil ipſis annunciaretur cū timore & querela decurrētes ad uallū properāt:Diſiectiſq; omnibus eo ex loco ut quiſq; potuit turpiter arripuere fugā:nullū a duce aut præfectis mandatū expectātes.Quæ Mithridates nullo ordine:celeriuſq; q̄ putarat eueniſſe cernēs ex tabernaculo ꝓſiluit:ac nō nulla dicere aggreſ

Victoria de mithr date.

ſus nemine adhibente aures turbatus ut in multitune fit in terrā cōcidit:indeq; in equū relatus ad mōtes cū paucis aufugit.Lucullꝰ hac uictoria certior factus.percepta etiā hoſtiū fuga ſtatim equites plures emitit:q eos inſequerent̄.Deferentibus uero uaſa p exercitū pedites iuſſit occurrer̄:& ne quid eo tēpore arriperēt:ueꝝ nullo reſpectu ut eos īterficerēt imponit. At

Mithtidates captus aufugit

illi uaſa aurea & argentea q̄ plurima ueſtemq; multi precii intuētes mādatū neglexere.Ipſum quoq; regē capiētes cumulū auro onuſtū p ſarcinam ferro cōfodiſſent fluētē auro ad id cōuerſi Mithridatē uerſus cumas fugiētē ſequi neglexerūt:quo ex loco cū tribus equitū milibus ad Tigranē per

Cumæ.

uenit.Ille ad cōſpectū ſuū neutiq; admiſit:uerū certis in locis regio more uiuere cōceſſit.Mithridates deſperatis rebus Bachū enuchū ad regiā eius

Deſperationē mithridatis attende.

ire impat:utq; ſorores ſuas:mulieres:ac pellices quoquo modo necī traderet imponit.Sic illæ parti enſibus:partim ueneno & laqueis finiere uitam. Quæ animaduertētes ii qui præſidiis a rege impoſiti erant paucis exceptis ad lucullum perfugerunt.Lucullus deinde in regem conuerſus exercitum confirmat:& quæ in ponto fuere ciuitates claſſe circūuectus omnes fere in poteſtatem redigit Amaſtrem uidelicet & Heracleam aliaſq;.Sinopis uero

Amaſtris.heraclea.Sinopis

acriter adhuc romanis reſiſtebat:& nauali prælio haud ignaue depugnabat.Obſeſſi a Lucullo ciues:naues quas grauiores habuere igne cōſumūt Leuiores deinde ingreſſi fuga ſe proripiunt.Lucullus ſtatim urbem liberā

Somniū de anulocho

eſſe pronūciauit:ſomnio permotus ut aiunt.Nam Antiochum cum i amazones cum Hercule belligeraſſet:ui tempeſtatis pulſus:& in Sinopem delatū eam urbem ſibi uendicaſſe fama eſt.ob idq; eius ſtatuā Sinopenſi

Antilochi ſtatua.

bus maxio i honor̄ fuiſſe.Itaq; cū ciues arrepta fuga ſtatuā ui effer̄ cōarētur funibꝰ:litheaminibuſq; obuoluiſſe.Inſcio igit̄ Lucullo:nec qd tale meditāte p qetē apparuiſſe memorāt ſe ab Antilocho uocari & iſequēti die ſtatuā a nō nullis deferri cū offēdiſſet ſolui iuſſiſſe pſimilē ei:quē uidiſſe exiſti

Amiſum.

maſſet.Lucullus inde ad Amiſum ſupra Sinopē caſtra poſuit:& ciuibus

S.F.

ſimiliter per mare fugientibus cũ intellexiſſet eam urbem ab atheniẽſibus
dum mari imperitaret conditã fuiſſe & diutius populari ciuilitate uſã ſub
inde perſaꝝ paruiſſe regibus: denuo uero eadẽ ciuilitate reſtitutã ab Alex
andro: iterũ à ponticis ſubactam fuiſſe urbis ſortem miſeratus Alexandri i

Alexanper.

morem cuius gloriam ęmulabaẗ & ꝙ genus eſſet atticũ ſuis legibus uiue
re cõceſſit. Amiſinoſq; omnes iuſſit reuocari. In hunc modum Lucullus
Sinopẽ atq; Amiſum deprædatus denuo reſtituit. Cũ Machare uero Mi
thridatis filio boſphoroꝝ rege coronam ſibi ex auro promittẽte fœdus ami
citiamq; firmauit & ad Mithridatẽ apud Tigranẽ inquirendũ ꝓficiſcitur.

Luculli fedus cũ machare mithridatis filio boſphororũ rege.

Inde in aſiam tranſgreſſus ſyllanis adhuc oppreſſam grauaminibus quar
tam tributi partẽ in fructibus: reliquas ex domorũ poſſeſſionibus & man
cipiis iuſſit pẽdere. Epinicia etiã ſolennia inſtituit ueluti bello rite peracto.
His geſtiſ i Tigranem ꝙ Mithridatẽ recuſaſſet reddere copias mouit du
as ex electioribus legiones ac quingentos educens equites. Cũ his euphra

Epinitia ſolennia.

te ſuperato pecunias a barbaris expoſcens iter peragebat. Hi quippe nul
lis inferebant bellũ: neq; quid pati digne uidebantur bello inter Lucullum

Lucullus i Tigranẽ mouet

& Tigranẽ ingruente. Tigrani nemo Luculli aduentũ nũciare auſus: qui
enim primus id attulerat in crucẽ ſublatus eſt. Ciuitatũ deinde tumultu
quæ ab eo infeſtabanẗ audito Metrobarzanẽ cum duobus millibus equi

Metrobarzães

tum ire iuſſit: qui Lucullũ ab incurſu ꝓhiberet. Mazeo autẽ tigranocertã
cuſtodiri impat: quã urbem ut a nobis ſuperius dictũ eſt in honorẽ ſui nõ

Mazeus

minis condiderat & optimos quoſq; in eam cõuocarat pœna unicuiq; im
poſita ut quæ in eã nõ transferrẽt ſibi iure uẽdicaret. Urbi quippe muros
in altitudinem quinquaginta erexit cubitorũ: equoꝝ ſtabula inferius ha
bentes: regia ad hæc & pomaria i ſuburbiis perfecit ampliſſima ferarũ in

Triganocetta urbs inchlita

ſuper ſepta ad uenandi uoluptatẽ: lacuſq; amœnitate refertos. In proximo
autem arcem munitiſſimam condidit: Quæ omnia Mazeo curanda dere
linquens copias omni ex parte contrahit. Metrobazanem quidem Lucul
lus ſtatim ab congreſſu primo repulit. Deinde conuerſum inſequi cœpit.

Sectilius.

Mazeum Sextilius intra tigranocertæ mœnia cõcluſit: regiamq; muro mi
nus ſeptam deprædatus eſt. Urbi uero & arci foſſam ab omni parte circũ
dedit: machinas etiam attulit urbi: & cuniculis mœnia ſuſpẽdit. In his Sex
tilius obuerſabatur. Tigranes peditũ ducenta: & quinqaginta millia: equi
tum pariter quinquaginta in unum congregauit: ex quibus ad ſex millia
in tigranocertam ire iuſſit qui per medias romanoꝝ acies pellices attrahẽ
tes regias profecti ſunt. Tigranes cum reliquis copiis in Lucullum mouit
Ferunt tũ primum Mithridatem in conſpectum eius ueniſſe: regi quoq;
conſilium dediſſe ne cum romanis bellum caperet: ſed equeſtribus dũtax

Mithridatss ad Tigranẽ cõſilium optimũ.

at copiis hinc inde diſcurrens uaſtatis agris eos quoq; fame præcluderẽ tẽ
taret. Eo modo ſe a Lucullo ad Cyzicũ obſeſſum ſine prælio exercitũ om
nẽ pdidiſſe. Veꝝ ille Mithridatis militiẽ irridẽs ad pugnã paratus acceſſit.
Romãoꝝ quoq; paucitate pſpecta cauillo huiuſmodi uſus dicit: Eos qdẽ

Tigrãis cauillu de romãis lege.

Inſidias attẽde militares.

ſi legati accederent permultos: Sin ut pugnarẽt perpaucos eſſe. Lucullus
tumulum accõmodũ poſt Tigranem conſpicatus equites in fronte conſti
tuit: qui hoſtes laceſſerent: & ex agmine deductos ipſi cedentes poſt ſe tra
herent ut inſequẽtibus barbaris nullo ordine palantes interciperet. Ipſe tu
mulũ circũuectus pedites in occulto collocat. Cum primũ igit̃ hoſtes ue

Luculli cõcurſus i deferentes uaſa.

luti in uictoria romanos hinc inde diſperſos perſequi uidit: eorum quoque
uaſa paſſim iacentia cõſpexit ſublata uoce uicimus o uiri inquit: & ſubito
ad eos qui uaſa deferebant accurit. Illi magno tumultu inter pedites ferun

Barbarorũ cõfuſio.

tur: & equites peditibus occurrũt. Fit fuga undiq;. Sed cũ inſequendis ro
manis longius a ſuis decurriſſent equitatu inſurgẽte cõuerſi trucidant̃: &
qui uaſa ferebant inuicẽ collapſi ut in tumultu fit ſeipſos collidebant. Om

Ingens cædes

Debellat̃ Tigranes.

Edictũ luculli.

Nota caſũ occupatę urbis.

nibus igit̃ in tanta multitudine cõfuſis. nec ordinẽ ullũ intuẽtibus ad quẽ
ſe referrẽt cædes in menſa editur nemine hoſtẽ ſpoliante. Sic enim a Lucu
lo maximis propoſitis pœnis editum fuerat: adeo ut armillas & torques in
tranſitu euitãtes per centũ & uiginti ſtadia hoſtes cõtinue cædendo pſecu
ti ſint: quoad nox eos excepit. tunc quidẽ cõuerſi ſpolia inuadebãt. Sic eni
a Lucullo cõceſſũ erat. Mazeus percepta clade a tigrano certa omnes græ
cos quos mercedę cõduxerat in urbẽ armis exuere decreuit. Nam cõ dep̃
henſionẽ ueritos in unũ ambulare una cõuerſari & ſcutulis quibuſdã orna

Tigranocerta a romãis capta.

Tigranes & Mithridates exercitũ iſta urare præparant: & ad regẽ parthorũ legatos mittunt.

ri cõſpexiſſet barbaros ſtatim cũ armis in eos immittit. Illi ueſtes clypeorũ
in morẽ ſiniſtris adaptantes ad eos ſe cõuertunt: pluribuſq; iterfectis aſſũp
ſere arma: quibus inuicẽ diuiſis iam potẽtiores ciuibus extulere faces: & ro
manos ab extra depoſcentes in urbẽ recepere. In hunc modũ tigranocerta
a romanis capta: ingenteſq; theſauri in ea dirrepti ſunt utpote in ciuitate
nuper ad æmulationẽ gloriæ cõdita: Tigranes interea ac Mithridates ex
ercitũ alium denuo inſtaurare ꝓperabant: cuius regimen Mithridati attri
butum erat cũ Tigranes cladem illã ob impitiã rei militaris acceptam exi
ſtimaret. Ad parthoꝝ etiam regem miſere legatos auxilia ab eodẽ expeten
tes. Sed cum Lucullus ad eũ pariter ſuos demiſiſſet: rogaretq; ut uel ſibi af
ferret opẽ uel neutri impenderet rex clam utriſq; pollicitus nulli præmitte

Exercitus regimen Mithridati attributũ

Mithridates exercitũ diuidit. quo pacto.

re curauit. Mithridates arma interim per ſingulas deſumpſit urbes & dele
ctũ fere omnẽ ex armeniis confecit. Ex electioribus uſq; ſeptuaginta pedi
tum millia: equitũ ad dimidium fere numerũ elegit: reliquos omnes ab ex
ercitu emiſit. Hos igitur per turmas: cohorteſq; diuiſit italici in modũ diſti
guens ordinis. Ponticis uero ſe exercere præmiſit. Aduentãte Lucullo Mi
thridates peditatum omnẽ parteq; equitat9 in tumulo cõtinuit. Reliquos
Tigranis equites cũ in frumentarios romanos impuliſſet amiſit. Qũa ex

Aſtutias nota militares.

cauſa audacius Mithridati appropinquãtes frumẽta legebãt & caſtra iux
ta cum metebant̃. Interea puluis ad altiora editus Tigranẽ aduentare indi
cat. Hoc eni inter ſe meditati fuerãt quo Lucullum in medio deprehende

Luculli prudẽtia.

rẽt. Id animaduertẽs Lucullus præcipuos equitum longius ire iubet: qn
Tigranẽ diſtinerẽt: nec ex itinere in ordines redire ſinerent. Ipſe Mithrida

S.F.

tē ī pugnā ꝓuocās foſſa circūſepſit:nec āte ab īcepto dſtitit q̄ fames ꝯcidēs amboꝝ diſſoluit opa:& Tigrāes ad īteriora armēiæ ſe cōtulit. Mithridates uero ī pontū & ad rſidua ſui puenit pricipatus quatuor millia ex ſuis addu cēs:totidē a Tigrane aſſūptis. Inſequebat̄ & eū Lucullus. Sed cū ob cō meatus iopiā reuerteret̄ prēueniēs illū Mithridates Fabiū aggredit̄:q po ſtrem⁹ ſub Lucullo ad bellū ibidē fuerat relictus. Eū itaq; ī fugā uertēs ad qngētos occidit. Fabio uero ſeruos q ī exercitu aderāt ī libertatē uendicāte & p diē ītegrā denuo depugnāte iteꝝ belli fortuna cœpit immutari quoad Mithridates genu lapide ſauci⁹ & ſub oculo trāſfixus a ſagitta magna ce leritate auectus ē & pluribus dieb⁹ hos qdē timor regiæ ſalutis:illos uero multitudo uulneꝝ qetos reddidit. Mithridatē agari curabāt genus ſcythi cū q ad ſerpentū morſus ſolēt adhiberi:& ob id regi cōtinue aſſidebāt. In teri Triarius alter ex Luculli ducib⁹ cū exercitu ꝓprio ad Fabiū delatus ī eius locū ſucceſſit:nec multo poſt cū ipſe ac Mithridates ad pugnā cōue niſſet uētus ꝑpere exortus qualē ātea nunq̄ obueniſſe memoriæ ꝓditū ē amboꝝ tētoria ſuſtulit:curruſq; pfregit:ex milibus nō nullos ui raptos ſuſ pēdit ī aere:qua ex cauſa ceſſere ābo. Sed cū Lucullus aduētare diceret̄: Triarius uictoriā prēoccupar̄ ſtudēs noctu adhuc Mithridatis cuſtodias aggredit̄. Cū pugna aliquādiu par eēt rex cū parte copiaꝝ quē eū ſeqbāt̄ fortiter īuectus belli uictoriā auſpicat̄. Diſſipatis eni hoſtib⁹ peditatū eoꝝ ī paluſtri quadā uoragine cōcluſit:quo ī loco cū ſubſiſter̄ nō poſſent interi mūt̄. Equites deīde p cāpos īſecutus eſt impetu quodā aſpiratis fortunæ uſus. Inter hæc romāus qdā turmæ ductor ſerui ī modū cū rege cōgreſſus magno uulner̄ p femur ēſe traiecit:ratus ob thoracē neutiq; eū a tergo poſ ſe cōfiger̄:ueꝝ illū q regi ꝓximores aderāt ſtati cōfecerūt. Mithridates ī ca ſtris retro defert̄. at amici arridētē eoꝝ cœptis fortunā ꝓſequētes magno impetu ī romāos ferūt̄. Pugnātib⁹ ipſis īopinus reuocatiōis clamor audit̄ ſubiitq; dubitatio ne aliūde qd īfauſtum illis accidiſſet quoad intellecta re ſtati ī cāpo magna trepidatiōe regē circūſteter̄:nec abide diſceſſere donec Timotheus cōpreſſū ſāguinē ex ſupiore loco retulit:queādmodū apud in dos ab Alexādri militibus oli trepidatū fuiſſe memorāt:donec ipe ſe rex ex uulner̄ curatū ſuis oſtēdit. Mithridates cū ad ſe rdiſſet eoꝝ q pugnā reuo caſſēt:ignauiā cōqueſtus ē:& orta q̄ primū luce duces in romāoꝝ cōcitat exercitū. Illi timor̄ pciti ī fugā uertūt̄. Cū cadauera ſpoliis exuerēt̄ tribu nos militū quatuor &.xx. cēturiōes cētū qnquagita occubuiſſe repertū ē. Quoꝝ ſupioꝝ iacturā uno in ꝑlio nunq̄ pſimilē romāi ſuſtinuer̄. Mithri dates ī armeniā ꝓfectus quā minorē romāi uocāt quēcūq; facile aſportari poterāt frumēta collegit:q̄ uero difficulter penitus euertit. ut Lucullū iſtā tē a ſe repelleret. Interea uir qdam e romanis ſenatorii ordinis Attilius no mine ob mulctā derelicta patria ad Mithridatē cui ātea familiaris fuerat ac ceſſit. Qui cū īſidias regi pararet ab eodē īterceptus ē. Rex neutiq; dignū ducēs hominē romāoꝝ ſēatoriūq; ſupplicio afficer̄:eū īterfecit. cōſpirātes uero cū illo:graui⁹ afflixit. Seruos pter̄a q Attilio hac ī re obſecuti forēt im

Barbarici exercitus & opeꝝ diſſolutio.
Inſequit̄ Lucullus mithridatē.
Prēuēit mithridates lucullū
Fugatur Fabius dux luculli
Romanorū cēdes.
Bellicæ ſortis mutatio.
Vulnerat̄ mithridates.
Agari q uenena curāt.
Trirari⁹ alter ex luculi ducibus ī locū fabii ſuccedit
Horribilis uentus.
Mirū lege.
Pugna īter triariū & mithridatē.
Luculli & triarii peditatus ī terimitur.
Mithridates denuo uulneratur.
Ingēs barbarorū trepidatio.
Mithridates ſe curatū ſuis oſtendit.
Inſtaurat mithridates bellum.

N

Ignominiā no ta Lucullo il latam.
Quid agit te meritas

punitos eē uoluit utpote q̄ hero ſuo paruiſſēt. Lucullo iteꝝ cōtra Mithrida
tē caſtra hn̄te qdā aliꝗ p̄fectus p̄miſſo tibiciue palā ꝓclamari iuſſit romāoſ
Lucullū incuſare ꝗ ultra p̄ſcriptū ſibi tēp⁹ bellū gereret: exercitū ab eo eē
dimittēdū: q illi paruiſſent eoꝝ bona ex decreto ſore publicāda. Quib⁹ te
mere ꝓlatis exercitus fere oīs pancis exceptis diſſolutus ē: q.n. tēuiores fu
erāt & pœnā mīus formidabāt cū eodē pſtiteꝝ. Hac ex cā Luculli i mithri
datē bellū nulli⁹ momēti hr̄e cœptū: nec qđ ad optatū finē poſſet attīgere.
Diſſidēte qppe italia turbati oēs: mari latrociniis obſeſſo fame pene enecti
ꝗ tēpus bello accōmodū arbitrabāť eē prius q̄ alterū pingēs: ac difficile
cōpoſuiſſēt bellū. His pceptis mithridates in Cappadociā deſcēdit: & ut ꝓ

Pōpeio bellū mithridaticū decernitur.

priū regnū ſibi cōfirmauit. Et hæc qdē agēte romāi uideꝝ neglexerūt quo
ad maria tuto patebāt. Cū āt uexari cœpiſſent: & Pōpeius ad ea pacāda in
aſiā ueniſſet bellū mithridaticū cōtinuo aſſūpſeꝝ: & id Pōpeio exeqndū tra

Pars originis pōpeianꝗ ſedi tionis.

didere. Ea ex cā ps qdā pōpeiāꝗ ſeditiōis bellū cōtra mithridatē mari geſtū
mihi uiſū ē: nec ad p̄uatā ullā expeditiōnē ptinere: ſed ad ptes ei⁹ eē reſerē
dū: & queādmodū fuerit expōere. Mithridates cū p̄mū romāos d̄bellaſſet
aſiāqꝫ inuaſiſſet: Sylle circa græciā elaborāte: ratus illū nō ſatis facile i aſiā

Piratū origo: & quo pacto adaucti.

uētuꝝ cætera oīa ut p̄dixīus depopulatus ē: mari quoqꝫ piratas itulit: q pri
mū pauculis ſcaphis: nec iis ſatis āplis latronū more maria infeſtabāt. Cū
uero bellū exarſiſſet plures nūero effecti nauibus lōge āplioꝝ⁹ oīa circū
nauigabāt lucri potiſſimū dulcedie pellecti adeo ut neqꝫ deuicto rege: neqꝫ

Pirataꝝ hiſto ria.

inducias agēte ac ne rettocedēte qdē a mari tēperarint: Nā patriæ extorreſ
deficiēte uictu ob aſſiduū bellū ad inopiā maximā delati uice telluris mari

Myoparones.
Sexcuplæ.
Dicrotæ.
Triremes.
Latrōes maio res impatoꝝ more.

fruebāť: myoparōib⁹ in p̄mis & ſexcuplis uſi dicrotis poſtmodū ac trirēi
b⁹ ſepati enauigātes latrōib⁹ qbuſdā maioribus ipſis p̄ſidētibus impatoꝝ
more: & in urbes mœnib⁹ carētes ui delati: aliaꝝ quoqꝫ mœnia ſternētes
aut ſuffodiētes & i captiuitatē uēdicātes palā p̄dabāť. ſi quos ditiores offē
diſſēt claſſi īpoſitos ſe ipſos redimere cogebāt. Et huiuſmōi rapias cū latro
nū nomē adhorrerēt militares mercedes dictitabāt. Artifices p̄terea ad opa
adhibebāt uīculis detēros: & lignoꝝ materiē æris & ferri circūferētes nul
lo unq̄ ab ope ceſſabāt. Elati eteni ob aſſidua lucra nec latrocinari adhuc o

Cilicia aſpera

mittētes regib⁹ iā & tyrānis & exercituū magnoꝝ impatoribus ſe ipos cō
parbāt: ſatis ſiſi cū ſe in unū cōtuliſſēt a nemie ſupari poſſe: & ob id naues
& arma oīfariā fabricati maxie in Ciliciā quā aſpā appellāt īpetū eoꝝ diri

Piratarū refu gia ubi
Piratæ cilices. appellati cur

gebāt: exercitū eo i loco colligebāt: cuſtodias & mōtiū ſūmitates inſulaſqꝫ
deſertas & nauiū receptacula ibidē nacti p̄cipua eorūdē refugia circa eam
cum aſpera eſſet & importuoſa & apicib⁹ p̄dita maxīs cōſtituerāt: q ex cā
oēs cōi noīe cilices appellati ſūt initiū aſſumente huiſmōi fortaſſe clade ab
iis q ciliciā incolūt aſpā. Suſcipiētibus deinde eos ſyriis: cypriis: & pāphy

Romanorum duces a pira tis nauali bel lo ſuperati

liis: pōticiſqꝫ: ac fere oibus q ad oriēte uergūt nationibus mithridatico bel
lo ꝑ lōgū tēpus illis incūbēte aliqd potius agere q̄ ab aliis pati eligētes ma
ria telluri antetullerūt. Sic ut breui multa hoīum millia in unū cōgregātes
nō ſolū mare qđ ad oriēte ſpectat: ſed quodcūqꝫ inter herculeas colūas ſ

tū ē ſibi uēdicarēt. Iā.n.nō nullos romanoꝝ duces:alioſqꝫ & ꝗ ſiliciæ ꝑerāt
circa Siciliā nauali bello ſupauerāt:nullo ī loco nauigatio tuta erat: tellus
quoqꝫ opibꝰ uacua ob mercenarioꝝ īdigētiā. Romāoꝝ tamē ciuitas præ
cęteris huiꝰ mali ꝑticeps: iis ꝗ imperio parebāt undiqꝫ obſeſſis & ip̄a pro
pter multitudinē famē laborāte. Id autē opus ꝑdifficile & magnū uiſū eſt
tot exercitus uiroꝝ nauiūqꝫ dep̄hēdere:ꝗ ꝑ omnē circū terrā mariaqꝫ diui
derēt:& ob leuitatē apparatꝰ facile hic ide capeſſerēt fugam:nec ad notas
terrarū partes receptus debitos & ſtabiles haberēt:neqꝫ cōmune quicꝗ aut
ꝓpriū ſed cōtinue ad occurrētia ſe cōferrēt: ita ut belli huiꝰ præter cōſiliū
omne meditatio nihil firmi:aut ꝙ intelligi poſſet:i ſe cōtinēs deſpatiōem ſi
mul & timorē āteferret. Nā neqꝫ appropiquatio Murenę ad eos:neqꝫ Ser
uilii Iſaurici aduētus poſt illū quicꝗ ꝓfecerat ſed iā italiæ maritimā orā cir
ca Brūduſiū & Tyrēniā audacter inuaſerāt:& mulieres nobiliū hinc ide
trāſeūtes ſimulqꝫ duos exercitus cū ſignis itercepant:quaꝝ rerū neqꝫ iactū
rā neqꝫ obprobriū ulteriꝰ tolerātes romāi Pōpeiū ꝗ maximę apud eos auc
toritatis habebat᷑ ex lege imꝑatorē ꝑ tres ānos ſtatuētes uniuerſo mari ꝙ
īter herculeas columnas ſitū ē & terræ omni' ꝗ a mari ꝑ quatercēta ſtadia
deſup extēdit᷑ regibus:dynaſtis:gētibus:urbibuſqꝫ uniuerſis p̄ſider᷑ uolu
erūt:ipiqꝫ exercitus ī unū cōgregar᷑:pecuniaſqꝫ exigere uiciſſim cōceſſerūt
Exercitū p̄ter hæc īgentē:naueſqꝫ quas habuer᷑ omnes ex ordine miſerūt:
pecuniarū itē aduſqꝫ ſex milia attica talēta: Sic magnū ac difficile arbitra
bāt᷑ tā īgentē ſupare exercitū tā immēſo mari ac lōgīqtatibus tam uaſtis
latitātē facileqꝫ cedentē denuoqꝫ īopine īſurgentē ut nemo illis Pōpeio ad
hæc uideret᷑ dignior ꝗ cū tāto nauigaret imꝑio. Fuer᷑ autē illius exercitus
ſtatī qdē uīgīti millia peditū:equitū quater millia. Naues quoqꝫ cū ſexcup
lis ſeptuagita ſupra ducētas. Miniſtri porro quos a ſenatu legatos uocāt
ꝗnqꝫ & uīgīti ſūt ſecuti:qbus Pōpeius naues mariaqꝫ diuiſit:equoſqꝫ ſigu
lis attribuit:pedites īſup & militiæ ſigna addidit. Ip̄e cūctoꝝ imꝑator legio
nibꝰ qbꝰ oibꝰ illi ꝑ ꝑtes ꝑerāt ueluti rex r̄gū p̄ſidebat:iuſſitqꝫ unūquēqꝫ diſ
currer᷑ & efferri ī regionibꝰ quas illi aſcripſiſſet ꝑmanētes:neqꝫ piratas ul
tra has īſeq:neqꝫ regiōes aliis traditas īuader᷑:ſed cōtinue ab omni parte pi
ratis obuiātes mutuis cōcurſibꝰ eos īterducer᷑. Sic omnibus diſpoſitis Pō
peiꝰ Tiberiū Neronē & māliū Torquatū hiberiæ & mari ꝙ ad herculeas
columnas ꝑtinet ꝑeſſe uoluit. Liguſtico uero & celthico. Marcū Pōponiū
Libyco deīde & ſardinio ac corſico mari:iſuliſqꝫ finitimis Lētulū Marcelli
nū & publiū Attiliū. Circa italiā autē Lucium Gelliū:& Gneū Lētulū p̄fe
cit. Siculū p̄terea & Ioniū Plociū:& Terētiū Varonē uſqꝫ ī acarnaniā cu
ſtodir᷑ iuſſit. Pelopōneſus uero attica:euboia:theſſalia:macedōia:atqꝫ boe
tia Lucio Cinæ traditæ. Inſulas āt & ægeū mare oē atqꝫ helleſpōtū Luciꝰ
Cullius aſſumpſit Bithyniam thraciā aſſūpſit. ac ꝓpōtidē:& maris fauces
Publiꝰ Piſo. Lyciā dn̄ ac pāphyliā:cyprū & phœnicē Metellus nepos. In
hūc modū ꝓuīciæ ducibus diſtributæ ſūt ut īuicē piratas aggrederēt᷑:au
xilia iter ſe cōferēt cuſtodirērqꝫ: & uiciſſī fugiētes īterciperēt neqꝫ ꝑſequē

Romanoꝝ duces a piratis nauali bello ſuperati.
Murena.
Seruilius Iſauricus.
Brunduſiū.
Tyrenia.
Poteſtas pōpeio conceſſa.
Magna pōpei auctoritas.
Exercitꝰ pompeio cōtra piratas attributus.
Ordo a pōpeio ſuis diuiſus
Mirꝰ & laudabilis apparatus.
Tiberius nero
M. Pōponius
Lētulꝰ marcellius.
Publiꝰ attilius
L. Gellius.
Gn. Lētulus.
L. Cinna.
L. Cullius.
P. Piſo.
Metellꝰ nepos

do lõgius erraret:ne ueluti icurſu circũferet̃ : & in longũ nimis ꝓduceret̃
opus.Põpeius ipe ad oẽs enauigabat:& his qdẽ duobus & quadragita diſ
poſitiſ dieb⁹ romã rediit:ide ad brũduſiũ ex brũduſio uero tã magno iterual
Brunduſium.
lo ad ea loca ꝓuectus oẽs nauigãdi celeritate:appatuſ magnitudie & glorię
opiniõe cõteruit:ut piratas cũ eo cõgredi putãtes uel nõ facile ſupari exiſti
mãtes timor̃ pcitos ſtati ex urbib⁹ quas iuaſerãt expulerit:& ad ſolitos mõ
tiũ apices.portuũq; receſſus fuger̃ coegerit:ita ut Põpeio ſine pugna & ſã
guine maria omia liber̃ paterẽt:piratæ uero p partes a ducibus ſuis dephẽ
Aduẽt⁹ põpei in ciliciã.
derẽt̃.Ipe deide i ciliciã diuerſo exercitus:multiſq; cũ machinis peruenit:ra
tus omnifariã machinaꝝ copia & expugnatiõis gener̃ ſibi op⁹ fore ad eos
q ſupiora tenerẽt:ueꝝ gloria & apparatu ei⁹ cõterriti latrões:fræctiq; ſi nõ
bello:at ſaltẽ miſericordia eẽ tutos primũ iclamar̃ & reclamar̃ occipiũt qui
pſidia editiora habebãt.poſt hos mõtani cilices:poſtremo uniuerſi ſe i mãi
Vincit̃ piratæ a pompeio.
bus ei⁹ cõceſſerũt. Arma ad hæc plurima parti parata:parti iſecta illi tra
didẽr̃.naues pterea nõdũ cõpactas alias mari illatas:æs quoq; & ferrũ ad
opa paratũ:uela:funeſq; materiẽq; uariã expoſuerũt:multitudinẽ iſup cap
tiuoꝝ quos parti ob redẽptionẽ:parti ad opa agẽda deuixerãt. Quib⁹ ex
rebus Põpeius matetiẽ primũ incẽdit:naues abſtulit:captiuos ad ꝓprias
Attende.
domos redir̃ iuſſit.Ex his pleriq; ſepulchra a ſuis ſibi erecta ueluti defũctis
Mallus.
offẽderũt.Ex piratis quoſcũq; nõ tã peccãdi licẽtia q inopia ob aſſiduũ bel
Edana.
lũ ad hæc delatos nouerat:Mallũ aut Edanã:aut Epiphaniã:aut aliud de
Epiphania:
ſolatũ & ihoſpitũ ciliciæ aſpioris oppidũ iuſſit icoler̃:nõ nullos etiã eorum
Dymon.
ad Dymon i achaiã trãſtulit.Sic piraticũ bellũ:q, omniũ difficillimũ puta
bat̃ eẽ facillima qdã pars Põpeio obuẽit:nauesq; i poteſtatẽ redegit parti
duobus & ſeptuaginta diebus captas:parti ab ipis traditas numero ſex ſu
pra tercẽtas:ciuitates:pſidia:receptuſq; omnes eoꝝ:diebus cẽtũ & uiginti
Põpei magni hiſtoria.
ſuſcepit.Ex piratis ad decẽ millia eo i bello ceſa referũt̃. His igit̃ adeo cele
riter:& pter cũctoꝝ opiniõnẽ geſtis romãi õpeiũ Pmagnũ extollẽtes cum
adhuc circa ciliciã caſtra haberet impatorẽ cũ eadẽ poteſtate ad mithrida
ticũ bellũ elegerũt ita ut ꝓ libito q ſibi uiderent̃ cõponeret:atq; pugnaret:
amicoſq; uel hoſtes populi romãi iuxta uolũtatẽ ſuã iudicaret: exercituũ
Magnus põpeius.
omniũ extra italiã prīceps eẽt:quę ſimul omia nulli alii pterq Põpeio fuiſſe
cõceſſa ſatis cõſtat:& forte ob hæc impatorẽ ipũ magnũ appellarũt. Ve
rũ mithridaticũ bellũ a primis ducibus iã fer̃ cõfectũ erat.Põpeius ſtati ex
Mithridatis legãtio ad põpeiũ ꝓ iquirẽda belli cõciliatione.
aſia copias i unũ cõgregãs i Mithridatis mõtibus caſtra ponit. Mithrida
ti i exercitu ex electis pprius aderãt peditũ trigita.millia:eqtũ tria millia:&
eã regionẽ quã Lucullus prius iſediſſet cõeatu deſtitutã ipe inuaſerat:qua
ex cauſa plurimi ab eo trãffugerãt:quos Mithridates ſicubi nactus eẽt in
crucẽ tolli:oculos effodi:igne comburi iuſſerat. Cęterũ nõ tã illũ trãſfuga
rũ cura ob ſupplicii metũ q i edia & egeſtas ſtimulabat. Legatis igitur ad
Pompei reſpõſio.
Põpeiũ miſſis:quæ belli huiuſce cõciliatiõ eẽ poſſet iqrit. Tũ ille ſi trãſfu
gas iqt reddideris:& te i poteſtatẽ noſtrã dederis. Quibus itellectis Mithri
dates hęc trãſſugis apuit:quos cũ timor̃ cõcitos trepidãteſq; cõſpiceret iu

teiurãdo ſaxit: nullã ſibi cũ romaĩs cõciliationẽ unq̃ affuturã ob eo℞ auaritiã: neq̃ ſe illis daturũ queq̃ aut factu℞ quicq̃ ꝙ nõ prius illis apuiſſet. Sic eni elocutus ẽ. Interi Põpeius eqtes in iſidiis collocãs alios palã emittit qui cuſtodias regis aggrederẽt. His mãdatũ erat irritaꝛ hoſtes & ſubĩde fuge re ueluti impotẽtes uſq̃ ad iſidia℞ loca: deĩde ſe cõuertere. Et ꝓfecto celeri ter uſq̃ ad exercitũ ueniſſẽt: niſi ꝙ ueritus rex pedites eduxit. Illi autem regreſſi ſũt. Sic finis iſequẽdi ac fugiẽdi Mithridati & Põpeio iuicẽ fuit: & expetiẽ ĩa utriuſq̃ exercituſ eqtũq̃ cõcertatio. Vexatus tãdẽ ob inopiã rex haud ſpõte diſceſſit: & & Põpeiũ ĩ eius locũ ſubire paſſus eſt: ſiſus eũ ut ĩ regiõe deſtituta omni cõmeatu nõ ſine magno incõmodo morari poſſe Ve℞ ille cõmeatũ adhibitũ ex locis q̃ poſt ſe fuerãt ſuſcipiebat. ꝓgreſſus deĩde uſq̃ ad Mithridatẽ cuſtodias illi & exercitus q̃ plures ꝑ cẽtũ q̃nquagita ſtadia undiq̃ apponẽs foſſa circũſepſit ita ut cõmeatũ haud facile poſſet cõſeq. Mithridates cũ a Põpeio foſſa clauderẽt minime ĩ illũ inſurgere curauit ſiue timoꝛ ductus ſiue iſitia: ſiue omnibꝰ iã illũ circũſtãtibus malis oppſſus ſubĩde, cõmeatꝰ ĩopia equos ad uehicula diſpoſitos iuſſit interfici: Singulos deĩde illis adiiciẽs uix ad q̃nquagita ſuffecturos dies nocte miro ſilẽtio fugã arripit ꝑ iter adeo aſpũ ut orta uix luce pſecutus eũ Põpeius ultimos aggrederẽt. Amicis itaq̃ ſuadẽtibꝰ ut ordines inſtrueret pugnã inire renuit: ſed eqtibꝰ dũtaxat appropiquãtes repellẽs hoſtes ueſpe inter ſiluas opaciſſimas detulit. Seq̃uẽti die locũ irrepſit aſperũ: ad quẽ unica ſolũ ſemita patebat aditus. Hũc quattnor ex cohortibus ſuis cuſtodiẽdũ tradidit. Ex aduerſo autẽ romaĩ cuſtodias adhibueꝛ ne aufugere rex poſſet. Orta die exercitũ unuſquiſq̃ armis ĩſtruit. Et primũ iter ſe prælĩũ cuſtodiæ expiri ĩcipiũt. Quidã etiã ex regiis eqtibus ſepati ab aliis nullo iubente cuſtodiis auxiliũ afferre ꝓperãt. Plurimis autẽ ex romaĩs eqtibus ad illos accurrẽtibꝰ regii eqtes turmati ad eos aduolãt. Deſcendẽtibus deĩde aliis ab equis: & ĩſup romaĩs q̃ cõtinue ĩgruebãt ſe ĩpos adequãtibꝰ q̃ ſupius ſteterãt iã armis ĩſtructi cũ eos curſu & acclamatiõe hic ĩde palãtes ĩtuerẽt: neq̃ q̃d actũ foret ĩtelligerẽt fugã arbitrati uelũti exercitu utraq̃ ex parte ĩtercepto depoſitis armis fugã cãpeſũt. Difficultate autẽ loci ĩ deſcẽſu ꝓhibente exitũ iuicẽ cõuerſi corruebãt quoad rupibus p̃cipitati ſũt. In hũc modũ Mithridatis copiæ ob ꝓteruiã eo℞ q̃ ꝓpugnatoribus ſine mãdato auxiliũ afferre ꝓperaſſẽt ex turbatiõe diſſipatę ſunt ita ut reſiduũ belli faciliimum Põpeio fuerit hoſtes iermes pſequẽti & ĩter rupes clauſos occidẽti. Cæſa ſũt ad decẽ millia hoſtiũ & apparatus omnis belli ĩterceptus. Mithridates ſcutiferis ſolis cõitatꝰ ꝑ aſpa queq̃ cõpulſus & effugiẽs ñ nullos ex mercenariis eqtibꝰ expeditibꝰ ad tria millia oſtẽdit: q̃ cũ ad Sinorega oppidũ cõitati ſũt. Eo ĩ loco multi ex theſauris ſuis ſeruabãt: ex q̃bus dona ac mercedes ãnuas iis q̃ cũ eo aufugerãt impẽdit. Ipẽ ſex milibus talẽtis aſſũptis ad euphratis fluminis hoſtia puenit ut abĩde ad colchos trãſmearet. In deſinẽti itaq̃ curſu ꝓuectus diebꝰ potiſſimũ quatuor euphratẽ ſupauit. tribus deĩde aliis cõſtitutis his & armis cõmunitis q̃ eũ ſequebãt & cõtinue acce

Inſidiæ.

Obſidetur mithridates.

Fames ualida.

Mithridatis fuga nocturna

Cuſtodiæ prelium experiri incipiunt.

Error exercitꝰ mithridatis.

Attende.

Barbarorum cædes.

Sinorega oppidum.

Põtes euphratis.

debāt ad cotinā peruēit armeniā. Eo in loco cotinos & hiberos iter illi ꝓhi
Origo hiberorū in aſia.
bētes fūdis & ſagittis repulit: Indeqꝫ ad apſaꝝ ꝑuenit fluuiū. Hiberos qꝑ
pe i aſia qdā ibi gēitos eē: alii ab europeis colonos eū i locū deductos putāt
Sūt ꝗ nominis parilitate cōformes ſolū eē exiſtimēt: moribꝰ qdē: & ligua
nihil ſimilitudinis i ſe habēt. Mithridates i Dioſcuris hiberna deducēs: quā
Dioſcuris urbs.
urbē colchi caſtoris & pollucis cū argonautis ꝓfectiōis monumentū arbi
trāt eē nihil uel parū ut i fuga opus ē differre cogitās pōtū omne i circui
tu pagrare: deide ſcythas ſupra pōtū: poſtremo ad mæotidā paludē ꝓficiſ
ci: & i boſphorū uſqꝫ penetrare cōcepit animo: & Macharis filii ſui regnū
erga ſe parū grati i poteſtatē uēdicare: denuo ex aduerſo cū romāis pugnā
Magnanimꝰ rex.
cape: & ex europa i aſiā ꝓfectis iferre bellū: porū i medio cōſtituens ꝙ nō
Io in achia.
nulli boſphoꝝ ex Io trāſitu ſolēt appellarͤ: quo i loco ob zelotipiā bos effe
cta Iunonē effugiſſe dicitᷣ. Hæc igitᷣ ꝑter cūctoꝝ opiniōe arbitrattus Mi
thridates ſimul ad effectū ꝑducerͤ feſtinat: & ꝑ ſcythaꝝ gētes bellicoſas ali
aſqꝫ ꝑtī ui ꝑtī ſuaſiōe ꝓfectus ē. In hūc modū ꝗꝗ fugiēs: & uictus ueneraḃr
adhuc & tremebūdus uiſebatᷣ. Eniochis igitᷣ illū ſuſcipiētibꝰ per eos iter
Origo achiuorū in ſcythia
agēs acheos i fugā uertit: quos a troia redeūtes i pōtū ex tēpeſtate delatos
ferūt. & multa a barbaris paſſos utpote græcos nō nullis i patriā ꝑ naues
miſſis græcis natiōibus eos ꝗ ſibi aduerſarētᷣ idicaſſe. Græcos uero quoſ
cūqꝫ ſcythaꝝ adepti eſſēt ſibi ſubdidiſſe. Primū qdē ob irā uniuerſi iſurgē
tes ꝓcedēte tēporͤ optimos eoꝝ dūtaxat ꝑmittētes: poſtremo ſorte electos
Hæc igitᷣ de acheis ſcythicis relata accepimꝰ. Mithridates in mæotidā de
uectus i qua dynaſtæ multi inerāt ipis regē ob geſtaꝝ rerū gloriā ac prin
cipatus magnitudinē ꝑſētis adhuc ſuſcipiētibꝰ & ex ſuis ꝑmitētibꝰ dona
qꝫ plurima deferētibus ſocios ſibi aſſūpſit: maiora meditatus ex thracia ui
delicet i macedoniā: ex macedonia uero ad pœnas deducrͤ: ideqꝫ i italiā ꝑ al
pes ꝑtrāſire. Filiaꝝ quoqꝫ cōnubia ad ſocietates cōfirmādas cū potētioribꝰ
eoꝝ iniit: Macharis autē filius eius ꝑ tā imenſa terraꝝ ſpacia tam modico
Solæ filiæ ſuperāt.
tēpore ac ꝑ ferociſſimas gētes delatū cū audiret: Scytharū quoqꝫ clauſtra
ad ꝓhibēdū eius curſū nihil momēti attuliſſe cernēs quo minus liberͤ eua
deret legatos quoſdā ad eū miſit excuſationē ꝑferētes ꝙ neceſſitate ductꝰ
Mecharis excuſatio per legatos ad patrem.
romāoꝝ partes ſecutus eēt. Ira deide regis i immēſū ardeſcēte ad cherone
ſum quæ in ponto eſt incenſis nauibus omnibus aufugit: ne ipſum inſe
queretur pater. Cæterū alias præmittēte rege ſeipſū iterfecit. Mithridates
amicos omnes quos illi i rͤgnū abeūti ut ſocios addiderat necauit: Filii uero
Regis ira.
ueluti miniſtros amici ꝓprii illeſos eē uoluit. Hæc igitᷣ circa Mithridatem
Mors macharis mithridatis filii.
geſta. Pōpeius regē fugiētē uſqꝫ i colchos ꝑſecutū ulterius iſeꝗ deſiit ſatis
ratus neqꝫ pontū a ſe. neqꝫ mæotidā paludē eē circūeūda: neqꝫ magnis de
iuceps rebus initi poſſe ꝗ regno cecidiſſet: ueꝝ colchos adiit & argonauta
rū hiſtoriā: Iouiſqꝫ filioꝝ & Herculis ꝑegrinationē maxime oculis ſubiice
re cupiēs hæc itelligit. Plures auriferi fōtes ex caucaſo mōte ſcaturiūt are
Argonautarū hiſtoria fabuloſa.
næ pene iuiſibilis: ad quos finitimi pelles apponētes i fluxu admodū ꝓfū
do arenā detētā colligūt: quæ aureæ cuiuſdā pellis ſpeciē prę ſe ferūt. Pom

peio ad cognitionē huiꝰ rei potiſſimū itēto ñ nulli ānūciāt q̄ nationes finitimæ haud lōge ī armis eſſēt. Orazes q̄dē albanoꝝ: & Tocus hiberoꝝ reges cū ſeptuagita millibus hominū ad fluuiū Cirtū cōuenerāt: q̄ duodeci patētibus riuis elapſus ī caſpiū mař diffūdiť plurimis ī eū decurrētibꝰ amnibus quoꝝ omniū maximus habeť Araxes. Huiuſmodias cū ꝑcepiſſet Pōpeius pontē a fluuio impoſuit & barbaros iſecutus inter ſiluas opaciſſimas cōpulit. Sed cū illi latitātes ſubito iſurgerēt: exercitu circū ſiluas poſito ignē imiſit: & fugiētes iſeq̄ cœpit quoad tādē omnes munera obſideſq̄ attulerūt: de q̄bus etiā romæ triūphū egit. Ingēs multitudo iter obſides & captiuos mulierū dep̄hēſa ē: quæ ñ minora uiris uulnera ꝑferrēt: creditūq̄ ē eas Amazones eē. ſiue ꝙ uicina illis amazonū natio ihabitet: & ob id ad militiā uocatæ una acceſſerīt: ſiue pugnaces quaſdā fœminas barbari ipſi Amazones appellař ſoleāt. Reuerſus īde Pōpeius ī armeīa caſtra poſuit: accuſatiōnē Tigrāi iferēs ꝙ cū Mithridate ī romāos geſſiſſet bellū: & iam circa Artaxata eiuſdē regiā ſigna habebat. Tigrāi quippe ulterius bellū gerer haud aīmus fuerat. nati q̄dē illi aderāt ex Mithridatis filia: ex q̄bꝰ duos Tigranes ipe occiderat: unū uidelicet bello cōtendentē: alterū ī uēatiōe cū ex equo ꝓcidēti nullā attuliſſet opē: ſed adhuc iacēte eo diadema aſſūpſiſſet. Tertiū ī ipa uēatiōe cōq̄ſtū mortē eiꝰ corona dōauerat. Qui poſt modi cū illū dereliq̄ēs bello patri illato uictus ad Phraatē parthoꝝ regē ſe contulerat. Is nuꝑ ad patris pricipatū fuerat electus: Appropiquāte demum Pōpeio cū Phraate re cōmunicata cōſētiēte illo & cū eo amicitiā iureiurando cōfirmāte iuuēis ſupplex ad Pōpoiū ꝓfugit q̄q̄ Mithridatis ex filia nepos: ueꝝ magna iuſticiæ opinio & fidei apud barbaros quoq̄ Pōpeio aderat adeo ut cōfiſus Tigranes pater caduceatoř nullo p̄miſſo ad illum ultro acceſſerit: omnia alia ac ſeipū Pōpei fidei: æq̄tatiq̄ cōmittēs: filiūq̄ ī cōſpectu eius pariter accuſās ita ut Pōpeio: ꝓtoribus: & eq̄tū p̄fectis impāte ut illi honoris gratia obuiā ꝓdirēt ad eū accedētes cū nullā fideiuſſionē itineris p̄ſtitā itelligerēt rectroceſſiſſe memorēť. Veꝝ rex ſubinde applicuit: & Pōpeiū ueluti dignitate lōge p̄ſtātē ritu barbarico ueneratus ē. Sūt q̄ dicāt lictoribꝰ a Pōpeio p̄miſſis detētū ī cōſpectū eius ueiſſe. Quoquo mō: ueiſſe eū ſatis cōſtat ex iis q̄ ſecuta ſūt Nā Pōpeio ſex millia talēta dono dedit: militibꝰ uero ſepati unicuiq̄ drachmas q̄nquagita: Ducibꝰ autē turmaꝝ ꝓtoribuſq̄ decē millia. Pōpeius cōmiſſoꝝ omniū ueniā illi conceſſit. & cū puero pariter cōciliauit: filio quoq̄ regnū Sophenes & Gordiene habere cōceſſit: quæ nūc armēia mios appellať: patri reliquā armēiā omnē tradidit. Puero deiceps hēditatis ſorte pricipatus ab eo acq̄ſiti ꝑtē impēdeř uoluit deditq̄ ſyriā quæ ab euphrate ad mař ꝑtinet. Hāc q̄ppe & ciliciæ partē quādā Tigrāes poſſidebat Antiochū expellēs q̄ Euſebius uocabať. Armēnioꝝ q̄cūq̄ Tigranē ad Pōpeiū eūtē dereliq̄rāt cū ob id ſuſpitiōe tenerēť filiū eiꝰ q̄ apud Pōpeiū adhuc erat hortabāť ut patrē īterficeret: ueꝝ iis captus & uictus cū iteri parthos ī Pōpeiū irritaret ī triūphū ductus ſub ide iterfectus ē. Pōpeius bellū omne iā ꝑfectū arbitratꝰ eo loci quo Mithri

Orazes & Tocus reges.
Cirtus fluuius
Araxes fluuiꝰ
Attēde muliēres.
Opinio de Amazonibꝰ
Pōpei caſtra armenia.
Artaxata tigranis regia.
De tigranis filiis lege.
Phraates partoꝝ rex.
Laus pōpei.
Tigranes ad Pōpeū profiſcitur.
Attende.
Dignū rege donū a tigrane ad pōpeū allatū.
Pōpei bēignitas:
Antiochus euſebius.

Nicopolis ur
bs a Ppõpe
io condita.
Ariobarzanes
cappadociæ
rex declara
tus.
Gabala ciliciæ
urbs.
Cæſar augu
ſtus.
Põpeianæ iſto
rie & regiões
p cũ ſubiec
tæ romão im
perio.
Dari⁹ medoꝝ
rex.
Ariſtobolus
rex iudeoꝝ
Antiochus eu
ſebius.
Legationes at
tende tigranis
& phraatis
ad põpeium
Mithridates fi
liũ iterfecit.
Stratonice.
Mithridatis
extrema ſors
Attende euſe
bius.

datẽ ſupauerat urbẽ cõdidit q̃ ab opis effectu Nicopolis uocitata ĩ armẽia
q̃ mior dicit̃ ſita ẽ. Ariobarzanẽ deide cappadociæ regẽ declarauit:& So
phenẽ ac Gordienẽ illi addidit: quas Mithridatis filio ãte conceſſerat: q̃ ad
ætatẽ quoq; noſtrã a ꝑtorib⁹ cũ cappadocia pariter r̃gunt̃: Dedit & ciliciẹ
urbẽ Cababala noie aliaſq;. Ariobarzães eo mõ regionẽ puero adẽptã ſibi
uẽdicauit: deq̃ plures mutatiões uſq; ad Cæſarẽ ſecutæ ſũt auguſtũ: ſub cu
ius impio ut alia reliq̃ ſic hæc regio ad ꝑtoꝝ delata ẽ tutellã. Põpei⁹ taurũ
mõtẽ ſupgreſſus eoſq; cũ Antiocho comagẽo bellũ geſſit: quoad eũ ad ob
ſeqũ & amicitiã pellexit. Egit & bellũ cõtra Dariũ medoꝝ regẽ: quẽ ad fu
gã tãdẽ cõpulit ſiue cũ ãtiocho una depugnãtẽ ſiue cũ Tigrãe primũ. Pa
ri mõ cũ Aretha nabatheoꝝ rege ꝑlio cõtẽdit: & iudæis cũ rex eoꝝ Ariſto
bolus a romãis deſciuiſſet: ſacratiſſimãq; eoꝝ urbẽ hieroſolymã euertit. Ci
lices ꝑterea uicit. tot eni r̃giões romão ſubiecit impio. Syriã ĩſup aliã: quæ
circa euphratẽ ſita ẽ & ĩferior ac phœnicis & palæſtiæ dicit̃. Idumeorũ &
itureoꝝ & q̃cũq; alia ſyrioꝝ nomia ꝓgreſſus romãis parer̃ cõpulit. Cũq;
nullã ĩ Antiochũ Euſebiũ cauſã haberet ꝑſentẽ & ꝓ paterno regno ſuppli
citer orãtẽ: rat⁹ ſi & illũ d̃bellaſſet r̃gionẽ omnẽ ĩ romãoꝝ ceſſurã poteſta
tẽ r̃gno expulit. Dũ hæc a põpeio gerũt̃ legati a Phraate & Tigrãe q̃ bel
lũ ĩuicẽ gerebãt aduener̃: Tigrães ueluti amico & ſocio opẽ ſibi a Põpeio
ĩpẽdi req̃rebat. Parthus uero amicitiã cũ romãis ĩire poſtulabat: Põpei⁹
cũ haud dignũ exiſtimaret pthos ex romãoꝝ decreto bellũ gerer̃ ad utroſ
q; cõciliatores deſtiat. Hęc hactenus ĩ hũc modũ a Põpeio geſta. Mithri
dati ĩteri ãbit⁹ ad põti ultima fuiſſe cõſtat: q̃ pãticapeio capto europeo em
porio ad ĩgreſſũ põti d̃lat⁹ Xipharẽ filiũ ſupra porũ ipũ ĩterfecit ob matris
delictũ: q̃ huiuſmõi fuiſſe dicit̃. Arx q̃dã Mithridati erat: ĩ qua ſubterrãei
latebãt theſauri multo ære ac ferro pecũiiſq; r̃ferti. Stratõice una ex Mithri
datis pellicib⁹ ſiue uxorib⁹ cui arcis curã & noticiã abditaꝝ rerũ rex impẽ
derat circũeũte adhuc põtũ Mithridate Põpeio arcẽ tradidit & theſauros
ignotos illi ꝓdidit cõditiõe addita ut ſi Põpei⁹ filiũ ei⁹ Xipharẽ cepiſſet ſal
uũ eẽ uelet. Ille pecũiis adeptus Xipharẽ ſibi trader̃ & q̃ ſua eſſẽt ſecũ ab
ſportar̃ ſiner̃ pollicitus ẽ: qb⁹ ĩtellectis Mithridates Xipharẽ occidit ſupra
porũ matre alio ex littor̃ ĩſpectãte necẽ filii: ĩſepultũ quoq; abiecit. Sic ille fi
liũ deſpexit ut mulierẽ torq̃ret delinquẽtẽ. Legatos ꝑterea ad Põpeiũ: quẽ
adhuc ĩ Syria uerſari audierat d̃ aduẽtu ei⁹ ĩſciũ ſubide mittit: q̃ ꝓ paterno
regno tributũ romãis pẽder̃ eũ uelle ſignificarẽt. Põpeio autẽ Mithridatẽ
ad cõſpectũ eius acceder̃ iubẽte & ꝓ ſeipo depcari queãdmodũ Tigrães
fecerat ſe id nequaq̃ polliceri uelle dũ Mithridates eẽt r̃ſpõdit. miſſurũ ue
ro ex filiis quoſdã & amicis: Et hæc una dicẽs ſũma celeritate parabat exer
citũ ſeruos ĩ libertatẽ uẽdicans. Armoꝝ porro multitudinẽ ac ſagittarũ &
machias ĩ unũ cõferebat nõ ſiluis cuiuſpiã ĩdulgẽs aut bobus ad aratra diſ
poſitis quo neruos aſſumeret: tributa omnibus uſq; ad minimas ſubſtãti
as imponẽs. miniſtri ad hæc ab eo electi multis rege inſcio ludibria infere
bant: cum ipſe ex uulnere in facie oborto trium duntaxat eunuchorum cu
ratur mãibus: ab iiſq; ſolũ uideretur. Cõualeſcẽte deinde eo exercitus in

unũ cõgregãs ſtatĩ affuit. Electoꝝ chortes. lx. q̃ ſepatĩ ſexcẽtos uiros cõtie
rẽt: aliaq; īfinita multitudo & naues pluriẽ aderãt: Oportũitas inſup locoꝝ
q̃ ægrotãte eo duces iuaſerãt. Partẽ itaq; exercitꝰ in phanagoriã trãſiř ipe
rat: alterũ in ingreſſu ẽporiũ ut ab utraq; pte exitus hr̃et liberos Põpeio ad Phanagoria.
huc ĩ ſyria exiſtente. Erat caſtor qdã phanagoreus domo nobilis. Is cũ ab
Triphõe regio eunucho iniuria affectus eẽt ĩ ipſo aditu dephẽſũ ĩteremit: Caſtor.
& plebeios in libertatẽ cõuocare cœpit. Sed cũ arx artapherne: & aliis mi
thridatis filiis teneret̃ lignoꝝ ſtruẽ apponẽtes arci ignẽ intulerũt: ſic ut ar
taphernes & Darius & Xerſes atq; Oxatres: & Eupatra Mithridatis filii Artaphernes
ex timore ignis ſe ĩ eoꝝ ptãte cõceſſerit. Erat iã qdragenarius artaphernes Mithridatis fi
reliq pueri eximia idole: ac pulchritudĩe. Sola eupatra in arce reſtitit altera lii
mithridatis filia quã pr̃ unice diligẽs pmiſſis dicrotis ſtatĩ ex arce ſuſtulit. Regis terror
Quæcũq; uero pſidia in pximo fuere p pus a mithridate derelicta iualeſcẽ
te phanagoreoꝝ ſeditiõe ad illos defecerũt: cherõneſus & theodoſia: niphe
umq; & qcũq; alia circa põtũ accõmoda ſũt ad bellũ loca. Territꝰ itaq; cre
briis defectiõibus rex cũ exercitũ quoq; ſuſpectũ hr̃et ne ĩ officio pſiſteret
cũ ob militiẽ difficultatẽ tũ ob tributoꝝ uiolẽtiã & infidelitatẽ: quæ ut plu
rimũ infortũatos duces ſolet ĩſeq ad ſcythaꝝ reges & dynaſtas eunuchos
pper emittit: q filias illis cõnubio offerrent: ſubſidia ſũma celeritate exige
ret. Qningẽti ab exercitu uiri regis filias cõitbãt̃: q cũ pluria a mithridate
diſceſſiſſet eunuchos eaꝝ duces ĩterficiũt inſenſi q affidue ab illis mithrida Regis cõſiliũ
tẽ detinẽtibus eſſent oppugnati: puellaſq; ad Põpeiũ adducũt. Mithrida de filiabus.
tes tot filiis: ac pſidiis & uniuerſo tãdẽ pricipatu deſtitutus cũ nec ãplꝰ rõ
mãis ad pugnãdũ par eẽt: nec ſcythaꝝ amicitiã ulterius cõſeq ſparet nihil
tñ miſerũ nec abiectũ cõcepit aĩo: ſed ad celtas iãpridẽ ſocios & aicos eiꝰ p Magnanimus
ficiſci: unaq; cũ illis italiã igredi ſtatuit: ſpans multas italiæ ptes rõanis ad & laude di
uerſas eẽ: certior ẽt factus Hãnibalẽ id ipſũ ĩ hiberia bellãtẽ effeciſſe: & ob gnus rex.
hoc rõanis formidabiliorẽ extitiſſe. Intelligebat pterea italiã ferme omnẽ
ob eoꝝ odiũ ab Rõanis deſciuiſſe: ac p maiori eius pte in illos bellũ gerere Hannibal.
a Sptaco ſolo in rõanos cõcitatã uiro nullius famẽ aut claritatis. Hæc aĩo
receẽs mithridates ad celtas ppabat. Tã igit̃ illuſtre facius a rege medita Spartacus
tum exercitus ſequi recuſauit potiſſimum ob audaciẽ magnitudẽ ad tam
lõginq militiã abduci: & exteras regiões formidãtes: & ĩ hoies qbus nihil
adeſſet ppriũ. Mithridatẽ deſpatiõe reꝝ oĩum ad hæc ferri milites putabãt
maleq; eũ qppiã agẽtẽ & regnãtẽ interire q̃ p inertiã uitã agere: hæc itra
ſeuoluẽtes taciti ĩperiũ adhuc eius pferebãt. Nõnullis aut cõtẽnẽdꝰ qq̃ ĩ
extrẽis cladibus uiſebat̃ rex. His ita ſe habẽtibꝰ Pharnaces filioꝝ eius lon
ge clarior & iãpridẽ ad pricipatũ deſtinatus hæres ſiue timore impii & ex
ercitus pſentis ductus & q rõanis ueniã ſparet: ſiue piculũ regni ſui medi Pharnaces in
tatus ſi ĩ italiã trãſiret pr̃: ſiue aliis ratiõibꝰ & cãis moueret̃ ĩſidias pr̃i iſtru patrem cõ
it: dephẽſis cõſpiratoribꝰ & ad tormẽta deductis mẽophães qdã mithrida ſpirat.
tẽ adhortatus ẽ qſi nõ neceſſe foret enauigãti honoratiorẽ filium occidere
huiuſmõi nouitates circa bella maxie uerſari: qbus ceſſantibus: & hæc op
tie diſponi poſſe. His perſuaſus rex ueniam filio conceſſit. At ille facinoris

memoria cõterritus cũ exercitũ militiã detrectãtẽ cerneret noſtu ad prios
Romanoꝝ tranſfugas ꝓpe mithridatis caſtra cõmorãtes greſſum mouit

Proditio Pharnacis

q̄ magnũ illis imineat diſcrimẽ ſi in italiã trãſierint q̄q̄ clare intelligentibus
liberioribus adhuc uerbis palã facit. Multa p̄terea apud ſe manẽtibus po
licitus ipendere tãdẽ a patre deficere coegit. Cũ hos in ſentẽtiã ſuã deduxiſ
et eadẽ nocte ad alia ꝓpria caſtra ſtatim mittit. Aſſentientibus quoq; illis
p̄mi ad aurorã trãſſugæ clamare incipiũt: ſubinde ꝓximiores illis extulere
uocẽ: qđ a caſu fortaſſe q̄buſdã euenit: cũ nec oẽs uiciſſium cõſpirarent ue
rũ ad res nouas ꝓni infelicitatẽ regis ituẽtes mutationibus cõtinue ſpẽ ad
diderãt. Nõ nulli p ignorãtiã ab iis q intelligebãt incitati uniuerſa pturba
bãt: cũ ſoli exiſtẽtes a pluribus cõtẽni ueriti neceſſitate magis ac timore q̄
uolũtate cõclamabãt. Mithridates tã ingẽti ſono excitus nõ nullos deſtiat
q neceſſitatẽ & cauſam huis uocis explorarẽt: q̄bus illi nihil occulentes: ſi
liũ dixere iuuenẽ pro ſene patre ſumpſiſſe regnũ: q eunuchis inſeruiret: q
que plures filios: duces quoq; & amicos cõcediſſet. Hæc itelligẽs Mithri
dates ad eos locuturus e tabernaculo egredit̃: multitudo ex p̄ſidiis ad trãſ
fugas ſubito accurrit. His p̄dictũ erat ne ad ſe ulteriuſ accederẽt in magnũ
q̄ppiã ad ꝓmittẽdũ fidẽ pegiſſent: mithridatẽ ſimul oſtendẽtes. Illi fugiẽ

Nouũ coronatiõis genus

tis equũ itercipe feſtiabãt. Pharnacẽ quoq; ſicut p̄us detinẽtes regẽ piter
appellãt. Scirpũ deiñ latiorẽ cũ e tẽplo attuliſſet q̄ſpiã ꝓ diadẽate illi ãnec
tũt: q̄ oĩa ab edito cõtẽplatus rex aliũ ſup aliũ ad Pharnacẽ ex ſuis mittit: &
ut tuto ei fuger̃ liceat expoſcit. Neie ex p̄miſſis ad eũ r̃deũte ueritus ne rõãiſ
tradert̃ corpis ſui cuſtodes: aĩcoſq; q̄ i fide pmãſiſſẽt meritis laudibꝰ attol
lens ad nouũ regẽ ire iſſit: quoꝝ nõnullos accedẽtes milites in opie aggreſ

Mithridatis mors. Pietatẽ lege filaꝝ

ſi cõfecerũt. Ipſe uenenũ qđ in enſe aſſidue geſtabat educẽs miſcere cœpit.
Duæ apud regẽ filiæ puellæ adhuc educabãt̃ Mithridatia: & Niſſa ægy
pti & cypri regibꝰ i cõnubiũ dicatæ: quæ uenenũ p̄us ſumere poſcẽtes &
uehemẽtius iſtãtes regẽ haurire ꝓhibebãt: quoad illud tãdẽ aſſumẽtes cũ
ſubita ueneni uis eas attigiſſet exanimatæ ceciderũt. Mithridates cũ cõtiue

mithridatica pharmaca.

& facillime ãbularet haud cõmode extingui poterat potiſſimũ medicami
nibus aſſuetꝰ ad uenena ꝓhibẽda: q̄ ad ætatẽ uſq; noſtrã mithridatica ap
pellãt̃ pharmaca. Bittitũ igit̃ q̄ndã celtaꝝ ducẽ ituens multa inq̄t ex tua

Bititius

in hoſtes dextera: & q̄dẽ p̄clara adeptus ſũ: nihil ãt maiꝰ in p̄ſẽti cõſeq a te

Generoſa mithridatis uerba in morte

poſſũ q̄ ſi me piculo eximaſ ad triũphi põpã reſeruatũ. Tãti modo pricipa
tus regẽ impatorẽq;: nec a ueneno cõfici potẽtẽ ob medicamẽtoꝝ ui q̄bus
ad p̄ſeruãdã uim uſus ſũ. Eſt. n. piculoſiſſimũ & domeſticũ cõtinue uene

Periculoſũ: ac domeſticum regibus uenenum nota.

nũ regibus. Infidelitatẽ uero exercitus filiorũq; & amicoꝝ minus caute ui
taſſe uideor q cætera diligentius i uita caueri. His itaq; pmotus Bititiuſ illa
chryãlq; idigẽti regi opẽ attulit. Deceſſit igit̃ mithridates ſextus decius a

Error: q̄a ſuperius dixit ſextus.

Dario ultio pſaꝝ rege: octauꝰ a mithridate illo q a macedõibus defecit: &
põti regnũ ſibi uẽdicauit. Vixit aũt ãnis octo ſiue. ix. ſupra ſexagita i q̄buſ
per. vii. & l. regnum tẽuit. Principatus. n. ad eũ adhuc puerũ & parẽtibuſ
orbatum trãſlatus ẽ. Finitios barbaroꝝ populos i poteſtatẽ redegit. Scy

tharũ multos ſibi ſubdidit:& in Romãos p.xl. annos potẽter depugnauit quo tẽpore Bithyniã & Cappadociã plerũq; adeptus eſt: Aſiã: Phrygiã: Paphlagoniã: galatiã: ac macedõiã cũ in græciã deduceret.inuaſit. Multa & pclara egit: ac mari a cilicia ad Ioniũ uſq; dominatus eſt quoad Sylla in tra paterni regni limites eũ iterũ incluſit centũ & ſexaginta millibus homi nũ eidẽ.i bello adeptis: Inter tot tñ lubricos. plapſus caſus bellũ ſemp facil lime mouit cũ optimis ducibus plio decertãs. A Sylla qdẽ: Lucullo: & Põ peio uictus ẽ: ſæpenũero illis plura ſuplucratus. Nã. L. Caſſiũ & . Q. Op piũ & Maniũ Atiliũ captiuos ſibi deditos palã circũduxit quoad illũ q toti us belli cauſa fuerat occidit: reliquos Syllæ tradidit. Vicit fimbriã: ac Mu renã: Cottã quoq; cõſulatu illuſtrẽ. Fabiũ inſup ac Rrianũ. Fuit illi ingẽi um ad labores cladeſq; procellẽs. Nõ una utiq; uia Romãos aggreſſus ẽ: & qq uictus minime ab incepto deſtitit. Cũ euanitis & celtis fœdus iniit: & ad ſenatoriũ in hiberiã miſit. Plerũq; ab hoſtibus aliiſq; p iſidias ferro im petitus & ſaucis nullo tñ ab opere ceſſauit. Cũq; iã ſenior eſſet nemo ex cõ ſpiratoribus eũ latuit ad nouiſſima uſq; eius: uerũ ultro hæc deſpiciens ob id ipſum interẽptus ẽ. Tãta maliciæ ingratitudo eſt cui uenia ĩpedit᷑: San guinolẽtus ac crudelis in oẽs fuit. Nã matrẽ fratrẽ: ac filios tres impuberes totidẽq; filias interfecit. Statura ĩgẽti fuiſſe tradit᷑: ut ex armoꝝ forma quę delphis allata ſunt licet intueri: ualitudine pſperrima uſus ad ultimũ uitæ tẽpus eqtabat: iaculabaturq; & p mille ſtadia diſpoſitis p ĩterualla eqs una die diſcurrebat: currus ſex & decẽ eqs agitauit gręcis imbutus diſciplinis: & ob id ſacris græcoꝝ uſus. Muſicæ pterea deditus: ſobrietatis eximiæ in plurimis: laborũq; patientiſſimus: ſolis mulierũ deuictus ẽ illecebris. His rebus pditus Mithridates Eupater & Dionyſius ceſſit e uita. Romãi pce pta eius morte feſtiuitatibus ſolẽniſq; pdidere lęticiam: ueluti acerbiſſimo hoſte liberati: Pharnaces Põpeio necẽ patris ad Siopẽ uſq; p triremes ãnũ ciat: & eos q maniũ cœperãt illi mittit: Obſides ad hæc plurimos: quos e græcis aut barbaris habuit ſimul deſtinat: & ut ſibi uel paternũ regnũ: uel boſphori ſolũ cõcederet᷑: uel qđ Machares ei⁹ frater a mithridate ſuſcepiſ ſet depcat᷑. Pompei⁹ ſolemnia mithidatis funeri attribuit: & ut regio ſepul chro inferret᷑: & in Sinopi regalibus cõderet᷑ monumẽtis ſeruis ei⁹ ipera uit: magnanimitatẽ eius admiratus ueluti regũ oĩum: q cõtra ſe fuiſſent p clariſſimi. Pharnacẽ uero italiã laboribus diſcrimibuſq; liberantẽ ſociũ po puli ro. eẽ uoluit: & boſphori regnũ ſibi tradidit: phanagoreis dũtaxat ex ceptis: qbus liberos eſſe & ſuis legibus degere coceſſit eã ob rẽ ꝙ primi in ualeſcẽte mithridate & naues exercituſq; alios & aggreſſus liberos hñte ſe ſe oppoſuiſſent: & duces defectiõis reliqs ſe pſtitiſſent: ac mithridaticæ de tentionis fuiſſent cã: Ipſe unico plio piratis ſupatis maiore rege deuicto ad reliq plia ſine põtico delat⁹ bello colchis: albãis: hiberis: armẽiis. medis ara pſis iudeis cæteriſq; oriẽtis natiõibus regnoꝝ fines appoſuit rõanis uſq; in ęgyptũ cũ ad eã nũq acceſſiſſet qq ægyptiis cũ rege diſcidẽtib⁹ & cũ eſſla gitãtib⁹ i regẽ. Dõa pterea: auꝝ & ueſtes uniuerſo exercitui pbẽtib⁹ ſiue ma

Epilogus de uirtutibus & uitiis mithridatis.

Euanitæ

Sanguinolentus mithridates.

Romanorum lęticia.

Felicitas ac poteſtas Põpei.

quingenta & x. talenta: Currus prætérea armis refertos: quorum infinita fuit multitudo: nauiũ roſtra captiuorũq; ingentẽ numerũ: ac piratarum nemi nẽ deuinctũ ducẽs: uerũ patrio more ſuccintos ire iubẽs. Põpeiũ ipſum rẽ gũ duces omniũ cũ quibus bellũ geſſerat ex ordine pꝛibant. Filii quoq; : ac pfecti nõnulli captiui exiſtẽtes: alii obſides dati numero quatuor &. xx. ſu pra tercẽtos: inter hos Tigranes ſenioris Tigranis filius aderat. Mithrida tis filii qq; Artaphernes: Cyrrus: Oxatres: Darius: & Xerſes: filiæ uero Orſabaris & Eupatra. Cũ his Athalces ducebatur colchorum ſceptriger: & iu deorum rex Ariſtobolus: ac cilicũ tyranni: ſcytarũq; regũ uxores: hiberorum du ces tres: albanorum duo: & equorum pꝛfectus Mithridatis Menãder laodiceus. Eorum q preſentes nõ affuerãt ferebantur imagines Tigranies. ſ. ac mithrida ris quẽadmodũ pugnaſſet: & uictorum fugiẽtiũq; ſimulachra annotata erãt. Mithridatis ad hæc obſidio & nocturna fuga cũ ſilentio. Poſtremo quẽad modũ interiiſſent. Filiæ etiã depictæ cũ illo mortẽ prius eligentes & filiorum filiarũq;: ut ante eũ deceſſiſſent ſimilitudines cernere erat: deorum etiã barba ricas imagines & ornatus patrios: pꝛferebatur & tabula: in qua naues captæ cõtinebantur: roſtratę. ſ. octingentæ: urbes prætérea ad tributũ redactæ cap padocũ octo: cilicũ & minos ſyriæ. xx. Paleſtinæ uero: quæ nunc ſeleucis dicitur. Reges bello ſupati: Tigranes armenius: Artoces hiberus: Orizes al banus. Darius medus: Arethanabatheus: Antiochus comageus. Hęc oĩa litteris explicabantur. Põpeius ipſe currũ lapillis: auroq; ſplendẽnte ferebatur chlamydẽ ut aiunt indutus Alexandri: q macedonibus pꝛfuit: ſi tñ id crederi dignũ ẽ. Putãt quippe illã in iis quæ mithridates ex cleopatræ reb9 inchoo reperit inuẽtã fuiſſe. Currũ deinde eius exercituũ duces ſequebantur: qdã in eqs: nõ nulli pede gradiẽtes. Capitoliũ inuectus nemĩnẽ ex captiuis: ut alii in triumpho ſecũ tenuit: uerũ publicis impẽſis ad patrias demiſit: regibus dũtaxat exceptis: & ex his Ariſtobolus ſubito extinctus eſt. Tigrães poſt modũ interiit. Põpei igitur triũphus huiuſmodi fuiſſe dicitur. Pharnaces inte rim phanagoreos & finitima boſphori obſedit: quoad in edia coacti phana gorei & ad pugnã accedẽtes ab eodẽ ſupati ſunt: ex quib9 nemĩnẽ iniuria afficiens: cæterã amicos ſibi ſtatuens obſidibus aſſumptis retroceſſit. Nõ multo poſt Sinopẽ cœpit. Amiſũ cape affectãs: & caluiſio duce bellũ geſ ſit: quo tẽpore põpeius & Cæſar armis cõtẽdebãt: quouſq; Aſander pꝛuat9 hoſtis Romãis inter ſe diſcidẽtibus ex aſia eũ expulit: cũ Cæſare quoq; de pugnauit: cui uicto põpeio & ab ægypto redeũti circa Scorobã mõtẽ oc currit: ubi pater quondã eius Romãoſ q cũ Triario pugnabãt deuicit. Su patus igitur mille cõitatus eqtibus in Sinopẽ aufugit. Cæſare uero ob ociũ ulteri9 eũ ſeq negligẽte: & Domiciũ ad eũ demittẽte Sinopẽ Domicio tra dẽs p fiducias cũ eqtib9 euaſit: qb9 i eũ pturbatis equos ĩtereẽit: nauibuſq; p nectis in põtũ aufugit: ac ſcytarum nõ nulloſ: ſauromatarũq; i unũ cõgregãs Theodoſiã: & pãticapeiũ ĩtercepit. Aſãdro deĩn ob odiũ i eũ bellũ cõcitãte eqtes ob equorum defũctũ pedeſtri pꝛlio min9 aſſueti ſupati ſunt. Pharnaces

Filii mithridatis in triumphum ducti.

Menander equorum pꝛfectus.

Abſẽtiũ imagines

Attende triumphi deſcriptionem.

Reges a pompeio ſupati.

Chalamis alexandri macedonis.

Caluiſius

Aſander

Domicius.

Theodoſia

Panticapeius.

Mors Pgarnacis.
C. Cæſar Mithridatis. pgamen9
M. Antonius Auguſtus. C.
Pōtus euxius Syrtes.
Cyrene.
Apion rex Laginorum

ſolus egregie ſpugnans tandē ſautius extinctus eſt quinquageſimū ętatis agēs annū cū Boſphori regnū p.v.&.x.annos tēuiſſet. In hūc igit̄ modū Pharnaces regno decidit:quod.C.Cæſar Mithridati Pergameno tradidit: ob id ꝙ ſtrenue cū illo in Aegypto depugnaſſet: nūc uero domeſtica Romanis regna pōti & Bythiniæ effecta ſunt:ad quę ſingulis annis p̄tor mittit̄.Cæſar quæ Pōpeius tradidiſſet cū iis q accepiſſēt ab eo quæſtus ꝙ cōtra ſecum Pompeio geſſiſſent bellum ſibi aſciuit: excepto eo quod comanis ſacris ſeruabatur:quod ab Archelao ad Nicomedem tranſtulit.Ea uero nō multo poſt:& hæc ipſa.Caius Cæſar &.Marcus Antonius aliis habenda tradidere:quæ ab Auguſto demū Cæſare ad p̄torū curā tranſlata ſunt cū Aegyptū recepiſſet modica deinceps occaſiōe ad ſingulos indigentib9 Romāis.Itaqꝫ principatu eoꝝ Mithridatico bello ad pōtum uſqꝫ Euxinū: & ad Syrtes ſupra Aegyptū:fluuiumqꝫ Euphratem ad hiberos & herculeas colūnas propagato rite hæc uictoria magna:& imperator Pompeius merito magnus appellari debuit.Ipſis aūt LibAā tenētibus: quę ad Cyrenes uſqꝫ pertinet Cyrenē Apion lagionꝝ rex genere nothus ex fœdere illiſ tradidit.Aegyptus in circuitu maris:quod interius ē nundū illis ceſſit.

Diligētis:ac ingenioſi Calchographi Peregrini Paſquali exactiſſima:tum opera:tum cura hæc candidi ex Appiāo hiſtorico & Sophiſta traductio Scādiani Camillo Boiardo Comite Impreſſa eſt Anno a natali Chriſti.
M.CCCCLCXV.IIII.Iduū Ianuarii.

ABCDEFGHIKLMN. Oēs ſunt terni præter N qui eſt quaternus.